

ย้ายยุค รุกสมัย

เฉลิมฉลอง 40 ปี 14 ตุลา

มูลนิธิวีรชนเพื่อประชาธิปไตย
คณะกรรมการ 14 ตุลา เพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์

ย้ายยุค รุกสมัย : เฉลิมฉลอง 40 ปี 14 ตุลา

จัดพิมพ์เนื่องในวาระครบรอบ “37 ปี 6 ตุลา” และ “40 ปี 14 ตุลา”

โดย มูลนิธิวีรชนประชาธิปไตย และ คณะกรรมการ 14 ตุลา เพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์

พิมพ์ครั้งแรก

ตุลาคม 2556

บรรณาธิการ

ชัยวัช ตุลาชน

กองบรรณาธิการ

พรพิมล สันตดอนูวัตร อรุณวนา สนิกะวาที
เขมทัตน์ ปาลเปรม ชัยวัฒน์ ไชยจารุวิช

พิสูจน์อักษร

อรุณวนา สนิกะวาที สรณ ขจรเดชกุล

ออกแบบปก

ฟ้าเดียวกัน

ศิลปกรรม

สถิตย์ แหลมกล้า สรณ ขจรเดชกุล ภัคพล คู่่มประดิษฐ์
กิริติ หาญผดุงวงศ์

พิมพ์ที่

Fong Tong Enterprise 201 ซอยโชคชัย 4 (54)

ถนนโชคชัย 4 แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพฯ 10230

โทร : 02 932 8970, 02 932 9830 แฟกซ์ : 02 539 1477

สารบัญ

สารสันจากประธานมูลนิธิวีรชนประชาธิปไตย	(5)
ความในใจของประธานจัดฉลอง 40 ปี 14 ตุลาคม	(7)
14 ตุลา บนสายธารแห่งการต่อสู้ของประชาชน	1
<i>สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ</i>	
เส้นทางสังคมนิยมเมืองไทยจาก 2489 – 2556	15
เปิดประตูไปสู่เสรีภาพ	75
<i>ธงชัย วินิจจะกุล</i>	
40 ปีราชอาณาจักรนิยมประชาธิปไตย	83
<i>ประจักษ์ ก้องกีรติ</i>	
ระดมพีสมัยใหม่หลัง 14 ตุลาคม	97
<i>ธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ</i>	
Mass Monarchy	107
<i>สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล</i>	
ประวัติศาสตร์ความคิดของปัญญาชนไทย หลัง 14 ตุลา	119
<i>ธิกานต์ ศรีนารา</i>	
จุดสูงสุดของ “การเมืองภาคประชาชน”	129
<i>อุเชนทร์ เชียงเสน</i>	
ความทรงจำเสื่อมทางวัฒนธรรม	145
<i>ไอลดา อรุณวงศ์</i>	
4 ทศวรรษแรงงานไทย	155
<i>นภาพร อติวานิชยพงศ์</i>	
4 ทศวรรษชนบทไทย	163
<i>จามะรี เชียงทอง</i>	
จากขบวนการชาวนาถึงขบวนการเสื้อแดงในสังคมหลังชาวนา	173
<i>สมชัย ภัทรธนานันท์</i>	
จากสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ ถึงชาวนาได้กระแสน	185
<i>สิงห์ชัย ธรรมพิงค์</i>	

กรรมกรรุ่นบุกเบิก	193
<i>แดงอ่อน เกาฏีระ</i>	
เมื่อเขาเสียชีวิตเพื่อประชาธิปไตยแล้ว เราจึงได้สิทธิเสรีภาพมากขึ้น	201
<i>ละเมียด บุญมาก</i>	
คนตายก็ตายไปอย่างนี้ แล้วฉันยังไม่ตาย ฉันจะรู้สึกอย่างไร	207
<i>เล็ก วิทยากรณ์</i>	
ผมเคลื่อนไหวด้วยความโมโห ร้องแครงแหกกระเชอกี่ไม่มีใครฟังเลย	211
<i>อดุลย์ เขียวบริบูรณ์</i>	
ไม่ต้องเรียกลูกฉันว่าวีรชน ฉันต้องการความจริง	215
<i>พะเยาว์ อัคฮาด</i>	
ง รัฐประหารเป็นอย่างไร	221
<i>กษิติศ อนันท์นาทร</i>	
เด็กยุคนี้เห็นโลกคนละโลกกัน	227
<i>รวีวรรณ รักถิ่นกำเนิด</i>	
ได้เลนส์การปฏิวัติกรรมพี	233
<i>เกษียร เตชะพีระ</i>	
ย้อนหลังมองหน้าคนเดือนตุลา	245
<i>ใบตองแห้ง</i>	

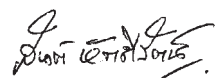
สาส์นจากประธานมูลนิธิวีรชนประชาธิปไตย

ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า สิ่งสำคัญของระบอบประชาธิปไตยลำดับแรก คือ ความเป็นนิติรัฐและนิติธรรม ลำดับที่สอง คือ ความตื่นตัวของประชาชนส่วนใหญ่ ปัจจุบันนี้ประชาชนไทยได้ตื่นตัวขึ้น และกำลังเรียกร้องความเป็นนิติรัฐและนิติธรรม การต่อสู้โดยสันติวิธีบนหนทางสร้างมวลชนที่ก้าวหน้า ให้แผ่ไพศาลไปทั่วประเทศแม้จะใช้ระยะเวลาอันยาวนาน แต่นี่แหละคือภารกิจทางประวัติศาสตร์ของเรา...ผู้รักประชาธิปไตย

ปีนี้ ครบรอบ 40 ปีของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 อันเป็นประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของไทย เป็นปรากฏการณ์ที่ยิ่งใหญ่ที่ส่งผลให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางความคิดและมีสิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวาง ความงดงามของ 14 ตุลาคม 2516 ได้แก่ ผลพวงที่เกิดติดตามมา จากปี 2516 ถึง 2519 คือการเบ่งบานของประชาธิปไตย ที่ไม่เพียงทำให้ประชาธิปไตยปักหลักสร้างฐานในระบบการเมืองการปกครองของไทยเท่านั้น นักเรียน นิสิตนักศึกษา และประชาชนยังได้ศึกษาถึงวิธปฏิบัติอันวิเศษของวีรชน และพลังการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในรูปสามประสาน คือ นักศึกษา-กรรมกร-ชาวไร่ชาวนา

มูลนิธิวีรชนประชาธิปไตยที่ข้าพเจ้าเป็นประธาน มีวัตถุประสงค์หลักที่ต้องการสืบทอดเจตนารมณ์ของวีรชนในการที่จะพิทักษ์ปกป้องไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และเผยแพร่ความรู้ ทั้งทางวิชาการและประสบการณ์เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย ช่วยเหลือและสนับสนุนการศึกษา การวิจัย เกี่ยวกับสถานะแนวโน้มของระบอบประชาธิปไตยเพื่อยังประโยชน์ในการให้การศึกษแก่ประชาชนทั่วไป จึงได้ร่วมกับคณะกรรมการ 14 ตุลา เพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์ เพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจต่อความหมายที่แท้จริงของสิทธิขั้นพื้นฐาน เสรีภาพ ฆราวาสภาพ และความเสมอภาค ผ่านโครงการและการเฉลิมฉลองวาระ 40 ปี 14 ตุลา ร่วมกับสมาคมญาติและวีรชน 14 ตุลา 16 เครือข่ายเดือนตุลา สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และอีกหลากหลายองค์กรประชาชน อันเปรียบเหมือนดอกไม้หลากสี แต่ว่าทุกคนทุกองค์กรต่างมีความเชื่อมั่นในหลักการของระบอบประชาธิปไตย เชื่อมั่นในหลักนิติรัฐและนิติธรรม

ข้าพเจ้าเชื่อว่า หนังสือ *ย้ายยุค รุกสมัย* จะถ่ายทอดและสะท้อนเจตนารมณ์ของผู้ร่วมจัดงาน ในนามคณะกรรมการ 14 ตุลา เพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์ ให้ผู้อ่านได้รับความรู้ความเข้าใจจากประวัติศาสตร์และยุคสมัยที่ผ่านมา ขณะเดียวกันก็กล้าตั้งคำถามใหม่ ๆ สร้างจินตนาการที่กว้างไกลไปสู่อนาคต

ศ.นพ. สันต์ หัตถิรัตน์

ความในใจของประธานจัดฉลอง 40 ปี 14 ตุลา

14 ตุลาคมปีนี้ ครบ 40 ปีของกรณี 14 ตุลาคม 2516 อันยิ่งใหญ่ ผมต้องขอโทษที่ไม่ได้เข้าร่วม การต่อสู้ครั้งนั้นอย่างเป็นทางการ แม้ตั้งแต่เป็นนักศึกษา ผมจะเข้าร่วมการเคลื่อนไหวก่อตัวของ ขบวนการนักศึกษาและขบวนการต่อต้านเผด็จการทหารของจอมพลถนอม กิตติขจร อยู่เสมอ หลังเหตุการณ์นี้ ผมเขียนสรุปและประเมินการต่อสู้อันยิ่งใหญ่หลายครั้ง ว่าเป็นการต่อสู้เพื่อ ประชาธิปไตยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของประชาชนไทยโดยมีนักศึกษาเป็นกองหน้า และจะส่งผลเปลี่ยนแปลง ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไทยอย่างใหญ่หลวง

แล้วก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ ในช่วงอย่างน้อย 3 ปีหลังกรณีนี้ ประการแรก กรณี 14 ตุลา ทำให้ประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยและประชาชนมีเสรีภาพอย่างไม่เคยมีมาก่อน ประการที่สอง ทำให้ประชาชนทุกกลุ่มตื่นตัวทางความคิดการเมือง จัดตั้งเป็นกลุ่ม องค์การ และเข้าสู่อำนาจ ระดับชาติที่ถูกยึดครองโดยกลุ่มผู้ปกครอง กองทัพ ข้าราชการ ทหาร และนักการเมือง กลุ่ม นักคิด นักเขียน ปัญญาชนจำนวนน้อยนิดในกรุงเทพฯ และที่สำคัญคือประชาชนผู้ถูกกดขี่ขูดรีด มาช้านานาปี กรรมกร ชวนา กล้าลุกขึ้นต่อสู้เพื่อสิทธิและผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง ประการที่สาม กระแสสังคมนิยมและการปฏิวัติภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทย (พคท.) แพร่สะพัดไปทั่วประเทศ

แต่ที่ว่า โครงสร้างทางสังคมและการเมืองเก่ายังไม่สั่นคลอน กลุ่มผู้ปกครองช่วงชิงจัดตั้ง รัฐบาลชั่วคราวของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ออกกฎหมายและจัดทำ รัฐธรรมนูญ ไม่นำตัวผู้สังหารปรามเช่นฆ่าประชาชนมาลงโทษ เปิดทางให้กลุ่มผู้สูญเสียอำนาจ และผลประโยชน์พื้นตัวในนามของการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ผู้รักชาติ-ศาสนา-พระมหากษัตริย์ เริ่มด้วยการโจมตีผู้นำนักศึกษา วีรชน 14 ตุลาขบวนการประชาธิปไตย ขบวนการต่อต้าน จักรพรรดินิยมอเมริกา และขบวนการกรรมกรชวนา ว่าใช้กฎหมายเหินออกกฎหมาย สนับสนุนการ จัดตั้งเป็นกลุ่มนวมพล กลุ่มนักเรียนอาชีวะกระทิงแดง ลูกเสือชาวบ้าน ฯลฯ ประจันหน้ากับขบวนการ ดังกล่าว แม้จะประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปี 2517 และจัดการเลือกตั้งทั่วไปในต้นปี 2518 แต่รัฐบาลและรัฐสภาไม่ได้มีบทบาทและไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง เมื่อสังคมไทยแบ่งเป็น ขวา-ซ้ายตั้งแต่กลางปี 2518 สถานการณ์การต่อสู้ทางความคิดการเมืองและอุดมการณ์ดูเด็ด เด็ด รุนแรง มีขบวนการขวาพิฆาตซ้าย ผู้นำนักศึกษา ผู้นำชวนา และผู้นำกรรมกรถูกสังหารและถูก จับกุมคุมขังนับร้อย สุดท้ายกลุ่มผู้ปกครองยอมให้จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร อดีตนายกรัฐมนตรีเป็นอันเลือกกลับเข้าประเทศ สร้างสถานการณ์เพื่อปราบปราม นักศึกษาประชาชนผู้รักชาติรักประชาธิปไตยและขบวนการสังคมนิยม จนเกิดกรณีนองเลือดและ

รัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519 นำประเทศไทยกลับไปสู่ระบอบเผด็จการขจัด ดำเนินการปราบปรามประชาชนทั้งในเมืองและชนบทอย่างขนานใหญ่

ผมเองแม้จะเคลื่อนไหวภายใต้ขบวนการปฏิวัติที่นำโดย พคท. และต่อมาเข้าร่วมการต่อสู้ด้วยอาวุธในชนบท แต่ก็สืบทอดเจตนารมณ์และรอยเลือดของวีรชน 14 ตุลา ร่วมรักษาและขยายดอกผลของกรณี 14 ตุลา ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยและเสรีภาพของประชาชนตลอดมา และผมยังประเมินกรณี 14 ตุลา เหมือนเดิมว่า เป็นเหตุการณ์ยิ่งใหญ่ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างมากนับจากการปฏิรูประบบการบริหารราชการแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี 2435 การปฏิวัติประชาธิปไตย 24 มิถุนายน 2475 ของคณะราษฎร

แต่รัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519 ได้ล้มเลิกระบอบประชาธิปไตยที่ได้มาด้วยเลือดเนื้อของวีรชน 14 ตุลา ส่วนรัฐประหาร 23 กุมภาพันธ์ 2534 โดยคณะผู้รักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ก็ทำลายดอกผลของกรณี 14 ตุลาเกือบหมดสิ้น เหลือเพียงสิทธิเสรีภาพ ซึ่งกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการต่อสู้ใหญ่เดือนพฤษภาคม 2535 ล้มรัฐบาลของ รสช.

แม้จะมีการจัดทำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เพื่อปฏิรูปการเมือง แต่ไม่ค่อยมีใครพูดถึงดอกผลของกรณี 14 ตุลาอีก และการอ้างถึงเจตนารมณ์ 14 ตุลา ยิ่งแผ่วเบาลงกระทั่งหมดไปเมื่อเกิดวิกฤตความขัดแย้งและการต่อสู้ทางความคิดการเมืองตั้งแต่พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยขับไล่รัฐบาลทักษิณตามคำขวัญ “ถวายคืนพระราชอำนาจ” “สู้เพื่อในหลวง” รวมทั้งวาทกรรม “เอาหรือไม่เอาทักษิณ” เพราะบรรดาอดีตผู้นำและผู้ร่วมการต่อสู้ในกรณี 14 ตุลา ส่วนใหญ่เข้าร่วมกับการเคลื่อนไหวนั้น และเลวร้ายลงไปอีกเมื่อคนเดือนตุลาส่วนใหญ่สนับสนุนรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 กลายเป็นเสื้อเหลือง เป็นฝ่ายอำมาตยาธิปไตยและราชาธิปไตยนิยม ขณะเดียวกัน ประชาชนผู้รักประชาธิปไตยได้ลุกขึ้นมาต่อสู้อย่างขนานใหญ่ในนามขบวนการคนเสื้อแดง ฝ่ายหลังนี้ไม่ประทับใจกรณี 14 ตุลา เพราะเห็นว่าคน 14 ตุลาส่วนใหญ่เป็นเหลือง ร่วมล้มระบอบประชาธิปไตยและรัฐบาลที่พวกเขาเลือกตั้งไปแล้ว 3 รัฐบาล เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลา ตามคำขวัญที่ท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้นำการปฏิวัติ 2475 เสนอ จึงไม่มีใครสืบทอดยิ่งเมื่อสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของโลกและประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ก็ถึงกรณี 14 ตุลาคม 2516 ให้อยู่เบื้องหลัง เป็นเพียงข้อเขียนและภาพเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของประเทศไทย

นี่เป็นเหตุผลหนึ่งที่ประชาชนผู้รักประชาธิปไตยตั้งคณะกรรมการ 14 ตุลา เพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์ เลือกผมเป็นประธานจัดงานฉลอง 40 ปีของกรณีดังกล่าว จุดมุ่งหมายของการฉลองฯ มิน่าง่าย ได้แก่ หนึ่ง เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลา เพราะคนผู้ผ่านเหตุการณ์นี้ส่วนใหญ่ไม่เชื่อประชาธิปไตย ย่อมจะไม่แบกรับภารกิจนี้ ข้างฝ่าย

ประชาชนคนเสื้อแดง เนื่องจากไม่ชอบอดีตผู้นำและคน 14 ตุลา ก็ไม่ยอมรับช่วง และสงวน
นำเหตุการณ์อันยิ่งใหญ่ขึ้นมาเป็นหลักคิด หลักการ ในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในปัจจุบัน รวมทั้ง
ในอนาคตที่ยากเย็นแสนเข็ญมากกว่าระยะใดๆ ที่ผ่านมา เพราะบรรดาต้นตอและปัญหาอุปสรรค
ทั้งหลายทั้งปวงของการสร้างระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย ไม่เพียงแต่เผยตัวให้เห็นอย่าง
โจ่งแจ้งเท่านั้น หากยังพยายามขัดขวาง เหนี่ยวรั้ง กระทั่งทำลายการสถาปนาระบอบนี้อย่างสุดแรง

เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลา จักต้องปรากฏเป็นจริง

จรัล ดิษฐาอภิชัย
ประธานคณะกรรมการ 14 ตุลา
เพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์

14 ตุลา

บนสายธารแห่งการต่อสู้ของประชาชน

สุราษฎร์ ยิ้มประเสริฐ

กรณี 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ของไทย โดยเฉพาะประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ของฝ่ายประชาชน และในโอกาสที่กรณี 14 ตุลา ครบรอบ 40 ปี ใน พ.ศ. 2556 นี้ ได้มีการเตรียมการจัดงานเฉลิมฉลองตามสมควร แต่กระนั้น ปัญหาทางประวัติศาสตร์และวาทกรรมเกี่ยวกับกรณี 14 ตุลา ยังคงเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาและประเมินค่า โดยมีประเด็นที่น่าสนใจหลายเรื่อง กล่าวคือ

1. การอธิบายกรณี 14 ตุลา

วาทกรรมหลักดั้งเดิมที่อธิบายเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลา เป็นวาทกรรมของขบวนการนักศึกษาที่ว่า กรณี 14 ตุลา คือเหตุการณ์ที่นักเรียน นิสิตนักศึกษา และประชาชน สามารถรวมพลังเรียกร้องประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ จนกระทั่งเกิดเหตุรุนแรงแล้วนำไปสู่การสูญเสียเลือดเนื้อและชีวิต แต่ในท้ายที่สุดก็ลงเอยด้วยชัยชนะของประชาชนที่มีต่ออำนาจเผด็จการ และทำให้เกิดยุคประชาธิปไตยเบ่งบานครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516

แต่การพิจารณาในทางประวัติศาสตร์แบบใหม่ก็มีความน่าสนใจ กล่าวคือการอธิบายว่า กรณี 14 ตุลา ไม่น่าจะหมายถึงเพียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันหนึ่งคือวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แต่น่าที่จะพิจารณา 14 ตุลาในฐานะกระแสทางการเมืองชุดหนึ่ง ที่นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองไทย โดยเฉพาะการนำมาสู่เหตุการณ์ 14 ตุลา ซึ่งกระแสทางการเมืองนี้อาจจะนับได้ว่าเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2511 และได้กลายเป็นสาเหตุมูลฐานของเหตุการณ์ 14 ตุลา ซึ่งอาจจะสรุปได้ดังนี้

1.1 ความเรียกร้องต้องการประชาธิปไตย

การเรียกร้องประชาธิปไตยมาจากความรู้สึกที่ว่า สิทธิประชาธิปไตยของไทยถูกกลืนโดยคณะผู้นำทางทหารของยุคสมัยนั้น ซึ่งก็คือจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร การเรียกร้องต้องการประชาธิปไตยในลักษณะนี้เองที่ทำให้เกิดกระแสความไม่พอใจต่อระบอบถนอม-ประภาส โดยเฉพาะหลังจากที่จอมพลถนอมก่อการรัฐประหารรัฐบาลตนเองเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 โดยมีเป้าหมายเพื่อล้มเลิกระบอบรัฐสภา ล้มเลิกรัฐธรรมนูญ แล้วสถาปนาเผด็จการเต็มรูปแบบในเงื่อนไขที่ประชาชนไม่อาจยอมรับได้ แต่การปกครองของจอมพลถนอมก็ยังดำรงอยู่ได้ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลา เพราะยังได้รับการสนับสนุนจากกองทัพและระบบราชการที่เป็นอำนาจอันสำคัญในการควบคุมการบริหารประเทศมาตั้งแต่หลังจากรัฐประหาร 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ดี ความไม่พอใจต่อการปกครองของจอมพลถนอม กิตติขจร ยิ่งเพิ่มทวีขึ้นเมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในขอบเขตทั่วประเทศ ซึ่งเริ่มจากภัยแล้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่ราว พ.ศ. 2515 และนำมาซึ่งวิกฤตการณ์ข้าวครั้งใหญ่เป็นครั้งแรก ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจนี้ยังชี้ให้เห็นความไร้ประสิทธิภาพของรัฐบาลเผด็จการในการแก้ปัญหา และความเดือดร้อนของประชาชนที่ขยายไปทั่วก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในระบอบถนอม-ประภาส โดยไม่ว่ารัฐบาลจอมพลถนอมจะสิ้นสุดลงเมื่อไร ด้วยวิธีใด จึงนำมาซึ่งความเรียกร้องต้องการการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น

ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกรณี 14 ตุลา คือความขัดแย้งในกลุ่มผู้นำทางทหาร เพราะรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ดำรงอยู่ได้โดยจอมพลถนอมดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรัฐมนตรีกลาโหม และให้จอมพลประภาส จารุเสถียรเป็นผู้บัญชาการทหารบกและรัฐมนตรีมหาดไทย แต่การต่ออายุราชการของจอมพลถนอมและจอมพลประภาสทำให้การเลื่อนตำแหน่งในกองทัพชะงักยิ่งกว่านั้น ความพยายามต่อมาที่จะสถาปนาอำนาจของ พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร บุตรชายจอมพลถนอม ในฐานะทนายทนายทางการเมือง โดยให้ พ.อ.ณรงค์รับตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการตรวจและติดตามผลการปฏิบัติราชการ (ก.ต.ป.) ที่มีอำนาจตรวจสอบระบบราชการ ทำให้ความไม่พอใจต่อรัฐบาลจอมพลถนอมในกองทัพมีมากยิ่งขึ้น ต่อมาในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2515 เมื่อ พล.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เกษียณอายุจากตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ จอมพลถนอมยังได้แต่งตั้งให้

จอมพลประภาสรักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจอีกด้วย

จนถึงวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จอมพลถนอมและจอมพลประภาสต้องยินยอมพ้นจากตำแหน่งในกองทัพ โดย พล.อ.อ.ทวี จุลละทรัพย์ รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และ พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก จึงทำให้จอมพลถนอมและจอมพลประภาสไม่ได้มีกำลังทหารอยู่ในมืออย่างแท้จริง ซึ่งในขณะเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา กรณีนี้เป็นปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในวันที่ 14 ตุลาคมด้วย

1.2 การเกิดและพัฒนาของขบวนการนักศึกษา

กรณีนี้เป็นความพิเศษอย่างยิ่งของกระแสก่อน 14 ตุลา ในภาวะที่รัฐบาลทหารใช้อำนาจเผด็จการ พลังทางการเมืองอื่นๆ ในสังคมก็อ่อนแอ ความไม่พอใจต่ออำนาจเผด็จการจะไม่เกิดพลังถ้าปราศจากองค์กรนำการต่อสู้ ปรากฏว่าขบวนการนิสิตนักศึกษาที่เป็นพลังอันเยาว์วัยของสังคม พัฒนามาเป็นแกนนำในการเคลื่อนไหว และกลายเป็นส่วนนำในการต่อสู้ โดยมีมวลประชาชนส่วนข้างมากในสังคมให้การสนับสนุน

การเกิดและพัฒนาของขบวนการศึกษาก็เป็นปรากฏการณ์อันน่าสนใจ ในระยะก่อน พ.ศ. 2503 ขบวนการนักศึกษายังมีกำลังพื้นฐานไม่มากนัก ในขณะนั้นมหาวิทยาลัยก็มีอยู่เพียง 5 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำนวนนักศึกษายังมีน้อยมาก แต่การพัฒนาประเทศที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำให้เกิดการขยายตัวของมหาวิทยาลัย โดยมีการรับนักศึกษาเพิ่มมากขึ้น และมีการตั้งมหาวิทยาลัยใหม่ในระดับภูมิภาค เช่น เชียงใหม่ ขอนแก่น สงขลา ที่สำคัญก็คือการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเปิด ได้แก่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งมีนักศึกษาลงทะเบียนเรียนนับแสนคน ทำให้ขบวนการนักศึกษามีกำลังพื้นฐานในการเคลื่อนไหวเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ การเกิดของเหตุการณ์ 14 ตุลา ส่วนหนึ่งยังมาจากการประสานพลังนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเข้ากับนักศึกษาวิทยาลัยครูต่างๆ กลุ่มนักเรียนมัธยม และที่สำคัญคือกลุ่มนักเรียนอาชีวะด้วย จึงทำให้ขบวนการนักศึกษามีกำลังพื้นฐานอันเข้มแข็งในการต่อสู้

1.3 การเกิดและพัฒนาของจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม

การเกิดจิตสำนึกเพื่อส่วนรมนับเป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ความคิดอันน่าสนใจมาก ความจริงจิตสำนึกเพื่อส่วนรมนั้นเป็นอุดมการณ์ในทุกระบบ

ในสมัยศักดินาก็มีการเรียกร้องให้ “อาสาเจ้าจนตัวตาย อาสานายจงพอแรง” เพื่อเรียกร้องให้เสียสละให้กับกษัตริย์และชนชั้นนำด้วยความจงรักและภักดี ต่อมาในสมัยชาตินิยม การเรียกร้องให้สละเลือดทุกหยาดเป็นชาติพลีก็เป็นอุดมการณ์เพื่อส่วนรวม เรียกร้องให้เสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม ในสมัยก่อน 14 ตุลา ความเรียกร้องต้องการการเสียสละเพื่อชาติได้มาประสานกับการสร้างจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมซึ่งมีที่มาจากแนวคิดแบบสังคมนิยม มีหนังสือหลายเล่มที่มีส่วนสำคัญในการสร้างอุดมการณ์เพื่อส่วนรวมในลักษณะนี้ เช่น หนุ่มสาวคือชีวิต (2515) ซึ่งเรียกร้องการสร้างอุดมการณ์เสียสละสำหรับคนหนุ่มสาว เรื่องสั้น “คำขานรับ” ของศรีบูรพา (พิมพ์ครั้งแรกในปี 2493 แต่ถูกนำมาผลิตซ้ำรวมทั้งผลงานชิ้นอื่นๆ ในช่วงก่อน 14 ตุลาคมด้วย) ก็เรียกร้องการเสียสละเพื่อสังคมส่วนรวม ในขบวนการนักศึกษา กระแสการออกค่ายชนบท แม้จะเริ่มมาก่อนหน้าแล้ว แต่มาขยายตัวหลัง พ.ศ. 2511 ซึ่งเป็นการนำนักศึกษาไปเรียนรู้อชีวิตประชาชน นอกจากนี้ เริ่มมีกลุ่มแพทย์ก้าวหน้าที่เรียกร้องให้แพทย์ออกมารับใช้ประชาชนในชนบทแทนที่จะกระจุกตัวหาความร่ำรวยในเมือง ในกลุ่มครูก็เช่นเดียวกัน มีการเรียกร้องให้ออกชนบทเพื่อบรรเทาปัญหาการศึกษาที่ล้าหลัง ตัวอย่างของโกมล คีมทอง และรัตนา สกุลไทย ที่เสียสละไปเป็นครูชนบทแล้วถูกสังหารชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2513 ก็เป็นส่วนหนึ่งในกระแสนี้

การเกิดของจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมนี้ประสานเข้ากับการเคลื่อนไหวความคิดก้าวหน้าที่เริ่มมาแล้ว ตั้งแต่ก่อนกรณี 14 ตุลา โดยเริ่มต้นจากวารสาร *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ที่ออกตีพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2506 และมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิปไตยและแนวคิดที่ก้าวหน้าหลัง พ.ศ. 2512 ส่วนในวงการวรรณกรรม นวนิยายเช่นเรื่อง *เขาชื่อกานต์* (2513) ของสุวรรณี สุคนธา วรรณกรรมเยาวชน เช่น *โลกของหนูแหวน* (2511) ของศรารักษ์ หรือหนังสือเช่น *หนุ่มสาวคือชีวิต* (2515) ก็เป็นตัวแทนในการสร้างผลสะท้อนทางอุดมการณ์เพื่อส่วนรวม นอกจากนี้ งานเขียนและบทกวีที่ก้าวหน้าของยุคทศวรรษ 2490 ก็ถูกนำกลับมาพิมพ์ใหม่ เช่น บทกวี “จงเป็นอาทิตย์เมื่ออุทัย” ของทวีปวร มาปรากฏในวารสารของพรรคแนวร่วมเศรษฐกิจตั้งแต่ พ.ศ. 2514 บทกวี “อีสาน!” ของอัศนี พลจันทร ก็มากับการก่อตั้งกลุ่มชมรมอีสานตามมหาวิทยาลัยต่างๆ งานของจิตร ภูมิศักดิ์ เรื่อง “ศิลปะเพื่อชีวิตศิลปะเพื่อประชาชน” ถูกนำมาพิมพ์ใหม่เมื่อ พ.ศ. 2515 นวนิยายเรื่อง ปีกาจ ก็พิมพ์อีกครั้งก่อนกรณี 14 ตุลา โดยสำนักพิมพ์มิตรนรา นอกจากนี้ การเกิดของบทกวีของวิทยากร เชียงกูล รวี โดมพระจันทร์ และกวีอื่นๆ ก็สร้าง

ผลสะท้อนในขบวนการนักศึกษาที่ตามมาตั้งแต่ก่อน 14 ตุลา

จิตสำนึกและอุดมการณ์เพื่อส่วนรวมเหล่านี้เองกลายเป็นความคิดสำคัญในขบวนการนักศึกษาตั้งแต่ก่อน 14 ตุลา แต่คงต้องทำความเข้าใจว่า แนวคิดเหล่านี้ยังไม่มีลักษณะเป็นอุดมการณ์สังคมนิยมที่จะมีเป้าหมายในการสร้างสังคมใหม่ตามแนวลัทธิมาร์กซอย่างชัดเจน การพัฒนาของแนวคิดสังคมนิยมจนกลายเป็นแนวคิดหลักในขบวนการนักศึกษาเป็นเรื่องของหลัง 14 ตุลาคม ซึ่งเป็นผลมาจากยุคเฟื่องฟูของความคิดทางการเมืองสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทย

1.4 แนวความคิดเรื่องเอกราช

ประเด็นสำคัญอย่างหนึ่งในสมัยเผด็จการทหารก็คือ การที่ผู้นำสมัยนั้นนำประเทศไทยเข้าร่วมกับฝ่าย “โลกเสรี” และเป็นพันธมิตรที่แน่นแฟ้นของจักรวรรดินิยมอเมริกา และเมื่อสงครามอินโดจีนขึ้นสู่กระแสสูง รัฐบาลไทยก็ได้ยินยอมให้สหรัฐ เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย แล้วยังส่งทหารไปร่วมรบไปตายแทนอเมริกาที่ก่อการรุกรานประเทศเพื่อนบ้านทั้งในเวียดนามและในลาว จนในที่สุดเมื่อถึง พ.ศ. 2516 อเมริกามีฐานทัพตั้งในประเทศไทยถึง 10 แห่ง และมีจำนวนทหารอเมริกายุอยู่ในไทยหลายหมื่นคน ฐานทัพอเมริกาในประเทศไทยสามารถที่จะนำเข้าสินค้าได้โดยไม่เสียภาษี เรียกว่าสินค้าฟิเอ็กซ์ และยังมีสิทธิพิเศษทางการศาล คือเมื่อทหารอเมริกากระทำความผิดก็ไม่ต้องขึ้นศาลไทย แต่พิจารณาในศาลทหารของฝ่ายอเมริกาเอง และถ้ากรณีที่ทำผิดนั้นเกี่ยวข้องกับคนไทย คนไทยก็จะถูกนำตัวไปขึ้นศาลทหารของอเมริกาด้วย กรณีนี้นำมาซึ่งความไม่พอใจอย่างมาก

ในระยะหลัง พ.ศ. 2510 การดำเนินนโยบายพันธมิตรกับอเมริกาของรัฐบาลไทยเป็นที่วิจารณ์มากขึ้นทุกที โดยเฉพาะเมื่อเกิดกระแสต่อต้านสงครามเวียดนามอย่างมากในประเทศสหรัฐอเมริกาเอง จนทำให้รัฐบาลอเมริกาต้องปรับนโยบายต่างประเทศในสมัยประธานาธิบดีริชาร์ด เอ็ม. นิกสัน ที่เริ่มใช้นโยบายทางการทูตเปิดความสัมพันธ์กับจีน โดยที่รัฐบาลไทยตามกระแสไม่ทัน แต่กระนั้น ประเด็นเรื่องความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกานี้เอง ทำให้รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรไม่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มปัญญาชน และจะเป็นการอธิบายได้ว่า เหตุใดเกือบทันทีหลังกรณี 14 ตุลา การต่อต้านอเมริกาจึงเป็นนโยบายของขบวนการนักศึกษา

1.5 การพัฒนาพื้นกลับของแนวคิดกษัตริย์นิยม

น่าสนใจว่า ที่มีส่วนหนึ่งของกระแสแนวคิดที่นำมาซึ่งเหตุการณ์ 14 ตุลา ก็คืออุดมการณ์ศักดินา ซึ่งลดบทบาทลงอย่างมากหลังการปฏิวัติ 2475 อุดมการณ์

เหล่านี้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และเริ่มทรงอิทธิพลมากขึ้นหลังจาก พ.ศ. 2501 ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการที่รัฐบาลเผด็จการสมัยจอมพลสฤษดิ์และจอมพลถนอม กิตติขจร เลือกใช้อุดมการณ์กษัตริย์นิยมมาสร้างเอกภาพภายในชาติ และเรียกร้องการสนับสนุนจากกองทัพและระบบราชการ นอกจากนี้สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นมหาอำนาจสำคัญก็ยังเห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์จะเป็นสัญลักษณ์สำคัญในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ จึงให้การสนับสนุนแนวคิดกษัตริย์นิยมอย่างเต็มที่

หลังจากการรัฐประหาร พ.ศ. 2514 ปัญญาชนจำนวนมากไม่น้อยเริ่มมีความเห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์จะเป็นพลังสำคัญในการต่อต้านเผด็จการทหารได้ ดังนั้นเมื่อกลุ่มเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญเมื่อ พ.ศ. 2516 ต้องการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตย ก็ได้นำเอาพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 7 มาอ้างหลายครั้ง พระราชหัตถเลขานี้มีใจความว่า

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละราชอำนาจ อันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิม ให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร

ใจความในพระราชหัตถเลขานี้กลายเป็นถ้อยความนำในเอกสาร “กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ” ฉบับที่ 1 ที่น่าสนใจมากในกรณีนี้ก็คือ การอ้างพระราชหัตถเลขานี้เป็นการนำข้อความมาใช้นอกบริบท เป็นการโย่งผิดฝาผิดตัว เพราะในเอกสารต้นฉบับของรัชกาลที่ 7 ไม่ได้มีความหมายเรียกร้องประชาธิปไตยตามนัยเช่นนี้ แต่เป็นเพียงการโจมตีการบริหารงานของรัฐบาลคณะราษฎรที่ไม่สนใจในข้อเรียกร้องของพระองค์เท่านั้น ประเด็นเกี่ยวกับเสียงอันแท้จริงของราษฎรเป็นเรื่องของเหตุการณ์หลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก่อน พ.ศ. 2475 นั้น พระมหากษัตริย์ย่อมทรงอำนาจสูงสุดในการบริหารบ้านเมือง พสกนิกรมิได้มีสิทธิทางการเมือง แต่มีหน้าที่ต้องจงรักภักดี เสียงของราษฎรที่เป็นไพร่ฟ้าไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญสำหรับพระปกเกล้าฯ แต่อย่างใด

ความผิดฝาผิดตัวของการอ้างอิงนี้คือ การที่ขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2516 โย่งตัวเองเข้ากับรัชกาลที่ 7 ซึ่งเป็นฝ่ายสมบูรณาญาสิทธิฯ ไม่ได้โย่งเข้ากับคณะราษฎร พระยาพลพลพยุหเสนา หรือปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นฝ่ายเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อให้เป็นประชาธิปไตยแต่อย่างใด ทั้งนี้เป็นเพราะเมื่อ พ.ศ. 2516 ความรู้เกี่ยวกับคณะราษฎรมีน้อยมาก การต่อสู้ของปรีดี พนมยงค์

หรือคณะราษฎร ไม่ได้เป็นแรงบันดาลใจแก่ขบวนการนักศึกษา ยิ่งกว่านั้น นักศึกษาแทบไม่รู้จักปรีดี พนมยงค์ หรือถ้ารู้จักคือ ผู้ร้ายในกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ 8 ในเวลานั้นการปฏิวัติ 2475 ถูกโยงเข้ากับเผด็จการทหารสฤษดิ์-ถนอม-ประภาส มากเสียยิ่งกว่าที่จะโยงกับประชาธิปไตย ผลงานวิชาการของชัยอนันต์ สมุทวณิช และกลุ่มพัฒนาการเมืองที่เผยแพร่เป็นการตอกย้ำแนวคิดเช่นนั้น

ประการต่อมาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้คือ ความไม่พอใจต่อกลุ่มถนอม-ประภาส ส่วนหนึ่งมาจากการสร้างข่าวลือที่ว่า พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร มีพฤติกรรมไม่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และมีความต้องการจะเป็นประธานาธิบดีเป็นต้น ไม่ว่าจะจริงหรือเท็จ ข่าวลือเหล่านี้มีส่วนสำคัญมากที่ทำให้ความชอบธรรมของฝ่ายถนอม-ประภาสหมดสิ้นลง

แต่กระนั้น การเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคมก็ยังคงมีเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์จากเหตุการณ์ที่เริ่มจากการจับกุมกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ จนถึงการเรียกชุมนุมนักศึกษาปัญญาชนและการเดินขบวนครั้งใหญ่ของขบวนการนักศึกษาประชาชน ในวันที่ 13 ตุลาคม ซึ่งมีประชาชนเข้าร่วมนับแสนคน และถือเป็นการเดินขบวนประชาชนที่ใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ ในเวลาบ่ายวันนั้น การเจรจาระหว่างกลุ่มผู้นำนักศึกษากับรัฐบาลจอมพลถนอมบรรลุผล รัฐบาลยินยอมปล่อยตัวผู้ถูกจับกุม และสัญญาว่าจะร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จภายใน 1 ปี ดังนั้น เวลาเช้ามืดของวันที่ 14 ตุลาคม ฝ่ายนักศึกษาก็สลายการชุมนุมให้ประชาชนกลับบ้าน แต่การปะทะกันเกิดขึ้นที่ถนนพระรามห้า ข้างวังสวนจิตรลดา เพราะขณะที่ประชาชนจำนวนมากกำลังเดินทางกลับบ้านตามเส้นทางดังกล่าว ฝ่ายตำรวจโดย พล.ต.ท.มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น ได้สกัดกั้นไว้ไม่ให้ประชาชนผ่าน บริเวณนี้กลายเป็นจุดเริ่มของการปะทะกันในเวลา 6.30 น. และลุกลามกลายเป็นการลุกขึ้นสู้ของประชาชน รัฐบาลจอมพลถนอมได้พยายามระดมกำลังเข้ามารักษาการและปราบปราม แต่ปรากฏว่า พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการทหารบก พล.อ.อ.ทวี จุลละทรัพย์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และ พล.ท.ประเสริฐ ธรรมศิริ แม่ทัพกองทัพบกภาคที่ 1 ร่วมมือกันในการไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง กรณีนี้กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลจอมพลถนอม-จอมพลประภาสต้องสิ้นสุดลง

แต่เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่ว่า เหตุใด พล.ต.ท.มนต์ชัยจึงสกัดกั้นประชาชนและใช้ความรุนแรงในการสลายประชาชน ทั้งที่ประชาชนกำลังจะเดินทางกลับบ้าน จนถึงปัจจุบันกรณีนี้ยังไม่มีคำอธิบายชัดเจน

สรุปจากที่อธิบายมา จะเห็นได้ว่าขบวนการนักศึกษา 14 ตุลา ก่อร่างขึ้นมา

ด้วยแนวคิดอันหลากหลาย เพียงแต่มีเป้าหมายร่วมกันในการต่อต้านรัฐบาล ถนอม-ประภาส กระแสก่อน 14 ตุลานั้น มีความตื่นตัวในเรื่องประชาธิปไตย มีการรณรงค์เรื่องจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม แต่กระบวนการทั้งหมดนี้กลับโยงเข้าสู่แนวคิดกษัตริย์นิยมเสียยิ่งกว่าสังคมนิยม แนวคิดเรื่องกรรมกร-ชาวนา หรือปฏิวัติสังคมนิยม สร้างสังคมใหม่ ยังไม่ได้เป็นกระแสอันสำคัญ ดังนั้น การเคลื่อนไหวของกรณี 14 ตุลา จึงจำกัดอยู่ในขอบเขตของการต่อต้านเผด็จการทหารและเรียกร้องประชาธิปไตย ขบวนการนักศึกษาเมื่อ 14 ตุลาจึงมิได้เป็นขบวนการฝ่ายซ้าย ผู้ที่มีบทบาทในกระบวนการทั้งหมดของกรณี 14 ตุลา เช่น ชีรยุทธ บุญมี เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เสาวนีย์ ลิ้มมานนท์ จิระนันท์ พิตรปรีชา สมบัติ ช่าง-ธัญวงศ์ พีรพล ตริยะเกษม เป็นต้น ยังไม่มีแนวคิดสังคมนิยม ในส่วนบทบาทของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต่อกรณี 14 ตุลา มีข้อมูลที่น่าสนใจจากจรัล ดิษฐาอภิชัยว่า พรรคมีคำชี้แนะให้ผู้ปฏิบัติงานไม่เข้าร่วมการเคลื่อนไหว เพราะประเมินว่าจะถูกปราบแน่นอน สาขาของพรรคคอมมิวนิสต์ในกรุงเทพฯ ก็ไม่คิดว่าขบวนการนักศึกษาจะชนะได้ด้วยซ้ำ

อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายทางความคิด การไม่มีองค์กรอันชัดเจน มีแต่การรวมตัวกันอย่างหลวมๆ อีกทั้งยังมีการอิงอุดมการณ์กษัตริย์นิยมประสานกับประชาธิปไตยนี้เอง ได้ก่อให้เกิดพลังและทำให้ขบวนการนักศึกษากลายเป็นผู้นำในการก่อการปฏิวัติในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ได้สำเร็จ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยที่ส่งผลสะท้อนมากที่สุด ในประวัติศาสตร์ไทย

2. การประเมินค่า 14 ตุลา

การประเมินค่าเหตุการณ์ 14 ตุลานั้น คงจะต้องอธิบายว่า เหตุการณ์ 14 ตุลา มีสิ่งใหม่เกิดขึ้นและมีดอกผลหลายประการ ซึ่งจะขอล่าวถึงตามลำดับดังนี้

2.1 พลังเยาวชน

กรณี 14 ตุลา เป็นการเคลื่อนไหวที่นำโดยขบวนการนิสิตนักศึกษา กำลังหลักมาจากนักศึกษาในระดับเพียงปริญญาตรี นักเรียนระดับอาชีวศึกษา และนักเรียนมัธยมปลาย ที่มีอายุในระดับ 18-23 ปีเป็นส่วนข้างมาก นั้นหมายถึงว่าเป็นครั้งแรกและอาจจะเป็นครั้งเดียวในประวัติศาสตร์ไทยที่เยาวชนคนหนุ่มสาวตื่นตัวทางการเมือง และเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน การเคลื่อนไหว 14 ตุลา จึงเป็นพลังบริสุทธิ์ของเยาวชน เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ประชาชนไวใจ และนำมาซึ่งชัยชนะ

2.2 ประชาชนสร้างประวัติศาสตร์

แต่ความสำคัญอย่างยิ่งของกรณี 14 ตุลา ก็คือ การที่เหตุการณ์นี้เป็นการเคลื่อนไหวใหญ่ของประชาชน เพราะความจริงนักเรียนนิสิตนักศึกษาใน พ.ศ. 2516 นั้น ก็มีจำนวนไม่มากนัก ผู้ที่มาร่วมการชุมนุมและเดินขบวนส่วนใหญ่ จึงได้แก่ประชาชนทั่วไป ไม่นับรวมประชาชนจำนวนมากที่สนับสนุนอยู่ที่บ้านหรือชุมนุมอยู่ที่ต่างจังหวัดทั่วประเทศ ภาพของเหตุการณ์ 14 ตุลา จึงเป็นภาพแห่งการเคลื่อนไหวของประชาชนครั้งใหญ่ที่สุดเป็นครั้งแรกในแง่จำนวน จนกระทั่งเกิดปรากฏการณ์การชุมนุมต่อต้าน รสช. ในปี 2535 และการชุมนุมใหญ่ของขบวนการเสื้อแดงเมื่อ พ.ศ. 2552 และ พ.ศ. 2553 จึงได้เกิดภาพแห่งการชุมนุมขนาดใหญ่ของประชาชนอีกครั้ง แต่กระนั้น ภาพสัญลักษณ์ของเหตุการณ์ 14 ตุลา ที่คุ้นตา คือการที่ประชาชนจำนวนมากศาลเต็มถนนราชดำเนิน ก็ยังคงอยู่ จึงถือได้ว่าชัยชนะของวันที่ 14 ตุลาคม มิได้เป็นเพียงชัยชนะของขบวนการนักศึกษาเท่านั้น แต่เป็นชัยชนะของประชาชนทั้งหมด การที่ประชาชนจำนวนเรือนแสนสร้างประวัติศาสตร์ด้วยตนเองเช่นนี้ไม่เคยปรากฏเลยในประวัติศาสตร์ก่อนหน้า 14 ตุลา

2.3 วีรชนสามัญชนประชาธิปไตย

เหตุการณ์ 14 ตุลา เมื่อปะทุเป็นการลุกขึ้นสู้ต่อต้านเผด็จการแล้วมีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บ ผู้เสียสละเพื่อประชาธิปไตยเหล่านี้ได้รับการยกย่องทันทีหลังเหตุการณ์ให้เป็นวีรชน ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่เกิดวีรชนสามัญชนนอกราชการ และเป็นวีรชนประชาธิปไตย เพราะในระบะก่อนหน้านั้น วีรชนมักจะเป็นเรื่องทางราชการ หรือเป็นวีรชนของชาติบ้านเมืองที่รัฐเป็นฝ่ายกำหนด ก่อนหน้านั้นคำว่าวีรชนในสายตาของรัฐก็คือผู้เสียสละตามหน้าที่เพื่อรัฐ แต่วีรชน 14 ตุลา เป็นวีรชนประชาธิปไตย เป็นวีรชนที่ต่อต้านรัฐ ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน สถานะวีรชนของผู้เสียสละในกรณี 14 ตุลานี้ เป็นการฟ้องว่า รัฐนั้นไม่ใช่ความถูกต้องเสมอไป แต่มีความไม่ถูกต้องเกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่รัฐมีแนวโน้มในทางอำนาจนิยมและเป็นเผด็จการ ดังนั้น การที่รัฐสังหารประชาชนที่ปราศจากความผิด เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งสถานะของวีรชน 14 ตุลา ได้ฟ้องว่า กรณีเช่นนี้ เป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม

2.4 การเมืองมวลชน

กระแสทางการเมืองของสมัย 14 ตุลา ก่อให้เกิดการต่อสู้ของประชาชนหรือเกิดการเมืองมวลชน นั่นก็คือ การที่ชาวบ้าน ประชาชน คนยากคนจน ที่ไม่ได้

รับความเป็นธรรม จะกล้าต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐ และแม้กระทั่งกล้าต่อสู้คัดค้านนโยบายของรัฐ ก่อนหน้า 14 ตุลา ประชาชนชั้นล่างคนยากจนนั้นจะถูกกำหนดบทบาทโดยรัฐ และไม่กล้าต่อสู้เพื่อสิทธิแห่งชนชั้นของตน แต่ชัยชนะของการต่อสู้ในกรณี 14 ตุลา ปลุกเร้าให้ประชาชนชั้นล่างกล้าต่อสู้ ดังนั้นจึงนำมาซึ่งการนัดหยุดงานของกรรมกรจำนวนนับพันครั้งหลังเหตุการณ์ 14 ตุลานำมาซึ่งการจัดตั้งสหภาพแรงงานจำนวนมาก และต่อมาก็คือการเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการชาวนาในชนบท ซึ่งยังคงเป็นกระแสสืบเนื่องต่อมา

ควบคู่กับการพัฒนาของการต่อสู้ของประชาชนระดับล่างก็คือ การเกิดและพัฒนาขององค์กรทางสังคมนอกภาครัฐ หรือที่เรียกกันว่า เอ็นจีโอ ซึ่งจะมีบทบาทในการเรียกร้องให้ปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน และมีบทบาทอย่างมากในการต่อต้านนโยบายพัฒนาทางวัตถุของรัฐและโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ นอกจากนี้ก็คือ พัฒนาการการต่อสู้ของขบวนการสิทธิสตรี ขบวนการต่อสู้ในด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งเป็นการพัฒนาอันสืบเนื่องจากขบวนการ 14 ตุลาทั้งสิ้น

2.5 ราชชาตินิยม

เนื่องจากการล่มสลายของกลุ่มขุนศึกที่นำโดยจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร อำนาจของฝ่ายอนุรักษนิยมศักดินาก็พัฒนาขึ้นอย่างมากด้วย ที่สำคัญคือ การสร้างและขยายรูปการณ์จิตสำนึกแบบราชชาตินิยมเข้าครอบงำสังคมไทยมากขึ้น กลุ่มอนุรักษนิยมนี้เป็นตัวการสำคัญในการก่อการสังหารหมู่นักศึกษาในกรณี 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และอยู่เบื้องหลังรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร หลังจากนั้นก็ยังคงเป็นกลุ่มการเมืองที่มีบทบาทสำคัญ และยังได้รับการสถาปนาบทบาทอย่างมั่นคงตั้งแต่สมัย พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

3. การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระยะ 40 ปี หลัง 14 ตุลา

กรณี 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในทางระบอบการเมือง ดังจะเห็นได้จากความจริงที่ว่า การเมืองในประเทศไทยก่อน 14 ตุลา ระบอบเผด็จการสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน ในระยะ พ.ศ. 2490-2516 มีการรัฐประหารเกิดขึ้น 6 ครั้ง (2490, 2491, 2494, 2500, 2501, 2514) และราบรื่นทุกครั้ง กระแสการต่อต้านรัฐประหารแทบจะไม่มีพลัง นอกจากนี้ ในช่วงรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจรที่ต่อเนื่องกันระหว่าง พ.ศ. 2501-2511

การเมืองไทยดำรงอยู่โดยไม่มีทางเลือกตั้งถึง 11 ปี และเมื่อจอมพลถนอมก่อการรัฐประหารเมื่อ พ.ศ. 2514 ก็ทำการปกครองโดยไม่มีรัฐสภา ไม่มีคณะรัฐมนตรี และไม่มีรัฐธรรมนูญถึง 13 เดือน ในระยะนี้ พรรคการเมืองนอกเหนือจากพรรคคอมมิวนิสต์แล้ว พรรคอื่นๆ เป็นเพียงพรรคเฉพาะกิจ ตั้งขึ้นในระยะที่ฝ่ายทหารเปิดให้มีการเลือกตั้ง และยุติบทยาหลังจากที่เกิดการรัฐประหารและล้มเลิกประชาธิปไตย

แต่หลังกรณี 14 ตุลา จะกลับกลายเป็นว่า ระบอบเผด็จการมีอายุสั้นและไม่มีเสถียรภาพ การรัฐประหารจะเผชิญปัญหาการต่อต้านอย่างหนัก เริ่มจากการรัฐประหาร 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ตั้งรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร บริหารประเทศแบบเผด็จการได้เพียงปีเดียวก็พังทลายเพราะถูกรัฐประหารซ้อน จากนั้นรัฐบาลพล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ที่ขึ้นมาบริหารประเทศก็ต้องใช้นโยบายผ่อนปรนนิรโทษกรรมทางการเมือง ยอมให้มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่และให้มีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2522 ทำให้มีการฟื้นฟูพรรคการเมืองและดำรงอยู่ตั้งแต่นั้นมา แม้ว่าจะมีการรัฐประหารอีก 2 ครั้งหลังจากนี้ ก็จะไม่มีการยุบพรรคการเมือง นอกจากนี้ หลัง 14 ตุลา การเลือกตั้งยังอยู่อย่างสม่ำเสมอ ทำให้การเมืองในระบอบรัฐสภามีความต่อเนื่องพอสมควร และการล่มสลายของขบวนการคอมมิวนิสต์ไทยระหว่าง พ.ศ. 2523-2525 ก็กลายเป็นปัจจัยผลักดันความมั่นคงของระบบการเมืองไทยในขณะนั้น

การพัฒนาของการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้งอย่างสม่ำเสมอรวมทั้งการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหลังกรณี 14 ตุลา นำมาซึ่งการลดบทบาทของภาคราชการในทางเศรษฐกิจ ธุรกิจภาคเอกชนเติบโตขึ้นอย่างมหาศาล ทำให้เกิดการพัฒนาของชนชั้นนายทุนใหญ่ของไทยที่ควบคุมโภคทรัพย์จำนวนมาก และจะมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น นอกจากนี้ยังเกิดการเติบโตของชนชั้นกลางนอกระบบราชการ ซึ่งด้านหนึ่งคือกลุ่มทุนต่างจังหวัดที่จะเข้ามามีบทบาทในการเลือกตั้งและเข้ามาสู่การเมืองส่วนกลางอย่างชัดเจน ในอีกด้านหนึ่งก็คือ การเติบโตของชนชั้นกลางในเมืองที่ประกอบธุรกิจส่วนตัวหรือทำงานในบริษัท กระบวนการเช่นนี้ทำให้อำนาจทางการเมืองกระจายออกอย่างหลากหลาย ไม่กระจุกตัวอยู่ในระบบราชการส่วนกลางอีกต่อไป และนำมาซึ่งความขัดแย้งของกลุ่มการเมืองในกับนอกระบบราชการ และความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกลางในเมืองกับกลุ่มทุนต่างจังหวัดที่เข้ามาสู่ระบบการเมือง ซึ่งในที่สุดลงเอยด้วยการรัฐประหารครั้งต่อมาเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534

นำโดยคณะทหารที่เรียกว่า คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รชช.)

แต่กระนั้น คณะรัฐประหาร รชช. ก็ยังต้องตั้งรัฐบาลพลเรือนขึ้นมารักษาการ เพื่อสร้างการสนับสนุนจากกลุ่มชนชั้นกลาง และดำเนินการให้มีการร่างรัฐธรรมนูญ และมีการเลือกตั้งใหม่ภายใน 1 ปี อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการเข้าสู่อำนาจ โดยไม่ผ่านการเลือกตั้งของ พล.อ.สุจินดา คราประยูร นายทหารที่ก่อรัฐประหาร นำมาซึ่งการเคลื่อนไหวต่อต้านครั้งใหญ่ของประชาชนชนชั้นกลางในเมือง รัฐบาล พล.อ.สุจินดาได้ตัดสินใจใช้วิธีการทางทหารเข้าปราบปราม แต่การเคลื่อนไหวของ ประชาชนขยายตัวเป็นการลุกขึ้นสู้เพื่อต่อต้าน อันนำมาซึ่งการบาดเจ็บล้มตาย จำนวนมาก กลายเป็นกรณี “พฤษภาประชาธรรม” เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ทำให้ พล.อ.สุจินดาต้องลาออก และนำมาสู่กระบวนการฟื้นฟูประชาธิปไตย อีกครั้ง โดยชัยชนะของพรรคประชาธิปัตย์ในการเลือกตั้งเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2535 หมายถึงความพยายามที่จะประสานประโยชน์ระหว่างภาคราชการ นักธุรกิจ กลุ่มชนชั้นกลาง และนักการเมืองจากท้องถิ่น แต่ความขัดแย้งทางการเมืองในลักษณะเดิมยังคงอยู่ จึงนำมาสู่การเคลื่อนไหวปฏิรูปการเมืองที่สร้าง กระบวนการควบคุมจริยธรรมของนักการเมืองให้อยู่ในแบบแผนที่ชนชั้นกลาง สามารถที่จะยอมรับได้

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกิดขึ้นหลังจากที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ไทยเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2540 ซึ่งสร้างความเสียหายอย่างมากแก่ภาคธุรกิจไทย จึงเกิดกลุ่มนายทุนนักธุรกิจที่เห็นว่า จะต้องเข้ามามีบทบาททางการเมืองด้วยตนเอง และนำมาสู่การเคลื่อนไหวจัดตั้งพรรค ไทยรักไทยภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งถือเป็นนายทุนนักธุรกิจ ที่ประสบความสำเร็จ ในที่สุดเมื่อมีการเลือกตั้งในเดือนมกราคม พ.ศ. 2544 พรรค ไทยรักไทยก็ชนะการเลือกตั้ง พ.ต.ท.ทักษิณได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งถือ เป็นการเปลี่ยนยุคของการเมืองและการบริหาร เพราะเขาได้นำเอาวิธีการ บริหารธุรกิจมาใช้ในทางการเมือง นำมาซึ่งการปฏิรูประบอบราชการครั้งใหญ่ และ ยังโน้มนำทางการเมืองด้วยนโยบายใหม่อันเป็นที่นิยม เช่น นโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรค การตั้งกองทุนหมู่บ้าน การปราบปรามยาเสพติด การส่งเสริมตลาด สินค้าท้องถิ่น เป็นต้น ทำให้รัฐบาลพรรคไทยรักไทยได้รับความนิยมอย่างมาก แต่กระนั้น รัฐบาลไทยรักไทยก็ถูกสร้างเรื่องโจมตีอย่างหนักในปีพหุจริยธรรม และในเรื่องความจงรักภักดี ด้วยข้ออ้างเหล่านี้เป็นเหตุให้กลุ่มอนุรักษ์นิยมคัดค้าน สนับสนุนให้คณะทหารก่อการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 เพื่อโค่น

รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ประชาธิปไตยที่มีที่ท้าวว่าจะพัฒนาอย่างมั่นคงจึงต้องมาสะดุดอีกครั้ง ทั้งนี้การยึดอำนาจครั้งนั้นเป็นการรัฐประหารอันล้ำหลังย้อนยุค จนไม่น่าเชื่อว่าจะเกิดขึ้นได้ในภาวะที่ประเทศส่วนข้างมากในโลกเลือกใช้วิธีการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยผ่านการเลือกตั้งแทบทั้งสิ้น

เพียงแต่ว่าการเติบโตทางการเมืองของฝ่ายประชาชนที่ขยายตัวนับตั้งแต่ 14 ตุลา ทำให้ฝ่ายชนชั้นอนุรักษนิยมไม่สามารถที่จะครอบงำสังคมไทยได้ง่ายอีกต่อไป หลังการรัฐประหาร 19 กันยา ได้เกิดขบวนการชนชั้นกลางและประชาชนระดับล่างจำนวนหนึ่งที่ไม่ยอมรับการรัฐประหารและการล้มกติกาดั้งเดิม ประชาธิปไตย พวกเขาเริ่มสร้างขบวนการประชาธิปไตยใหม่ที่คัดค้านอำนาจของชนชั้นนำ จารีตประเพณี และเรียกร้องประชาธิปไตยกลับคืนมา เมื่อคณะรัฐประหารตั้งรัฐบาลรักษาการของ พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ รัฐบาลชุดนี้ก็ไม่ใช่ที่ยอมรับตั้งแต่ต้น ต่อมาความพยายามในการเสนอรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ไม่มีประชาธิปไตย คือรัฐธรรมนูญฉบับ 2550 ก็ถูกต่อต้านอย่างหนักจากฝ่ายประชาชน จากนั้นเมื่อมีการจัดการเลือกตั้ง พรรคพลังประชาชนที่สืบต่อมาจากพรรคไทยรักไทยของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็ได้รับชัยชนะเลือกตั้งโดยทันที ซึ่งหมายถึงว่า ความพยายามของฝ่ายอนุรักษนิยมที่จะปฏิเสชนันตนาหมัดจากประชาชนนั้นประสบความล้มเหลว แต่กระนั้น กลุ่มอนุรักษนิยมก็ยังหาทางล้มรัฐบาลแล้วยุบพรรคพลังประชาชน เปิดทางให้พรรคประชาธิปัตย์ที่แพ้การเลือกตั้งได้มาเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลแทนเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2551 กรณีนี้ก็กลายเป็นต้นเหตุของการประท้วงใหญ่ในปี 2552 และ 2553 กระทั่งนำมาซึ่งการปราบปรามประชาชนครั้งใหญ่ในเดือนเมษายนและพฤษภาคม พ.ศ. 2553 ซึ่งกลายเป็นบาดแผลลึกในสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การเลือกตั้งครั้งใหม่ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2554 พรรคเพื่อไทยที่สืบต่อมาจากพรรคพลังประชาชนก็ได้รับชัยชนะ และนำ น.ส.ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร มาสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทำให้แนวโน้มของการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปในทางที่ดีขึ้น

ทั้งนี้ หลังการรัฐประหาร 19 กันยา พ.ศ. 2549 ได้เกิดวาทกรรมใหม่ที่อธิบายว่า กรณี 14 ตุลาคม 2516 ความจริงแล้วเป็นเพียงชัยชนะของฝ่ายศักดินา นักศึกษาประชาชนถูกใช้เป็นเครื่องมือ แต่ในทีนี้จะขออธิบายว่า ในสังคมสมัยใหม่ที่มีผู้เล่นทางการเมืองหลายกลุ่ม เหตุการณ์ทางการเมืองหนึ่งสามารที่จะมีผู้ได้รับประโยชน์หลายฝ่ายได้ แต่ถ้าหากพิจารณาแล้วฝ่ายนักศึกษาที่เป็นเยาวชนคนหนุ่มสาวได้รับชัยชนะ และประชาชนคนสามัญได้รับประโยชน์เป็นอย่างมาก

ด้วย การเปลี่ยนแปลงกรณี 14 ตุลา และดอกผลของมัน จึงถือว่ามีคุณค่าต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยอย่างมีนัยสำคัญ

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่า ในระยะ 40 ปีหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลา ระบอบประชาธิปไตยของไทยมีพัฒนาการอันน่าสนใจ การต่อสู้ของนักศึกษา-ประชาชน เมื่อครั้ง 14 ตุลา จึงถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเมืองแบบประชาธิปไตยของสมัยปัจจุบัน ที่มีทั้งด้านที่ก้าวหน้าและขยายสิทธิของประชาชนมากยิ่งขึ้น และมีด้านที่ยังคงอนุรักษ์นิยมเหนียวรั้งประชาธิปไตย การต่อสู้ของพลังประชาธิปไตยกับฝ่ายต่อต้านประชาธิปไตยคงดำเนินต่อไปอีกระยะหนึ่ง จนกว่าจะมีสถานการณ์เปลี่ยนแปลง แต่ทิศทางของประวัติศาสตร์ได้บอกให้ทราบแล้วว่า ฝ่ายประชาธิปไตยจะได้รับชัยชนะ ประชาชนไทยจะมีสิทธิทางการเมืองและมีบทบาทในการกำหนดความเป็นไปของประเทศมากขึ้น ไม่มีทางที่จะน้อยลงไปได้ ■

เปิดประตูไปสู่เสรีภาพ

ธงชัย วินิจจะกุล

ภาพ: สารคดี

ธงชัย วินิจจะกุล อดีตผู้นำนักศึกษาในช่วงหลัง 6 ตุลา และอดีตผู้ต้องหากรณี 6 ตุลา เป็นปัญญาชนคนเดือนตุลาคนสำคัญที่มีบทบาททางความคิดต่อแวดวงวิชาการและการเมืองไทย แนวคิดว่าด้วย “ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม” ที่ธงชัยนำเสนอกลายเป็นคำที่ถูกอ้างอิงถึงบ่อยครั้ง เช่นเดียวกับงานทางวิชาการหลายชิ้นของเขา และเขายังมีส่วนในการผลักดันให้ “6 ตุลา” ได้มีพื้นที่ในความทรงจำของสังคมไทยมากขึ้น ล่าสุดเขาเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับเลือกเป็นประธานสมาคมเอเชียศึกษาหรือ Association for Asian Studies (AAS) ในสหรัฐอเมริกา ขณะเดียวกันก็เป็นศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประวัติศาสตร์ไทย ที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิล แมดิสัน เมื่อเดือนตุลาคมเวียนมาถึง เราจึงชวนเขามาพูดคุยกันอีกครั้ง ถึงดอกผลและบทเรียนที่สังคมไทยควรได้รับจากเหตุการณ์ครั้งสำคัญทางประวัติศาสตร์เมื่อ 40 ปีที่ผ่านมา

สัมภาษณ์ :
สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ
เรียบเรียง :
อรุณวนา สนิทกะวาทิ

14 ตุลา ให้อะไรแก่สังคมไทย

มี 2-3 ส่วนที่คิดว่าสำคัญและเกี่ยวพันกัน อย่างแรกก็คือ เรื่องการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ เสรีภาพมีความสำคัญในการผลักดันสังคมไทยให้ก้าวไปข้างหน้า และนอกจากเรื่องก้าวไปข้างหน้าแล้ว ที่สำคัญคือ ทำให้สังคมไทยพร้อมในการปรับตัว

อีกเรื่องหนึ่ง ความเข้าใจเรื่องสถานะทางประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์ 14 ตุลา ตลอด 30-40 ปีที่ผ่านมา เราจะเน้นแต่ว่า 14 ตุลาเป็นจุดเริ่มต้นของประชาธิปไตยของประชาชน คำว่า “ประชาชน” ก็แล้วแต่จะตีความกัน เช่น สมัยหนึ่งก็เน้นที่กรรมกร ชวนา นิสิตนักศึกษา แต่กาลเวลาก็ผ่านไปนานพอควรที่จะทำให้เรามองย้อนไปเห็นได้แล้วว่า ผลพวงของ 14 ตุลาด้วยนั้น คือเกิดประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งทั่วๆ ไป ซึ่งหมายความว่าคนที่ได้ประโยชน์อย่างมาก ได้แก่ บรรดานักการเมืองและคนที่มาทำระบบการเลือกตั้ง ในจำนวนมหาศาลนั้นคนที่ได้ประโยชน์จาก 14 ตุลา ไม่ใช่แค่กรรมกร ชวนา นักศึกษาอย่างที่เรารู้กันในช่วง 2-3 ปีหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาเท่านั้น แต่รวมถึงพวกนายทุน นายทุนท้องถิ่น นายทุนน้อย คนร่อยแปด

สำหรับผม ผมคิดว่าโอเคกับการบอกว่าประชาธิปไตยประชาชนที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ 14 ตุลา หมายถึงคนเหล่านั้นทั้งหมด ไม่ใช่มีเพียงกรรมกรชวนา ในระยะที่เหวี่ยงไปทางซ้ายระยะสั้นๆ แต่เมื่อเวลาผ่านไป หรือเรียกว่าผู้หนายดลบลแล้ว จะเห็นว่าสิ่งที่ได้คือประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ซึ่งคนที่ได้เปรียบจากประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งนั้น ในระยะเฉพาะหน้าที่สุดก็คือบรรดานักท้องถิ่นด้วยซ้ำไป และต่อมาเป็นสิบปี จึงเห็นว่ามันขยายดอกผลไปจนถึงประชาชนระดับล่างมากขึ้นเรื่อยๆ

ไม่มีประชาธิปไตยสำเร็จรูป

แต่ละคนสามารถตีความบทเรียนที่ได้ทางประวัติศาสตร์ต่างกัน ผมคิดว่าไม่ได้บทเรียนเดียว บทเรียนสำคัญจาก 14 ตุลา สำหรับผมมองว่าเรื่องเสรีภาพ เป็นเรื่องใหญ่ เวลาพูดเรื่อง “ประชาธิปไตย” สังคมไทยยังมีความเข้าใจประหลาดๆ ผมคิดว่าประหลาดเพราะว่าในสังคมอื่นเขาไม่ได้คิดกันแบบนี้ คือสังคมไทยยังมีความเข้าใจว่า ประชาธิปไตยเป็นตัวแบบระบอบปกครองที่สำเร็จรูป ชัดเจน เป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ และโดยมากมักเข้าใจว่าต้องประกอบด้วยคุณธรรมดีงาม แต่เอาเข้าจริงประชาธิปไตยไม่ได้เป็นตัวแบบสำเร็จรูป หรือว่าเป็นเรื่องความดีงาม

ประชาธิปไตยเป็นเพียงระบบการเมืองกว้างๆ สำหรับสังคมที่เติบโตขึ้นจนมีคนหลากหลาย มีพลังสังคมหลากหลาย มีกลุ่มเศรษฐกิจหลากหลาย และความหลากหลายนั้นหมายถึงมันขัดแย้งกันด้วย หนีไม่พ้น อย่างไรก็ตามก็ต้องขัดแย้งกัน เพราะฉะนั้น สังคมที่หลากหลาย ที่ซับซ้อน ในความหมายว่าแต่ละคนมีจุดยืนมีผลประโยชน์ต่างกัน แต่ละคนเห็นว่าจะอะไรดีอะไรไม่ดีต่างกัน เช่น เราอาจมีความเห็นต่างกันเรื่องการปรับปรุงมหาวิทยาลัย การปรับปรุงระบบการศึกษา ไม่มีใครผิดไม่มีใครถูก หรือต่อให้สมมติว่า คนในประเทศไทยเป็นคนดีหมดทุกคน ไม่มีคนเลว ก็ยังจะขัดแย้งกัน หนีไม่พ้น เพราะการที่คนมีประสบการณ์ต่างกันก็คิดต่างกัน จะเห็นอะไรดีไม่ดี ควรไม่ควร ก็ต่างกัน เพราะฉะนั้น ต่อให้ทุกคนดีหมด ไม่มีใครคอร์รัปชันสักคนเดียว ก็ยังขัดแย้งกันได้ ไม่มีทางคิดตรงกันและจะเกิดความขัดแย้งอย่างหนีไม่พ้น

ในแง่ที่ผมคิดว่า ประชาธิปไตยจึงหมายถึงระบอบที่วางกรอบกติกาให้คนขึ้นมาต่อสู้ ต่อรอง ปะทะ เจรจา และเอาชนะกันอย่างสันติภายใต้กติกาที่คนนั้นๆ แคนันเอง แต่ต้องเป็นกติกาที่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงอำนาจ เข้าถึงการตัดสินใจทางนโยบาย แชร้อำนาจกันอย่างมีส่วนร่วม และมีการตรวจสอบกันได้ ไม่ยอมให้ใครมีอำนาจมากเกินไป ส่วนในเรื่องเนื้อหาของสาระของแต่ละระบอบของสังคมนั้น ควรจะมีนโยบายแบบไหน ควรจะทำอะไรบ้าง เป็นเรื่องสังคมต้องปรับตัวไป

เจตนารมณ์ประชาธิปไตย

ในเงื่อนไขนี้ ผมคิดว่าบทเรียนที่สำคัญของ 14 ตุลา คือความพยายามสร้างบรรยากาศหรือสร้างระบอบอันนั้น ซึ่งถ้าเรียกว่า “เจตนารมณ์ประชาธิปไตย” ผมเห็นด้วย แต่เวลาบอกว่ามันคือ “เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์” ผมก็ไม่ทราบ “สมบูรณ์” คืออะไร อย่างไรก็ดี ผมคิดว่า ถ้า “เจตนารมณ์ประชาธิปไตย” คือต้องการทลายอำนาจของเผด็จการทหารยุคนั้น มิใช่ยกอำนาจให้แก่อำมาตย์ แต่ต้องการระบอบที่มีกรอบ กติกา ที่ให้ประชาชน (ย้ำอีกครั้งว่า อำนาจอธิปไตย “เป็นของประชาชน” ไม่ต้องเถียงกันเลย) เข้าไปแชร์อำนาจได้ เข้าไปกำหนดทิศทางนโยบายที่เขาต้องการได้ ถึงแม้ว่าทิศทางนโยบายที่เขาต้องการอาจจะล้าหลังในความเห็นของคุณหรือความเห็นของผม ก็ช่วยไม่ได้ เรามีหนึ่งเสียงแค่นั้น

นั่นคือเจตนารมณ์ประชาธิปไตยของ 14 ตุลา ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่ต้องสนับสนุน ต้องพิทักษ์ และสิ่งที่สำคัญมาก เจตนารมณ์อันนี้นั้นมาคู่กับเสรีภาพ เพราะถ้าไม่มีเสรีภาพ means หรือกรอบกระบวนการที่ว่ามันก็หมดความหมาย

“
 ทุกสังคมมีผู้เกิด
 ก่อนกาล มีคนอย่าง
 คุณจิตร ภูมิศักดิ์
 ตลอดเวลา ซึ่งใน
 ระยะเวลาหนึ่งสังคมอาจ
 จะรับไม่ได้ แต่ต้อง
 อนุญาตให้มันดำรง
 อยู่

”

เราต้องปล่อยให้เสรีภาพ ให้คนพูด ให้คนชุมนุม ให้คนแสดงออก จะชุมนุมด้านรัฐบาลก็ได้ รัฐบาลที่ยังอยู่ในกรอบกติกาที่ยอมรับกันได้ เช่น ไม่ใช่ไปเชื่อเชืงยุทธการให้มาทำรัฐประหาร เชื่อเชืงอำนาจที่ไม่ได้มาจากสัญญาประชาคม ไม่ได้มาจากประชาชน ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง อันนั้นต้องเอาออกไป อย่ามายุ่ง เพราะมันพ้นไปจากที่จะยอมรับกันได้

เสรีภาพเป็นหัวใจในการที่คนที่มีความรู้ความคิดต่างกัน จะเสนอทางเลือก เสนอทางออก จะเสนอความเป็นไปได้ในสังคม ในขณะที่หนึ่งออกมาสสารพัดทาง ทางไหนที่ประชาชนส่วนใหญ่เขารับไม่ได้ เขาก็ไม่สนใจ เขาก็ไม่สนับสนุน แต่อีก 50 ปีถัดไป 100 ปีถัดไป หรือต่อให้ 200 ปีถัดไป ความคิดความเห็นของคนทีในยุคสมัยหนึ่งเราเห็นว่ามันดูประหลาด ไม่เข้าท่า มันอาจเข้าท่าขึ้นมา ทุกสังคมมีผู้เกิดก่อนกาล มีคนอย่างคุณจิตร ภูมิศักดิ์ ตลอดเวลา ซึ่งในระยะหนึ่งสังคมอาจจะรับไม่ได้ แต่ต้องอนุญาตให้มันดำรงอยู่ เพราะอีก 30, 40, 50, 100 ปีถัดมา อาจจะกลายเป็นความคิดที่เลิศประเสริฐ และถ้าสังคมยังไม่พร้อมจะเปลี่ยน ยังไม่เห็นด้วย ก็ไม่ต้องเปลี่ยน แต่เราต้องยอมให้มันดำรงอยู่ เพราะฉะนั้นสำหรับผม เสรีภาพเป็นหัวใจของประชาธิปไตย ซึ่ง 14 ตุลาพยายามสร้างมาตั้งแต่ 40 ปีก่อนแล้ว

14 ตุลา ล้มเหลวในการสร้างประชาธิปไตย?

เราจะบอกได้ไหมว่าการปฏิวัติฝรั่งเศสล้มเหลว เฮงซวย ไม่เห็นมีอะไรเกิดขึ้นเลย ตายกันตั้งเยอะ เกิดโศกนาฏกรรม มโหฬาร สุดท้ายได้หันไปเสียอีก คือผมคิดว่าเรื่องความสำเร็จล้มเหลวมันขึ้นอยู่กับว่าเราเอาอะไรเป็นตัววัด ถ้าเอาตัววัดระยะสั้นว่าต้องเกิดอย่างนั้นอย่างนี้ทันที ก็ต้องบอกว่า 14 ตุลาล้มเหลว แต่ถ้าเราคิดว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ที่เปิดประตู เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงที่ตามมา ก็คงไม่ถึงขนาดล้มเหลว เราอย่าเรียกว่าล้มเหลวหรือสำเร็จเลย บางทีก็ไม่มีประโยชน์ เราต้องมาดูว่าเกิดอะไรขึ้น 14 ตุลาเปิดประตูไปสู่อะไร และมันยังมีปัญหาอะไรอยู่ การปฏิวัติอเมริกาเมื่อปลดแอกจากอังกฤษ

ก็ล้มเหลวนะถ้าวัดในระยะสั้น เพราะฉะนั้นอย่าหวังว่าประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นทันที
ซั้วซั้วมัน มันไม่เกิด

ที่เราคิดว่ารัฐบาลจะตั้งแต่ทักษิณ สมชาย สมิคร ใครก็ตามมาจนถึง
ยิ่งลักษณ์ เลวร้าย ประเทศชาติจะล่มจม เป็นเรื่องวิกฤตมาก วิกฤตมหาศาล
ผมยังไม่เห็นว่ามันวิกฤตมหาศาลขนาดนั้น เขามีดีมีเสียก็ว่ากันไป บางอย่างแยะ
มากก็ด่ากัน คราวหน้าก็อย่าเลือกเขา แต่ในเมืองไทยที่รู้สึกกันว่าเกิดวิกฤตมาก
ที่รู้สึกว่าการเลวร้ายขนาดนั้น มันเกิดขึ้นเนื่องจากว่าคนไทยโลกแคบ คนไทยไม่รู้จัก
คนอื่น ไม่รู้ว่าที่อื่นเขามีปัญหาแยะแยะ ไม่ต่างกันหรือยิ่งกว่าเราก็มั ผมไม่ได้
บอกว่าประเทศไทยดีนักหนา แต่จะบอกว่าการที่ทักทว่าเราอยู่ในขั้นวิกฤต
จนกระทั่งต้องเรียกทหารเข้ามานั้น เป็นความเข้าใจผิดที่เกิดจากโลกแคบๆ จาก
คนเหล่านั้นเอง

การปรับตัวของสังคมไทย

ผมเชื่อว่าโดยรากฐานแล้วสังคมมันแตกต่างกันมากขึ้น ซับซ้อนขึ้น และ
ประชากรเราเปลี่ยนไป ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการเมือง แต่เป็นเรื่องชีวิต
ประจำวัน ประชากรเปลี่ยนคือ หนึ่ง จำนวนคนมากขึ้น สอง มีการศึกษามากขึ้น
สาม คนแก่มากขึ้น คนที่เป็นเด็กน้อยลง และสี่ ระบบการใช้ชีวิตของคนในวัยที่
ต่างกันไม่เหมือนเดิมอีกแล้ว ทั้งหมดจะทำให้สังคมซับซ้อนและขัดแย้งกัน ซึ่งไม่
จำเป็นต้องมีความหมายเชิงลบ แต่เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากความต่างกัน การ
ตัดสินใจก็ต่างกัน และมันจะมากขึ้น

สิ่งที่ประชาชนควรจะทำคืออะไร ถ้าถามผม ผมอยากตอบเลยว่า อย่า
ตกใจหนักเลยกับเรื่องความขัดแย้ง ให้ถือเป็นเรื่องธรรมดา ถือเป็นเรื่องปกติ เกี่ยว
กันอย่างศิวิไลซ์ ทะเลาะกันอย่างมีอารยธรรม ทำให้การถกเถียงเรื่องความรู้หรือ
การปะทะกันทางความคิดในที่สาธารณะเป็นเรื่องปกติที่เห็นต่างกัน แล้วเรียกร้อง
ความสามัคคีให้น้อยลง ความสามัคคีในความหมายแบบไทยคือให้เราเหมือนๆ
กัน คิดเหมือนกัน ความสามัคคีในแบบที่เรียกร้องให้คิดเหมือนกันนั้นอันนี้ไม่
จำเป็นเลย สิ่งที่เราควรจะทำคือ ทำให้คนมีวุฒิภาวะ ให้ประชาชนรู้จักคิด รู้จักเลือก
ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ แต่รู้จักคิดสักหน่อย เรียกว่าเป็นประชาชนที่มีวุฒิภาวะ ไม่ว่า
คุณจะเด็กหรือแก่ก็ตาม อันนี้ต่างหากที่น่าจะสำคัญ ถ้าหากประชาชนมีวุฒิภาวะ
ก็หวังว่าจะบอบการเมืองน่าจะเป็น liberal ขึ้นในความหมายว่าใจกว้างหน่อย ยอมรับ
ความแตกต่าง และปะทะกันอย่างสันติในกรอบกติกา นั่นแหละประชาธิปไตย

ต้องสลายการเมืองเหลือง-แดง?

ไม่ต้องสลาย ผมคิดว่าเรื่องนี้ก็เหมือนกัน ดูเรารวิตกมากกับสีเสื้อเหลือง-แดง คือมันก็มีด้านที่น่าวิตก แต่ในทางกลับกันมันก็เป็นภาวะปกติ ซึ่งไม่น่าวิตกจนเกินไป ถ้าหากสังคมไทยมีความต่างเป็น 2 ขั้ว จนเกิด 2 พรรคการเมืองใหญ่ ก็ให้มันเกิดขึ้น แล้วในเสื้อแดงเอง ในเสื้อเหลืองเองก็มีหลายปีก หลายฝ่าย ซึ่งมันก็ไม่ต่างกับพรรคการเมืองใหญ่ๆ ที่ก็มีหลายกลุ่ม หลายปีก หรือถ้าในสังคมไทยถึงจุดหนึ่งที่ว่า การแบ่งเป็นสองสีไม่สอดคล้องกับความคิดคน มันหลากหลายกว่านั้น เต็มวันมันก็สลายไปเอง ไม่ต้องตกใจมากนัก ประเด็นสำคัญคือ รู้จักถกเถียงกันอย่างมีอารยธรรมหน่อย เลิกใช้การข่มขู่คุกคาม เลิกใช้อำนาจกฎหมายที่ฉ้อฉลไม่เป็นธรรม

กระบวนการยุติธรรมกับประชาธิปไตย

ปัญหาใหญ่อีกอันหนึ่งที่เรายังไม่ได้พูดกันเลย และผมอยากพูดมากๆ คือหลายสิบปีมาแล้วที่สังคมไทยเถียงกันเรื่องรัฐสภา เรื่องการเลือกตั้ง เรื่องพรรคการเมือง เรื่องรัฐบาล เกือบ 100% อยู่ในกรอบนี้ แต่สังคมไทยไม่คิดถึงเรื่องศาล ไม่คิดถึงกระบวนการยุติธรรมในความหมายกว้างที่รวมถึงตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ จนกระทั่งสังคมไทยเผชิญกับภาวะที่กระบวนการยุติธรรมเข้ามามีบทบาทอย่างมาก ไม่ว่าจะที่ไหนในโลกเมื่อระบบการเมืองถึงจุดๆ หนึ่งที่ติดตันหรือจุดที่แก้ปัญหาคือตัวเองไม่ได้ กระบวนการยุติธรรมจะเข้ามามีบทบาทมาก และจะช่วยได้มากถ้ากระบวนการยุติธรรมนั้นเที่ยงตรง เที่ยงธรรม และยุติธรรมจริง แต่สำหรับสังคมไทยบทบาทของกระบวนการยุติธรรมกลับยิ่งก่อปัญหาซ้ำเข้าไปอีก และผมคิดว่า ในทางวิชาการเรารู้จักกระบวนการยุติธรรมน้อยเกินไป พวกเขา มีประวัติมีรากมาอย่างไร เขาคิดอย่างไรในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องความมั่นคง ซึ่งมีจารีตอย่างหนึ่งที่ไม่เหมือนคดีประเภทอื่น เราเพิ่งเรียนรู้และจำนวนไม่น้อยเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เจอหรือจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

ผมว่าตลอดระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา เราพูดเรื่องรัฐสภาเรื่องรัฐบาลมาก ผมคิดว่าเราได้เวลาสะสางกระบวนการยุติธรรมแล้ว แต่ที่ผมพูดอย่างคนไม่ค่อยรู้ คือรู้ไม่พอที่จะบอกว่า เราจะไปเริ่มตรงไหน จะไปจับตรงไหน อันนี้ผมฝากผู้รู้ และต้องคิดจริงจัง ระบอบประชาธิปไตยที่กระบวนการยุติธรรมไม่เข้มแข็งนั้น เป็นไปไม่ได้

ระบอบประชาธิปไตยยังต้องอาศัยกระบวนการยุติธรรม อย่าลืมนะว่า ระบอบ

“

ในทางวิชาการเรา
รู้จักกระบวนการ
ยุติธรรมน้อยเกินไป
พวกเขามีประวัติ
มีรากมาอย่างไร
เขาคิดอย่างไรใน
การตัดสินคดีเกี่ยว
กับเรื่องความมั่นคง
ซึ่งมีจารีตอย่างหนึ่ง
ที่ไม่เหมือนคดี
ประเภทอื่น

”

ประชาธิปไตยที่ผมบอกคือ คนขัดแย้งกันได้อย่างสันติภายใต้
กรอบกติกา กรอบกติกานั้นกระบวนการยุติธรรมต้องเข้ามาช่วย
ในการตัดสินเรื่องที่มีคนตัดสินกันไม่ลง ซึ่งมีบ่อยและมีอยู่ทุกสังคม
คือตัดสินกันไม่ได้ว่าอะไรดีกว่า อะไรถูก อะไรผิด เพราะบางที
มันถูกทั้งคู่หรือผิดทั้งคู่ บางอย่างมีดีมีเสีย กระบวนการยุติธรรม
ต้องมีส่วนช่วย ซึ่งต้องหมายถึงกระบวนการที่มีคุณภาพ มีความ
รอบรู้ทันสมัย และตัดสินอย่างเที่ยงธรรมไม่เอินเอียง และหมายถึง
ถึงอนุญาตให้มีการปรับเปลี่ยนได้เมื่อมีการตัดสินที่ผิดพลาด
คำตัดสินนั้นไม่ตายตัว หรือตายตัวในระยะหนึ่ง ผมคิดว่า ใน
ประเทศไทยกระบวนการอย่างนี้ยังอ่อนแอมาก และสังคมไทยยัง
พูดกันน้อย แม้ว่าในปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมจะน่าสงสัย หรือ
มีปัญหา แต่ก็มิแต่การประณาม หรือไม่ก็มิแต่การยืนยันว่าคุณ
ต้องเชื่อ เราน่าจะไปให้พ้นแต่เพียงแค่วกหรือลบ ผมอยากเห็น
การศึกษาการถกเถียงกันอย่างมีคุณภาพเกี่ยวกับเรื่องการ
ปรับปรุงกระบวนการยุติธรรม เพราะอย่างที่ขี้ว่า ในระบอบ
ประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ คุณต้องการกระบวนการยุติธรรมที่มี
คุณภาพด้วย

14 ตุลา ไม่ใช่ชัยชนะของประชาชน?

14 ตุลาเป็นเหมือนประตูที่เปิดออกให้กับสิ่งที่เรียกว่า
ประชาธิปไตยและระบบการเลือกตั้ง 14 ตุลาคือช่วงขณะที่
สถาปนาระบบการเลือกตั้งจนแม้ทหารจะออกมาทำรัฐประหาร
ไม่รู้ต่อกี่ครั้ง ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าต้องรีบกลับสู่ระบบการ
เลือกตั้ง ถึงแม้จะด่านักเลือกตั้งธิปไตยว่าแย่งอย่างนั้นอย่างนี้
ด่าเข้าด่าเย็น ก็ยังต้องสัญญาว่าจะกลับสู่ระบบเลือกตั้ง 14 ตุลา
คือภาวะที่ทำให้อย่างน้อยที่สุด มีประชาธิปไตยที่ทำให้ประชาชน
มีสิทธิลงคะแนน ประชาชนมีสิทธิมีเสียง 1 คน 1 เสียง ถึงแม้ทุก
วันนี้จะมีคนด่า และไม่เชื่อว่าประชาชน 1 คน 1 เสียงเท่าๆ กัน
แต่ว่ามันก็ได้กลายเป็นสัญญาประชาคมเรียบร้อยแล้วตั้งแต่ 14
ตุลา เพราะฉะนั้นจะเหวี่ยงกลับไปเป็นมองไม่เห็นความสำคัญ
ของ 14 ตุลา ในด้านที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยของประชาชนเลย

นั่น ผมว่ามันมองอย่างนั้นไม่ได้ 14 ตุลาคือการทลายเขื่อน อาจะยังทะเลาะกันไป
ต่อว่าเสรีภาพควรจะมีอย่างน้อยแค่ไหน แต่อย่างน้อยคุณก็จะบอกว่าเสรีภาพไม่
สำคัญนั้นไม่ได้อีกแล้ว ผมมองว่า 14 ตุลาคือจุดเปลี่ยนจุดนั้น ■

40 ปีราชาชาตินิยมประชาธิปไตย

ประจักษ์ ก้องกีรติ

ภาพ: ผู้จัดการ

เรียบเรียงจากงาน “เสวนาว่า
ด้วยเรื่องคนเดือนตุลา” วันที่
13 ก.ค. 56 ณ ร้าน Book
Re: public จ.เชียงใหม่

ในบรรดางานวิชาการเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลา หนังสือเล่มหนึ่งที่ “ต้องอ่าน” ได้แก่ *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลา* ของประจักษ์ ก้องกีรติ นักวิชาการรุ่นใหม่แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจักษ์เน้นย้ำเสมอว่า อุดมการณ์และกระแสนิยมปัญหาที่เป็นฐานของเหตุการณ์ 14 ตุลานั้น มิใช่เป็นหนึ่งเดียวกัน หากแต่มีลักษณะลูกผสม ที่สำคัญ กว้างดังกล่าวยังได้ส่งมอบมรดกสืบเนื่องมาถึงการเมืองในปัจจุบันด้วย แต่ก็เข้าไปในลักษณะที่มีพลวัตไม่หยุดนิ่ง และขณะที่เรากำลังจะเฉลิมฉลองวาระ 40 ปี 14 ตุลาอยู่นั้น ประจักษ์กลับเสนอว่า สังคมไทยต้องก้าวข้ามมรดกชิ้นสำคัญของ 14 ตุลา เพื่อมุ่งไปสู่ประชาธิปไตยที่แท้จริง

มรดก 14 ตุลา ภายพันธุ์

ครบรอบ 40 ปี 14 ตุลา ผมอยากจะพูดถึงมรดกที่ 14 ตุลาทิ้งไว้ให้สังคมไทย นั่นคือมรดกทางอุดมการณ์ที่ผมเรียกว่า “ราชาชาตินิยมประชาธิปไตย” ทั้งนี้ต้องเข้าใจก่อนว่า ความคิดของขบวนการนักศึกษา-ประชาชนตอน 14 ตุลา ไม่มีเอกภาพมาตั้งแต่ต้น ทว่าเป็นการผสมกันของอุดมการณ์หลายชุดเพียงแต่มีจุดร่วมคือโค่นล้มเผด็จการทหาร อุดมการณ์เหล่านั้นมีตั้งแต่ซ้ายอ่อนๆ สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ เสรีนิยมประชาธิปไตย และอุดมการณ์แบบกษัตริย์นิยม ส่วนที่ผมเรียกว่าราชาชาตินิยมประชาธิปไตย คือ การนำเอารูปแบบกษัตริย์นิยมแบบเก่ามารื้อฟื้นบวกกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย

จนถึงปัจจุบัน ในขณะที่อุดมการณ์ชุดอื่นที่เติบโตมาจาก 14 ตุลาอาจจจะล่มสลายไปบ้าง อ่อนแอไปบ้าง อย่างเช่นสังคมนิยม คอมมิวนิสต์ หรือเสรีนิยมซึ่งผมคิดว่าไม่เคยแข็งแรงในสังคมไทย แต่อุดมการณ์ที่ตกทอดมาจาก 14 ตุลาและยังทรงพลังที่สุด คืออุดมการณ์ราชาชาตินิยมประชาธิปไตย ซึ่งผมเชื่อว่าเป็นอุดมการณ์หลักที่ครอบงำสังคมไทยอยู่ เป็นพาดานความคิดของคนในสังคม รวมถึงคนที่ต่อสู้ทางการเมืองด้วย เป็นกรอบจำกัดจินตนาการทางการเมือง เรียกว่าเป็นประชาธิปไตยแบบจินตกรรม (Imagined Democracy) เมื่อคนคิดถึงประชาธิปไตย จะไม่หนีไปจากกรอบราชาชาตินิยมกำกับ คือเป็นประชาธิปไตยที่มีคำคุณศัพท์ เป็นประชาธิปไตยรูปแบบไทยๆ และผมคิดว่านี่เป็นสิ่งที่ตกทอดมาจาก 14 ตุลา

ผมคิดว่ามีความต่อเนื่องอย่างน่าประหลาดระหว่างขบวนการต่อต้านระบอบทักษิณที่ก่อตัวขึ้นเมื่อปลายปี 2548 จนนำมาซึ่งการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 กับขบวนการ 14 ตุลา คม 2516 โดยเฉพาะในมุมมองของคนที่เคลื่อนไหวเอง ถ้าอ่านงานของคุณสนธิ ลิ้มทองกุล คุณค่านุณ สิทธิสมาน จะพบว่าเรามองว่า 19 กันยายน คือ “14 ตุลา ภาคสอง” 19 กันยายนเป็นความต่อเนื่องของ 14 ตุลา ไม่ได้แยกขาดจากกัน¹ เราอาจมองเห็นความต่อเนื่องทางอุดมการณ์ที่พวกเขากำลังทำระหว่างการคัดค้านระบอบทักษิณกับสิ่งที่ขบวนการ 14 ตุลาเคยทำ อย่างไรก็ตามก็ดี ในตอนแรกเหมือนกับมีความต่อเนื่อง โดยราชาชาตินิยมแบบ 14 ตุลาถูกนำมา

¹ค่านุณ สิทธิสมาน, *ปรากฏการณ์สนธิ : จากเสื้อเหลืองถึงผ้าพันคอสีฟ้า 365 วันแห่งการโค่นล้มระบอบทักษิณ* (กรุงเทพฯ : บ้านพระอาทิตย์, 2549)

ผลิตซ้ำอีกครั้งในปี 2548-2549 แต่เมื่อดูไปจะพบว่าไม่เหมือนกันเสียทีเดียว หากมีลักษณะที่กลายพันธุ์ไประดับหนึ่ง กล่าวคือ จาก “ราชาชาตินิยมเพื่อประชาธิปไตย” เปลี่ยนไปเป็น “ประชาธิปไตยเพื่อราชาชาตินิยม” หรือจาก “ราชาชาตินิยมแบบมีประชาธิปไตย” เป็น “ราชาชาตินิยมแบบไม่มีประชาธิปไตย”

คำสำคัญ (key words) ที่น่าสนใจสำหรับเรื่องนี้ เช่น “ฟังพระบารมี” คำนี้ผลิตซ้ำจากตอน 14 ตุลา “ถวายคืนพระราชอำนาจ” คำนี้มีความคาบเกี่ยวกันระหว่าง 14 ตุลา กับปี 2548-2549 ส่วน “เราจะสู้เพื่อในหลวง” และ “ปกป้องสถาบัน” เป็นประดิษฐกรรมใหม่ของขบวนการคุณสนธิ ไม่มีคำนี้ตอน 14 ตุลา

เผด็จการคณะราษฎร

“ราชาชาตินิยมประชาธิปไตย” เริ่มถูกผลิตขึ้นในช่วง 4-5 ปีก่อน 14 ตุลา และมาแรงในช่วง 2 ปีก่อน 14 ตุลา โดยเป็นการรื้อฟื้นอุดมการณ์กษัตริย์ประชาธิปไตยกับราชาชาตินิยม 2 คำนี้รวมกันเกิดเป็นวาทกรรมที่ผมเรียกว่า “ราชาชาตินิยมประชาธิปไตย”

“กษัตริย์ประชาธิปไตย” มีที่มาจาก 4-5 แหล่งด้วยกัน แหล่งแรก ได้แก่ งานสารคดีการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นเรื่อง *พระปกเกล้ากับชาติไทย* (2489) ของเปรมจิต วัชรางกูร งานเหล่านี้เสนอว่า คณะราษฎรปกครองประเทศแบบเผด็จการ ลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน ในขณะที่รัชกาลที่ 7 เป็นนักประชาธิปไตยที่แท้จริง งานเหล่านี้เฟื่องฟูอีกในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งสมัยนี้เริ่มมีแนวคิดให้จัดทำพระบรมราชานุสาวรีย์ของรัชกาลที่ 7 เพื่อให้ประชาชนสักการะในฐานะที่เป็นประมุขผู้วางรากฐานประชาธิปไตยของไทย

อีกแหล่งที่น่าสนใจคือ นิตยสาร *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ที่ถูกมองว่าเป็น นิตยสารหัวก้าวหน้าในช่วงก่อน 14 ตุลา ซึ่งก็ก้าวหน้าในหลายมิติ แต่มิติหนึ่งที่ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ได้สร้างไว้คือ การทำให้ปรีดี พนมยงค์ และคณะราษฎร รวมทั้งการปฏิวัติ 2475 เป็นผู้ร้าย ขณะที่รัชกาลที่ 7 และฝ่ายนิยมเจ้าถูกมองว่าเป็นเหยื่อ ผู้ถูกกระทำจากคณะราษฎรที่กระหายอำนาจ ในขณะที่พระองค์ไม่เคยเรียกร้องอะไรเลย

อีกแหล่งที่นำมาซึ่งวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตยคือ งานวิชาการ คนที่สำคัญมาก ได้แก่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เขาเริ่มผลิตงาน เช่น *สัตว์การเมือง* ในปี 2514 ซึ่งเป็นหนังสือวิชาการรุ่นบุกเบิกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองปี 2475 บทความที่รวมอยู่ในหนังสือเล่มนี้ใช้วาทกรรม “ชิงสุกก่อนห่าม” มาทำให้

เป็นวิชาการมากขึ้น พยายามทำให้เห็นว่าประชาชนไทยขณะนั้นยังไม่พร้อมจะมีประชาธิปไตยเพราะขาดการศึกษา ดังนั้น 2475 จึงเป็นการยึดอำนาจ เป็นการรัฐประหารอย่างหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยที่แท้จริง ชัยอนันต์พยายามอธิบายว่า 2475 เป็นการถ่ายโอนอำนาจจากสถาบันกษัตริย์ไปสู่ระบบราชการ โดยประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมและอำนาจไม่ได้ตกถึงมือประชาชน ซึ่งคำอธิบายนี้เป็นการลดทอนความสำคัญของ 2475 ลงไป ทำให้เรื่อง “ชิงสุกก่อนห่าม” ไม่เป็นแค่วาทกรรมทางการเมือง แต่ถูกทำให้เป็นทฤษฎีโดยมีการอธิบายทางวิชาการที่หนักแน่น มีเชิงอรรถอ้างอิง มีเอกสารประวัติศาสตร์มายืนยัน ซึ่งทรงอิทธิพลมากจนทุกวันนี้ นี่คือวาทกรรมที่ถูกผลิตออกมาโดยกลุ่มกษัตริย์นิยมช่วงก่อน 14 ตุลา และยังไม่สามารถแกะออกได้จากการรับรู้ในจิตสำนึกของประชาชน

ส่วนอีกแหล่งหนึ่งคือ บันทึกความทรงจำที่ถูกผลิตโดยนักโทษการเมือง กลุ่มกษัตริย์นิยมที่ต่อสู้เพื่อทำลาย 2475 และรื้อฟื้นระบอบกษัตริย์กลับมา แต่ในที่สุดพ่ายแพ้ต่อคณะราษฎร ส่วนใหญ่พวกเขาเป็นผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์กบฏบวรเดช เช่น จงกล ไกรฤกษ์ พระยาศรารักษ์พิพัฒน์ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ พายัพ โรจนวิภาค รวมทั้ง สอ เสถบุตร บันทึกเหล่านี้พยายามนำเสนอเรื่องของพวกเขาเองในฐานะผู้ตกเป็นเหยื่อของเผด็จการคณะราษฎร โดยเฉพาะจอมพล ป.พิบูลสงคราม นักเขียนกลุ่มนี้เปรียบจอมพล ป. เป็นฮิตเลอร์และมุสโสลินี ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบที่ผิดฝาผิดตัวเยอะมาก เมื่อประกอบกับภาพเหตุการณ์ 2475 ที่เป็นลบ ผู้อ่านบันทึกเหล่านี้จะรู้สึกร่วมกับชะตาชีวิตของอดีตนักโทษการเมือง ซึ่งเป็นเหยื่อของอำนาจเผด็จการที่ยึดอำนาจไปจากเจ้า ประชาธิปไตยที่คณะราษฎรเอามาให้ประชาชนเป็นประชาธิปไตยแบบจอมปลอม คณะเจ้าพยายามจะสู้เพื่อเอาประชาธิปไตยกลับมาให้ประชาชนแต่ก็แพ้ จะเอาอำนาจกลับมาให้รัชกาลที่ 7 ซึ่งเป็นวีรบุรุษตัวจริง ทว่าภารกิจนั้นล้มเหลว จนในที่สุดต้องลำบาก ถูกจองจำหรือถูกเนรเทศไปอยู่ต่างประเทศ

แรงบันดาลใจสู่ 14 ตุลา

ปรากฏว่า ต่อมาวาทกรรมกษัตริย์นิยมที่ถูกผลิตโดยนักเขียน นักวิชาการ และรอยัลลิสต์นี้ ถูกหยิบขึ้นมาโดยขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาที่สู้กับรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร โดยเชื่อว่าจะทำลายความชอบธรรมของระบอบถนอม-ประภาส พุฒอิกแง่คือ นำวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตยมาใช้เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า

รัฐบาลถนอม-ประภาสไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างไร จับเข้ามาชนกับทหารแล้วผลิตสิ่งซึ่งพิสดารมากในแง่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ นั่นคือเชื่อมตัวเองกับรอยัลลิสต์ นักศึกษาในขณะนั้นรู้สึกว่าคุณเองได้แรงบันดาลใจจากอดีตนักโทษการเมือง กบฏบวรเดช และรัชกาลที่ 7 ตัวเองกำลังจะสืบทอดภารกิจในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ซึ่งถูกขโมยไปโดยกองทัพ กลายเป็นว่าถนอม-ประภาสกลายเป็นลูกหลานจอมพล ป. และคณะราษฎร ซึ่งพิสดารมาก ตอนนั้นเวลานักศึกษามองคณะราษฎร เขามองไม่เห็นคณะราษฎร แต่มองเป็นคณะปฏิวัติของกองทัพ ประวัติศาสตร์กลับตาลปัตร นักศึกษา ก่อน 14 ตุลาไม่ได้โยงตัวเองว่าเป็นลูกหลานคณะราษฎร แต่มองตัวเองเป็นลูกหลานของนักโทษการเมือง-กบฏบวรเดช

งานของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช รอยัลลิสต์คนสำคัญอีกคนหนึ่ง ก็ถูกผลิตซ้ำในหนังสือหลายเล่มก่อน 14 ตุลา ซึ่งอธิบายว่า ประชาธิปไตยของไทยมีมาตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง มีมาก่อนยุโรป มีประชาธิปไตยโดยไม่ต้องมีรัฐสมัยใหม่ ไม่ต้องมีสิทธิเลือกตั้ง มีแค่กระดิ่งให้คนไปสั่นก็พอ และสรุปว่า “เมื่อปี 2475 เราได้โค่นต้นโพธิ์ต้นไทรให้ล้มลง แล้วนำต้นตำแยไปปลูกแทนที่ ทุกวันนี้ผู้ช่วยจึงพากันคันคคะเยอ และมีความเห็นพ้องต้องกันว่าต้นตำแยนี้ใช้ไม่ได้ ต้นตำแยนี้คือคณะราษฎร ทุกวันนี้เรามีแค่เสื้อประชาธิปไตยที่มาใส่แบบขาดๆ วันๆ ไม่มีประชาธิปไตยจริงๆ”

ในสมัยก่อน 14 ตุลา หนังสือที่ยกย่องกันมากเล่มหนึ่งที่เรียกว่า “หนังสือเล่มละบาท” ทุกคนที่ศึกษาเรื่อง 14 ตุลาต้องรู้จักหนังสือ 3 เล่ม ได้แก่ “ภัยขาว”² “ภัยเขียว”³ และ “ภัยเหลือง”⁴ หนังสือ “ภัยเขียว” ของนักศึกษาเชียงใหม่กลุ่ม “วลัญชทัศน์” พิมพ์ พ.ศ. 2514 มีบทบาทมากในช่วงนั้น ซึ่งภัยเขียวหมายถึงภัยคุกคามประชาธิปไตยจากกองทัพ บทความในหนังสือ “ภัยเขียว” น่าสนใจ เพราะเป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์กษัตริย์นิยม เช่น ในบทความเรื่อง “ทหารกับปัญหาการเมืองไทย” มีการตั้งคำถามว่า รัฐบาลของจอมพลถนอมคืออะไร คำตอบคือมรดกทางการเมืองของคณะราษฎรจากการปฏิวัติ 2475 ที่ทหารเป็นหัวแรงสำคัญในการยึดอำนาจแต่อ้างเหตุผลว่าเพื่อประชาชน เป็นเหตุให้ทหารเคยชินกับการ

² ภัยขาว พิมพ์โดยนักศึกษารวมศาสตร์กลุ่ม “สภาหน้าโดม” เมื่อปี 2514

³ วลัยชทัศน์ ฉบับภัยเขียว ปีที่ 1, ฉบับที่ 2 (กันยายน-พฤศจิกายน 2514).

⁴ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 10, ฉบับที่ 4 (เมษายน 2515).

ใช้อำนาจเพราะมาด้วยการใช้กำลังและใช้วิธีการนี้เรื่อยมา โดยครอบครองตำแหน่งสูงสุดเสมอและกำจัดสิ่งอื่นให้ออกนอกรทางไปอย่างที่ทำมาแล้วกับรัชกาลที่ 7 นี่เป็นการเล่าประวัติศาสตร์อีกแบบหนึ่งและบอกว่า “ภัยเขียว” มีมาตั้งแต่ 2475 แล้ว

กษัตริย์-ชาติ-ประชาธิปไตย

สุดท้ายในช่วง 2-3 ปีก่อน 14 ตุลา กระแส “กษัตริย์ประชาธิปไตย” แรงมาก โดยผูกกับราชาชาตินิยมหลอมรวมเป็นวาทกรรมใหม่ ซึ่งวาทกรรมนี้สถาบันกษัตริย์มีวาระระสูงสุด เป็นทั้งนักชาตินิยมแบบเก่าซึ่งปกป้องเอกราชของชาติไทยไว้ และนักศึกษาก่อนช่วง 14 ตุลา ก็บวกความเป็นประชาธิปไตยเข้าไปในวาทกรรมนี้ ชาติกับสถาบันกษัตริย์เป็นสิ่งเดียวกัน และที่เราอยู่รอดเป็นชาติไทยจนทุกวันนี้ได้ก็เพราะพระปรีชาสามารถ การเล็งการณ์ไกลของสถาบันกษัตริย์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 สถาบันกษัตริย์กลายเป็นศูนย์รวมจิตใจและความสามัคคีของคนในชาติ ทั้งในยามที่ประเทศถูกภัยคุกคามจากมหาอำนาจภายนอก และเป็นที่พักพิงจากภัยคุกคามภายในซึ่งได้แก่พวกแอบอ้างการปกครองเพื่อประชาชนแต่จริง ๆ คือเผด็จการ สถาบันกษัตริย์ต่อสู้เพื่อประชาชนทั้งในแง่รักษาชาติเอกราช และปกป้องประชาธิปไตยไว้ด้วย

อีกวาทกรรมหนึ่งที่นักศึกษานำเสนอคือ รัชกาลปัจจุบันทรงเป็นสุดยอดของผู้ปกครอง เพราะท่านคือรัชกาลที่ 7 บวกกับรัชกาลที่ 5 วาทกรรมเดิมเกิดมาพร้อมกับการเฉลิมฉลองรัชกาลที่ 5 พร้อมกับความเชื่อนิยม และวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตยชูรัชกาลที่ 7 ในฐานะกษัตริย์ที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ส่วนวาทกรรมราชาชาตินิยมประชาธิปไตยบอกว่า เรากำลังมีผู้นำคือรัชกาลปัจจุบันที่เหนือกว่าทั้ง ร. 7 และ ร. 5 เพราะท่านทรงทำทั้งสองอย่างในเวลาเดียวกัน

บทความที่คลาสสิกที่สุดในความคิดผมคือ บทความของคนที่ใช้นามปากกาว่า “นักศึกษา” เขียนลงในวารสารชื่อ *ลอมฟาง* ซึ่งเป็นวารสารที่สาย พคท. ผลักดันให้พิมพ์ออกมา เป็นวารสารที่นำเสนออุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์แบบก้าวหน้ามาก ตีพิมพ์งานของฝ่ายซ้ายจำนวนมาก แต่ในขณะเดียวกันก็ผลิตงานของราชาชาตินิยมประชาธิปไตยออกมาด้วย

บทความนี้เริ่มบรรยายแบบราชาชาตินิยมก่อนว่า “กษัตริย์พาชาติหลุดพ้นจากการเป็นข้าต่างชาติโดยอาศัยความสามารถทางการทูต รักษาเอกราช

“
คำสำคัญของ
เพลงคือคำว่า
“พิทักษ์ราชันย์”
“ปกป้องแผ่นดิน”
จะเห็นว่าไม่มีคำว่า
“ประชาธิปไตย”
อยู่ในนี้แล้ว

ความเป็นไทยไว้ได้ การที่ชาติไทยของเราภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์อันประเสริฐและบรรดาข้าราชการที่เปี่ยมไปด้วยความจงรักภักดีและความรักชาติ สามารถฝ่าภัยอันตรายมรสุมในลักษณะของการล่าเมืองขึ้นของต่างชาติไว้ได้ เป็นการพิสูจน์ความสามารถพิเศษทางด้านสติปัญญาด้วยการนำของสถาบันกษัตริย์อันประเสริฐ และเป็นลักษณะสำคัญที่ควรจะต้องเชื่อมั่นได้ว่าชนชาติไทยของเราเหมาะสมและพร้อมที่จะรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย”⁵ ผู้เขียนฉลาดที่บรรยายว่า ถ้าเรารอดจากการล่าอาณานิคมมาได้ เราก็พร้อมที่จะปกครองระบอบประชาธิปไตย อันนี้เป็นราชานิยมอีกรูปแบบหนึ่งที่เสริมมิติประชาธิปไตยเข้าไป คือต้องเป็นชาติประชาธิปไตยภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์และข้าราชการผู้จงรักภักดี ในตอนจบนั้นผู้เขียนยกย่องว่า ร.7 ทรงวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยและพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชน ทั้งยังคืนอำนาจแก่ประชาชนด้วยโดยการสละราชสมบัติ แต่น่าเสียดายที่ผู้เข้ารับผิดชอบบริหารบ้านเมืองส่วนมากกลายเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางช่วยเหลือเกื้อกูลนักฉวยโอกาสหาความร่ำรวยจนกล่าวได้ว่ายุคประชาธิปไตยจอมปลอมได้เกิดขึ้นแล้วในยุคปัจจุบัน

และยังมีเอกสาร “กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ” ซึ่งถ้าจะเข้าใจเอกสารฉบับนี้ต้องเข้าใจวาทกรรมราชาชาตินิยมและกษัตริย์ประชาธิปไตยที่หมุนเวียนอยู่ในหมู่นักศึกษา เอกสารนี้เป็นเอกสารเรียกร้องรัฐธรรมนูญที่แจกตอนเช้าวันที่ 13 ตุลาคม 2516 จนเกิดเหตุการณ์ “13 กบฏ” ซึ่งเอกสารเรียกร้องรัฐธรรมนูญฉบับนี้อ้างอิงแรงบันดาลใจจาก พระราชหัตถเลขาของ ร.7 ตอนที่สละราชสมบัติ พระราชหัตถเลขานี้ไม่ได้ถูกหยิบ

⁵ นักศึกษา (นามแฝง), “ภาระหน้าที่ของผู้รักชาติ,” ใน *ลอมฟาง ฉบับชัชชนะ* (กรกฎาคม 2516).

มาอย่างไม่ได้ตั้งใจ แต่เป็นส่วนหนึ่งของยุทธวิธีการต่อสู้ที่ถูกกำกับด้วยวาทกรรมราชาชาตินิยมประชาธิปไตยที่อยู่เบื้องหลัง

วาทกรรมต่างๆ เหล่านี้ จากที่เป็นแค่วาทกรรมบนหน้ากระดาษ ไปปรากฏเป็นจริงในการต่อสู้บนท้องถนนของนักศึกษาในช่วง 14 ตุลา ผมคิดว่านี่เป็นครั้งแรกที่ขบวนการมวลชนที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยชูธงเรื่องราชาชาตินิยมบนท้องถนนและใช้วาทกรรมนี้ต่อสู้กับรัฐบาลที่เขามองว่าไม่ชอบธรรม

ในที่สุด กลายเป็นว่าเหตุการณ์ 14 ตุลาคมตอกย้ำในสิ่งที่นักศึกษาคิดและเชื่อ นั่นคือ เป็นจริงที่กษัตริย์กับประชาธิปไตยเป็นสิ่งเดียวกัน กษัตริย์ทรงต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย

เราจะสู้เพื่อในหลวง

กลับมาที่ปี 2548 ภาพคุณสนธิสวมเสื่อ “เราจะสู้เพื่อในหลวง” ปรากฏครั้งแรกเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2548 การชูพระบรมฉายาลักษณ์ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่สโลแกน “เราจะสู้เพื่อในหลวง” อันนี้เป็นเรื่องใหม่ จุดกำเนิดเรื่องนี้ไปค้นเจอจากนิตยสาร *Positioning* (ธันวาคม 2548) ในเครือผู้จัดการที่สัมภาษณ์คุณสนธิว่าเสื่อ “เราจะสู้เพื่อในหลวง” เกิดมาได้อย่างไร คุณสนธิตอบว่า “ตอนแรกที่ทำเพราะเห็นว่าในหลวงถูกละเมิดพระราชอำนาจไปเยอะ ก็เลยทำว่าเราจะสู้เพื่อในหลวง และต้องการให้ถวายพระราชอำนาจคืนให้ในหลวง” เมื่อถามถึงความเหมาะสม คุณสนธิ ตอบว่า “ไม่ทราบเหมือนกัน คำว่าเหมาะสม การที่เราจะทำเสื่อเราสู้เพื่อในหลวง ไม่ใช่เรื่องเสียหาย อาจจะเสียหายในแง่ public ซึ่งอาจจะบอกว่าการตั้งเรื่องในหลวงมาพูด อย่างกรณีเรื่องวัดพระแก้ว เราจบไปแล้ว เราได้พูดในสิ่งที่เราต้องการพูดไปแล้ว แต่รัฐบาลก็ตอบคำถามไม่ได้” เมื่อถามว่าตอนนี้ “เสื่อเหลือง” เป็นสัญลักษณ์ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนไปแล้ว คุณสนธิตอบว่าใช่ มันเหมือนยี่ห้อคือการถวายพระราชอำนาจคืนให้ในหลวง

ในขณะที่คุณคำนวณ สิทธิสมาน โปรติวเซอร์รายการเมืองไทยรายสัปดาห์ และมันสมองเบื้องหลังคุณสนธิ บอกว่าคุณสนธิและพวกชูธง 2 ผืนหลัก คือถวายคืนพระราชอำนาจและการฟังพระบารมี เพราะวิกฤตของบ้านเมืองร้ายแรงเกินกว่าที่จะดับลงได้ด้วยวิธีปกติ ไม่ว่าผลลัพธ์จะเป็นอย่างไรพวกเขาก็ขอเพียงแค่เดินให้สุดตรงนำที่หวังฟังพระบารมีเสียก่อน

รายการเมืองไทยรายสัปดาห์สัญจรครั้งที่ 8 มีการถวายสัตย์ปฏิญาณต่อหน้าพระบรมฉายาลักษณ์ในหลวงว่า จะร่วมกันทำทุกวิถีทางเพื่อให้เกิดกระบวนการ

ถวายคืนพระราชอำนาจเพื่อให้เกิดการปฏิรูปการเมือง ครั้งถัดไปนัดผู้ชุมนุมไปวางดอกไม้หน้าพระอนุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.6 ที่สวนลุมพินี และมาจบลงที่เดือนกุมภาพันธ์ปีถัดมาด้วยการถวายฎีกาผ่านสำนักพระราชเลขาธิการ ซึ่งชัยอนันต์ สมุทวณิช ผู้ที่ผลิตงานเรื่อง *สัตว์การเมือง* เป็นคนร่างฎีกา โดยคุณสนธิเป็นคนขอให้ร่างเพราะชัยอนันต์เป็นคนทำมาตั้งแต่ 14 ตุลา เข้าใจหลักคิดเรื่องกษัตริย์ประชาธิปไตยเป็นอย่างดี ต่อมาก็นำไปสู่การขออนายกรัฐมนตรีพระราชทาน ซึ่งเป็นตรรกะที่สืบเนื่องจากขง 2 ผืนนี้

คุณคำหนูบอกต่อว่า คุณสนธิพูดถึงในหลวงมากเป็นพิเศษในช่วงปี 2548-2549 เพราะเล็งเห็นภัยอันตรายที่grayใกล้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในมุมมองของพสกนิกรคนนี้จึงไม่ใช่ทรงเป็นแค่เพียง “ธรรมราชา” เท่านั้น หากที่สำคัญคือ พระราชสถานะที่ทรงเป็นหลักชัยและที่พึ่งสุดท้ายของบ้านเมืองในช่วงรอยต่อของระบอบ ทำให้พระองค์เป็นเสมือนรัฐบุรุษ ในความหมายของ statesman จึงเป็นหน้าที่ที่ประชาชนจะต้องรวมพลังหนุนช่วยพลังของพระองค์ เพื่อให้การแก้ไขปัญหามันเมืองลุล่วง คุณคำหนูอธิบายต่อว่า สิ่งที่สนธิทำคือการกลับไปหาหลักการลัทธิ “ราชประชาสมาสัย” ที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชได้วางไว้ ซึ่งต่อเนื่องมาตั้งแต่ 2516-2548 และคุณสนธิได้รับอิทธิพลจาก ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ในบทสนทนาเรื่อง “การเมืองไทย” ตีพิมพ์ใน *วารสารธรรมศาสตร์* ปี 2515 หลักการนี้คือ พระเจ้าอยู่หัวกับประชาชนอาศัยซึ่งกันและกัน

คุณคำหนูยังเล่าถึงการจัดรูปแบบเวทีปราศรัยและการเคลื่อนขบวนไปถวายฎีกาในหลวงว่าเต็มไปด้วยภูมิปัญญาไทย มีพระพุทธรูปตั้งอยู่บนโต๊ะหมู่บูชาของผู้ปราศรัย ถัดมาเป็นพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เบื้องซ้ายเป็นระฆังโบราณใหญ่นำมาจากวัดชนะสงคราม ก่อนพูดจะมีการลั่นระฆังทุกครั้ง (นี่คือการกลับไปหาสมัยพ่อขุนราม เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าการชุมนุมเป็นไปเพื่อร้องทุกข์ต่อองค์พระประมุข) ส่วนเบื้องหน้ามีธงสีด้าสัญลักษณ์ของจตุคามรามเทพซึ่งขัง ซึ่งเมื่อรวมกับการมีพระเทศน์ตอนค่ำและมีการทำวัตรเช้า ดักบาตรพระสงฆ์ 99 รูป ทำให้คุณคำหนูอ้างว่าการชุมนุมวันนั้นไม่เหมือนการชุมนุมครั้งใดที่มีมาก่อนหน้าในประวัติศาสตร์ แต่ในความเป็นจริงแล้วมันไม่ได้แปลกอะไร ถ้าไปดูตอน 14 ตุลา องค์ประกอบในการชุมนุมก็เหมือนกันคือ ชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ อย่างเดียวที่ 14 ตุลาไม่มีคือจตุคามรามเทพ

“

14 ตุลาใช้วาทกรรม
ราชาชาตินิยม
ล้มล้างเผด็จการ
ทหารและต่อสู้เพื่อ
ประชาธิปไตย แต่
19 กันยายนล้มล้าง
ประชาธิปไตยเพื่อ
ราชาชาตินิยม

”

ลูกเสือชาวบ้านยุคดิจิทัล

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์เคยกล่าวว่า “คำว่าพระเจ้าอยู่หัวนั้น ผมไม่ได้หมายถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะถ้าหมายถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ย่อมหมายถึงการกลับไปสมัยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งผมเห็นว่าเป็นเรื่องที่ผ่านมาแล้ว เราก็ไม่ต้องการที่จะกลับไปอย่างนั้น แต่ผมหมายถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์นี้ในฐานะบุคคล ซึ่งอาจจะให้ฐานะความเป็นผู้นำได้และอันที่จริงท่านก็ได้พิสูจน์พระองค์เองว่าทรงเป็นผู้นำอยู่”

คุณสนธินาตรกระนั้นมาบดฝุ่นน้ใช้ โดยบอกว่าวัฏจักรชั่วร้ายของรัฐบาลทักษิณ เช่นการฉ้อฉล การผูกขาดอำนาจ จะยุติลงได้ก็ด้วยหลักการประชาธิปไตย คือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน อันเป็นหลักดั้งเดิมของระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า กลุ่มทุนผูกขาดที่เข้าครองอำนาจรัฐต้องการสร้างหลักนิติธรรมขึ้นใหม่เพื่อล้มล้างหลักนิติธรรมเดิมที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน คุณคำณูอธิบายต่อด้วยว่า สิ่งที่คุณทุนผูกขาดจะทำคือ นำตัวเองไปแทรกกลางระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชน ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชนห่างเหินกันและตัวเองจะกลายเป็นผู้นำใหม่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน

คุณคำณูยังโยงการคัดค้านระบอบถนอม-ประภาสสู่การคัดค้านระบอบทักษิณ บอกว่าสิ่งที่คุณทักษิณทำเปรียบเหมือนเหตุการณ์ล่าสัตว์ที่ทุ่งใหญ่ ภาคดิจิทัล เหมือนอย่างไร ถ้าใครจำเหตุการณ์น้องสาวคุณทักษิณใช้เครื่องบินของกองทัพอากาศซี 130 ขนคนไปร่วมงานวันเกิดและงานขึ้นบ้านใหม่ที่เชียงใหม่ได้ คุณคำณูเอาเรื่องนี้มาจุดกระแสแล้วจุดติด คนไม่พอใจคุณคำณูและคุณสนธิบอกว่า เป็นการใช้อำนาจแบบที่ถนอม-ประภาส-ณรงค์เคยทำตอนเอาเฮลิคอปเตอร์ไปล่าสัตว์ที่ทุ่งใหญ่

นอกจากนี้ ยังมีการหยิบคำขวัญของ 14 ตุลามาแปลง ซึ่งตอน 14 ตุลา บอกว่า “เอาประชาชนของเราคืนมา เอาเพื่อนของเรา

คืนมา” เพื่อเรียกร้องรัฐบาลให้ปล่อย 13 กบฏที่ถูกจับ ส่วนคำขวัญของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยคือ “เอาประเทศไทยของเราคืนมา” จะเห็นว่ามีการอ้างอิงกลับไปหา 14 ตุลาตลอด เป็นการคิดว่าสิ่งที่ตนเองกำลังทำคือการสานต่อภารกิจ 14 ตุลา ซึ่งน่าสนใจ

ที่มีคนชอบไปล้อว่า สื่อผู้จัดการคือวิทยุยานเกราะสมัยใหม่ พันธมิตรฯ คือลูกเสือชาวบ้านสมัยนี้ เอาเข้าจริงแล้วเขาเข้าใจตัวเองแบบนั้นจริงๆ คุณสนธิเคยพูดกับคุณค่านูณ์ว่า “นุณ์ๆ พี่ว่าพวกเราเปรียบเสมือนลูกเสือชาวบ้านยุคดิจิทัล” นี่เป็นคำพูดที่คุณสนธิพูดตั้งแต่ต้น เป็นความเข้าใจของแก

มีคำปราศรัยที่โด่งดังในรายการเมืองไทยรายสัปดาห์สัณยูจร คือ “ชาติประกอบด้วย 2 อย่างเท่านั้นเองให้จำเอาไว้ ประกอบด้วยศาสนาและพระมหากษัตริย์ ไม่ใช่อย่างอื่น ไม่ใช่ 30 บาทรักษาทุกโรค ไม่ใช่อะไรทั้งสิ้น เมื่อใดศาสนาอ่อนแอ พระมหากษัตริย์ก็จะอ่อนแอ เมื่อใดพระมหากษัตริย์อ่อนแอศาสนาก็จะอ่อนแอด้วย” และ “พระมหากษัตริย์เป็นกันชนสุดท้ายของสังคมไทยที่พวกเราพึ่งพาได้เมื่อผู้นำไร้คุณธรรม แต่เมื่อใดที่พระมหากษัตริย์กลายเป็นตราขายในทางการเมืองไปแล้ว ประเทศชาติถูกซื้อขายได้ วันนั้นก็จะเป็นวันที่เราไม่มีอะไรเหลืออีกแล้ว แม้กระทั่งจิตวิญญาณ”

และมีเพลงหนึ่งที่ตั้งขึ้นในช่วงการชุมนุมเพื่อสนับสนุนการต่อสู้ของพันธมิตรฯ ชื่อเพลง “เทียนแห่งธรรม” แต่งโดยเชียรพงศ์ พลอยเพชร ร้องว่า “ประเทศของเรา เราหวง ดั่งดวงชีวี หากใครย่ำยีพร้อมพลีถึงตายไม่หวั่น จะขอเป็นยามรักษาแผ่นดิน ขอเอาชีวินพิทักษ์ราชันย์ ขอเอาพระธรรมนำหน้าเข้าฝ่าประจัน ตาต่อตา ฟันต่อฟัน ให้มันรู้ไป” คำสำคัญของเพลงคือคำว่า “พิทักษ์ราชันย์” “ปกป้องแผ่นดิน” จะเห็นว่าไม่มีคำว่า “ประชาธิปไตย” อยู่ในนี้แล้ว หลังจากนั้นคำว่า “สัตว์การเมือง” ก็กลับมาในการชุมนุม เพราะเขามองว่าระบอบการเมืองในสภามันเลวร้าย ถูกยึดครองโดยคนไม่ดี เป็นการเอาวาทกรรมสัตว์การเมืองก่อน 14 ตุลาคมรื้อฟื้น ดัดแปลง ประยุกต์ให้เข้ากับปัจจุบัน

ประชาธิปไตยเสรีนิยม + พระมหากษัตริย์

ช่วงก่อน 14 ตุลา มีงานวิชาการที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อยกระดับความชอบธรรมให้กับราชาชาตินิยมและกษัตริย์ประชาธิปไตย ช่วงรัฐบาลทักษิณก็มีงานวิชาการออกมาชุดหนึ่งและยังผลิตรายจนถึงทุกวันนี้ ที่พยายามจะสร้างทฤษฎีใหม่ขึ้นเกี่ยวกับราชาชาตินิยมประชาธิปไตย ยกตัวอย่าง 3 คน ได้แก่ ชีรยุทธ บุญมีนำเสนอ

เรื่องประชาธิปไตยที่ต้องมีคุณธรรมที่นำโดยสถาบันพระมหากษัตริย์ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์เขียน *พระเจ้าทรงปกเกล้าประชาธิปไตย* (2549) ซึ่งเป็นการพยายามเขียนประวัติศาสตร์ไทยใหม่ที่ยังอยู่ในกรอบราชาชาตินิยม ถ้าสังเกตจากชื่อหนังสือจะอ้างอิงถึงพระปกเกล้าฯ ด้วย เป็นการตั้งชื่อที่ฉลาดมาก และเอนก เหล่าธรรมทัศน์เขียน *ทักษิณา-ประชานิยม* (2549) อธิบายว่าประชาธิปไตยไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ที่ไปลอกเลียนตะวันตกสมัยใหม่ ไข่มุขไม่ได้ ต้องกลับไปหาประชาธิปไตยแบบผสมแบบกรีกโบราณที่แกอ้างว่า สิ่งทีอริสโตเติลวางไว้เป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุด เป็น mixed government เป็นการใช้อำนาจร่วมกันระหว่างกษัตริย์ ขุนนาง อำมาตย์ และประชาชน เพราะประชาธิปไตยมีแต่ประชาชนอย่างเดียวไม่ได้ ไม่อย่างนั้นจะมีแต่ความชอบธรรมของหลักการเสียงข้างมาก แต่ไม่มีคุณธรรม และเอนกบอกว่า สังคมไทยนั้นคุณธรรมรวมศูนย์อยู่ที่พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นเอกบุรุษที่จะคอยชี้แนะและกำกับรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง อะไรที่ทำโดยเอาใจประชาชนเพียงอย่างเดียวอาจจะเป็นทรราชย์ได้ง่าย ถ้าคุณปล่อยให้ผู้นำจากการเลือกตั้งสัมพันธ์กับประชาชนโดยตรง โดยไม่มีกษัตริย์หรือขุนนางอำมาตย์มาคอยกำกับ จะเกิดคอร์รัปชันได้

หลายคนอาจจะสงสัยว่ารัฐยุคเห็นด้วยหรือไม่กับการถวายคืนพระราชอำนาจ แต่ถ้าเรากลับไปดูข้อคิดความเห็นของแกในขณะนั้นจะพบความชัดเจนตอนช่วงที่กำลังไล่รัฐบาลทักษิณกันอยู่ แกเสนอว่า “ถ้าประชาชนมองเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยอยู่ในภาวะวิกฤต ตีบตันในเชิงระบบ วิกฤตนี้อยู่เหนือความขัดแย้งทางการเมือง เพราะเป็นวิกฤตของประเทศของระบอบใหญ่ทั้งหมด และไม่อาจไวใจให้พรรคการเมืองซึ่งไม่จริงใจนำพาการปฏิรูป ประชาชนก็อาจเรียกร้องให้ปฏิรูปได้... พวกเขาอาจมองว่า ตนเองมีความผูกพันทางสังคม (social bond) กับพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางจารีตประเพณีซึ่งไม่ได้จารึกไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย ซึ่งเน้นหลักทศพิธราชธรรมเป็นแก่นของความผูกพันนี้ ถ้าประชาชนโดยเฉพาะผู้ชุมนุมและกลุ่มที่เคยร่วมกันถวายฎีกามาแล้วเห็นว่าบ้านเมืองมีวิกฤตคุณธรรม ซึ่งกฎหมายรัฐธรรมนูญเฉยๆ ไม่อาจคลี่คลายได้ ก็อาจขอพระราชทานแรงบันดาลใจจากพระมหากษัตริย์เพื่อการปฏิรูปประชาธิปไตยคุณธรรมขึ้น ก็ย่อมเป็นประโยชน์กับประเทศชาติกับประชาชนได้ โดยไม่ผิดทั้งรัฐธรรมนูญและจารีตประเพณี ซึ่งถ้า

⁶ แกลงข่าววันที่ 27 มีนาคม 2549 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เกิดขึ้นผู้ที่เกี่ยวข้องก็ควรใช้มโนสำนึกกันเองว่า ควรพิจารณาตนเองอย่างไร”⁶

ธีรยุทธเสนอเรื่องนี้ภายใต้หัวข้อเรื่องข้อเสนอแนะต่อพันธมิตรฯ และผู้ชุมนุมสังเกตได้ว่าการใช้คำที่คลุมเครือระดับหนึ่ง เช่นคำว่า “ขอพระราชทานแรงบันดาลใจจากพระมหากษัตริย์”

เหมือนกับว่านักวิชาการกลุ่มนี้มีโปรเจกต์ร่วมกันโดยไม่ได้นัดหมายที่จะสร้างทฤษฎีประชาธิปไตยแบบไทยที่มีพระมหากษัตริย์ครองอำนาจนำ แน่นนอนว่าพวกเขาไม่กลับไปหาทหารเพราะรู้ว่าใช้ไม่ได้ในสังคมปัจจุบัน แต่พยายามที่จะสร้างแนวคิดประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมที่โยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์

ก้าวให้พ้น 14 ตุลา และ 19 กันยา

ถึงที่สุดแล้ว “เราจะสู้เพื่อในหลวง” และ “ถวายคืนพระราชอำนาจ” เป็นอุดมการณ์ราชาชาตินิยมแบบที่ไม่มีประชาธิปไตย มีบทความชิ้นหนึ่งเมื่อปี 2552 ที่หนังสือพิมพ์ *ผู้จัดการ* สรุปตัวเองว่า สิ่งที่เขาต่อสู้มาตลอดเวลา 4 ปีนั้นเป็นความจริง ขบวนการที่จะล้มสถาบันพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ทุกพระองค์ มีอยู่จริง ตอนพันธมิตรฯ เคลื่อนขบวนมาทำเนียบรัฐบาลสมัยคุณสมักร สุนทรเวช เป็นนายกรัฐมนตรี เห็นชัดว่าประเด็นการต่อสู้ยังเป็นเรื่องเดิม คือเราจะสู้เพื่อประเทศไทย เราจะสู้เพื่อในหลวง คุณสนธิบอกว่าเราทำที่นี่เพราะเรารักประเทศไทย เรารักในหลวง ภายใต้การครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกว่า 62 ปี เราไม่เคยเสียดินแดนแม้แต่ตารางนิ้วเดียว วาทกรรมชาตินิยมราชานิยมยังอยู่ตลอด

โดยตรรกะทั้งหมดจึงไม่ต้องแปลกใจเมื่อขบวนการนี้จบลงที่การพุ่งเป้าไปที่ขบวนการล้มเจ้า เพราะการสู้ของเขาเป็นการสู้เพื่อพิทักษ์สถาบันกษัตริย์ เขาไม่ได้ใช้ยุทธศาสตร์ราชาชาตินิยมสู้เพื่อประชาธิปไตยเหมือนตอน 14 ตุลา แต่ต้องการพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์จากการถูกคุกคามจากขบวนการล้มเจ้า จุดสุดยอดของการล้มเจ้าคือฝั่งล้มเจ้า เพื่อให้เห็นว่าเป็นภัยคุกคามของประชาธิปไตย

ถ้าสมัย 14 ตุลา ถนอม-ประภาสคือภัยคุกคามระบอบประชาธิปไตย ในทางกลับกันการต่อสู้ครั้งหลังนี้ภัยคุกคามสถาบันกษัตริย์ก็คือประชาธิปไตยที่ถูกล้มโดยทุนสามัญ

สรุปว่า จาก “14 ตุลา” ถึง “19 กันยา” นั้น 14 ตุลาใช้วาทกรรมราชาชาตินิยมล้มล้างเผด็จการทหารและต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย แต่ 19 กันยาล้มล้าง

ประชาธิปไตยเพื่อราชาชาตินิยม แล้ววาทกรรมราชาชาตินิยมแบบเดิมยังถูกลดทอนเหลือเพียงกษัตริย์นิยมเป็นหลัก ในขณะที่ด้านที่เป็นประชาธิปไตยถูกกลบทับไป มีคู่ตรงข้ามที่ถูกสร้างขึ้นโดยขบวนการที่คุณสมบัติเป็นผู้นำ คนในสังคมถูกแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้ล้มเจ้ากับผู้รักเจ้า การถกเถียงของคนในสังคมจะถูกดึงไปที่ชาตินิยมและกษัตริย์นิยม ไม่ได้ถูกดึงไปที่เป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็นประชาธิปไตย เลื้อยเหลือร่องเริ่มจากจุดที่บอกว่าประชาธิปไตยสามานย์ไปแล้วในปัจจุบัน จึงปฏิเสธประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง

สำหรับผม ราชาชาตินิยมช่วง 14 ตุลา ยังมีความก้าวหน้ามากกว่าราชาชาตินิยมแบบ 2548/2549 อย่างไรก็ตาม ถึงที่สุดแล้วถ้าจะก้าวข้ามไปสู่ประชาธิปไตยที่แท้จริง ไม่ว่าประชาชนกลุ่มไหนก็ตามต้องก้าวข้ามทั้งเวอร์ชัน “19 กันยา” และ “14 ตุลา” ก็มีปัญหาในตัวเองกับวิธีคิดที่จะชูวาทกรรมราชาชาตินิยมหรือกษัตริย์นิยมมาสู้กับอำนาจรัฐ เป็นการนำสังคมไปสู่ทางตันมากกว่าทางออก โจทย์ของสังคมไทยปัจจุบันคือ ทำอย่างไรความขัดแย้งจะไม่ถูกลากดึงไปสู่ประเด็นรักเจ้า ล้มเจ้า ทำอย่างไรการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยจะก้าวข้ามเพดานราชาชาตินิยม สำหรับผมการปฏิรูปจากข้างบนคงเกิดยาก ผมคาดหวังจากภาคประชาชนที่กำลังต่อสู้กันเองมากกว่าว่าจะสลัดตัวเองออกจากกรอบราชาชาตินิยม

■

กระฎุมพีสมัยใหม่หลัง 14 ตุลา

ธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ

ภาพ: เขมทัสน์ ปาลเปรม

ธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ เคยเป็นนักกิจกรรมตั้งแต่สมัยเรียนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลังจบการศึกษาไม่นานนักมีเหตุจำเป็นต้องกลับไปทำงานสานต่อธุรกิจของครอบครัว จนปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นรองประธานกรรมการบริหารกลุ่มบริษัทไทยซัมมิต ผู้ผลิตชิ้นส่วนยานยนต์รายใหญ่ที่สุดในประเทศ ด้วยความสำเร็จบนเส้นทางธุรกิจและทัศนคติทางสังคมการเมืองที่แสดงออกบนหน้าสื่อหลายครั้ง ทำให้เขาเป็นกลุ่มที่ถูกจับตามองมากคนหนึ่ง ทั้งด้วยสายตาที่ขื่นขม ทั้งด้วยความหวาดระแวงสงสัย และเพราะเนื้อหาที่น่าสนใจในวิทยานิพนธ์ปริญญาโทของเขาที่มีชื่อว่า “ลักษณะการสะสมทุนของชนชั้นนำทางธุรกิจระหว่างปี พ.ศ.2516-2540” ทำให้เรานัดเจอกับธนาธรเพื่อฟังบทวิเคราะห์ว่าด้วย “ทุนไทย” หลัง 14 ตุลา ในทัศนะของกระฎุมพีไทยตัวจริง เสียจริง

สัมภาษณ์/เรียบเรียง :
ชัยวัฒน์ ไชยจารุณิช

ทุนไทยก่อน 14 ตุลา

พัฒนาการของทุนไทยต้องมองควบคู่กับโครงสร้างการเมืองไทยด้วย สิ่งที่เราเห็นก็คือ ทุนไทยทั้งหมดยุคก่อน 14 ตุลา แทบจะไม่มีทุนไหนที่ไม่มีลักษณะการสะสมทุนผ่านการยึดโยงกับอำนาจของรัฐเลย ในยุคนั้นทุนยึดโยงและหาประโยชน์กับความไม่มีประสิทธิภาพของตลาด

หากเราไล่ดูพัฒนาการของทุนไทย หลังทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (2538) ถึง 2475 การลดกำแพงภาษีจากสนธิสัญญาเบาว์ริงได้ทำลายทุนท้องถิ่น จริง ๆ พูดว่าทำลายก็คงไม่ได้ แต่ทำให้มันไม่เกิดเลยมากกว่า คือทุนท้องถิ่นตอนนั้นมีขนาดเล็กมาก เบาว์ริงลดกำแพงภาษีทำให้สินค้าจากต่างประเทศเข้ามาในราคาถูก อุตสาหกรรมไทยจึงไม่เกิด

กลุ่มทุนใหญ่ที่มีอยู่ก่อนทำสนธิสัญญาเบาว์ริงมีอยู่กลุ่มเดียว คือทุนศักดินา ซึ่ง ณ วันนั้นกระเป๋ารัฐกับกระเป๋ากษัตริย์เป็นกระเป๋เดียวกัน ส่วนกลุ่มทุนอื่นก่อน 2475 แทบไม่มีกลุ่มทุนที่ใหญ่เลย ก็มีแต่กลุ่มทุนเงินอพยพ ได้แก่ นายทุนจีนที่เป็นนายหน้าค้าขายและรับเป็นเจ้าภาษีนายอากรให้แก่รัฐสมัย ร. 4-5 ซึ่งก็หมดบทบาทลงไปหลัง ร.5 รวมศูนย์อำนาจการปกครอง และนายทุนจีนที่เติบโตขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 จากการผูกขาดการค้าข้าว เช่น ตระกูลหวังหลี่ ล่ำซำ เอี่ยมสุรีย์

พอคณะราษฎรขึ้นมา ช่วงหลัง 2475-2500 จึงมีความพยายามที่จะสร้างกลุ่มทุนโดยรัฐขึ้นมา ใช้รัฐเป็นผู้เล่นทางเศรษฐกิจ รัฐตั้งวิสาหกิจขึ้นมามากมาย แล้วตั้งพวกฟองเข้าไปเป็นกรรมการ กลุ่มใครขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองก็จะยึดรัฐวิสาหกิจต่างๆ เป็นฐานทางเศรษฐกิจ แล้วเอาคนจีนเข้าไปนั่งบริหาร ด้วยเหตุผลคือ หนึ่ง คนไทยบริหารองค์กรทางธุรกิจไม่เป็น และสอง ซึ่งผมคิดว่าเป็นเหตุผลสำคัญมากกว่าคือ คนจีนไม่มีความทะเยอทะยานทางการเมือง แต่คนไทยมีและสามารถใช้ฐานทางเศรษฐกิจเหล่านี้กลับไปล้มคุณได้ กลายมาเป็นคู่แข่งชั้นทางการเมืองของคุณได้

ผมคิดว่า ช่วง 2475-2500 ปัญหาการต่อสู้ทางการเมืองรุนแรงมาก จนไม่สามารถมีเวลาที่จะไปพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างชัดเจน จุดที่เริ่มมีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างชัดเจนคือตั้งแต่จอมพลสฤษดิ์ขึ้นมาและเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ซึ่งเนื้อหาของมันคือ เริ่มผลิตภายในประเทศและลดการนำเข้า สิ่งที่เกิดขึ้นคือ มีการยกกำแพงภาษีให้สูงขึ้น สินค้าหลายตัวถูกตั้งกำแพงภาษีใหม่

ที่นี้เกิดอะไรขึ้นกับนายทุน นายทุนที่จากเดิมทำธุรกิจนำเข้าสินค้าเข้ามา

ชายในประเทศ อย่างเช่นกลุ่มสหพัฒน์ สหวิริยา สยามกลการ พอเจอนโยบาย กำแพงภาษีเลยนำสินค้าเข้ามาขายไม่ได้ จึงเริ่มเข้ามาสู่ภาคการผลิต นายทุนพาณิชย์ผันตัวเองเป็นนายทุนอุตสาหกรรม และรัฐบาลก็สนับสนุน มีการตั้งบีโอไอ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน) ในทศวรรษ 2500 กลุ่มทุนอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ถือเป็นกลุ่มทุนอุตสาหกรรมยุคแรกในประเทศที่มีการพัฒนา การสะสมทุนจากภาคอุตสาหกรรมได้อย่างต่อเนื่อง โดยพึ่งพิงเทคโนโลยีจากต่างประเทศเป็นหลัก หลายส่วนตั้งต่างชาติเข้ามาร่วมลงทุนด้วย แม้แต่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ก็เข้าไปร่วมทุนกับกลุ่มโตโยต้าผลิตรถยนต์ขายในประเทศ และเนื่องจากรัฐบาลเป็นเผด็จการ กุมอำนาจไว้หมด กลุ่มทุนทุกกลุ่มจึงจำเป็นต้องรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐบาลและทหาร นายทุนพวกนี้มีลักษณะเป็นพ่อค้าที่แสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ ไม่ได้โตจากการแข่งขัน

จาก 14 ตุลา ถึงวิกฤต 2540

ทว่าภายหลัง 14 ตุลา มีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 2-3 ประเด็นที่น่าพูดถึง ประเด็นแรก บริบทที่เปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัดก็คือ แนวนโยบายเศรษฐกิจ เปลี่ยนเป็นนโยบายอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากวิกฤตเศรษฐกิจในยุคนั้นด้วย และหนุนเสริมด้วยการลดค่าเงินบาทในสมัยรัฐบาล พล.อ.เปรม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สำคัญ กล่าวคือ สังคมไทยไม่ได้เป็นสังคมเกษตรกรรมอีกต่อไป โดยในช่วงกลางทศวรรษ 2520 ผลผลิตจากภาคอุตสาหกรรมมีมูลค่ามากกว่าภาคการเกษตรเป็นครั้งแรก และหลังจากนั้นก็แข่งขันระดับเท่าตัว การจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมก็เยอะกว่ามากในปัจจุบัน โดยสินค้าส่งออกอันดับต้นๆ ของเมืองไทยก็มีสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ ยานยนต์และชิ้นส่วนยานยนต์ แล้วนี่เป็นแนวโน้มที่ไม่สามารถย้อนกลับไปได้อีกจนถึงทุกวันนี้

ประเด็นสำคัญลำดับที่สองคือ การเติบโตของตลาดหลักทรัพย์¹ ในช่วงหลัง 14 ตุลา ทำให้คนไม่จำเป็นต้องหาแหล่งเงินทุนผ่านธนาคารเพียงแหล่งเดียว เรื่องนี้ต้องเข้าใจก่อนว่า ก่อนหน้าวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ภาคธนาคารของไทยเป็น

¹ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยเปิดทำการซื้อขายอย่างเป็นทางการเมื่อสิ้นเดือนเมษายน 2518

“คนที่พูดถึงเศรษฐกิจพอเพียงคือใคร คือนายทุนชั้นนำ ที่นั่น ซึ่งมีความเกรงกลัวต่อโลกาภิวัตน์อย่างมหาศาล และความเกรงกลัวนี้ ก็เป็นเหตุผลหนึ่ง ที่เปิดให้คุณทักษิณ เข้ามาเป็นนายกฯ

”

ธุรกิจที่ผูกขาดมากที่สุดธุรกิจหนึ่ง นายทุนอุตสาหกรรมก่อนปี 2516 ทุกคนมีลักษณะด้อยกว่านายทุนธนาคาร นายทุนธนาคาร จะมีสถานะทางสังคมสูงส่งกว่า เพราะเมื่อนายทุนอุตสาหกรรม จะขอเงินกู้ก็ต้องไปพึ่งพิงนายธนาคารที่มีอยู่แค่ไม่กี่รายในประเทศไทย นายทุนธนาคารในฐานะที่ผูกขาดแหล่งเงินทุนมีบทบาทสำคัญในการจัดสรรเงินลงทุนให้แก่นายทุนอุตสาหกรรม ฉะนั้นไม่ว่าคุณจะเป็นนายทุนอุตสาหกรรมไหน คุณจะต้องเข้าไป แอบอิงกับนายธนาคารพวกนี้ แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปคือ เมื่อเกิดตลาดหลักทรัพย์และเติบโตขึ้นเรื่อยๆ ความจำเป็นที่นายทุนไทย จะต้องไปพึ่งพิงนายธนาคารก็ค่อยๆ น้อยลง เพราะสามารถระดมทุนผ่านตลาดหลักทรัพย์ได้ แต่จริงๆ แล้ว แม้ว่าตลาดหลักทรัพย์ จะเข้ามามีบทบาทมากขึ้น หลัง 14 ตุลา นายธนาคารก็ยังคงมีบทบาทอยู่สูงอยู่ ต้องรองจนกระทั่งเกิดวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 สถานะของนายธนาคารพวกนี้จึงจะถูกทำลายลงไป

แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งที่เกิดในช่วง หลัง 14 ตุลา มาจนถึงปี 2540 คือ นายทุนไทยเชื้อสายจีนเริ่ม ออกจากความเป็นจีน และเริ่มเข้ามาเล่นการเมืองมากขึ้น ในช่วงก่อน 14 ตุลา หรือก่อน 2500 นายทุนไทยเชื้อสายจีนมี ลักษณะความเป็นจีนมากในแง่การสะสมทุน การจัดตั้งสมาคม คนจีนเชื้อสายต่างๆ ในประเทศไทยมีความสำคัญอย่างมากในการรวมกลุ่มคนจีนให้ทำธุรกิจร่วมกัน เช่น ตระกูลหวังหลีเป็นผู้ตั้งสมาคมจีนแต่จีว ตระกูลล่าซ่าก่อตั้งสมาคมจีนฮกเกี้ยน และ ตำแหน่งประธานของสมาคมหอการค้าจีนในประเทศไทยก็จะ ผลัดกันเป็นระหว่างหวังหลี ล่าซ่า เศรษฐกิจดี บูลสุข และบูลกุล เป็นต้น อีกหน้าที่หนึ่งของสมาคมคนจีนเหล่านี้ก็คือเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันและส่งเงินกลับไปประเทศจีน และก่อนหน้านี้ลูกคนจีนก็ต้องแต่งงานกับลูกคนจีนด้วยกัน เช่น คนตระกูลหวังหลีก็ต้องแต่งงานกับล่าซ่า เขาจะต้องแต่งงานกันเองเพื่อรักษาความเป็นจีนไว้และเพื่อความสัมพันธ์ที่ดีที่ทำให้การร่วมมือกันทางธุรกิจเป็นไปได้ง่าย แต่แนวโน้มนี้หายไปในช่วงปลาย ทศวรรษ 2520 คือนายทุนจีนไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงกับความเป็น

จีนอีกต่อไปแล้ว ยิ่งหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์ล่มสลาย ความไว้นื้อเชื่อใจคนจีนก็เริ่มมีมากขึ้น แล้วนายทุนจีนพวกนี้ก็สามารถเข้ามาเล่นการเมืองได้ สามารถใช้ชีวิตเหมือนคนไทยทั่วไปได้ นี่จึงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่สำหรับคนไทย และผมว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดในช่วงทศวรรษ 2530 นี้เอง คนจีนได้สร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้ตัวเองคือกลายเป็นคนไทยไปแล้ว ก่อนช่วงปี 2530 ถ้าคุณไปถามว่าเป็นคนอะไร เขาจะตอบว่าเป็นคนจีน หรือถ้าตอบแบบประนีประนอมหน่อยก็บอกว่าเป็นคนไทยเชื้อสายจีน แต่ถ้าถามวันนี้ก็คงตอบว่าเป็นคนไทยหมดแล้ว นี่เป็นแนวโน้มที่สำคัญอีกอันหนึ่ง

ตั้งไข่นายทุนใหม่และวิกฤตนายทุนเก่า

จากช่วง 14 ตุลา ถึงปี 2540 พอการเมืองและเศรษฐกิจเปิดมากขึ้น ผมคิดว่านี่เป็นบ่อเกิดของนายทุนสมัยใหม่ แต่ก็ยังเป็นนายทุนสมัยใหม่ที่ยังเริ่มตั้งไข่กันอยู่ แต่ก่อนบริษัทที่มีตราครุฑจะมีสิทธิพิเศษ สายสะพายมีความหมายนะสำหรับคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ เนื่องจากนายทุนรุ่นก่อนต้องพึ่งพิงกับรัฐ ต้องพึ่งพิงกับอำนาจพิเศษสูงมาก เราไม่มีนายทุนเสรี แต่เมื่อการเมืองเปิด ซึ่งปี 2516 เป็นเพียงจุดเริ่มต้น เป็นหน่อ กระทั่งหลังยุคเปรม นายทุนสามารถสะสมทุนได้โดยไม่จำเป็นต้องอิงกับทหารเหมือนแต่ก่อน ก็จึงเริ่มมีนายทุนสมัยใหม่ ยุคที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองสามารถเปลี่ยนหน้าได้ นายทุนถึงเปลี่ยนหน้าได้ ผนวกกับการเข้าหาแหล่งทุนใหม่ๆ ได้ง่ายขึ้น ไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงกับธนาคารอย่างเดียว นายทุนรุ่นใหม่ของสังคมไทยที่ไม่ต้องพึ่งพิงอำนาจรัฐจึงได้ก่อตัวขึ้นในช่วงระหว่าง 14 ตุลา ถึง 2540 เพียงแต่ยังไม่ใช่นายทุนแถวหน้า เมื่อระบบการเมือง-เศรษฐกิจเปิด คุณไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงระบบสายสัมพันธ์แบบเดิม

เกิดอะไรขึ้นหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 คือมันได้ทำลายลักษณะการสะสมทุนรูปแบบเก่า ที่ชัดๆ คือนายธนาคารถูกทำลายลง เหลือเพียงธนาคารเดี่ยวเท่านั้นที่ผู้ถือหุ้นใหญ่ก่อนและหลังวิกฤตปี 40 ยังเป็นผู้ถือหุ้นเดิม ก็คือกลุ่มธนาคารไทยพาณิชย์ นอกนั้นผู้ถือหุ้นใหญ่ก่อนและหลังวิกฤตไม่ใช่คนเดิมแล้ว มันเปิดเสรี เปิดการแข่งขันมากขึ้น

ยกตัวอย่างเช่น ก่อนปี 40 เราเคยเห็นธนาคารไปเปิดสินเชื่อในห้างสรรพสินค้าบ้างไหม ไม่มี เพราะมันไม่จำเป็น ถ้าคุณอยากได้เงินกู้คุณต้องมากราบผม แต่การเปิดเสรีหลังปี 40 ซึ่งเมื่อก่อนเราเคยพูดกันว่าเป็นการขายชาติ มันทำลายการผูกขาดของธนาคารไทย จึงเกิดการแข่งขันกันของธนาคารเพื่อให้ประชาชน

เข้าถึงสินเชื่ออย่างวันนี้ นอกจากนี้เครื่องมือทางการเงินใหม่ๆ ก็พัฒนาไปเยอะมากในช่วงไม่กี่ปีมานี้ การเปิดเสรีทางการเงินใหม่ได้ทำลายโครงสร้างเดิมของสังคมไทยในแง่ภาคการเงินลงไป

นายทุนรุ่นก่อนปี 40 นั้นเจ็บบ่อยมาก เพราะการบริหารที่ไม่เป็นสากล ไม่มีศักยภาพการแข่งขัน สืบเนื่องจากก่อนหน้านี้ 40 คุณไม่จำเป็นต้องแข่งขันเพราะเมื่อคุณอิงอำนาจรัฐได้คุณก็สามารถทำอะไรได้แล้ว คือกำไรมาจากแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจและสะสมทุนจากความไม่มีประสิทธิภาพของตลาด จากการไม่มีการแข่งขัน

ที่สำคัญมากคือ หลังปี 40 มันเกิดนายทุนรุ่นใหม่ขึ้นมาจำนวนมาก ซึ่งสะสมทุนโดยไม่อิงอำนาจรัฐ และต้องไม่ลืมว่าหลังเกิดวิกฤตค่าเงินอ่อนตัวลงครั้งหนึ่ง การส่งออกเติบโตจริงๆ ก็หลังปี 40 อย่างไรก็ตาม รูปแบบการสะสมทุนของนายทุนรุ่นเก่ายังคงมีอยู่ในบางธุรกิจที่สำคัญมาก คือนายทุนเก่านี้เขากลับโลกาภิวัตน์ เขาพยายามตอบโต้โลกาภิวัตน์ เช่น เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คนที่พูดถึงเศรษฐกิจพอเพียงคือใคร คือนายทุนชั้นนำทั้งนั้น ซึ่งมีความเกรงกลัวต่อโลกาภิวัตน์อย่างมหาศาล และความเกรงกลัวนั้นก็ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่เปิดให้คุณทักษิณ ชินวัตรเข้ามาเป็นนายกฯ เนื่องจากหลังวิกฤตเศรษฐกิจมีความต้องการหานักธุรกิจที่จะมาบริหารประเทศให้เท่าทันกับโลกาภิวัตน์ ไม่ต้องการคนอย่างบรรหาร ชวลิต หรือชวน เพราะพวกนี้เป็นนักการเมืองบ้านนอก ไม่เข้าใจโลกาภิวัตน์ บริหารไม่เป็น สังคมชนชั้นกลางทั้งหมดเลยสนับสนุนคุณทักษิณ ขณะเดียวกันก็ใช้เศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจชาตินิยมเพื่อปกป้องฐานเศรษฐกิจของตัวเอง คนที่พูดถึงเรื่องพอเพียงไม่ใช่คนชั้นล่างเลย แต่กลับเป็นซีพี สยามซีเมนต์ ธุรกิจชั้นนำที่มีมาก่อนปี 40 พูดถึงเรื่องพอเพียงทั้งนั้น

ในทางกลับกัน ชุดความคิดเรื่องประสิทธิภาพของสังคมไทยมีน้อยมากก่อนหน้านี้ 40 ไม่มีใครพูดถึงประสิทธิภาพในกลุ่มนายทุนรุ่นเก่า เพราะเขาไม่เคยต้องสะสมทุนด้วยประสิทธิภาพ แต่สะสมทุนด้วยการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจผ่านระบบเศรษฐกิจที่ไม่มีประสิทธิภาพ ขณะที่นายทุนรุ่นใหม่เพิ่งเกิดขึ้นมาเป็นนายทุนที่ต้องแสวงหากำไรจากนวัตกรรมใหม่ๆ จากสินค้าที่ดีมีคุณภาพ จากบริการที่ดี ซึ่งเกิดขึ้นมาในช่วงยุคตั้งไข่ก่อนปี 40 และเติบโตขึ้นหลังปี 40 ทั้งนี้

ไข่แดงทุนเก่า

ตั้งนั้นช่วงหลังปี 40 สามารถพูดได้ว่า เรามีนายทุน 2 ประเภท คือ กลุ่มที่ยึดโยงกับลักษณะการสะสมทุนรูปแบบเก่า และกลุ่มที่ยึดโยงกับลักษณะการสะสมทุนรูปแบบใหม่ กลุ่มที่ยึดโยงกับการสะสมทุนแบบเก่ายังมีอำนาจมหาศาล กลไกหนึ่งที่พวกเขาใช้คือ พ.ร.บ.การประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว (2542) ซึ่งคนที่มีอำนาจพิจารณา พ.ร.บ. นั้นนอกจากภาครัฐแล้วก็จะมีประธานสมาคมธนาคาร ประธานสภาอุตสาหกรรม และประธานสภาหอการค้าไทย พวกเขาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องควบคุมการประกอบธุรกิจของคนต่างชาติ เพื่อจะได้มีส่วนกำหนดว่าธุรกิจไหนจะเปิดหรือไม่เปิดให้ต่างชาติเข้ามาลงทุน ยกตัวอย่างเช่น เหล้า ธนาคาร อสังหาริมทรัพย์ ปูนซีเมนต์ การจำหน่ายกัญและสัตว์ ธุรกิจพวกนี้ได้รับการปกป้องโดย พ.ร.บ. นี้หมด ส่วนธุรกิจที่เปิดเสรีมากจะเป็นของนายทุนหน้าใหม่ ไม่ใช่ นายทุนแถวหน้า ไม่ใช่อุตสาหกรรมไข่แดงของนายทุนแถวหน้าที่ยึดโยงอยู่กับการสะสมทุนรูปแบบเก่า เช่น อุตสาหกรรมยานยนต์และเครื่องใช้ไฟฟ้า ธุรกิจโทรคมนาคมก็ใช่ กฏข้อแรกๆ ที่ กสทช.² ออกก็คือ ห้ามต่างชาติถือหุ้นโทรคมนาคมเกิน 50% เป็น กสทช. ในยุคที่ออกสัมปทาน 3 จี ที่เรียกได้ว่าแทบไม่ต้องประมูล แบ่งเค้กให้เสร็จ

เวลาเราเรียกทุนใหม่หรือทุนเก่า เราดูที่รูปแบบการสะสมทุน เพราะฉะนั้นถึงจะใช้เทคโนโลยีใหม่ แต่ถ้าหากยังเป็นลักษณะการสะสมทุนแบบเดิมมันก็คือทุนแบบเก่า คุณคิดว่าทักษิณเป็นทุนใหม่หรือเปล่า คุณทักษิณเคยพูดอะไรที่เป็นอมตะวาจาไว้ “ถ้าไม่มี พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ ก็คงไม่มี [ทักษิณ] วันนี้” คำพูดแบบนี้ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นทุนแบบใหม่เลย พวกนายทุนใหม่ที่ก้าวขึ้นมาหลังจากปี 40 ก็ยกตัวอย่างเช่น คุณตัน โออิชิ หรืออย่างเก่าแก่น้อยที่เขามีอาณาจักรธุรกิจเป็นพันล้าน หรือคุณทองมากกลุ่มพฤษภา คุณว่านายทุนพวกนี้เขาสะสมทุนเหมือนธุรกิจเหล่าเบียร์ใหม่ นายทุนพวกนี้มีความเป็นผู้ประกอบการที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของตัวเอง เกิดขึ้นมาเป็นนายทุนอิสระ มีจิตวิญญาณแบบใหม่ที่ต้องการพัฒนาสินค้าของตัวเองให้ดีขึ้น มีบริการที่ดี ซึ่งจิตวิญญาณพวกนี้เป็นเรื่องใหม่ เป็นกระแสมือสมัยใหม่ของเมืองไทย

² คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ

แต่คุณต้องเข้าใจว่า คนที่สะสมทุนอยู่ในรูปแบบเก่านั้น ไม่ใช่ว่าไม่มีการพัฒนาเลย พอเขารู้ตัว หลายๆ องค์กรเหล่านี้ก็พยายามทำตัวเองให้ทันสมัย เพื่อจะอิงกับอำนาจรัฐน้อยลง แล้วก็แปลงตัวเองให้เป็นทุนข้ามชาติที่อยู่ได้ด้วยตัวเองอย่างสยามซีเมนต์ก็ต้องยกย่องระบบพัฒนาองค์กรของเขา ถึงแม้เขาจะเกิดมาจากการสะสมทุนแบบเก่า แต่เขาถูกสั่งสอนด้วยระบบเศรษฐกิจจึงเปลี่ยนแปลงตัวเอง หลายๆ ธนาคารตอนนี้ก็มีอาชีพมากขึ้น ถึงแม้ว่ายังได้รับการปกป้องจาก พ.ร.บ. การประกอบธุรกิจคนต่างด้าวอยู่ แต่ก็ยังมีการปรับเปลี่ยนตัวเองซีพีเองก็เปลี่ยนแปลงตัวเอง ถามว่ายังมีส่วนประกอบของรูปแบบการสะสมทุนแบบเก่าอยู่หรือไม่ มันก็ยังมียู่ และถ้าจะต้องเปิดเสรีวันนี้ หลายกลุ่มก็พร้อมมากขึ้น แต่ที่ยังไม่เปิดเพราะไม่อยากเสี่ยง

อนาคตทุนนิยมไทย

มันยังมีปัญหาอยู่ในแง่ที่ว่า เรายังไม่เห็นกลุ่มธุรกิจที่เป็นอุตสาหกรรมในเชิงที่ก้าวหน้าจริงๆ คือสินค้าที่ต้องใช้เทคโนโลยีสูงหรือต้องใช้นวัตกรรมสูง มีมูลค่าเพิ่มสูง ไทยยังไม่มีสินค้าประเภทนี้ที่เป็น national champion ส่วนใหญ่แล้วยังมาจากการสะสมทุนรูปแบบเก่า ถึงแม้จะเริ่มมีทุนใหม่ที่ใหญ่ แต่ก็ใหญ่แค่ในระดับประเทศ ยังสร้างชื่อนอกประเทศไม่ได้

ดังนั้นที่พูดกันมากในเรื่องการก้าวผ่านกับดักรายได้ปานกลาง คือทำอย่างไรให้สามารถพัฒนาประเทศจากประเทศที่มีฐานะปานกลางไปเป็นประเทศที่มีฐานะร่ำรวยได้ ตอนนี้ถ้าเราวัดตามนิยามของธนาคารโลก ไทยเป็นประเทศที่มีรายได้ปานกลางค่อนข้างสูง แต่จะขยับเป็นประเทศที่มีรายได้สูงนั้นมันยังไม่ถึง ถ้าไม่มีการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มสูง

ที่มันจะย้อนแย้งมากสำหรับโจทย์นี้ คือไม่มีประเทศไหนที่เป็นผู้นำที่หลังในการพัฒนาอุตสาหกรรมในเกมทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ที่จะสามารถขยับไปสู่ประเทศรายได้สูงได้โดยที่ไม่มีรัฐสนับสนุนอุตสาหกรรม ประเทศที่มาที่หลังก็อย่างเช่นประเทศอย่างสิงคโปร์ ใต้หวัน หรือเกาหลีใต้ ซึ่งมีสินค้าที่มีเทคโนโลยีสูง มีมูลค่าเพิ่มสูง แต่ถ้าไม่มีรัฐหนุนหลังคุณทำไม่ได้ ถ้ารัฐไม่ช่วยก็ไม่มีความเป็นไปได้ที่เป็นวันนี้ ที่ถ้าคุณจะทำและให้รัฐหันมาสนับสนุนมันจะกลายเป็นโจทย์ใหญ่ทันที เกิดคำถามว่าทำไมรัฐถึงสนับสนุนอุตสาหกรรม ก. แต่ไม่สนับสนุนอุตสาหกรรม ข. คือรัฐใช้โจทย์อะไรในการเลือกจะสนับสนุนอุตสาหกรรมนั้น มันจึงเกิดระบบอุปถัมภ์ว่า คุณจะเลือกสนับสนุนนายทุนอุตสาหกรรมตัวไหน จะพัฒนา

แล้วจะคิดอะไรอย่าง
ipad ขึ้นมาได้ มัน
ต้องการความคิด
สร้างสรรค์มหาศาล
ตราบใดที่คุณยังมี
โครงสร้างอำนาจ
แบบนี้อยู่ คุณไม่มี
ทางสร้างคนที่มี
ความคิดสร้างสรรค์
แบบนี้ได้

รถยนต์หรือเปล่า จะพัฒนาอิเล็กทรอนิกส์หรือเปล่า จะพัฒนาบริษัทก่อสร้างขนาดใหญ่หรือเปล่า คุณอยากจะทำรถไฟหรือเปล่า คุณอยากจะทำอะไร หรือผลิตอะไรที่มีมูลค่าสูง คำถามก็คือ ทำไมต้องผลิตอันนั้นไม่ผลิตอันนี้ วิธีที่อาจจะดีที่สุดอย่างหนึ่งก็คือให้เลือกจากวิธี put it into mode คือเลือกจากกลไกการเลือกตั้ง พรรคการเมืองไหนบอกว่าจะสนับสนุนอุตสาหกรรมใด นี่คือกลไกหนึ่งที่ใช้ได้

ปัญหาแบบนี้มันไม่เกิดในประเทศตะวันตก แต่อย่าลืมว่าไม่ว่าจะสาธารณูปโภคพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา เขาดีกว่าบ้านเรามาก เขามีสถาบันของรัฐที่คอยสนับสนุน มีศูนย์อะไรต่างๆ เต็มไปหมด แล้วคุณอย่าลืมว่า คุณจะพูดถึงนวัตกรรมแบบใหม่ได้อย่างไร ถ้าคนยังอยู่ในโครงสร้างแบบสังคมไทย คนในสังคมไทยถูกกดทับในเชิงโครงสร้างอำนาจและวัฒนธรรมมานานแสนนาน เมื่อคุณถูกกดทับ คุณถูกสอนให้เชื่อ แล้วจะคิดอะไรอย่าง ipad ขึ้นมาได้ มันต้องการความคิดสร้างสรรค์มหาศาล ทั้งในระดับบุคคล ทั้งในระดับสังคม ตราบใดที่คุณยังบ่อนเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ตราบใดที่คุณยังมีโครงสร้างอำนาจแบบนี้กดทับสังคมอยู่ คุณไม่มีทางสร้างคนที่มีความคิดสร้างสรรค์แบบนี้ได้ ตราบใดที่คุณยังทำลายเรื่องพวกนี้ไม่ได้ ยิ่งปล่อยให้คนติดอยู่ในกับดักทางอำนาจและวัฒนธรรมเพื่อต้องการรักษารูปแบบการสะสมทุนเดิมไว้ เรื่องอำนาจเป็นของประชาชนก็ไม่เกิด และทุนนิยมก็พัฒนาไม่ได้ เพราะทุนนิยมต้องการการแข่งขัน ต้องการประสิทธิภาพ ต้องการนวัตกรรม ต้องการความคิดสร้างสรรค์

ประเด็นสุดท้ายที่ไม่พูดถึงไม่ได้คือ การเกิดการกระจายอำนาจที่มาจากรัฐธรรมนูญปี 2540 ที่นำมาซึ่งการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อบต. อบจ. องค์กรพวกนี้งบประมาณมหาศาลปีหนึ่ง 3-4 แสนล้าน แล้วมันจะทำให้โครงสร้างอำนาจของกระทรวงมหาดไทยลดน้อยลง เพราะเงินจะไม่ผ่านช่องทางกระทรวงมหาดไทย เงินจะเข้าสู่ท้องถิ่นโดยตรง ในทางเดียวกันเราเคยนึกออกไหมว่ามีบริษัทไหนที่เป็นบริษัทชั้นนำของประเทศ

แต่ไม่มีสำนักงานใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ นี่ก็ไม่ออกเลย แต่สิ่งที่เกิดขึ้นต่อไปนี้จะมีบริษัทชั้นนำของประเทศอยู่ต่างจังหวัด ซึ่งมันเกิดขึ้นแล้วอย่างบริษัทสยามโกลบอลเฮ้าส์ เป็นบริษัทชั้นนำของประเทศ อยู่ในตลาดหลักทรัพย์ สำนักงานใหญ่อยู่ที่ร้อยเอ็ด นี่เป็นหมุดหมายว่าจะมีมหาเศรษฐีชั้นนำของประเทศที่เป็นมหาเศรษฐีภูธร และผมคิดว่าสิ่งนี้จะเกิดขึ้นอีกเพราะเกิดการกระจายอำนาจมากขึ้น อย่างลิ้มว่างบ 3-4 แสนล้านที่ไม่ผ่านกระทรวงมหาดไทย มันลงไปทั่วประเทศ ผ่าน อบต. อบจ. แล้ว อบต. อบจ. ก็กำหนดเองว่าจะเอาไปใช้อะไร อบต. อบจ. มาจากการเลือกตั้ง และคุณภาพของนักการเมืองท้องถิ่นก็ดีขึ้นเรื่อยๆ แล้วเราอาจนึกปรากฏการณ์นี้ไม่ออกหรือกว่า ต่อไป ส.ส. หรือนักการเมืองระดับชาติอาจลาออกไปสมัคร อบจ. เพราะว่า ส.ส. เองไม่มีงบประมาณ งบประมาณอยู่ที่ท้องถิ่น ผมคิดว่านี่เป็นแนวโน้มที่สำคัญมากที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ■

Mass Monarchy

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล

ภาพ: Bulunraya Khan

ตลอด 2 ทศวรรษที่ผ่านมา อาจกล่าวได้ว่า สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล นักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ จากคณะศิลปศาสตร์ ธรรมศาสตร์ เป็นนักวิชาการเพียงคนเดียวที่ยืนยันมาตลอดว่า การศึกษาวิเคราะห์สังคมไทยจะไม่สามารถอภิปรายได้อย่างถึงราก ถ้าไม่มีประเด็นเรื่องสถาบันกษัตริย์ ในฐานะที่เป็นใจกลางของการก่อรูปและความสัมพันธ์ทางสังคมของไทย และหากเราไม่สามารถปลดล็อกในประเด็นสถาบันกษัตริย์ได้ การวิเคราะห์วิจารณ์สังคมการเมืองไทยในประเด็นอื่นๆ ก็ไร้ซึ่งความหมาย ข้อเสนอ “สถาบันกษัตริย์แบบมวลชน” หรือ Mass Monarchy ของสมศักดิ์ ปรากฏขึ้นไม่กี่เดือนหลังรัฐประหาร 19 กันยา หลังจากนั้นเขาได้ใช้พื้นที่สังคมออนไลน์ต่อสู้ทางความคิดอย่างเข้มข้นและแหลมคม บทสนทนาครั้งนี้นับเป็นครั้งแรกที่เขาจะประมวลความคิดเรื่อง Mass Monarchy โดยเชื่อมโยงกับความเปลี่ยนแปลงในรอบ 4 ทศวรรษที่ผ่านมาอย่างรอบด้าน ขอเชิญเปิดใจรับฟัง ณ บัดนี้

สัมภาษณ์ :
ปราการ กลิ่นฝุ้ง

เรียบเรียง :
อรุณวณา สนิทวาที

การคานกันของ 3 ศูนย์อำนาจ

ตลอด 40 ปี หลัง 14 ตุลาคม 2516 ถ้าจะแบ่งช่วงเวลาให้เข้าใจง่าย ๆ ผมคิดว่าแบ่งได้เป็น 2 ช่วงใหญ่ ๆ ที่มีความเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่สถาบันกษัตริย์ รั้วไทย และเศรษฐกิจสังคมไทยโดยรวม ช่วงที่หนึ่งคือ จากปี 2516-2535 และ ช่วงที่สองคือ หลังปี 2535 ถึงปัจจุบัน ผมตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ในหมู่นักวิชาการ รุ่นหลังมักให้ความสำคัญกับเรื่องความเปลี่ยนแปลงสมัยสุญญัตติ ในแง่ที่ว่ามีการ พัฒนาเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงสมัยสุญญัตติสำคัญจริง แต่ผมคิดว่าสิ่งที่เราพบ ในปัจจุบันนั้นเป็นผลมาจากช่วงประมาณ 20 ปีหลังนี้มากกว่า คือประมาณช่วงปี 2528 เป็นต้นมา สิ่งที่เราเห็นในปัจจุบันในแทบจะทุกด้านผมมองว่ามันเป็นผลผลิต ของการก้าวกระโดดที่สำคัญในปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา

ถ้าจะเจาะจงเรื่องสถาบันกษัตริย์ 14 ตุลาคมมีความสำคัญในแง่ที่ว่า สถาบัน กษัตริย์เข้ามามีบทบาททางการเมืองในสถานการณ์พิเศษอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน พุดให้ชัดลงไปเลยก็คือ เป็นครั้งแรกที่กษัตริย์แต่งตั้งนายกรัฐมนตรี ตอน 2475 พระยามโนปกรณนิติธาดา คณะราษฎรเป็นคนแต่งตั้งถึงแม้ว่าจะแต่งตั้งเพื่อเอาใจ ร.7 ก็ตาม นายควง อภัยวงศ์ที่ขึ้นมาหลังรัฐประหารในปี 2490 ก็เป็นความ ร่วมมือระหว่างกลุ่มนิยมกษัตริย์กับทหาร กษัตริย์ไม่ได้เป็นผู้แต่งตั้งเองโดยตรง เสียทีเดียว สุญญัตติเองก็มีลักษณะที่ยึดอำนาจตัวเองโดยการสนับสนุนจากสถาบัน กษัตริย์ แต่กรณี 14 ตุลา เป็นครั้งแรกเลยนับตั้งแต่ 2475 ที่สถาบันกษัตริย์ แต่งตั้งนายกฯ (สัญญา ธรรมศักดิ์) มองในแง่นี้ก็อาจจะบอกว่า สถาบันกษัตริย์ มีอำนาจทางการเมืองอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน เพราะตอนนั้นเหมือนกับเป็น ช่องว่างหรือสุญญากาศ คือไม่มีใครคาดคิดว่าจู่ ๆ ทหารที่ครองอำนาจมาสิบกว่าปี จะล้มไปง่ายขนาดนั้น

จาก 14 ตุลาคมกระทั่งถึงประมาณพฤษภาคม 35 ทหารค่อย ๆ ลดบทบาทลง โดยเฉพาะช่วงทศวรรษ 20 มันมีข่าวจะทำรัฐประหารเกือบทุกปีเลยตอนที่เปรม เป็นนายกรัฐมนตรี แต่ไม่เคยมีรัฐประหารครั้งใดสำเร็จ รัฐประหารที่สำเร็จครั้ง สุดท้ายคือ 20 ตุลาคม 2520 แล้วก็กระโดดมาอีก 14 ปีเลย คือกุมภาพันธ์ 2534 ของ รสช. การที่ว่างจากรัฐประหารนานขนาดนี้เป็นอะไรบางอย่างที่คุณต้องมอง เห็นความเปลี่ยนแปลง และจับความเปลี่ยนแปลงให้ได้

โดยรวมคือ ตั้งแต่ 14 ตุลาคมถึงปลายทศวรรษ 20 หรือพูดง่าย ๆ คือหมดยุค เปรม แล้วชาติชายเป็นนายกรัฐมนตรี จนถึง รสช. มันยังเป็นภาวะที่ชนชั้นนำกลุ่ม ต่าง ๆ คานอำนาจกันอยู่ สถาบันกษัตริย์ ทหาร และกลุ่มใหม่ที่เพิ่งขึ้นมาคือพวก

นักการเมืองเลือกตั้ง ใน 3 กลุ่มนี้ไม่มีกลุ่มไหนมีอำนาจนำเด็ดขาดและกุมอำนาจรัฐได้อย่างเป็นเอกภาพ มันเหมือนกับอำนาจรัฐเป็นเบี้ยหัวแตกพอสมควร ยิ่งช่วงหลัง 14 ตุลา หรือ 6 ตุลา ชัดเจนว่าเป็นเบี้ยหัวแตกมาก ตอน 6 ตุลา นายกษ ก็ไม่ได้สั่งการ ตำรวจมาจากไหนก็ไม่รู้ ลูกเสือชาวบ้านและกระต๊องแดงเหมือนกับเป็นกองกำลังอิสระ มันเป็นไปได้อย่างไรที่รัฐจะมีกองกำลังติดอาวุธอิสระ ตลอด 20 ปีแรกหลัง 14 ตุลา รัฐไทยมีภาวะเป็นแบบนี้ สถาบันกษัตริย์ก็เป็นเพียง 1 ใน 3 ศูนย์อำนาจ แม้จะมีอำนาจเพิ่มขึ้นจากกรณี 14 ตุลา แต่กรณี 6 ตุลาทำให้สถานะของสถาบันกษัตริย์ทรุดลงไปแทนที่จะมันคงขึ้น พอเกรียงศักดิ์ขึ้นมาเป็น นายกษ บทบาทสถาบันก็น้อยลงไปอีก จนเมื่อเปรมขึ้นมาถึงเพิ่มบทบาทมากขึ้น ระหว่างที่เปรมเป็นนายกรัฐมนตรี อาจจะบอกได้ว่าเป็นช่วงที่อำนาจทหารลดน้อยลง ในขณะที่เดียวกันอำนาจสถาบันกษัตริย์ก็เพิ่มมากขึ้น ที่เปรมอยู่ในตำแหน่งได้โดยไม่โดนรัฐประหารล้มลงไปนั้น ปัจจัยสำคัญมากพอสมควรคือการสนับสนุนจากสถาบันกษัตริย์ ทำให้ทหารไม่กล้าทำรัฐประหาร อาทิตย์ กำลังเอก ทำท่าขยับหลายทีก็ไม่กล้า ในขณะที่เดียวกันพวกนักการเมือง/พรรคการเมืองก็อาศัยเปรมให้ไม่มีการล้มสภา มันก็อาจจะเป็นตลกร้ายเหมือนกันว่าในแง่หนึ่งที่สถาบันกษัตริย์เป็นเหมือนกับตัวถ่วงดุลไม่ให้ทหารขึ้นมายึดอำนาจกลับไปเป็นเผด็จการทหารเต็มที

การก้าวกระโดดทางเศรษฐกิจและสังคม

ในช่วงท้ายของสมัยเปรม คือประมาณปี 2527-2528 เป็นต้นมา มันเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในแง่ของการพัฒนาเศรษฐกิจไทย ซึ่งเชื่อมโยงเข้ากับทุนนิยมโลกด้วย ในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1980 ที่เขาเรียกว่าเป็นยุคเสรีนิยมใหม่ ทุนขยายตัวอย่างมหาศาล และเคลื่อนย้ายไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว ตลาดหุ้นไทยซึ่งเพิ่งเปิดเมื่อปี 2518 ในช่วงแรกๆ การเคลื่อนไหวของทุนในระดับโลกก็ไม่มาก ยุคสมัยเปิดให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนจริง แต่ยังไม่มากถ้าเทียบกับรุ่นหลัง มันยังไม่เปลี่ยนสังคมไทยให้เป็นสังคมอุตสาหกรรมจริง ๆ แต่นับจากปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมาการลงทุนเปลี่ยนไปอย่างมหาศาล โดยเฉพาะจากทุนเอเชียตะวันออก อย่างทุนญี่ปุ่น ทุนไต้หวัน มันเปลี่ยนประเทศไทยให้เข้าสู่ภาวะประเทศอุตสาหกรรม ที่สมัยนั้นชอบเรียกว่าเป็นนิคส์ (New Industrialized Countries) เป็นช่วงที่สังคมเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น เมืองเติบโตขึ้น เข้มแข็งขึ้น ชนชั้นกลางรุ่นใหม่มากขึ้น จริง ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงในปริภูมิทางวัฒนธรรมด้วยนะ

“
 เหมือนกับว่าชนชั้น
 กลางไทยไม่มี
 อุดมการณ์ที่เป็น
 ของตัวเอง
 เลยสร้างอุดมการณ์
 “รักในหลวง” ขึ้นมา
 เป็นตัวแทนของ
 การเติบโตของ
 พวกเขา ซึ่งอันนี้เป็น
 ปรากฏการณ์ใหม่

”

คือเป็นรุ่นแรกๆ เลยที่ลูกหลานจีนเริ่มกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยอย่างเต็มที่ สมัยที่ผมโตขึ้นมาในทศวรรษ 2510 การเรียก “เจ๊ก” เป็นคำต่ำ “ตี” “หมวย” เป็นคำต่ำ แต่จากปลายทศวรรษ 20 มาภาวะนี้หมดไปแล้ว ลูกหลานชนชั้นกลางที่เป็นคนจีน หรือบางทีก็ลูกครึ่งจีน เริ่มผสมกันในแง่เชื้อชาติหรือวัฒนธรรมต่างๆ

และอีกหนึ่งปัจจัยที่ต้องไม่ลืมคือ รัฐไทยเอาชนะคอมมิวนิสต์ได้ ตั้งแต่ครั้งหลังของทศวรรษ 2520 ไม่มีคอมมิวนิสต์ให้ต่อสู้ด้วยแล้ว แปลว่าบทบาทที่สำคัญมากๆ ของทหารหายไปเลย รวมถึงงบประมาณสำหรับต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ด้วยหายไปทั้งในแง่ของความชอบธรรมทางการเมือง ทั้งในแง่ของบุคลากร ความสามารถที่จะเข้ามาบริหารสังคมที่ขยายตัวอย่างมหาศาล ความสามารถที่จะผลิตบุคลากรมานำสังคม หรือในแง่การยอมรับจากสังคม เพราะฉะนั้นเมื่อมาถึงการเลือกตั้งปี 2531 คนเริ่มรู้สึกแล้วว่า มันไม่เหมาะแล้วที่จะให้ใครก็ไม่รู้เข้ามาเป็นนายกฯ เพราะฉะนั้นจึงมีชาติชายเข้ามา เราอาจจะนับชาติชายเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้มแข็งมากขึ้นของการเมืองแบบรัฐสภา

การเมืองแบบรัฐสภามาพร้อมกับการขยายตัวของสังคมและเศรษฐกิจ เพราะว่าเมื่อสังคมและเศรษฐกิจขยายตัวมาก บวกกับเราไม่อยู่ในภาวะที่ต้องสู้กับคอมมิวนิสต์ รูปแบบที่เปิดให้คนมาเลือกตั้งจึงเป็นรูปแบบที่แพร่กับทุกฝ่ายมากที่สุด การขึ้นมาของชาติชาย นายกฯ ที่มาจากการเลือกตั้ง จึงสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง แต่ทหารก็ยังไม่หมดอำนาจไปเสียทีเดียว เลยมีรัฐประหารโดย รสช. อีก แต่จะเห็นได้ว่าการรัฐประหารของ รสช. เกือบจะเป็นการสะดุด คือมันไม่เหมือนสมัยก่อนอีกแล้ว เป็นการคืนครั้งสุดท้าย ทหารพยายามมีบทบาทครั้งสุดท้าย แล้วพอรัฐประหารเสร็จก็ต่างกับก่อนหน้านั้นเกือบทุกครั้งที่ผ่านมาเลย คือทหารขึ้นมาเป็นนายกฯ เองไม่ได้ ต้องเอาอันนั้นที่ ปันยารชุน ซึ่งเป็นที่พอใจทั้งของชนชั้นกลางและราชสำนัก ถ้าเทียบกับรัฐประหารครั้งอื่นๆ ที่พอยึดอำนาจแล้วก็ให้คนที่เหมือน “หุ่น” มาเป็นนายกฯ แต่เราต้องยอมรับว่าอันนั้นไม่ใช่อย่างนั้น

เป็นคนนอก เป็นคนที่มีความสัมพันธ์กับคนที่ยึดอำนาจน้อยมาก มันสะท้อนให้เห็นว่า ทหารเองไม่ได้อยู่ในภาวะที่จะขึ้นมาเป็นอำนาจนำได้อีกแล้ว แล้วพอเกิดกรณีพฤษภา 35 ยิ่งไปกันใหญ่ ยิ่งหมดอำนาจลงไปอีก

เหตุการณ์พฤษภา 35 แทบจะเป็นการกลบฝังบทบาทของทหารจากที่มีบทบาทน้อยมาก ๆ มาตั้งแต่สมัยเปรมแล้ว คือความสามารถที่จะเป็นตัวกระทำที่เป็นอิสระ (independent actor) มีน้อยลงไป แล้วพฤษภา 35 ทำให้บทบาทของสถาบันกษัตริย์สูงขึ้นมาอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ยิ่งกว่าตอน 14 ตุลา ตอน 14 ตุลา มีการโปรโมทเรื่องที่อยู่ในหลวงออกมาทำให้เหตุการณ์ยุติลงจริง แต่ไม่ได้เข้มข้น และเอาเข้าจริงแล้วเมื่อผ่าน 14 ตุลาไปได้ไม่นาน สถาบันกษัตริย์กับ 14 ตุลา ก็เริ่มไม่ค่อยอยู่ด้วยกันแล้ว คือหลัง 14 ตุลา ขบวนการนักศึกษาเปลี่ยนเป็น radical และออกมาทางซ้าย สถาบันกษัตริย์เองก็เริ่มแสดงความไม่พอใจขบวนการนักศึกษา เพราะฉะนั้นวาทกรรมประเภทที่ว่าสถาบันกษัตริย์เข้ามาช่วยทำให้ 14 ตุลายุติ มันดำรงอยู่สั้นมาก แต่กรณีพฤษภา 35 นี้ต่างกันเลย และรูปแบบที่ออกมาจะเห็นว่าต่างกันมาก ตอน 14 ตุลาเราไม่เห็นว่าถนอมกับในหลวงพูดอะไรกันบ้าง ในขณะที่พฤษภา 35 คนเห็นกันทั่วบ้านทั่วเมือง แล้วเหมือนกับเป็นตัวแบบเป็นภาพที่ทำให้พูดกันว่า สถาบันกษัตริย์ออกมาแก้ปัญหาวงจร

the rise of the bourgeoisie

ไม่เพียงแต่พฤษภา 35 ที่ทำให้สถานะของสถาบันกษัตริย์ในทางการเมืองสูงขึ้นสูง แต่มันประจวบเหมาะพอดีกับการเติบโตของชนชั้นกลางในเมืองแบบอุตสาหกรรม รวมทั้งภาวะที่รัฐเริ่มมีลักษณะรวมศูนย์ที่รัฐสภามากขึ้น ๆ ในทางทฤษฎีอาจจะพูดว่าเกิด the rise of the bourgeoisie เป็นครั้งแรก คือชนชั้นกลางหรือชนชั้นกรรมาชีพไทยมีบทบาทนำในทางการเมือง (political hegemony) เป็นครั้งแรก ชนชั้นกลางในความหมายความที่ไม่ใช่เพียงแต่ในแง่พรรคการเมืองที่เป็นตัวแทนเท่านั้น แต่รวมถึงฐานอำนาจ บทบาท และการเกิดการเลือกตั้งอะไรพวกนี้ด้วย

อาจจะเป็นเพราะว่าในสังคมนี้มีความต้องการที่จะเชิดชูอะไรบางอย่างซึ่งต้องเหนือกว่าชนชั้นกลางด้วยก็ได้ นี่ก็อาจจะเป็นภูมิหลังว่าทำไมจึงเกิดการชูสถาบันกษัตริย์ แล้วพอดีมันมีช่วงที่ผมเรียกว่าเป็น decisive years เป็นปีที่ มีลักษณะชี้ขาดต่อความเปลี่ยนแปลงของสถาบันกษัตริย์ คือประมาณปี 35-45 ช่วงนั้นนอกจากจะมีการปฏิรูปทางการเมือง ซึ่งมีการชูสถาบันกษัตริย์เป็นบทบาท

นำ ที่สำคัญก็คือ มันเกิดวิกฤตเศรษฐกิจและทำให้ทุนเก่าทั้งหลายแหล่ พวกคุณที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบสังคมแบบเดิม เช่น ตระกูลโสภณพานิช หวังหลี ล่ำซำ ทรุดฮวบเลย ในขณะที่เดียวกันสถาบันกษัตริย์ก็เหมือนกับมาเป็นผู้ชี้หน้าว่าเราจะหลุดจากวิกฤตได้อย่างไร เสนอเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงอะไรพวกนี้ ในช่วงนี้เองที่มีการพิมพ์งานของในหลวงออกมาติดๆ กันหลายเล่ม ซึ่งผมเคยตั้งข้อสังเกตว่า ก่อนหน้านั้นมีการขีดขูในหลวงในหลายลักษณะมาก ไม่ว่าจะเป็นนักกีฬา นักแต่งเพลง นักวาดภาพ นักถ่ายรูป ฯลฯ แต่ที่ไม่เคยขีดขูในหลวงในฐานะที่เป็นนักเขียน ซึ่งการนักเขียนมีความสำคัญในเชิงที่เป็นวัฒนธรรมแบบกระฎุมพีสมัยใหม่เหมือนกัน ในแง่ที่ว่ามันเป็นฮีโร่ของวัฒนธรรมกระฎุมพี จริงๆ แล้วเรื่อง ดีโต กับ นายอินทร์ ผู้ปิดทองหลังพระ ในหลวงแปลตั้งแต่ประมาณช่วงปี 18-20 แล้วแต่ไม่เคยเผยแพร่ เพิ่งมาเผยแพร่ช่วงนี้

Mass Monarchy

การขยายตัวของเศรษฐกิจและอื่นๆ ทำให้เกิดภาวะที่ผมเรียกว่าเป็น Mass Monarchy คือเป็นครั้งแรกที่สถาบันกษัตริย์มีฐานมวลชนจริงๆ ก่อนหน้านั้นถ้าเรามองย้อนไปในช่วง 14 ตุลาถึง 6 ตุลา จะมีลูกเสือชาวบ้านหรือกลุ่มอื่นๆ ที่เหมือนเป็นฐานมวลชนให้สถาบันกษัตริย์ แต่ว่าองค์กรมวลชนพวกนี้มีลักษณะที่ผ่านการจัดตั้งโดยกลไกรัฐ ทว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 2530 คือเกิดการเติบโตของชนชั้นกลาง และชนชั้นกลางพวกนี้มาเป็นฐานมวลชนให้แก่สถาบันกษัตริย์ โดยเป็นการเกิดขึ้นมาเอง ไม่ใช่ในลักษณะที่รัฐต้องไปจัดตั้งให้ คล้ายกับว่าชนชั้นกลางพร้อมใจกันมาสนับสนุนสถาบันอย่างที่เราเห็นกัน

หลังจากนั้นไม่นานก็มีการพูดเรื่อง “เรารักในหลวง” แม้กระทั่งเอกชนก็มาแต่งเพลง มาทำกิจกรรมอย่างที่เห็นกัน เพราะฉะนั้นพูดอย่างคร่าวๆ ได้ว่า ตั้งแต่กลางทศวรรษ 2530 มาจนถึงปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลงของสถาบันกษัตริย์ในแง่ที่ว่า เป็นครั้งแรกที่สถาบันกษัตริย์มีลักษณะที่มีฐานมวลชน ประกอบกับภาวะที่รัฐไทยเริ่มเป็นเอกภาพโดยมีศูนย์รวมอยู่ที่การเลือกตั้ง อยู่ที่อำนาจรัฐสภา

ความจริงผมเริ่มรู้สึกตั้งแต่ผมกลับมา (จากออสเตรเลีย) ปี 35 พอดี แล้วผมพบว่ามันมีอะไรที่เปลี่ยนแปลงเยอะ และสิ่งหนึ่งที่ผมพบก็คือนักวิชาการมัวแต่ไปพูดเรื่องสฤชต์ เรื่องความเปลี่ยนแปลงสมัยสฤชต์ ขณะที่ความรู้สึกรู้สึกของผมคือรัฐไทยโดยรวมเปลี่ยนแปลงไป โครงสร้างรัฐก็เปลี่ยน จากเดิมที่มันไม่มีเอกภาพ ต่อให้คุณยึดการเลือกตั้งได้ คุณก็ยึดอำนาจรัฐจริงๆ ไม่ได้ คุณยึดทหารได้คุณก็

แต่มันต่างจาก
อังกฤษตรงที่ว่า
ไทยมีระบบของ
การบังคับ ตั้งแต่
เรื่องการสั่งสอน
อบรม การป้อน
ข้อมูลด้านเดียว
รวมไปถึงกฎหมาย
อาญา ม.112
รวมถึงรัฐธรรมนูญ

ยึดอำนาจรัฐไม่ได้ทั้งหมดเหมือนกัน ทว่าตั้งแต่ทศวรรษ 30 เป็นต้นมา อำนาจมีลักษณะรวมศูนย์มากขึ้น โดยเฉพาะหลังจาก พฤษภา 2535 เป็นต้นมา รัฐมีลักษณะที่มีการรวมศูนย์ผ่านกระบวนการของการเลือกตั้ง ถ้าชนะการเลือกตั้งคุณก็ได้เป็นรัฐบาล กุมกลไกข้าราชการ แม้กระทั่งกองทัพ โดยที่มีสถาบันกษัตริย์เป็นอำนาจนำที่ค้ำเกลาอยู่ทั้งหมด ไม่ใช่มาเป็นส่วนหนึ่งของผู้เล่นหรือส่วนหนึ่งของการต่อรองเหมือนในอดีตอีกต่อไป แล้วในทั้งหมดนี้ก็มีภูมิหลังจากที่ว่าคนจำนวนมากเข้าสู่กระบวนการทางการเมืองมากขึ้น มันเป็นการเมืองมวลชน (mass politics) มากขึ้น ซึ่งก็รวมทั้งสถาบันกษัตริย์ด้วย

ที่อังกฤษคนก็พูดประเด็นนี้เยอะเหมือนกัน คือมีคนพยายามจะอธิบายว่าทำไมกษัตริย์ของอังกฤษถึงเป็นที่นิยม (popular) มาก มีนักเขียนคนหนึ่งชื่อ ทอม แนร์น (Tom Nairn) อธิบายว่าเป็นเพราะกษัตริย์อังกฤษทำหน้าที่แทน national ideology (อุดมการณ์แห่งชาติ) คือว่าสหราชอาณาจักร (United Kingdom) มีอังกฤษ เวลส์ สกอตแลนด์ ไอร์แลนด์ มีตั้ง 4 ชนชาติ มันไม่มี national ideology รวม หรือไม่มี nationalism รวม แนร์นจึงเสนอว่าสถาบันกษัตริย์จึง substitute หรือเป็นตัวแทนของอุดมการณ์ที่รวมคน 4 ชาติเข้าด้วยกัน โดยแนวความคิดก็คือว่า ในสังคมที่มารวมเป็นรัฐชาติ มันจะต้องมีวัฒนธรรมอะไรบางอย่างที่เราเรียกรวมๆ ว่า nationalism หรือ character (ลักษณะ) ของชาติ เยอรมนีอาจจะมีย่างหนึ่ง ญี่ปุ่นอย่างหนึ่ง แล้วเขาบอกว่าสหราชอาณาจักรไม่มี แล้วพอไม่มีประกอกับภูมิหลังของอังกฤษที่ระดมไฟไม่เข้มแข็งพอมาดั้งแต่สมัยปฏิวัติในคริสต์ศตวรรษที่ 17 สถาบันกษัตริย์ก็เลยเหมือนทำหน้าที่นี้แทน

ที่นี่ของไทย ในแง่หนึ่งผมมองว่า ตั้งแต่ทศวรรษ 30 ที่ชนชั้นกลางไทยในเมืองเติบโตขึ้น mass monarchy ทำหน้าที่แบบนี้เหมือนกัน เหมือนเป็นการแสดงออกทางอุดมการณ์ของระดมไฟที่โตขึ้นมาใหม่ ซึ่งหลายคนตั้งข้อสังเกตว่า แทบจะกลายเป็นศาสนาของชนชั้นกลางแทนศาสนาพุทธ แล้วก็เป็นที่

ฟังทางใจซึ่งในอดีตมันไม่มี เหมือนกับว่าชนชั้นกลางไทยไม่มีอุดมการณ์ที่เป็นของตัวเอง เลยสร้างอุดมการณ์ “รักในหลวง” หรือจะเรียกลัทธิ “รักในหลวง” อะไรก็แล้วแต่ ขึ้นมาเป็นตัวแทนของการเติบโตของพวกเขา ซึ่งอันนี้เป็นปรากฏการณ์ใหม่ ต่างจากในอดีตที่เป็นเรื่องของการจัดตั้งผ่านกลไกรัฐเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ไทยไม่เหมือนที่อังกฤษตรงที่ว่า มันไม่ได้เป็นอะไรบางอย่างที่เรียกว่า spontaneous (เป็นไปตามธรรมชาติ) เสียทีเดียว มีนักวิชาการบางคนอาจจะนิธิด้วยคนหนึ่ง ชอบเน้นว่าเรื่องสถาบันกษัตริย์อาจจะเป็นเรื่องที่ชนชั้นกลางสร้างขึ้นมาเอง ใช่ แต่ไม่ใช่ทั้งหมด คือมันใช่ในแง่ที่ว่า มันเป็นปรากฏการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นในระยะ 20 ปีหลังที่ชนชั้นกลางซึ่งโตขึ้นมาได้สร้างภาพสถาบันกษัตริย์ โดยเฉพาะในหลวง ขึ้นมาให้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว แต่มันต่างจากอังกฤษตรงที่ว่า ไทยมีระบบของการบังคับ ตั้งแต่เรื่องการสั่งสอน อบรม การป้อนข้อมูลด้านเดียว รวมไปถึงกฎหมายอาญา ม.112 รวมทั้งรัฐธรรมนูญ

ทีนี้ด้านที่เป็นการบังคับมันจะไม่ปรากฏออกมาหรอก ถ้าสังคมหรือการเมืองแบบนี้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น แต่เมื่อภายหลังมันเกิดการปะทะกันของอำนาจเลือกตั้งกับอำนาจสถาบันขึ้นมา ด้านที่เป็นการบังคับจึงปรากฏออกมาอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นในความรู้สึกของผม

ภาวะ “อำนาจคู่” ที่มีเอกภาพ

ผมมองว่าตั้งแต่ช่วง 20 ปีหลังมานี้ ได้เกิดพัฒนาการของอำนาจ 2 รูปแบบที่คู่กันมา รูปแบบหนึ่งคือ อำนาจการเลือกตั้งที่รัฐสภากลายเป็นศูนย์กลางต่อไปนี้ใครยึดครองการเลือกตั้งได้ก็กุมอำนาจรัฐส่วนอื่นได้ รวมทั้งอำนาจรัฐในแง่ที่เป็นทหารและตำรวจด้วย ซึ่งก่อนหน้านั้นไม่มี เพราะต่อให้คุณเลือกตั้งเข้ามาได้ กว่าที่คุณจะได้เป็นนายกฯ ต้องมีการต่อรองกับนักการเมือง ทหาร รวมทั้งในวังด้วย แต่หลังปี 2530 เป็นต้นมา ถ้าไม่นับช่วงสะดุดของ รสช. แค่นี้เดียวคนที่เขื่อนายกฯ ได้ก็กุมส่วนอื่นได้ ในขณะที่เดียวกันก็มีอำนาจอีกอย่างหนึ่งคืออำนาจของสถาบันกษัตริย์ที่เติบโตขึ้นมาด้วย

ที่จริงแล้ว 2 อำนาจนี้มันคู่กันมา ผมอยากเรียกว่าเป็น twin power หรือ dual power ด้วยซ้ำ คือมันเป็นอำนาจคู่ มันไม่ได้ขัดแย้งกัน ความจริงมันมาด้วยกันเลย พูดง่ายๆ ว่า เป็นครั้งแรกที่รัฐไทยมีลักษณะที่เป็นเหมือนรัฐสมัยใหม่ที่มีการรวมศูนย์โดยผ่านกลไกการเลือกตั้ง แล้วทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้อำนาจนำ (hegemony) ของสถาบันกษัตริย์ อำนาจทั้ง 2 รูปแบบมีความเป็นเอกภาพกัน

ความเป็นเอกภาพนี้ถึงขั้นที่ว่าช่วงที่ชวนขึ้นมาเป็นนายกฯ หลังพฤษภา 35 ชวนได้เป็นรัฐมนตรีกลาโหมที่เป็นพลเรือนคนแรก แล้วปรากฏว่ามีการโยกย้าย ทหารได้เองเลย ส่วนหนึ่งเป็นเพราะได้รับการสนับสนุนจากเปรม ซึ่งก็พูดง่าย ๆ ว่าเปรมเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันกษัตริย์ด้วย ในแง่นี้ก็ถือว่า อำนาจที่คู่กันมาเป็น เอกภาพในแง่การคุมรัฐไทยทั้งหมด ดูเหมือนว่า รัฐไทยน่าจะเข้าสู่ภาวะสมัยใหม่ เป็นรัฐที่รวมศูนย์เป็นเอกภาพ แล้วก็รวมศูนย์อยู่ที่กลไกการเลือกตั้ง มีรัฐธรรมนูญ ที่ค่อนข้างทันสมัย และอยู่ภายใต้ร่มเงาของสถาบันกษัตริย์

เมื่ออำนาจคู่ปะทะกัน

จนกระทั่งเกิดภาวะที่คนคาดไม่ถึงในช่วงปลายทศวรรษ 2540 เมื่อมาถึง จุดที่อำนาจจากการเลือกตั้งได้รับเสียงสนับสนุนมากเข้าจนดูเหมือนกับจะเป็น อันตรายต่ออำนาจแบบสถาบันกษัตริย์ และอาจจะในแง่ personal ด้วย คนอาจ จะรู้สึกวาทักฉิมเป็นนายกฯ คนแรกที่เกือบจะเรียกได้ว่า ได้รับการเลือกตั้งจาก ทัวประเทศ แต่มันไม่ใช่แค่เรื่องความสามารถของทักษิณอย่างเดียวนะ มันเป็นเรื่องภูมิหลังใหญ่โตมโหฬารของสังคมที่เปลี่ยนแปลงมากด้วย แล้วพอสังคม เปลี่ยนแปลงมากขึ้นอำนาจทั้งหลายมารวมศูนย์อยู่ที่รัฐสภามากขึ้น คนก็รู้ว่าถ้า เลือกใครที่มีโอกาสจะได้เป็นรัฐบาลแล้วเสียงก็จะไม่แตก ผลอย่างนี้ทั้งหมดมาลง ที่ตัวทักษิณ อีกส่วนหนึ่งทักษิณก็อาจจะมียุทธศาสตร์ที่มีเงินเยอะ มีศักยภาพที่ จะรวบรวมพรรคต่าง ๆ เข้ามาทำให้เป็นเอกภาพมากขึ้นภายใต้ร่มธงของเขา ภาวะ ของเขาก็เลยเหมือนเกือบจะเป็นกึ่ง ๆ การเลือกตั้งประธานาธิบดี คือเลือกมาจาก ระดับทั่วประเทศเลย แล้วระบบของรัฐธรรมนูญ 2540 ที่ให้คนเลือก ส.ส. บัญชี รายชื่อก็เกือบจะเหมือนการเลือกตั้งตรง

ภาวะอย่างนี้โดยที่คาดไม่ถึง ทำให้อำนาจแบบเลือกตั้งที่มีทักษิณเป็นตัวนำ เหมือนกับจะกลายเป็นคู่แข่ง หรือกระทั่งเป็นอันตรายต่ออำนาจแบบเดิมของ สถาบันกษัตริย์ พูดง่าย ๆ ว่า สถาบันกษัตริย์ที่เคยมีบทบาทคล้าย ๆ เป็นศูนย์รวม ของสังคมไทย จะไม่เป็นเช่นนั้นอีกต่อไปแล้ว กลับกลายเป็นอยู่ตรงนายกรัฐมนตรึ ที่ได้รับความนิยมสูง ที่มาจากการเลือกตั้งทั่วประเทศ

ผมมองว่า พื้นฐานวิกฤตปลายทศวรรษ 2540 ซึ่งมาปรากฏรวมศูนย์ที่ รัฐประหาร 19 กันยา ก็คือการปะทะกันของอำนาจ 2 แบบนี้ ซึ่งเป็นอำนาจที่ เกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กันประมาณต้นหรือกลางทศวรรษ 2530 แล้วเดิมทีเดิยว่าอำนาจ คู่นี้ก็โตขึ้นมาในลักษณะที่ประสานกัน ไม่ได้ขัดแย้งกัน ไปด้วยกันได้ หลายคนก็

เนื่องจากมันไม่ได้เป็นการปะทะกันแค่ในหมู่พวก
ชนชั้นนำเฉยๆ แต่มี mass หรือมวลชนอยู่ด้วย เลย
ทำให้อยู่ๆ ในหมู่ชนชั้นนำอาจจะตกลงกันง่าย ๆ
อย่างแต่ก่อนนั้นเป็นไปได้ และเลยทำให้การ
เดิมพันมันสูง

เชียร์ทักษิณเคยพูดด้วยซ้ำว่า ทักษิณเวลาจัดงานเซตฐสถาบันกษัตริย์ ทำได้ดี
กว่าใครในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งอันนี้ก็จริง แต่ว่าโดยที่คนคาดไม่ถึง อำนาจ 2 แบบ
นี้ ซึ่งโดยธรรมชาติบางอย่างมันไม่ตรงกัน กล่าวคืออำนาจแบบการเลือกตั้งใน
ที่สุดแล้วมันเป็นอำนาจที่เป็นขึ้นเป็นอัน ไม่ใช่อำนาจที่เกิดจากการอ้างประเพณี
แต่เป็นอำนาจที่มาโดยผ่านการเลือกโดยเสรี แล้วมันสามารถระดมความ
กระตือรือร้น การสนับสนุนของคนเข้าไปได้ และมันก็มี initiative หรือสร้าง
โครงการนั้นโครงการนี้ได้โดยไม่ต้องผ่านสถาบันกษัตริย์ ไม่ต้องผ่านระบบราชการ
กลายเป็นว่าพอมารั้งจุดหนึ่งอำนาจ 2 รูปแบบก็เลยเกิดการปะทะกันขึ้นมา

แต่แน่นอนว่า ในการอธิบายประวัติศาสตร์ เราอธิบายในแง่ปัจจัยภาพรวม
ที่ว่ามันอาจจะมีปัจจัยในเชิง personality ปัจจัยในเชิงกึ่งอุบัติเหตุด้วย ยกตัวอย่าง
กรณีชายเทมาเส็ก แต่ทั้งหมดนี้ก็เกิดภายใต้กรอบใหญ่อันนี้เหมือนกัน เพราะ
ฉะนั้น ภาพรวมก็คือว่า ถ้ามอง 40 ปีหลัง 14 ตุลา ผมมองเป็น 2 ช่วงใหญ่ๆ และ
ช่วงหลังจากทศวรรษ 2530 เป็นต้นมามันจะเกิดอำนาจ 2 อย่างซ้อนกันอยู่ คือ
อำนาจสถาบันกษัตริย์กับอำนาจจากการเลือกตั้ง ซึ่งโตมาด้วยกัน แต่แล้วไม่กี่ปี
ต่อมาก็เกิดการปะทะกันขึ้น ที่เป็นปัญหายุ่งยากขึ้นมากก็เนื่องจากว่า การปะทะกัน
ของ 2 อำนาจ ไม่ใช่เป็นแค่การปะทะกันของคนที่อยู่อำนาจรัฐเหมือนในอดีต ไม่ใช่
แค่ปรีดีทะเลาะกับจอมพล ป. เผ่าทะเลาะกับสฤษดิ์ แต่ในตอนนี้สังคมไทย

โดยเฉพาะชนชั้นกลางหรือแม้กระทั่งคนระดับล่าง ได้เข้าสู่กระบวนการของการเมืองอย่างเต็มที่ มันเป็นการเมืองแบบที่เรียกกันว่า mass politics หรือการเมืองแบบมวลชน สถาบันกษัตริย์เองก็เป็น mass monarchy พรรคการเมืองก็เป็น mass political party แม้จะไม่ได้เป็น mass political party แบบฝรั่งแต่ก็มีฐานมวลชนที่เป็นจริง ตอนยุคชาติชายยังไม่เป็นแบบนั้นเลย แต่ตอนนั้นมีแล้ว เพราะฉะนั้นการปะทะกันของ 2 อำนาจนี้จึงแยกยาก เนื่องจากมันไม่ได้เป็นการปะทะกันแค่ในหมู่พวกชนชั้นนำเฉยๆ แต่มี mass หรือมวลชนอยู่ด้วย เลยทำให้อยู่ๆ ในหมู่มวลชนชั้นนำอยากจะตกลงกันง่ายๆ อย่างแต่ก่อนนั้นเป็นไปไม่ได้ และเลยทำให้การเติมพันทันสูง คือไม่ใช่แค่เรื่องการกุมอำนาจรัฐอย่างเดียว แต่ว่าเป็นการกุมอำนาจนำของทั้งสังคมเลย เติมพันทันว่าอำนาจแบบไหนจะขึ้นมากุมอำนาจนำของสังคม ความขัดแย้งจึงแหลมคม ยืดเยื้อ และรุนแรงอย่างที่เราเห็นในไม่กี่ปีมานี้

Network Monarchy ไม่ใช่เรื่องใหม่

ตอนที่ผมอ่านบทความเรื่อง “Network Monarchy”¹ ของแมคคาร์โกครั้งแรก ผมก็แปลกใจว่าคนอื่นเขาตื่นตื่นอะไรกัน อ่านอีกทีก็ไม่เห็นว่ามีอะไรอยู่ดี ผมถึงบอกว่าถ้ามันจะเกิดมีอะไรขึ้นมาก็คงเพราะว่ามันเกิดภาวะในวงวิชาการที่ผมเรียกว่า reconciliation กับ Monarchy ก็คือนักวิชาการปัญญาชนไทยเล็กพูดประเด็นเรื่องสถาบันกษัตริย์ไป

สิ่งที่แมคคาร์โกพูดคืออะไร โอเคพื้นฐานคือ แมคคาร์โกพูดว่าสถาบันกษัตริย์เข้ามามีบทบาทแทรกแซงทางการเมืองนั้นแหละ โดยผ่านปรเมบ้าง ผ่านประเทศบ้าง ซึ่งถ้าไม่ใช่เพราะว่าคุณไม่รู้สึกว่าสถาบันกษัตริย์เป็นประเด็นอย่างไร นักวิชาการโดยส่วนใหญ่รู้สึกขณะนั้นนะ ก็จะไม่รู้สึกว่ามันไม่มีอะไรใหม่ มีอยู่อย่างเดียวที่ผมเห็นคือว่า คำว่า Network Monarchy มันฟังดูเท่ดี แต่ตัวเนื้อหาแทบไม่มีอะไรใหม่เลย แต่ที่มันเป็นที่ฮือฮา เพราะว่างานของแมคคาร์โกออกมาในภาวะที่นักวิชาการไทยเองแทบจะตัดประเด็นสถาบันกษัตริย์ออกไปเลย อย่างงาน

¹Duncan McCargo, “Network Monarchy and legitimacy crises in Thailand,” *The Pacific Review* Vol. 18, No. 4 (December 2005): 499–519.

ของนิธิ ตลอดสิบปีก่อนหน้านั้นแทบจะตัดประเด็นสถาบันกษัตริย์ออกไป พอมีงานของแมคคาร์โกอันนี้ขึ้นมา ซึ่งพูดก่อนหน้าที่คนจะเห็นบทบาทของสถาบันอย่างชัดเจนมากขึ้นหลังเกิดวิกฤตการเมือง มันก็เลยทำให้คนฮือฮา

ประเด็นที่สองเอาเข้าจริงๆ แล้ว คำว่า Network Monarchy ฟังดูดี แต่ผมมองว่ามันเป็นการประเมินในลักษณะที่อาจจะเรียกว่าเป็น Subjectivist หรือว่ามีลักษณะที่เน้นที่ตัวบุคคล เน้นที่อัตวิสัยมาก คือว่าบทบาทของคนอย่างเปรม และคำว่า network เองมันให้ภาพในแง่ที่เป็นเรื่องของคอนเนคชั่น แต่ที่ผมเสนอคือ การเปลี่ยนแปลงของสถาบันกษัตริย์มีมากกว่านั้น คือเป็นโครงสร้างของรัฐโดยรวมเลยที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของสถาบัน ผมเสนออย่างนี้มากกว่า ■

ประวัติศาสตร์ความคิดของปัญญาชนไทย หลัง 14 ตุลา

ธิกานต์ ศรีนารา

ภาพ: ปรากฏ กสินเฝ้า

ธิกานต์ ศรีนารา อดีตนักกิจกรรมนักศึกษาที่ผันตัวมาเป็นนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ให้ความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับการเมืองไทยหลัง 2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลัง พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา เคยมีผลงานตีพิมพ์เรื่อง *หลัง 6 ตุลาฯ: ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย* ซึ่งดัดแปลงมาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาโท และล่าสุดทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเรื่อง “ความคิดทางการเมืองของปัญญาชนฝ่ายค้านภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ.2524-2534” ซึ่งนับเป็นงานที่อาจช่วยไขข้อสงสัยของใครหลายคนต่อจุดยืนทางการเมืองของปัญญาชนในสถานการณ์การเมืองปัจจุบัน ปัจจุบันธิกานต์สอนประวัติศาสตร์การเมืองไทยอยู่ที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ยังหมกมุ่นกับงานวิชาการประวัติศาสตร์พอๆ กับการเสพกาแฟและเขียนบทกวี

สัมภาษณ์ :
ชัยวัฒน์ ไชยจากรุณิช
เชมทศน์ ปาลเปรม
เรียบเรียง :
อรุณวณา สนิทวาที

ปัญญาชนฝ่ายค้าน

“ปัญญาชนฝ่ายค้าน” หมายถึงใคร ใช้คำนี้เพราะพยายามจะเลี่ยงคำว่า “ปัญญาชนฝ่ายซ้าย” หรือ “ฝ่ายก้าวหน้า” เนื่องจากว่าหลังพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) พังลงไป ปัญญาชนก็ไม่ได้มีแค่ฝ่ายซ้ายแบบ พคท. ยังมีปัญญาชนที่ไม่ใช่ซ้ายแต่ก็ค้านรัฐ เช่น สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ประเวศ วะสี หรือแม้แต่พุทธทาสภิกขุ จริงๆ คนที่คิดคำนี้คืออาจารย์สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ ผมเพียงแต่นำมาใช้

ความหมายของคำนี้มี 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือกลุ่มปัญญาชนที่สังกัดอยู่ในหน่วยงานของรัฐและทุน อยู่ในองค์กรธุรกิจใหญ่หรือสังกัดระบบราชการต่างๆ เช่นพวกอาจารย์มหาวิทยาลัยถือว่าเป็นหนึ่งในนั้น คือบางคนเป็นข้าราชการแต่มีความคิดที่ไม่เหมือนรัฐก็จะวิจารณ์รัฐและทุน เช่น เกษียร เตชะพีระ เป็นอาจารย์ เป็นข้าราชการในมหาวิทยาลัยของรัฐ แต่มีความคิดที่ค้านรัฐอยู่และวิพากษ์วิจารณ์มาตลอด

กลุ่มที่สองคือกลุ่มปัญญาชนที่อยู่นอกหน่วยงานของรัฐกับทุน ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ที่สังกัดอยู่ในระบบรัฐหรือระบบทุนอะไรเลย เป็นปัญญาชนสาธารณะทั่วไป เช่น พวกกระแสคิดวัฒนธรรมชุมชน กลุ่ม *อาจารย์สาร* กลุ่ม *ปริทรรศน์สาร* ส่วนใหญ่พวกนี้จะเป็นนักพัฒนา เป็นเอ็นจีโอ เช่น สุลักษณ์ ศิวรักษ์ หรือว่าพระอย่างเช่นพุทธทาสภิกขุ พระประชา พระไพศาล พวกนี้อยู่นอกรัฐนอกทุนซึ่งก็จะมีทิศทางความคิดวิพากษ์วิจารณ์นโยบายรัฐ วิพากษ์ความคิดกระแสหลัก คือถ้าจะศึกษาฝ่ายซ้ายก็ใช้คำว่า “ปัญญาชนฝ่ายซ้าย” ได้เลย แต่ว่าเนื่องจากผมต้องการที่จะศึกษาทั้งสองส่วน ทั้งซ้ายและพวกที่ค้านรัฐแต่อาจจะเป็นอนุรักษนิยม คำว่า “ปัญญาชนฝ่ายค้าน” จึงมีความหมายแบบนี้

กระแสดความคิดของปัญญาชนช่วงก่อน 14 ตุลา

สามารถไปอ่านงานของสองคนนี้ได้ ก็คืองานของประจักษ์ ก้องกีรติ ในหนังสือ *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลา (2548)* กับบทสัมภาษณ์ของอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ใน *เนชั่นสุดสัปดาห์*

¹สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, สัมภาษณ์โดย ชูวัส ฤกษ์ศิริสุข, “พคท. กับ ขบวนการ 14 ตุลา,” *เนชั่นสุดสัปดาห์*, 16–22 ตุลาคม 2543.

แนวคิดของประจักษ์เสนอว่า ช่วงก่อน 14 ตุลา กระแสภูมิปัญญาทางการเมืองมีอยู่ 4 กระแส ได้แก่ ชาตินิยม ชัยเก่า ชัยใหม่ และกษัตริย์นิยม ประชาธิปไตย ซึ่งกระแสความคิดพวกนี้แพร่หลายอยู่ในพื้นที่สาธารณะเช่นใน นิตยสารเชิงวิชาการต่างๆ ที่แพร่หลายในหมู่ปัญญาชน โดยมีแหล่งที่มาจาก ทั้งในและนอกประเทศ ไม่ว่าจะจอมพลถนอมจะทำรัฐประหาร 17 พ.ย. 2514 หรือไม่ ก็ยังเป็นไปได้ว่ากระแสความคิดพวกนี้จะผลักดันให้เกิดเหตุการณ์ทำนองเดียวกับ 14 ตุลาอยู่ดี

ส่วนอาจารย์สมศักดิ์เห็นด้วยว่ามี 4 กระแสนี้ แต่จะให้ความสำคัญกับ กระแสฝ่ายซ้ายแบบ พคท. มากกว่า คือกลุ่มของยุค ศรีอารียะ กลุ่มสหภาพนาโดม กลุ่มพวกรัฐศาสตร์ทั้งหลาย คนที่เป็นผู้นำทางความคิดจริงๆ พวกนี้เป็นซ้ายแบบ พคท. รวมทั้งกระแสการสร้างฮีโร่อย่างจิตร ภูมิศักดิ์ เช กุวารา ซึ่ง พคท. ทำขึ้นมาแล้วก็จะสร้างแรงบันดาลใจให้นักศึกษามาก ผมคิดว่ากระแสความคิดพวกนี้ สำคัญ

ที่น่าสนใจอีกประเด็นและประจักษ์ยังไม่ได้ศึกษาหรือกล่าวไว้ในงานของเขา ก็คือ เขาไม่พยายามชี้ให้เห็นว่ากระแสความคิดพวกนั้นขัดแย้งกันเองอย่างไร รวบรวมว่ากระแสทั้งสี่มันไปด้วยกันอย่างกลมกลืน ซึ่งความจริงอาจจะทะเลาะกัน เพราะความคิดต่างกันมาก งานของประจักษ์ยังไม่ได้พูดถึงและยังไม่มีใครทำเรื่องนี้ ซึ่งสำคัญเพราะจะมาเกี่ยวข้องกับกระแสความคิดทางการเมืองของปัญญาชนไทย ในช่วงหลัง 14 ตุลา

กระแสสูงของความคิด พคท. หลัง 14 ตุลา

ประมาณ พ.ศ. 2517-18 ท่ามกลางกระแสความคิดทั้ง 4 กระแส กระแสความคิดแบบ พคท. ซึ่งได้รับอิทธิพลความคิดจากลัทธิเหมาของจีนได้กลายเป็น กระแสหลักที่ชัดเจนและครอบงำกระแสความคิดอื่น และแนวความคิดสำคัญก็คือ การวิเคราะห์สังคมไทยว่าเป็น “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” เหตุผลเพราะถ้าดูจาก งานที่อาจารย์เกษียรเคยเขียน ด้านหนึ่งกระแสการปฏิวัติสังคมนิยมในประเทศ แถบอินโดจีนมันสูงมาก รวมทั้งกระแสในจีนด้วย มันสร้างแรงบันดาลใจมาก มีการจัดนิทรรศการจีนแดงแล้วมีคนมาร่วมเยอะมาก ที่สำคัญคือ นักศึกษา ต้องการหาความคิดทฤษฎีในการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เป็นระบบ ซึ่ง พคท. มีสิ่งนี้ให้ ก็เลยได้รับการตอบรับอย่างรวดเร็วในช่วงหลัง 14 ตุลา ถึงขั้นที่แทบไม่ตั้งคำถาม แต่นำไปปฏิบัติเลย

“
 อย่างที่เราู้กันว่า
 พคท. ไม่ได้เชิดชู
 “แนวทาง 14 ตุลา”
 แต่เสนอให้เชิดชู
 “จิตใจ 14 ตุลา”
 แทน เพราะถ้าคุณ
 เชิดชู 14 ตุลา ใน
 ฐานะที่เป็นแนวทาง
 มันจะขัดกับทฤษฎี
 ของ พคท. กันที

”

อย่างที่เราู้กันว่า พคท. ไม่ได้เชิดชู “แนวทาง 14 ตุลา” แต่ พคท. เสนอให้เชิดชู “จิตใจ 14 ตุลา” แทน เพราะถ้าคุณเชิดชู 14 ตุลา ในฐานะที่เป็นแนวทาง มันจะขัดกับทฤษฎีของ พคท. กันที เนื่องจากแนวทางของ พคท. คือแนวทางปลุกระดมชาวณาทั่วประเทศ ใช้ชนบทล้อมเมือง แล้วยึดเมืองในที่สุด ไม่ใช่เริ่มจาก ลูกขึ้นสูในเมือง พอผิน บัวอ่อน อดีตสมาชิกคนสำคัญคนหนึ่งของ พคท. เขียนหนังสือในนาม “อำนาจ ยุทธวิวัฒน์” เชิดชูแนวทาง 14 ตุลา “นายผี” หรืออัศนี พลจันทร ก็ออกมาเขียนดำผินในหนังสือ *ได้ลัทธิแก่ไทย* โดยใช้นามปากกาว่า “อุทิศ ประสานสภา” ซึ่งก็ยิ่งทำให้ขบวนการนักศึกษาหันไปทาง พคท. มากขึ้น เป็นระบบมากขึ้น ไหนจะการเฟื่องฟูขึ้นของหนังสือของ จิตร ภูมิศักดิ์ หรือหนังสือสังคมนิยมต่างๆ ที่มีไหลป่าเข้ามาเต็มที คืออิทธิพลของ พคท. ในหมู่ขบวนการนักศึกษาบัญญาชนมีเยอะในแง่กระแสดความคิดมากกว่าในแง่ของการจัดตั้งตัวต่อตัว

กระแสดความคิดอื่นที่ไม่ใช่แบบ พคท. ก็ยังมีอยู่นะ แต่ถูกเบียดขับไปเป็นกระแสรอง เช่น กระแสดความคิดประชาธิปไตยแบบรัฐสภา สายพุทธศาสนา สันติวิธี อนุรักษ์นิยม แต่ถ้าเป็นขวามากก็จะถูกวิพากษ์ ลัทธิมาร์กษกระแสอื่นก็มี เช่น ลัทธิมาร์กษคลาสสิก ตรอสกี กริมชี่ แต่ก็ถูกวิพากษ์โดยพวกปัญญาชนฝ่ายซ้ายแบบ พคท. ว่าเป็นลัทธิฉวยโอกาส เป็นฝ่ายซ้ายไร้เดียงสา แม้แต่กระแสมาร์กษซิสต์แบบมนุษยนิยมก็ถูกวิจารณ์ว่าเป็นลัทธิแก้อะไรไปแบบนั้น

กิ่งเมืองขึ้นกิ่งศักดิ์นา

พคท. มองว่า หลัง พ.ศ. 2398 จักรพรรดินิยมได้เข้ามา สนธิสัญญาเบาว์ริงที่ทำกับอังกฤษทำให้สังคมไทยด้านหนึ่ง กลายเป็นกิ่งเมืองขึ้น อยู่ภายใต้การพึ่งพาทุนนิยม จักรพรรดินิยม อีกด้านหนึ่งก็ยังเป็นเกษตรกรรม ยังมีการเช่าที่ดิน ยังเป็นศักดินา อิทธิพลของศักดินาก็ยังดำรงอยู่ในสังคมของไทยอีกครั้งนี้ เขาจึงเรียกว่าสังคมไทยว่าเป็นสังคม “กิ่งเมืองขึ้นกิ่งศักดิ์นา” ซึ่ง พคท. มองว่าภายใต้สังคมแบบนี้ กลุ่มคนที่เดือดร้อนที่สุดคือ

ชวานา เขาจึงมีวิธีคิดว่าชวานานี้เองที่จะกลายเป็นพลังที่สำคัญที่สุดในการปฏิวัติ เพราะฉะนั้น พคท. จึงเลือกที่จะไปทำงานกับชวานาในชนบท ใช้ชนบทล้อมเมือง แล้วจะยึดเมืองได้ในที่สุด ด้วยความคิดแบบนี้เราจะเข้าใจการออกค่ายของ นักศึกษาทันที เข้าใจกระแสการเชิดชูชวานา งานสัปดาห์ชวานา ถ้าเห็นโปสเตอร์ ชวานาในช่วง พ.ศ.2517-18 ก็จะสามารถบอกได้เลยว่านี่อยู่ภายใต้กระแสความคิดแบบ กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา

ดังนั้น ประเด็นที่หลัง 14 ตุลา มีการชูคำขวัญเรื่องต่อสู้เพื่อเอกราช ประชาธิปไตยและความเท่าเทียมกันของสังคม นี้อยู่บนหลักการของกึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา ต่อสู้เพื่อ “เอกราช” หมายถึงการต่อต้านจักรวรรดินิยม เพราะเห็นว่าเรายังเป็น “กึ่งเมืองขึ้น” ยังถูกรอบงำโดยจักรวรรดินิยม ด้านที่ต่อสู้เพื่อ “ประชาธิปไตย” ก็หมายถึงภายในประเทศยังเป็น “กึ่งศักดินา” อยู่ คนไม่เท่ากัน ไม่มีความเป็นประชาธิปไตย ก็ต้องปฏิวัติประชาธิปไตย

ช่วงประมาณ พ.ศ.2518-24 พคท. จะเป็นกระแสหลัก โดยเฉพาะหลัง 2519 ไม่ต้องพูดถึง นักศึกษาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ พคท. เข้าไปร่วมเลย จับอาวุธเลย ไม่มีข้อกังขาอีกแล้วว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่เป็น นี่เป็นเส้นแบ่ง ที่สำคัญ พวกปัญญาชนฝ่ายค้านกระแสรองก็ยังมีในเมืองไม่ได้ ต้องเข้าป่ากัน ถ้าไม่เข้าป่าก็ต้องหลบตามสวนยาง ไปต่างประเทศ แม้แต่คำสิงห์ ศรีนอกก็ยังเข้าป่า สายพุทธก็เข้าป่า คือมันอยู่ไม่ได้ เพราะธานินทร์ กรัยวิเชียรใช้ระบบ ฟาสซิสต์ยิ่งกว่าอะไรอีก

การล่มสลายของ พคท.

ผมคิดว่าจริงๆ แล้ว ขบวนการนักศึกษา กับ พคท. มีลักษณะที่มี ประสพการณ์ต่างกันอยู่ คือ พคท. เป็นพวกที่ส่วนใหญ่โตมาในยุคสงครามโลก ครั้งที่ 2 เจอจอมพล ป. แล้วก็โตมากับความเป็นจีนด้วย ค้นชินกับการเป็นลูกจีน แต่นักศึกษาส่วนใหญ่โตในช่วงสฤษดิ์ยึดอำนาจ โตในช่วงสฤษดิ์-ถนอม พอเข้า พรรคฯ ไปก็จะไปเจอสหายน่าที่เป็นคนจีนกับชวานา พคท. จะมีนโยบายในการ จัดตั้งที่ให้ชวานาซึ่งเป็นคนที่ไว้ใจได้ที่สุดในการปฏิวัติขึ้นมาเป็นผู้นำ แต่ในมุมมองของนักศึกษาบางที่การตัดสินใจการวิเคราะห์ของชวานามันอ่อน ก็จะทะเลาะ กันเรื่อย เรื่องพวกนี้จะทะเลาะกันเรื่อยตามปกติทั่วไป จริงๆ ระดับนำของพรรค ก็ทะเลาะกัน ไม่ใช่เฉพาะนักศึกษา ตอนหลังภายในพรรคทะเลาะกันทุกระดับ ตั้งแต่ระดับผู้นำสมัชชาพรรคจนถึงระดับสมาชิกย่อยๆ คนต่อคน

พอจีนเปลี่ยนนโยบายมาหนุนเขมรแดง แล้วก็ไปสัมพันธ์กับรัฐบาลไทย มีการกดดันให้ พคท. ปิดวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย (สปท.) กรณีเขมรแดงนี้อื้อฉาว ทำให้คนในพรรคทะเลาะกันหนัก จะเข้าข้างเขมรแดงได้อย่างไร โหดร้ายป่าเถื่อนขนาดนั้น แต่จีนเชียร์เขมรแดง คือประมาณปี 21-22 จีนกับโซเวียตทะเลาะกัน ทาง พคท. กับเขมรแดงอยู่สายจีน ลาวกับเวียดนามอยู่สายโซเวียต ที่นี้เวียดนามซึ่งมีลาวด้วยก็บุกเขมร เขมรแดงก็เกิดทำที่ว่าจะเอาอย่างไรดี ตอนนั้น พคท. เองก็เริ่มเอียงที่จะมาคุยกับรัฐบาลด้วยซ้ำไปว่าจะร่วมมือกันชั่วคราวเพื่อดำเนินเวียดนาม เพราะเชื่อว่าเวียดนามอาจจะปฏิวัติมาถึงไทยแน่ๆ ถ้ายึดเขมรแดงได้ มีแนวโน้มอย่างนั้นขึ้นมา มันก็นำไปสู่การทะเลาะภายใน ศูนย์กลางของพรรคว่าควรจะตามจีนหรือไม่ตามจีน บางคนก็บอกให้เป็นอิสระก็ทะเลาะกันหลายกระแสคิด เรื่องทฤษฎีก็เถียงกันด้วยอยู่แล้ว

กระแสความคิดของปัญญาชนยุคหลัง พคท.

กระแสความคิดแบบ พคท. สูงมากจนกระทั่ง พคท. พังลงในช่วงปี 2524 พังอย่างเป็นทางการ กระแสเหมาอิมมันยุบลงไปเลย แล้วกระแสความคิดอื่นๆ ที่มีอยู่ที่เคยเป็นรองกับกระแสความคิดที่สร้างขึ้นใหม่ก็เติบโตขึ้นมาแทนที่ กระแสใหญ่ๆ หลัง พคท. มีอยู่ประมาณ 7 กระแส ได้แก่ ลัทธิมาร์กซคลาสสิก, กระแสตรอสกี, ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก (กริมซี, อัลธูแซร์, แฟรงค์เฟิร์ตสกูล), กระแสทฤษฎีพึ่งพา, กระแสพุทธศาสนา, กระแสวัฒนธรรมชุมชน, แล้วก็กระแสประชาธิปไตยแบบรัฐสภา

คือช่วงหลังตุลา-ก่อนป่าแตก ไม่ใช่ว่าในเมืองจะไม่มีปัญญาชนที่อยู่นอก พคท. มันมีอยู่ เขาก็มีเครือข่ายทางภูมิปัญญาของเขาอยู่ในเมือง พวกนี้จะค่อยๆ สถาปนาตัวเอง ค่อยๆ เขยิบสถานะจากอาจารย์ธรรมดาเริ่มเป็นหัวหน้าภาค เป็น บก. วารสาร ส่วนคนที่อยู่ในวงการเอ็นจีโอก็จะเริ่มใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ พอหลังป่าแตกพวกที่ออกจากป่ามาและยังหลงทิศหลงทางก็กลับมาอยู่กับเครือข่ายภูมิปัญญาซึ่งมันมีอยู่แล้ว มาอยู่กับเอ็นจีโอบ้าง

เมื่อพรรคพวกปีกซ้ายออกหักกลับมา ก็มาอยู่ในอาณาจักรของพวกนี้ กลับมาอยู่เครือข่ายในเมืองที่มีอยู่แล้ว ลดความ radical ลง แล้วพยายามผนวกตัวเองให้เข้ากับสังคมที่ตัวเองเคยคิดจะปฏิวัติ อย่างเช่นพวกฝ่ายซ้ายที่ถูกดึงมาอยู่ใน *ปาจารย์สาร* งานของ *ปาจารย์สาร* ในสมัย 3-4 ปีนั้นจึงเป็นงานของพวกฝ่ายซ้ายเสียทั้งหมด คล้ายๆ กับว่าฝ่ายซ้ายเข้ามายึดครองอยู่ 2-3 ปี เพราะ *ปาจารย์สาร*

“

เมื่อพรรคพวกปีกซ้ายออกหັกกกลับมาที่มาอยู่ใน
อาณาจักรของพวกนี้ กลับมาอยู่เครือข่ายในเมืองที่
มีอยู่แล้ว ลดความ radical ลง แล้วพยายามผนวก
ตัวเองให้เข้ากับสังคมที่ตัวเองเคยคิดจะปฏิวัติ

”

ตอบสนองฝ่ายซ้ายที่ป่าแตก แต่พอถึงปี 2528 กระแสลัทธิมาร์กซพังลง ก็ไม่มีใครมานั่งคิดนั่งเขียนแล้ว หลัง พคท. ล่ม พวกเกิดใหม่ที่เฟื่องฟูคือกระแส
วัฒนธรรมชุมชนกับกระแสประชาธิปไตยรัฐสภา กระแสพวกนี้ก็มีทฤษฎีของ
ตัวเอง

กล่าวอย่างรวบรัดเลยก็เห็นว่า ก่อนป่าแตกมีกระแส พคท. เป็นกระแสหลัก
มันด้านทั้งศักดินาและทุนนิยมพร้อมๆ กัน แต่เมื่อ พคท. พังลง กระแสที่ด้าน
ศักดินามันล้มไปพร้อมกัน เหลือ 7-8 กระแสที่เกิดขึ้น ซึ่งมันมีลักษณะที่ร่วมกัน
อย่างหนึ่งก็คือต่อต้านทหาร และมีต่อต้านทุนนิยมบ้าง แต่น้อยมากที่จะให้ความ
สำคัญกับศักดินา อันนี้คือพื้นฐานสำคัญ

ในช่วง พ.ศ. 2524-2529 กระแสที่มาคู่กับสายมาร์กซก็คือวัฒนธรรมชุมชน
มันเป็นกระแสต่อต้านทุนนิยมแล้วหันกลับไปสู่ชุมชน หลังปี 2530 เป็นต้นมา
กระแสวัฒนธรรมชุมชนจะโดดเด่นมาก จะมีปรากฏการณ์ที่ภาคประชาชนจำนวน
หนึ่งซึ่งเคยอยู่กับลัทธิมาร์กซแล้วเอียงเข้าไปหากระแสวัฒนธรรมชุมชน อย่าง
กาญจนา แก้วเทพ กาญจนาชอบลัทธิกริมซึ่มาก สุดท้ายใช้กริมซึ่วิเคราะห์
วัฒนธรรมพื้นบ้าน แม้แต่ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ก็เอียงเข้าหาพุทธ ทั้งที่ตอนแรก
เป็นลัทธิมาร์กซ์ ช่วงตั้งแต่ปี 2524 ขบวนการวัฒนธรรมชุมชนจะเติบโตเป็นเรื่อง
เป็นราว มีพื้นที่ชัดเจน เพราะฉะนั้นนักวิชาการก็เหมือนจะเข้าไปหา จะเห็นว่า
แม้แต่ลักษณะงานวิชาการของหลายๆ คนก็จะเริ่มเขียนง่ายขึ้น เขียนในเชิง

วัฒนธรรมชุมชน เขียนถึงชาวบ้าน นี่คือจุดเริ่มต้นของกระแสชาวบ้านนิยมงานที่มีลักษณะที่เป็นทฤษฎีมากๆ นี่ไม่เขียนแล้ว หันมาเขียนอะไรที่อ่านง่าย ๆ

คือว่าปัญญาชนไทยฝ่ายซ้ายพอแยกตัวออกจากพรรคก็ไม่มีขบวนการมวลชนรองรับ แต่พวกกระแสวัฒนธรรมชุมชนมีกลุ่มคนที่เป็นมวลชน มีกลุ่มคนที่จับต้องได้ มีชุมชน มีชาวบ้าน พวกพุทธก็เหมือนกัน กลายเป็นว่ากลุ่มฝ่ายขวากลับมีมวลชนของตัวเอง พวกปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่รวมตัวเข้ามาในกลุ่มนี้ก็มีความหวังว่ามันมีขบวนการของตัวเองที่รับใช้ทฤษฎีหรือเนื้อหาได้ ต่างจากขบวนการแรงงาน ซึ่งช่วงปลายทศวรรษ 2520 นี้จะเป็นช่วงที่ขบวนการแรงงานแย่งส่วนขบวนการปฏิวัติชาวบ้านไม่ต้องพูดถึงเลยเพราะล้มไปพร้อมกับ พคท. แล้ว

การหันเข้าไปหาสถาบันกษัตริย์

จริงๆ การฟื้นฟูบทบาทของสถาบันกษัตริย์เริ่มก่อน 14 ตุลาคมแล้ว พอถึงช่วงประมาณทศวรรษ 20 สถาบันกษัตริย์มีพระราชกรณียกิจลงเสด็จในชนบทบ่อยมากเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ ขณะที่ฝ่ายซ้ายก็ไม่ได้วิจารณ์กษัตริย์เป็นเรื่องเป็นราว วิจารณ์แต่ทุนไม่ได้วิจารณ์ศักดินา แล้ววันหนึ่งพวกซ้ายก็พังลง เหลือแต่กระแสวัฒนธรรมชุมชนกับกระแสประชาธิปไตยแบบรัฐสภา สายพุทธนี่ไม่ต้องพูดถึง สนับสนุนสถาบันกษัตริย์มาก ลองไปอ่านงานของพุทธศาสนิกขุดูดี ๆ หรือของสุลักษณ์ ศิวรักษ์

วัฒนธรรมชุมชนในช่วงต้นทศวรรษ 2530 ก็จะเป็นอีกกระแสหนึ่งที่สนับสนุนสถาบันกษัตริย์เหมือนกัน คือกระแสวัฒนธรรมชุมชนมันเกิดมาจากนักเศรษฐศาสตร์การเมืองกับเอ็นจีโอที่มาด้วยกัน อยู่ดีๆ ประมาณปี 2530 หมอประเวศ วะสี ก็มาทำให้กระแสวัฒนธรรมชุมชนมีพุทธเป็นแกน ทั้งที่ก่อนหน้านี้วัฒนธรรมชุมชนจะเป็นกะเหรี่ยงจะเป็นอิสลามก็ได้ แต่พอประเวศมา ประเวศก็มาแนวพุทธวัฒนธรรม มาทำให้พุทธศาสนาแบบคนภาคกลางในกรุงเทพเป็นแกนหลักในกระแสวัฒนธรรมชุมชน ช่วงปี 2532-33 จะเริ่มมีบทบาทสำคัญ วัฒนธรรมชุมชนจะถูกผนวกรวมกับกระแสนิยมเจ้าที่ชูเรื่องการพึ่งตนเองของชนบท เอกวิทย์ ณ ถลาง อธิบายเมื่อประมาณปี 2535-36 ในงานสัมมนาหนึ่งว่า “ที่พวกคุณทำมาแล้วทั้งหลายในลักษณะการพึ่งตนเอง ในหลวงทำหมดแล้ว” หนังสือชื่อ *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1 (2536)* จะเป็นหลักฐานที่สำคัญ แล้วมีการจะเชิญสุเมธ ตันติเวชกุลมาด้วย ซึ่งเป็นครั้งแรกที่กระแสวัฒนธรรมชุมชนเริ่มผนวกกับฝ่ายขวาชัดเจน

“
อยู่ดีๆ หมอ
ประเวศ วะสี ก็มา
ทำให้กระแส
วัฒนธรรมชุมชนมี
พุทธเป็นแกน
ตั้งที่ก่อนหน้านั้น
วัฒนธรรมชุมชน
จะเป็นกะเหรี่ยง จะ
เป็นอิสลามก็ได้

สรุปว่ากระแสวัฒนธรรมชุมชนถูกฝ่ายขวาทั้งชุดทั้งพวกกันเข้าไป อย่างหมอประเวศก็ใช่ อย่าง ดร.สุเมธก็เป็นคนสำคัญที่อธิบายว่าสิ่งที่ในหลวงทำมาทั้งหมดคือการให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเองของชุมชน คือกระแสเรื่องการพึ่งตนเอง มันมาคู่กับเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรมชุมชนมันก็เป็นอันเดียวกัน เป็นองค์ประกอบกันอยู่ในงานสัมมนาครั้งหนึ่งหมอประเวศพูดบอกว่า “ผมตั้งใจมากที่ในหลวงก็คิดเหมือนเรา” อะไรพวกนี้ ในตอนนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้กระแสนิยมกษัตริย์สูงขึ้นมาเรื่อยๆ ไม่ถูกวิจารณ์และวิจารณ์ไม่ได้ด้วย ผมถือว่าอันนี้เหมือนกับถูกขโมยนะ มีคนที่ไม่ได้รู้สึกดีกับกระแสนี้แต่ว่าไม่แสดงออก

อีกกระแสหนึ่งที่ผมถือว่าเป็นเข้ามาช่วยกันก็คือกระแสประชาธิปไตยแบบรัฐสภาซึ่งมี 2 ชีก ชีกหนึ่งก็คือกระแสประชาธิปไตยรัฐสภาที่เน้นภาคประชาชน เช่น เกษียร เตชะพีระ กับอีกชีกหนึ่งที่เป็นกระแสรัฐสภาแต่อิงสถาบันกษัตริย์ด้วย ก็คือพวกธีรยุทธ บุญมี เสน่ห์ จามริก สุลักษณ์ ศิวรักษ์ มีทั้งพุทธทั้งประชาธิปไตย กลายเป็นกระแสประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่ต่อต้านทหารแต่อิงกับสถาบัน ก็กลายเป็นกระแสหนึ่งที่จะช่วยให้สถาบันกษัตริย์มีฐานะที่สูงขึ้น ถ้าพูดรวมๆ ก็เหมือนกับว่ากระแสนิยมเจ้านอกจากจะไม่ถูกโจมตีแล้วยังค่อยๆ ลอยขึ้นสูงเด่น

ร่วมเจ้า ต้านทุน

หลังปี 2535 ทหารไม่น่าไว้วางใจ นักการเมืองก็ถูกด่า กระแสนิยมเจ้าก็ยิ่งโดดเด่นขึ้นมาเรื่อยๆ จากเครดิตเรื่องการเข้ามาแก้ปัญหาจราจร นี่ออกไปใหม่นักการเมืองถูกด่าว่าแก้ปัญหาอะไรไม่ได้ แก้ปัญหาคอร์รัปชันก็ไม่ได้ สถาบันกษัตริย์ก็ยิ่งดูดีขึ้นเรื่อยๆ กลายเป็นความหวังขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่ปัญญาชนเองก็ตกอยู่ในกระแสวัฒนธรรมชุมชน กระแส populism กระแสต่างๆ ที่อิงอยู่กับสถาบันกษัตริย์ก็มาเรื่อยๆ กระแสที่วิจารณ์กษัตริย์ไม่มี มีแต่ด่านักการเมืองอย่างเดียว ลัทธิมาร์กซ์ที่ดูเหมือนจะเป็นความหวังในทางการเมืองก็ไม่ได้ทำ หันไปวิจารณ์

ทุนโดยส่วนใหญ่ มีการพูดถึงศักดิ์นาอยู่บ้างแต่พูดในลักษณะที่อ่อนลง ไม่ได้มีการพูดถึงแบบเป็นเรื่องเป็นราว เมื่อ พคท. พังลงอย่างเบ็ดเสร็จในช่วงปี 2528-2529 ก็ยิ่งไปกันใหญ่ มันทำให้สังคมไทยขาดกระแสภูมิปัญญาที่จะวิพากษ์วิจารณ์สถาบันกษัตริย์ไปเลย หรือไม่มีเลย อย่างสุลักษณ์แม้วิจารณ์ก็จริง แต่วิจารณ์ ร.5 ร.6 ร.7 วิจารณ์แบบใช้สถาบันกษัตริย์ต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตกและรักษาสถาบัน ไม่ใช่การวิจารณ์แบบปฏิเสศ

เพราะฉะนั้นโดยสรุปก็คือว่า การพังลงของกระแสความคิด พคท. ลัทธิเหมา เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ เป็นการเปิดศักราชใหม่ของภูมิปัญญาฝ่ายค้าน ที่จะนำไปสู่การต่อต้านเฉพาะทุนนิยม เลิกต่อต้านศักดินา จุดนี้สามารถอธิบายได้ว่าทำไมปัญญาชนฝ่ายค้านที่เคยเป็นฝ่ายซ้ายจึงหันมาเป็นแนวร่วมกับเจ้า เพราะเจ้าแสดงตัวว่าต่อต้านทุนนิยม ชูเศรษฐกิจพอเพียง จึงกลับกลายมาเป็นการหันมาร่วมมือกัน ■

จุดสูงสุดของ “การเมืองภาคประชาชน”

อุเชนทร์ เชียงแสน

ภาพ: เขมทัสน์ ปาลประม

หลายปีที่ผ่านมา ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา “การเมืองภาคประชาชน” มักได้รับการยอมรับและสนับสนุนอย่างสูงในฐานะที่เป็นทางออกหรือกระทิงคำตอบสุดท้ายของปัญหาการเมือง กระทั่งเกิดการเคลื่อนไหวต่อต้าน “ระบอบทักษิณ” ครั้งใหญ่ และนำไปสู่การรัฐประหาร 19 กันยา อุเชนทร์ เชียงแสน อดีตนักกิจกรรมที่เคยร่วมเคลื่อนไหวในฝั่งของ “ภาคประชาชน” มาหลายประเด็นร้อน ได้อาศัยประสบการณ์ตรง ประกอบกับความสนใจของตนเอง ศึกษาและทำวิทยานิพนธ์ปริญญาโท ว่าด้วยเรื่อง “ประวัติศาสตร์การเมืองภาคประชาชน: ความคิดและปฏิบัติการของ ‘นักกิจกรรมทางการเมือง’ ในปัจจุบัน” กระทั่งพบคำตอบว่า ปรากฏการณ์ “เสื้อเหลือง” นั้น ไม่ใช่การหันเหเบี่ยงเบนหรือเปลี่ยนจุดยืนของการเมืองภาคประชาชน หากเป็น “จุดสูงสุด” ของมันต่างหาก

สัมภาษณ์ :
ชัยวัฒน์ ไชยจารุวณิช
เรียบเรียง :
อรุณวนา สนิทกะวาทิ

มรดกหลัง “ป่าแตก”

วิทยานิพนธ์ของผมพยายามตอบคำถามที่ว่า “การเมืองภาคประชาชน” ที่ดูจะเป็นทางออกทางเลือกจากปัญหาระบบการเมือง เป็นความหวังในการพัฒนาประชาธิปไตย กลายเป็นแบบ “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ได้อย่างไร โดยศึกษา “การเมืองภาคประชาชน” ในฐานะความคิดและปฏิบัติการทางการเมืองของนักกิจกรรม หรือถ้าให้เรียกแบบหรูๆ ก็คือ “วาทกรรม” นั้นแหละ ไม่ใช่ในฐานะขบวนการเคลื่อนไหวใดขบวนการเคลื่อนไหวหนึ่ง และไม่ได้มองมันในฐานะสิ่งที่เกิดขึ้นมานานแล้ว พัฒนาต่อเนื่องกันมา แต่มองมันอย่างมีประวัติศาสตร์ คือมันเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง ภายใต้เงื่อนไขปัจจัยที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงมากกว่าที่ต่อเนื่องมาจากอดีตแบบที่อ้างๆ กัน

ในการศึกษาผมย้อนกลับไปหลัง “ป่าแตก” ซึ่งมีมรดกตกทอดมาถึง “การเมืองภาคประชาชน” ในช่วงหลัง ถ้าให้สรุปความคิดในช่วงหลังป่าแตกคือประมาณปี 2524 จนถึงต้นทศวรรษ 2530 อันเป็นมรดกที่สำคัญ มาถึงตอนนี้สำหรับลักษณะความคิดของกลุ่มฝ่ายค้านนอกสภาหรือที่ภายหลังเราอาจจะเรียกกันว่า “การเมืองภาคประชาชน” นั่นคือ ต่อต้านรัฐ ต่อต้านทุน และหันไปสนับสนุนการเคลื่อนไหวขององค์กรชาวบ้าน โดยมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงในประชาสังคม (civil society) ดังนั้นมันจึงแตกต่างจากฝ่ายซ้ายเดิมที่เสนอการเปลี่ยนแปลงด้วยการยึดอำนาจรัฐ แม้ว่ากระแสความคิดเรื่องประชาสังคมจะมาจากฝ่ายซ้ายบางส่วน แต่พอมันเหลือแค่ประชาสังคมที่ไม่ได้อยู่ในฐานะของขั้นตอนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติอีกต่อไป จึงเป็นสิ่งที่มีส่วนร่วมของพวกเขาอดีตฝ่ายซ้ายสายพุทธศาสนา และสายวัฒนธรรม ในภาพใหญ่จึงเป็นกระแสที่ไปด้วยกันหมดทุกกลุ่ม

กษัตริย์ในฐานะเป็นพันธมิตรในการต่อสู้ทางการเมือง

หากเปรียบเทียบความคิดของนักกิจกรรมทางการเมืองหลังป่าแตกถึงปัจจุบัน ซึ่งจะแสดงให้เห็นการเปลี่ยนย้ายทางความคิดนั้น มีประเด็นสำคัญอยู่ 3 ประเด็น คือ สถาบันกษัตริย์ ข้าราชการ (ทหาร-ตุลาการ) ระบบประชาธิปไตย รัฐสภาและการเลือกตั้ง

(1) เรื่องสถาบันกษัตริย์ หากย้อนกลับไปที่ความคิดแบบ พคท. ภายใต้ทฤษฎีกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา สถาบันกษัตริย์หรือ “ศักดินา” ถือเป็นศูนย์กลางของปัญหาการเมืองและต้องปฏิวัติโค่นล้ม แม้จะเข้าสู่ยุคประชาธิปไตยครึ่งใบแล้ว

สถาบันกษัตริย์ก็ยังคงถือว่าเป็นปัญหาในฐานะเป็นส่วนนำทางอุดมการณ์ของทุนนิยมขุนนาง และเป็นพันธมิตรผู้สนับสนุนการครองอำนาจทางการเมืองของทหารในระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ ที่เป็นคู่ปรับคู่ต่อสู้ของพลังประชาธิปไตย หลังป่าแตกความคิดของนักกิจกรรมเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ค่อยๆ เปลี่ยน และเหตุการณ์สำคัญที่สุดอันทำให้นักกิจกรรม อดีตฝ่ายซ้ายที่เคยต่อต้านวิจารณ์สถาบันกษัตริย์กลับล้ามาถือสถาบันกษัตริย์เป็นพันธมิตรในการต่อสู้ทางการเมือง และต่อกรย้าอุดมการณ์ราชาชาตินิยมและความคิดราชาประชาสมาสัย คือเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 จากนั้นก็นำไปสู่การเชิดชูกษัตริย์ในฐานะผู้นำของการปฏิรูปการเมืองและการแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540

ด้วยความคิดต่อสถาบันกษัตริย์ที่เปลี่ยนแปลงไปข้างต้น ประกอบกับบทบาทที่โดดเด่นของสถาบันกษัตริย์ และฐานะที่ถูกยกให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้สถาบันกษัตริย์กลายเป็นพลัง/แหล่งที่มาหรือแหล่งอ้างอิงความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่างๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการเคลื่อนไหวในการโค่นทักษิณภายใต้การนำของเครือข่ายสนธิ ลิ้มทองกุล แม้กระทั่งนักกิจกรรมทางการเมืองในเครือข่าย ครป. (คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย) ที่เดิมไม่ใช่กลุ่มนิยมเจ้า เคยคัดค้านรัฐบาลแห่งชาติ นายทศพรราชทานในช่วงรัฐบาลชวลิตและรัฐบาลชวน ก็กลับยอมรับและปรับใช้แหล่งความชอบธรรมนี้เพื่อเป้าหมายในการต่อสู้ทางการเมืองของตน คือ “โค่น” ระบอบทักษิณที่พวกเขาถือว่าเป็นปัญหาสำคัญที่สุด

ดังนั้น กล่าวได้ว่าในกลุ่มพลังฝ่ายค้านทางการเมืองนอกสภา ความหมายของสถาบันกษัตริย์เปลี่ยนจากศักดินาผู้กดขี่ขูดรีด ชนชั้นนายทุนขุนนาง และพันธมิตรผู้สนับสนุนเผด็จการทหาร กลายมาเป็นผู้นำในประชาสังคม เป็นสัญลักษณ์และผู้นำในการต่อสู้กับนักการเมือง

จากเผด็จการทหารสู่พันธมิตรกลไกรัฐชุดกับนายทุน

(2) ข้าราชการ ทหาร-ตุลาการ นับตั้งแต่ทหารเข้ามาครองอำนาจทางการเมืองหลังการหมดอำนาจของคณะราษฎรในทศวรรษที่ 2490 ทหารคือ “เผด็จการทหาร” และถูกต่อต้านจากกลุ่มพลังฝ่ายค้านนอกสภาหรือประชาสังคมส่วนใหญ่มาโดยตลอด ในยุค “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ที่นักการเมืองมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น ทหารก็ยังคงเป็นศัตรูหลักของกลุ่มฝ่ายค้านนอกสภาทุกกลุ่มความคิด และพวกเขาจึงจับมือเป็นพันธมิตรกับนักการเมือง พรรคการเมือง ในการต่อต้าน

การเข้ามีบทบาทของทหาร การรัฐประหารของ รสช. และเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 ตอกย้ำทั้งปัญหาบทบาททางการเมืองของทหาร และความคิดของ นักกิจกรรมในการต่อต้านเผด็จการทหาร

ความคิดในการต่อต้านทหารและปฏิเสธรัฐประหารในหมู่ฝ่ายค้านนอก รัฐสภายังปรากฏในการปฏิรูปการเมืองหลัง 2535 แม้การปฏิรูปการเมืองจะมี ลักษณะต่อต้านนักการเมืองมากขึ้น แต่ก็มีเป้าหมายในการป้องกันรัฐประหารด้วย เช่นกัน นักกิจกรรมทางการเมืองในเครือข่าย ครป. พยายามเสนอมาตรการในการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อป้องกันและล้มล้างผลพวงของรัฐประหาร

ความคิดเกี่ยวกับทหารนั้นมาเปลี่ยนในช่วงระบอบทักษิณแล้ว โดย นักกิจกรรมทางการเมืองได้สนับสนุนบทบาททหารในการเข้ามาคานอำนาจของ นักการเมือง ในกรณีพันธมิตรฯ พวกเขาเรียกร้องและสนับสนุนบทบาททหารในการแทรกแซงทางการเมือง กำกับควบคุมนักการเมือง สนับสนุนการรัฐประหาร ทั้งอย่างเปิดเผยและโดยนัยในการต่อสู้กับ “ระบอบทักษิณ” พร้อมๆ กับสนับสนุน ตุลาการ หรือ “ตุลาการภิวัตน์” เป็นกลไกในการกำกับควบคุมนักการเมือง สนับสนุนการยุบพรรค ยึดทรัพย์สินนักการเมือง

ดังนั้น กล่าวได้ว่าในกลุ่มพลังฝ่ายค้านทางการเมืองนอกสภา ความหมาย ของข้าราชการ เปลี่ยนจากขุนนางชนชั้นปกครอง กลไกรัฐ เครื่องมือในการกดขี่ปราบปราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหารในฐานะ “เผด็จการทหาร” มาเป็นพันธมิตร และพลังในการต่อสู้กับนักการเมืองในรัฐสภา เปลี่ยนความคิดจากที่ต่อต้านอำนาจ รัฐ รัฐบาลกร พร้อมๆ กับต้านนายทุน มาเป็นอาศัยอำนาจรัฐในการเล่นงานทุน

จากประชาธิปไตยรัฐสภาสู่การเมืองใหม่

(3) ประชาธิปไตยรัฐสภาและการเลือกตั้ง ในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ การสร้างประชาธิปไตยรัฐสภา การเน้นการเข้าสู่อำนาจผ่านการเลือกตั้ง เป็นเป้าหมายหลักในการเคลื่อนไหวของกระแสประชาธิปไตยทุกกลุ่ม แม้กระทั่งฝ่ายซ้ายที่ยังคงมีแนวคิดในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างถึงรากถึงโคน ก็ยังถือ ประชาธิปไตยรัฐสภาเป็นช่องทางและเป้าหมายในการเคลื่อนไหว ประชาชนสามารถที่จะใช้ประโยชน์จากประชาธิปไตยในการเคลื่อนไหวผลักดันปัญหาของตัวเอง

ล่วงเลยมาถึงยุคประชาธิปไตยเต็มใบที่ระบบรัฐสภาและการเลือกตั้งถูกวิจารณ์อย่างหนักแล้ว แต่ประชาธิปไตยรัฐสภาก็ยังเป็นสิ่งที่ต้องพิทักษ์รักษาไว้

อย่างน้อยก็ปกป้องจากการรัฐประหาร และพยายามทำให้เข้มแข็งขึ้น โดยมี การเมืองภาคประชาชนคอยกำกับและเสริมความเป็นประชาธิปไตยให้มากขึ้น คู่ขนานกันไป แม้เรื่องการเมืองภาคประชาชนจะถูกให้ความสำคัญมากกว่าก็ตาม แต่การเลือกตั้งก็ยังได้การยอมรับในฐานะเป็นช่องทางในการเข้าสู่อำนาจทางการเมือง แม้บางส่วนจะเห็นว่าเป็นเครื่องมือของชนชั้นนายทุนก็ตาม

การปฏิเสศการเมืองแบบรัฐสภาและการเลือกตั้งในการตัดสินว่าใครควรที่จะมีอำนาจทางการเมืองหรือเป็นรัฐบาลของนักกิจกรรมทางการเมือง มาปรากฏชัดเจนในการเคลื่อนไหวรอบแรกของพันธมิตรฯ โดยการปฏิเสศการยุบสภา (24 กุมภาพันธ์ 2549) ให้มีการเลือกตั้งใหม่ และยืนยันให้ “ปฏิรูปการเมืองครั้งที่สอง” ก่อนการเลือกตั้งใหม่ ต่อมาการปฏิเสศข้อเสนอที่ให้ประชาชนตัดสินโดยการเลือกตั้งใหม่อีกครั้งในช่วงยึดสนามบิน และข้อเสนอ “การเมืองใหม่” ของพันธมิตรฯ คือ รูปธรรมของการปฏิเสศหรือกดทับประชาธิปไตยจากการเลือกตั้งและการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองตามช่องทางสถาบันการเมืองปกติ

การเมืองภาคประชาชน vs. ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา

การเกิดขึ้นของการเมืองภาคประชาชนที่เราเห็นอยู่นี้แยกไม่ได้จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองนะ หมายถึงการเปลี่ยนแปลงหลังยุค ประชาธิปไตยครึ่งใบ หลังพฤษภา 35 ที่อำนาจมันย้ายมาอยู่ที่รัฐสภา ทหารจบ แล้ว ซึ่งคนที่ถูกมองว่ามีอำนาจในระบอบประชาธิปไตยตัวแทนคือนักการเมือง หรือรัฐสภา เพราะฉะนั้นปัญญาชนและนักกิจกรรมทางการเมืองจึงเปลี่ยนย้ายจาก การต่อต้านทหารมาเป็นวิพากษ์ประชาธิปไตยแบบรัฐสภาหรือประชาธิปไตยแบบ ตัวแทน แล้วชูข้อเสนอเรื่องการเมืองภาคประชาชน การเคลื่อนไหวนอกรัฐสภา คำว่า “การเมืองภาคประชาชน” เกิดขึ้นเมื่อปี 38 เท่าที่ค้นมาได้คนที่เริ่มใช้คำนี้ คือ เดช พุ่มประชา ประธานคณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) ใน ขณะนั้น แต่ตอนนั้นถือว่าเป็นคำบรรยายเฉยๆ แกเขียนคอลัมน์ใน *จดหมายข่าว ครป.* ชื่อ “ความเคลื่อนไหวในการเมืองภาคประชาชน” เล่าว่ามีการเคลื่อนไหวที่ นั้นที่นี้ ของใครที่ไหนบ้าง ตรงไหนบ้าง¹

¹ เดช พุ่มประชา, “ความเคลื่อนไหวในการเมืองภาคประชาชน,” *จดหมายข่าว ครป.* ปีที่ 3, ฉบับที่ 1 (มิถุนายน- สิงหาคม 2538), 22-24.

ประชาธิปไตยตัวแทนมันทำให้การเคลื่อนไหวต่อรอง
นอกสภาประสบความสำเร็จด้วยซ้ำไป เนื่องจาก
นักการเมืองต้องหาเสียง ต้องสร้างนโยบายเพื่อ
ตอบสนองความต้องการของผู้ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง

ถ้าให้สรุปการเกิดขึ้นของภาคประชาชนนี้ เราอาจจะสรุปได้ว่ามาจาก 3
ชาติเชื่อมโยงกัน และที่สำคัญเชื่อมโยงกับประชาธิปไตยรัฐสภา ได้แก่ การวิพากษ์
วิจารณ์ประชาธิปไตยรัฐสภา การเกิดขึ้นของการเมืองบนท้องถนน และการ
เคลื่อนไหวของนักกิจกรรมทางการเมืองในเครือข่าย ครป. เอง

ประเด็นแรก เมื่อ *สถาบันการเมือง* เปิดให้มีการเลือกตั้ง และนักการเมือง-
พรรคการเมืองเข้ามามีอำนาจรัฐ ในบรรยากาศประชาธิปไตยเช่นนี้ ได้เปิดโอกาส
ให้การเมืองแบบขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่างๆ อันได้แก่ การชุมนุมประท้วง
การขัดขวางระบบการเมืองแบบปกติ เพื่อกดดันต่อรองในการแก้ไขปัญหาต่างๆ
สามารถเป็นไปได้โดยไม่ถูกกดปราบอย่างรุนแรง ทำให้การต่อรองต่างๆ ดำเนิน
ไปได้และมีโอกาสประสบความสำเร็จ ในแง่ *วิสัยทัศน์ทางการเมือง* มีการเน้น
บทบาทใจกลางทางยุทธศาสตร์ของชนชั้นกลางและประชาสังคม ช่วยให้ปัญญาชน-
นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน มีบทบาทและมีความสำคัญทางการเมืองมากขึ้น
และให้ความชอบธรรมกับขบวนการเคลื่อนไหวขององค์กรประชาชนต่างๆ ใน
ฐานะพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคมและการทำให้เป็นประชาธิปไตย จะเห็นได้
จากจำนวนเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงที่เพิ่มขึ้นมาก และนำไปสู่การผลิตคำเรียก
การชุมนุมเหล่านี้ว่า “การเมืองภาคประชาชน” ในช่วงปี 2538

ข้อถกเถียงสำคัญอยู่ตรงที่เวลาพูดถึงเรื่องการเมืองภาคประชาชน เรามัก
จะบอกว่า การเมืองภาคประชาชนเกิดจากการล้มเหลวของระบบประชาธิปไตย
ตัวแทน แต่ปัญหาคือว่า ประชาธิปไตยตัวแทนของเราคือสิ่งที่เพิ่งเกิด และอีก
ด้านหนึ่ง ก็เพราะมีประชาธิปไตยตัวแทนมันจึงทำให้การเคลื่อนไหวต่อรองนอกสภา

ประสบความสำเร็จด้วยซ้ำไป เนื่องจากนักการเมืองต้องหาเสียง ต้องสร้างนโยบาย เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง นี่คือการสัมพันธ์ระหว่าง นักเลือกตั้งกับผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง การเมืองแบบเลือกตั้งจึงเอื้อให้เกิดการต่อรอง การใช้ยุทธศาสตร์ขัดขวางระบบการเมืองปกติได้ เพราะต้องตอบสนองต่อผู้เลือกตั้ง ฉะนั้นการเมืองประชาธิปไตยแบบตัวแทนด้วยซ้ำที่ทำให้การเมืองภาคประชาชนหรือ การชุมนุมเป็นไปได้

เอาเข้าจริง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้น ทั้งในแง่ *สถาบันการเมือง* และในแง่ *วิสัยทัศน์ทางการเมือง* สัมพันธ์กับ *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม* อย่างลึกซึ้ง ในแง่ของการเป็นโอกาสทางการเมืองให้กับการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และประสบความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหว ดังนั้น ถ้าการเกิดขึ้นของ ขบวนการเคลื่อนไหวต่างๆ จำนวนมากในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นที่มาของ “การเมืองภาคประชาชน” แล้ว หากพิจารณาในแง่ของเวลาอย่างเคร่งครัด ก็ จะพบว่า การเมืองภาคประชาชนเกิดขึ้นได้เพราะมีประชาธิปไตยเต็มใบ ในฐานะ ของโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่เปิดให้สำหรับขบวนการเคลื่อนไหว

ประเด็นที่สอง วาทกรรม “การเมืองภาคประชาชน” ตั้งอยู่บนการวิพากษ์ ประชาธิปไตยแบบตัวแทนและนักเลือกตั้ง ซึ่งในเมื่อระบอบการเมืองที่ว่านี้เพิ่ง สถาปนาขึ้นหลังหมดยุคประชาธิปไตยครึ่งใบไปแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลัง เหตุการณ์พฤษภาคม 2535 จะเห็นได้ว่าวาทกรรม “การเมืองภาคประชาชน” จึง ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ ซึ่งคู่ปรับหลักยังเป็นทหาร ไม่ใช่ นักการเมือง

ประเด็นที่สาม หลังจากมีการประดิษฐ์คำว่า “การเมืองภาคประชาชน” ขึ้นมาในปี 2538 มีการใช้คำนี้รณรงค์สนับสนุนร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 นำไปสู่การชูธง “การเมืองภาคประชาชน” ในการเคลื่อนไหวของ ครป. และเครือข่าย และของกลุ่มประชาธิปไตยเพื่อประชาชน (ปขป) ภายใต้งานนำของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล และคณะในเวลาต่อมา

ผมจึงเสนอแบบง่าย ๆ แต่ซีเรียสว่า “การเมืองภาคประชาชน” เกิดขึ้น พร้อมกับประชาธิปไตยตัวแทน ไม่ใช่อย่างที่ท่องๆ ตามกันมาว่า เกิดจากความ ล้มเหลวของประชาธิปไตยตัวแทนในช่วง 7 ทศวรรษที่ผ่านมา และความโดดเด่น ของ “การเมืองภาคประชาชน” ในฐานะการเมืองทางเลือกอยู่ตรงที่ฐานวาทกรรม ของมันตั้งอยู่บนการวิพากษ์ประชาธิปไตยแบบตัวแทนและนักเลือกตั้ง ซึ่งเป็น ปัญหาร่วมกันของกลุ่มพลังต่างๆ ในประชาสังคมนั่นเอง

ประชาธิปไตย: รูปแบบ vs. เนื้อหา และลัทธิเลือกตั้ง

การสถาปนา “การเมืองภาคประชาชน” ในฐานะความคิดและปฏิบัติการทางการเมืองเกิดขึ้นผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้ของปัญญาชน-นักกิจกรรมทางการเมืองนั้น อยู่บนฐานวาทกรรมที่ใช้วิจารณ์ประชาธิปไตย 3 ชุดหลัก ได้แก่ ชุดแรก การแบ่งประชาธิปไตยออกเป็น “รูปแบบ” และ “เนื้อหา” และวิจารณ์ว่ารัฐสภาหรือการเลือกตั้งนั้น เป็นเพียง “รูปแบบ” หรือ “มายา” ของประชาธิปไตยเท่านั้น ไม่ใช่เนื้อแท้หรือเนื้อสาระของประชาธิปไตย ชุดที่ 2 ว่าด้วยรัฐสภานักเลือกตั้ง โดยการวิจารณ์ประชาธิปไตยตัวแท่นว่าเป็น “ลัทธิเลือกตั้ง” และ “เลือกตั้งขี้ไทย” พร้อมกับละข้ามด้านบวกของลัทธิเลือกตั้ง และ ชุดที่ 3 ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตย รัฐ ทุน และนักการเมือง ที่มองว่ารัฐและประชาธิปไตยเป็นเพียง “เครื่องมือ” ของชนชั้นนายทุน และในกระบวนการรัฐธรรมนูญนั้นพวกเขาได้พยายามเปิดช่องทางป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ขบวนการเคลื่อนไหวต้องเผชิญผ่านสถาบันทางการเมืองปกติ และเสนอให้มีพื้นที่ของตัวเอง คือ “ภาคประชาชน” ไปอยู่ในองค์กรตรวจสอบต่างๆ

หลังพฤษภาคม 35 มันมีการแบ่งแยกกันระหว่างประชาธิปไตยเชิงรูปแบบ คือมีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง มีรัฐสภา กับประชาธิปไตยเชิงเนื้อหา คือประชาชนต้องมีอำนาจ มีส่วนร่วม มีสิทธิต่างๆ รวมทั้งพูดถึงประชาธิปไตยในมิติอื่นๆ ที่มากกว่าการเลือกตั้ง เช่น ประชาธิปไตยทางวัฒนธรรม ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ แล้วก็มีการเสนอว่าสิ่งที่เราต้องการไม่ใช่แค่การเลือกตั้งแบบรัฐสภา เพราะมันเป็นเพียงรูปแบบ ฉะนั้นเราต้องเสนอเนื้อหาที่ประชาชนมีอำนาจอย่างแท้จริง อันนี้คือข้อวิพากษ์หลัก ก็คือมีการแบ่งแยกอย่างเด็ดขาดระหว่างรูปแบบกับเนื้อหา

อย่างไรก็ดี การวิจารณ์นักเลือกตั้งหรือลัทธิเลือกตั้งก็ไม่ได้มองในแง่ลบอย่างเดียว คนที่เขียนบทความเรื่อง “ลัทธิเลือกตั้ง” คือเกษียร เตชะพีระ² ซึ่งพูดความหมายในด้านที่ดีของลัทธิเลือกตั้งด้วย คือมันจะเป็นช่องทางการปฏิรูปโดยผ่านอำนาจนิติบัญญัติ มีอำนาจบริหาร ออกกฎหมายได้ ซึ่งหมายความว่า การชุมนุมบนท้องถนนไม่มีอำนาจออกกฎหมายได้ เพราะฉะนั้นการเลือกตั้งเป็นสิ่งสำคัญที่มีอบไม่มี แล้วมันจำเป็น ขาดเสียไม่ได้ ยอมเสียไม่ได้ แต่ขณะเดียวกัน

²เกษียร เตชะพีระ, “ลัทธิเลือกตั้ง,” ใน *ราษฎรดำเนิน*, บก., บุญเลิศ วิเศษปรีชา (กรุงเทพฯ: สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2537), 24–25.

“
ในด้านที่ดีของลัทธิ
เลือกตั้ง คือมันจะ
เป็นช่องทางการ
ปฏิรูปโดยผ่าน
อำนาจนิติบัญญัติ
มีอำนาจบริหาร
ออกกฎหมายได้

มีด้นลบ คือมันถูกอ้างเพื่อทำลายความชอบธรรมของการชุมนุม
ทำลายการเคลื่อนไหว มันมีทั้งสองด้าน หรืออย่างเดช พุ่มคชา
เลขาธิการ ครป. ในขณะนั้น ยืนยันว่า “ผมยังเห็นความจำเป็น
ที่ว่า การเมืองในรัฐสภาจะต้องมีต่อไปนะครับ... ไม่เชื่อมันแต่ต้อง
มี เพราะอย่างน้อยที่สุดก็เป็นการผ่อนคลายเป็นประชาชนได้
ไว้วาย เพราะเผด็จการไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนให้ไว้วาย
ทำให้โอกาสที่จะเรียกร้องสิทธิบางอย่างจะไม่เกิดขึ้น แล้วการ
อะอะไว้วายของประชาชนที่เขาประสบปัญหา ไม่ว่าจะกลุ่มของ
ประชาชนใด ต่อไปมันก็จะไปกดดันให้พรรคการเมืองได้หันมา
มองปัญหาประชาชนแล้วก็กำหนดนโยบาย”³

กล่าวคือ มีการวิจารณ์ประชาธิปไตยแบบตัวแทนว่าเป็น
“ลัทธิเลือกตั้ง” หรือ “เลือกตั้งธิปไตย” ทั้งนี้ในความตั้งใจเดิม
ของผู้บัญญัติคำนี้ได้ชี้ให้เห็นความจำเป็นขาดเสียมิได้และด้าน
บวกของมันที่การเมืองแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีอาจ
ทดแทนได้ แต่ภายใต้การเผชิญหน้ากับรัฐบาลที่มาจากการเลือก
ตั้ง ด้านนี้กลับไม่ถูกให้ความสำคัญและละเลยหลงลืมไปในการ
วิเคราะห์ปัญหา และโดยตรรกะของมัน การวิจารณ์รัฐสภา-
นักเลือกตั้งย่อมพุ่งเป้าไปที่ประชาชนผู้ออกเสียงเลือกตั้งไปพร้อม
กันด้วย โดยเฉพาะคนชนบทยากจนที่เป็นคะแนนเสียงที่มากของ
นักเลือกตั้ง แม้ไม่แสดงออกโดยตรงก็แฝงอยู่โดยนัย พฤติกรรม
การเลือกตั้งของคนยากจนในชนบทจึงกลายเป็นปัญหาของ
ระบอบประชาธิปไตย และการแก้ไขปัญหานี้ต้องให้การศึกษา
เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและพัฒนาคุณภาพชีวิตของ
ประชาชนให้หลุดพ้นจากความยากจน

รัฐกับทุน และจิตสำนึกชาวบ้าน

ความสัมพันธ์ของประชาธิปไตย รัฐ ทุน นักการเมือง
เป็นกรอบความเข้าใจซึ่งมีส่วนกำหนดทิศทางหรือท่าทีต่อ

³ดู ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (เรียบเรียง), “ประชาชนในการเมืองไทยกับบทบาทในการเปลี่ยนแปลง,” *จดหมาย
ข่าว ครป.* ปีที่ 2, ฉบับที่ 9 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2537), 7-20.

สถานการณ์หรือส่วนอื่นๆ ของปัญญาชนและนักกิจกรรมทางการเมือง ในทศวรรษ 2520 ถึงต้นพุทธทศวรรษ 2530 ประชาธิปไตยแบบรัฐสภาและนักการเมือง ไม่ได้ถูกมองแต่เพียงด้านที่เลวร้าย ทว่าถือว่าเป็นเป้าหมาย ซึ่งประชาชนสามารถเข้าไปใช้เป็นเครื่องมือการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของตนได้ แต่หลังพฤษภา 35 การมองประชาธิปไตยแบบรัฐสภาได้เริ่มค่อยๆ หายไป ด้วยความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยรัฐสภาเป็นเพียง “เครื่องมือ” ของนายทุนและนักการเมืองที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์เพียงด้านเดียว หรือเป็นเพียง “มายา” ในการหลอกลวงประชาชน

ข้อเสนอของเกษียรในบทความ “ประชาธิปไตยของประชาชนที่เป็นอิสระจากรัฐและทุน”⁴ มีอิทธิพลต่อนักศึกษาและนักกิจกรรมในยุคหลังอย่างมาก แต่เราควรพิจารณาอีกด้านหนึ่งประกอบกัน คือบทความนี้สอดคล้องลงรอยกับสถานการณ์ หรือคำอธิบายนี้สามารถยึดกุมสถานการณ์ ความเข้าใจ และทางออกต่อปัญหาที่นักศึกษาและนักกิจกรรมเผชิญด้วย และความเข้าใจนี้ก็มีพลวัตการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียด แยกออกต่างหากจากบทความเดิม กล่าวคือ ในบทความของเกษียร รัฐหมายถึง รัฐบาล การบริหารราชการที่มีอำนาจการปกครอง กุมกลไกอำนาจรัฐ ส่วนทุน หมายถึง ภาคธุรกิจเอกชนที่มีอำนาจทุน กุมปัจจัยเศรษฐกิจ แต่การนำเอาข้อเสนอของเกษียรมาใช้ในสมัยหลังนี้มีความซับซ้อนน้อยลง และมองความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับทุนเป็นหนึ่งเดียวมากขึ้น กล่าวคือ รัฐไม่ได้หมายถึงรัฐบาลการที่ควบคุมกลไกรัฐ แต่หมายถึงรัฐบาลมากกว่า ซึ่งนายทุนและนักการเมืองเข้ามามีอำนาจในการปกครองผ่านการเลือกตั้ง ควบคุมกลไกรัฐเป็นรัฐบาลบริหารประเทศ ดังนั้น รัฐและนายทุนค่อนข้างสัมพันธ์เป็นเนื้อเดียวกัน ภายใต้การครอบงำของทุนนิยม รัฐและประชาธิปไตย (การเลือกตั้ง) ตกเป็นเครื่องมือของนายทุน มันเหมือนหวนกลับไปทีลัทธิมาร์กซ์แบบคลาสสิกและฝ่ายซ้าย พคท. ในบริบทของการอ่านตีความใหม่ที่รัฐบาลไม่ได้เป็นปัญหาหลักในการวิเคราะห์อีกต่อไป นอกจากนี้ความคิดเรื่องการต่อสู้ในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา และประชาชนสามารถใช้รัฐสภาเป็นเครื่องมือของตนเองได้ ซึ่งเป็นข้อเสนอหลักเดิมอีกอย่างหนึ่งของเกษียร ก็จะหายไปและกลายมาเป็นเสนอให้ต่อต้านประชาธิปไตยแบบรัฐสภาแทน

⁴เกษียร เตชะพีระ, “ประชาธิปไตยของประชาชนต้องเป็นอิสระจากรัฐและทุน,” ใน *อำนาจชาวบ้าน*, บก., สุกัลักษณ์ กาญจนขุนดี (กรุงเทพฯ: สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2531), 18–30.

เวลาเราวิพากษ์นักการเมืองหนัก ๆ ท้ายสุดต่อให้เราต้องระมัดระวังอย่างไร มันก็ต้องกลับไปกระทบถึงคนเลือกตั้ง ถึงแม้คุณพยายามเลี้ยงไม่ด่าชาวบ้านที่เลือกผู้แทนเข้ามา ตรรกะแบบนี้มันแฝงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ปัญญาชนและนักกิจกรรมทางการเมืองจึงคิดว่าต้องแก้ปัญหาวินิจฉัยหรือจิตสำนึกชาวบ้าน ความคิดแบบนี้ปรากฏอยู่ประปราย สอดแทรกอยู่เสมอ ตั้งแต่ช่วงก่อตั้ง ครป. และที่สำคัญนี้เป็นวิธิตัดหลักในการทำงานกับชาวบ้านของพวกวิวัฒนาการชุมชนหรือพัฒนาชุมชนด้วย ถ้ามองว่าการพัฒนาชุมชนที่สำคัญคืออะไร ก็คือการเปลี่ยนจิตสำนึกของชาวบ้าน หน้าที่ของเราก็คือการเข้าไปแก้จิตสำนึกที่ผิดพลาดของชาวบ้าน ทั้งพวกเอ็นจีโอและองค์กรประชาธิปไตยก็มีความคิดแบบนี้

การก่อตัวและพัฒนาการของพันธมิตรฯ

พูดอย่างยุติธรรม การแตกหักระหว่างพวกนักกิจกรรมทางการเมืองในเครือข่าย ครป. กับรัฐบาลทักษิณนี้ ด้านหลักมาจากการแก้ไขปัญหามหาชนเคลื่อนไหวของคนยากจน การใช้ความรุนแรง และการละเมิดสิทธิมนุษยชน อย่างสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ก็ไปสารภาพผ่านรายการ “ตอบโจทย์ประเทศไทย” ทางสถานีโทรทัศน์ ThaiPBS (14 มีนาคม 2556 หัวข้อ “สถาบันพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ”) บอกว่าที่ตัวเองอ้อมทักษิณขณะที่เผชิญปัญหา “ซุกหุ้” ครั้งแรกร่วมกับคนอื่น ๆ ทั้งเดช พุ่มคชา หมอประเวศ วะสี หมอเสม พริ้งพวงแก้ว เพราะว่าตัวเองสุดเอือมระอากับชนวน หลักภัย และเห็นว่าทักษิณเป็นคนใหม่ พร้อมกับคนรอบข้างทักษิณที่ออกจากป่า จึงมีความหวัง โดยตนเองอ้อมทักษิณในช่วง 1 ปีแรก เพราะอยู่ฝ่ายเดียวกับสมัชชาคนจน แต่มาแตกหักกับทักษิณที่ท้ายที่สุดเพราะประเด็นการแก้ไขปัญหาคคนยากจน คือปัญหาของสมัชชาคนจนนั่นเอง ซึ่งประเด็นนี้ก็เหมือนที่ปัญญาชนหลายท่านแตกหักกับรัฐบาลชวน หลักภัย หลังพฤษภา 35

การตัดสินใจเข้าร่วมกับ “เครือข่ายสนธิ” ของกลุ่มแกนหลักในเครือข่าย ครป. มีส่วนสำคัญกับขบวนการโค่นทักษิณอย่างมากนะ เพราะถ้าแค่สนธิอาจจะไปไม่ถึงไหน ต่อให้ระดมคนได้มาก ก็อาจจะไม่เป็นอย่างที่เห็น กล่าวคือ พวกแกนหลักใน ครป. ก็ไประดมเครือข่ายองค์กรต่าง ๆ ที่เคลื่อนไหวมาก่อนหน้ามาเข้าร่วมกลายเป็น “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ทำให้ดูเป็น “ภาคประชาชน” มากขึ้น มีส่วนสนับสนุนความชอบธรรมให้แก่เครือข่ายสนธิ ที่ก่อนหน้านี้ถูกตั้งข้อสงสัยอยู่มากเช่นกัน ซึ่งในการทำความเข้าใจเรื่องนี้ต้องไปดูการตัดสินใจของคนกลุ่มนี้้อย่างละเอียด

เวลาเราวิพากษ์นักการเมืองหนักๆ ท้ายสุดต่อให้เรา
ระมัดระวังอย่างไร มันก็ต้องกลับไปกระทบถึงคน
เลือกตั้ง ถึงแม้คุณพยายามเลี่ยงไม่ดำชาวบ้านที่เลือก
ผู้แทนเข้ามา ทรรกะแบบนี้มันแฝงอยู่ตลอดเวลา

การดูคนกลุ่มนี้ไม่ใช่ดูแบบกว้างๆ เพียงว่าเป็นพวกพัฒนธรรมชุมชน หรือ
เป็นพวกขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ แต่ถ้าไปดูที่ความคิดข้อถกเถียง
ของกลุ่มนี้ก็พบว่า พวกนี้ไม่ใช่พวกนิยมเจ้า มีแง่มุมของการวิจารณ์เจ้าด้วยซ้ำ และ
ก็วิจารณ์การเคลื่อนไหวของสนธิ และไม่เอากับการขอนายกษพระราชทาน เพราะ
มันเป็นการทำลายขบวนการภาคประชาชน ไม่ได้สร้างความเข้มแข็ง แล้วพวกนี้
ก็เคยวิจารณ์พวกพัฒนธรรมชุมชนเหมือนที่พวกฝ่ายซ้ายวิจารณ์นั่นแหละ แต่
ถามว่าจุดเปลี่ยนคืออะไร ผมคิดว่าการจัดตั้งเข้าร่วมเป็นพันธมิตรฯ กับสนธิ เป็น
โอกาสในการทะลุทะลวงข้อจำกัดของพวกเขา คือว่าท้ายสุดคนกลุ่มนี้ต้องการใช้
โอกาสจากสนธิ สร้างโอกาสให้กับตัวเองในการเคลื่อนไหว ผลักดันวาระ เป้าหมาย
ของตนเอง

สรุปได้ว่า การเข้าร่วมของ ครป. และเครือข่าย กับกลุ่มสนธิ ซึ่งนำไปสู่การ
ก่อตั้งพันธมิตรฯ เกิดจากปัจจัยสามประการ คือ หนึ่ง กรอบวิเคราะห์ปัญหา
ประชาธิปไตย การเลือกตั้ง ซึ่งมาถึงจุดสุดยอดแล้วในระบบทักษิณ เพราะเมื่อ
ก่อนพวกเขาเจอแต่กับรัฐบาลอื่นที่อ่อนแอ พอต้อรองได้ กัดดันได้ แต่พอมาเจอ
รัฐบาลที่เข้มแข็งของทักษิณเข้าไปไม่เป็นเลย

สอง คือ ตัวตน (self) ของบรรดาแกนนำ ครป. เราอาจจะเริ่มต้นจาก
สิ่งที่บุญเลิศ วิเศษปรีชาอธิบายถึงสุวิทย์ วัฒนุ ในช่วงที่เครือข่ายสนธิได้เชิญชวน
ให้ ครป. เข้าร่วมการเคลื่อนไหวว่า “ในสถานการณ์ที่หน้าลี้วหน้าขวาน

ประสบการณ์ของเขา (สุวิทย์) จึงเป็นที่ต้องการของขบวนการ”⁵ มันมีนัยถึงสถานการณ์การต่อสู้หรือการลุกขึ้นสู้ของมวลชน และท่าทีของนักปฏิวัติหรือผู้คนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม คือพวกนี้คิดถึงตัวเองว่าเป็นนักปฏิวัติและมีอารมณ์แบบนักปฏิวัติ คิดว่าตัวเองเป็นผู้นำของขบวนการประชาชนโดยตลอด เพราะฉะนั้น เพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม ตัวเองจึงต้องเข้าร่วมกับสนธิ เหมือนที่มีคนเชื่อว่าพวกนี้พอเห็นมวลชนแล้วตื่นเต้น เราทิ้งมวลชนไม่ได้

สาม คือ ปัญหาโครงสร้างขององค์กรอย่าง ครป. และเครือข่าย เนื่องด้วย ครป. และเครือข่ายไม่ได้เป็นองค์กรมวลชนตั้งแต่ต้น ขณะที่องค์กรภาคประชาชนที่ตนเองเข้าไปสัมพันธ์ด้วยก็เป็นองค์กรที่เคลื่อนไหวอยู่บนฐานของปัญหาเฉพาะหน้า กระจัดกระจาย และมีจำนวนมวลชนไม่มากนัก ภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดขององค์กรตัวเองและองค์กรประชาชนที่เข้าไปมีส่วนร่วม รวมทั้งการถือว่าตนเองเป็นองค์กรนำในการเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตย แต่สามารถสร้างสรรค์กิจกรรมและการเคลื่อนไหวได้อย่างจำกัด พวกเขาจึงต้องอาศัยการแย่งชิงพื้นที่สื่อมวลชนมาแสดงตนทางการเมือง เพื่อผลักดันเป้าหมายข้อเรียกร้องของตนเอง เราอาจจะเรียกปัญหาขององค์กรแบบนี้ว่า “ปัญหาเชิงโครงสร้าง” ดังนั้น การเข้าร่วมเคลื่อนไหวในกระแสจึงเป็นเรื่องจำเป็น

การเข้าร่วมกับเครือข่ายสนธิ คือ “หน้าต่างแห่งโอกาส” ในอันที่จะทะลุทะลวงข้อจำกัดของพวกเขาที่มีมา ภายใต้เงื่อนไขสถานการณ์พิเศษที่ “หน้าลี้หน้าขวาน” โดยแบบแผนและวิธีคิดในการทำงานอย่างที่กล่าวมา แทบไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากเข้าร่วมการเคลื่อนไหวเป็นพันธมิตรกับเครือข่ายสนธิ ในสถานการณ์ที่พวกเขา มองว่าเป็นสถานการณ์ปฏิวัติของมวลชน ที่เรียกร้องให้นักปฏิวัติต้องเข้าร่วมการเคลื่อนไหว และทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์มวลชน

ปัญหาเรื่องการเข้าร่วมในข้อเรียกร้องนายกฯ พระราชทาน และอื่นๆ ที่ตามมาในช่วงหลัง รวมกระทั่งข้อเสนอ “การเมืองใหม่” จึงไม่ใช่เรื่องของการแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ แต่เป็นเรื่อง “วิธีการอาจไม่สำคัญเท่ากับหลักการ” ซึ่งก็คือการไล่ทักษิณ มันเป็นเพียงเรื่องยุทธวิธี โดยพวกเขาถือว่าเป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตยไม่ใช่ “รูปแบบ” หรือการเลือกตั้ง แต่คือ “ประโยชน์สูงสุดของประชาชน” นั่นเอง

⁵บุญเลิศ วิเศษปรีชา, “เสมือนบนานา,” ใน *สุวิทย์ วัตหนู นักรบประชา เคียงข้างคนจน*, บก., นิตริตน์ ทรัพย์สมบุญรณ์ (กรุงเทพฯ: คณะจัดทำหนังสืออนุสรณ์แห่งชีวิต สุวิทย์ วัตหนู, 2550), 13-55.

มาคิดย้อนหลังกลับไป มีหลายคนตั้งคำถามว่า คนพวกนี้ ซึ่งเป็นกลุ่มก้อน ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่หลังพฤษภา 35 นี้ “เปลี่ยน” จุดยืน ไม่เหมือนเดิมแล้ว สำหรับ ผม พวกเขาอาจจะมีบางอย่างเปลี่ยนนะ แต่การเปลี่ยนเป็นการเปลี่ยนที่ตอบสนอง ต่อสถานการณ์การเมืองที่เปลี่ยนไป ทว่าหากดูความคิดหลักๆ แล้ว ปรากฏการณ์ พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยนี่เป็น “จุดสูงสุดของการเมืองภาค ประชาชน” ก็ว่าได้เลยนะ ซึ่งมันก็เปิดเผยข้อจำกัดและด้านมืดที่มองไม่เห็นมา ก่อนนั้นของการเมืองภาคประชาชนมากกว่า ไม่ใช่ว่าเขาเปลี่ยนแปลงจุดยืน หรือ ขยายตัวขยายวิญญานให้กับใคร

มาถึงจุดนี้ “การเมืองภาคประชาชน” ในฐานะวาทกรรมก็คงจบพร้อมๆ กับพันธมิตรฯ และการถดถอยทางการเมืองของพวกเขาเอ็นจีโอที่มีบทบาทสำคัญที่ สูงสุดในช่วงทศวรรษ 40 แน่แน่นอนมันอาจจะยังมีคนพูดเรื่องการเมืองภาค ประชาชนต่อบ้าง แต่จะมีใครเอาวาทกรรมนี้มาขยายหรือโฆษณาตามเดิมหรือ เปล่า? แล้วกระแสที่กลับมาตอนนี้ กลายเป็นด้านกลับของพันธมิตรฯ และของ การเมืองภาคประชาชน คือเสื้อแดงก็เชียร์ประชาธิปไตยแบบตัวแทน เขียร์ระบอบ ทักษิณ สนับสนุนทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ในฐานะเป็นผู้เลือกตั้ง สนับสนุนนักการเมือง และพรรคการเมือง สนับสนุนประชาธิปไตยแบบรัฐสภา มันกลับข้างหมด อาจ เรียกได้ว่า นี่เป็นการกลับมาอีกครั้งของกระแสประชาธิปไตยแบบรัฐสภา แม้จะ ไม่เหมือนในยุคเปรมเสียวทีเดียว ■

ประชาธิปไตยสมบูรณ์

หว่านเมล็ดพันธุ์กล้าประชาธิปไตย
แปดสิบปีได้มั่นคงอำมาตย์มาร

เป็นประชาธิปไตยอันมีระบอบ
โลกสวยด้วยโฆษณาว่าทะเลกรรม

มีระบบเหนือระบอบอันเบ็ดเสร็จ
อธิปไตยบังเหียนจำเนียรนาน

เป็นประชาธิปไตยถูกแรงทั้ง
หนึ่งชง หนึ่งซ้ำ หนึ่งขยำ ตามทำนอง

เป็นประชาธิปไตยแบบอนุรักษ
มีกฎหมายจอมปลอมต้องนุ่มนบ

เป็นประชาธิปไตยใส่เอกลักษณ์
มันผู้ใดเห็นต่างอหังการ

เป็นประชาธิปไตยมหาชน
หันหลังให้สหภาพอารยะ

เป็นประชาธิปไตยในหลอดแก้ว
ลากรถถังปืนกลอันเกรียงไกร

เป็นประชาธิปไตยสัญชาติแพะ
บูชาัญญกันมาประดามี

เป็นประชาธิปไตยไม่เห็นมือ
สอย สั่ง ล้ม ล้าง ฟาดฟัน

ประชาธิปไตยต้องปฏิวัติ
ต้องเด็ดเดี่ยวปลดทาสเป็นสากล

เมื่อกระแสนี้พร้อมตีกลับ
ลูกชิ้นยี่นชูเสรีสัจธรรม

จากชีวิตจิตใจผู้heimหาญ
ยืนต้นแท้งกลางสายธารคุณธรรม

คลุมครอบสมบูรณ์ฯ นำตีมีด
ขึ้นนำด้วยศรัทธางามตระการ

สูตรสำเร็จจรวบอำนาจรัฐประหาร
เหนือพานแว่นฟ้าใต้ฝุ่นละออง

อื้ออึงองค์กรช่อนกรรมสยอง
หนึ่งรื้อกลองอารยะให้รารบ

ปกปิดอภิสิทธิ์ไม่รู้จบ
เสรีภาพจึงสลบไม่สำราญ

จงอ่อนน้อมจงรักสมัคสมาน
นี้บ้านพ่อไม่พอใจออกไปซะ

ลงเล่นบนถนนปะฉะตะ
ตามจังหวะพวกมากลากกันไป

ผสมเสร็จเฟริศแพรวเด็บใหญ่
ใส่ไฟว่าโกงกินสิ้นภักดี

แบะ แบะ บลา บลา เบือนหน้าหนี
ไม่อาจเอ่ยบางวจีไปจนนิรันด

ถือคติลบลวงพรางอย่างสร้างสรรค์
ตามใจฉันผู้บัญชาอย่างแยบยล

เกลื่อนลอยแย้งขัดด้วยเหตุผล
ปลดอรัฏฐประหารฆ่าคนเป็นหมื่นพัน

จงปีกกล้าอำแขนรับมิไหวหวั่น
ภราดรสันติเสมอกันประเทศไทย

เพ็ญแข เมียนละม้าย

จดหมายถึงฟ้า

เพียงคำ ประดับความ

อ่านครั้งแรกในงาน “19 กันยายน ตาสว่างทั้งแผ่นดิน” ที่ จ. เชียงใหม่ วันที่ 19 กันยายน 2553

จดหมายถึงฟ้า เขียนจากหน้าต่างผู้ยากไร้
แผ่นดินทั้งผืน ไม่เพียงพอเขียนความระทม

ไม่มีความร่มเย็น อยู่ในนิทานโกหก
เมื่อแผ่นดินรู้ว่า ท้องฟ้าไม่เคยรักใคร

ประชาชนรวดราว เขาเป็นเศรษฐกิจมหากล
ดินแต่ไม่ถึงดิน ปายปืนตีกันแสงดาว

ฟ้ารู้บ้างไหม ในความยาวนานเราเหนื่อยนัก
หัวใจเราแห้งโหย ด้วยถูกฟาดโบยจนชินชา

พอที่ได้ใหม่ นิยายอนุรักษนิยม
เลาะลอนมันออก ลอกเปลือกถมแห่งชนชั้น

จดหมายถึงฟ้า กลั่นเลือดคนกล้าแทนน้ำหมึก
วิถีทาสบาดลึก กร่อนรู้สึกเกินอดทน

ใต้ท้องฟ้าผืนนี้ เรามีสิทธิเป็นมนุษย์
ทุกคนบนโลก หายใจอยู่อย่างเท่าเทียมกัน

Freedom of Speech เรามีสิทธิที่จะพูด
ศักดิ์ศรีแห่งมนุษย์ ถูกคุกคามถูกสิ้นคลอน

ใต้ท้องฟ้าผืนนี้ เรามีเสรีภาพที่จะเชื่อ
เรามีชีวิต และเรามีลมหายใจ

แต่ใต้ฟ้าผืนนี้ มีใครบางคนขีดเขียน
ผืนผ้าเล่านิทาน อังการกตขี้เป็นบุญคุณ

เขียนจดหมายถึงฟ้า ว่าบัดนี้เราตื่นจากหลับไหล
สิบเก้ากันยา (คุณสังข์) เราตาสว่างอย่างนิรันดร์

จบแล้วนิทานชนชั้น เหลือเพียงนิทานของประชาชน

ฟ้าเคยรู้บ้างไหม หัวใจของไพร่มันชื่นชม
ที่บาดแผลทับถม ถล่มปราสาทแห่งรักพังทลาย

พลัดเรื่องสกปรก ล้วนแต่เลอะเทอะเหลวไหล
ยาวนานเพียงไหน ยัดเยียดความยากไร้ให้เรา

สินทรัพย์โอฬาร เป็นวิมานเทียมภูเขา
ลืมหูลงเงา ว่าเราเพียงคนธรรมดา

ถูกขูดรีดความรัก เราทั้งเหนื่อยหนักและอ่อนล้า
จึงอีกเสี้ยวใจเราใฝ่หา วิถีแห่งสามัญ

เราผ่านความชื่นชม ดั่งจมน้ำร้อนอาตรรพ์
หยัดยืนขึ้นประจัน เขียนนิทานแห่งสามัญชน

ที่วันคืนตื่นตึก กรำศึกท่ามกลางแดดฝน
นักบุญผู้ฉ้อฉล ผ่านพันคุณคืออดีตกาล

อย่างน้อยที่สุด เรามีเสรีภาพขั้นพื้นฐาน
แม้จันทร์เก่าแก่ดวงนั้น กระหายใฝ่ฝันนิรันดร์

กฎหมายล่าหลังซำรูด สั่งให้เราหยุดเห่าหอน
ความเป็นคนถูกหรือถอน ไปซ่อนอยู่บนดาวดวงใด

เรามีเลือดมีเนื้อ คิดตรงเชื่อผิดถูกได้
หัวเราะ ร้องไห้ ไม่ต่างอะไรจากคุณ

ชะตากรรมหมุนเวียน สับเปลี่ยนแกนโลกหมุน
ซ่อนกองซากศพทวารุณ ไว้ใต้ถุนศาลเจ้าโบราณ

จะไม่ยอมรองดินใคร ไม่มีแล้วเมืองสวรรค์
จบแล้วนิทานชนชั้น เหลือเพียงนิทานแห่งสามัญชน

ความทรงจำเส้นทางวัฒนธรรม

ไอลดา อรุณวงศ์

ภาพ: สนพ.อ่าน

ไอลดา อรุณวงศ์ บรรณาธิการ ผู้ปลุกปั้นสำนักพิมพ์และวารสาร *อ่าน* ซึ่งโดดเด่นในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมการวิพากษ์วิจารณ์งานวรรณกรรม หนังสือ ภาพยนตร์ รวมถึงงานศิลปะแขนงอื่น ทั้งที่อยู่เรีย ดินและชั้นหิ้ง ก็ล้วนถูกนำมาอ่าน ชิม เคี้ยว ย่อย ประเมิน และตีความใหม่ได้เท่าเทียมกันหมด เมื่อถึงวาระ “เดือนตุลา” เวียนมาบรรจบอีกครั้ง เราอาจเห็นภาพเหล่าศิลปินใหญ่น้อยที่พ่วงท้ายใบประกาศ “คนเดือนตุลา” ออกมาร่ำรำกันอีกหน แน่นนอน การแสดงออกทางความคิดทางการเมือง และทางวัฒนธรรม ย่อมเป็นเสรีภาพของทุกคนเสมอกัน และเช่นเดียวกับเสรีภาพในการเสพและวิพากษ์วิจารณ์ผลงานเหล่านั้นอย่างกระนั้นเลย คงจะไม่เป็นการเสียจริตหรือรสนิยมสักเท่าไรระมัง หากจะนั่งสนทนากับบรรณาธิการหญิงผู้นี้สักครู่ เธอบอกเราว่า “จะศักดิ์สิทธิ์หรือสาธารณณ์แค่ไหน ก็หนีไม่พ้นหรอก”

สัมภาษณ์/เรียบเรียง :
อรุณวณา สนิทะวาที

งานวัฒนธรรมก่อน 14 ตุลา

ถ้าดูจากบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ ช่วงเวลา ก่อน 14 ตุลา คือช่วงที่สังคมไทยอยู่ภายใต้เผด็จการมาต่อเนื่องยาวนานนับตั้งแต่สฤษดิ์ยึดอำนาจเบ็ดเสร็จในปี 2501 เงื่อนไขที่วุ่นวายทำให้เกิดสภาวะที่อาจารย์เบน แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) เรียกว่า “ความทรงจำเสื่อมทางวัฒนธรรม” โดยเฉพาะวัฒนธรรมเสรีนิยมประชาธิปไตยและวัฒนธรรมการต่อต้านอำนาจซึ่งคนรุ่นก่อนหน้าปี 2500 เคยสร้างสมไว้บ้าง เช่น ในงานฝ่ายซ้ายของศรีบูรพา, จิตร ภูมิศักดิ์, นายผี ฯลฯ และงานฝ่ายเสรีนิยมอย่างมาลัย ชูพินิจ, อิศรา อมันตกุล ฯลฯ ผลก็คือบรรยากาศทางศิลปะและวัฒนธรรมก่อน 14 ตุลาถูกรวบงำด้วยกระแสวัฒนธรรมอนุรักษนิยม-กษัตริย์นิยมเป็นหลัก มีการปลูกฝังอุดมการณ์ชาติ-ศาสนา-พระมหากษัตริย์อย่างเข้มข้นภายใต้ข้ออ้างเพื่อต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์และเพื่อความมั่นคงของประเทศ

แต่ในช่วงเวลาไล่ๆ กันกับที่ศิลปะ วัฒนธรรมของคนรุ่นก่อนหน้าถูกทำให้กลายเป็นความทรงจำที่เสื่อมสูญ ก็กลับเกิดคนรุ่นใหม่ที่พลอยได้รับอานิสงส์จากการดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศให้เป็นสมัยใหม่ของสฤษดิ์ ซึ่งมุ่งทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการศึกษา ทำให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นกลางอย่างขนานใหญ่ และเกิดชนชั้นกลางรุ่นใหม่ที่อาศัยระบบการศึกษาเป็นบันไดไต่เต้าทางสังคม ในจังหวัดเดียวกันนั้นก็มีการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมอเมริกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมอเมริกันที่ต่อต้านสงครามและเรียกร้องเสรีภาพ ซึ่งแพร่เข้ามาผ่านเพลงภาพยนตร์ และวรรณกรรม ผลก็คือนักคิดนักศึกษาซึ่งเป็นชนชั้นกลางรุ่นใหม่ในช่วงก่อน 14 ตุลาเหล่านี้ เริ่มแสดงความไม่พอใจต่อระบอบเผด็จการทหารและเรียกร้องสิทธิเสรีภาพทางการเมือง งานศิลปะและวรรณกรรมจำนวนหนึ่งเริ่มนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับสงคราม เสรีภาพ บัณฑิตชน และความเป็นธรรมในสังคม อย่างเช่น หนังสือ *ความเจ็บ* (2515) ของสุชาติ สวัสดิ์ศรี, *ฉันจึงมาหาความหมาย* (2514) ของ วิทยากร เชียงกุล, *นวนิยายและสารคดีบางเล่มของรงค์ วงศ์สวรรค์* หรืองานเขียนของนักเขียนรุ่นใหม่จำนวนมากในนิตยสารเล่มละบาทที่จัดทำโดยกลุ่มอิสระของนักศึกษาในหลายมหาวิทยาลัย งานเหล่านี้ส่วนใหญ่จะพุ่งเป้าโจมตีไปที่ระบอบเผด็จการของทหารและความอยุติธรรมในสังคมเป็นสำคัญ โดยละไม่พูดถึงประเด็นสำคัญอื่นเช่นเรื่องสถาบันกษัตริย์ งานบางชิ้นถึงกับหยิบใช้แนวคิดกษัตริย์นิยมเสียด้วยซ้ำ อาจเป็นเพราะพวกเขาเชื่อว่ารากเหง้าปัญหาของสังคมไทยคือระบอบเผด็จการทหาร

“ ศิลปินและนักเขียน ควรอยู่กันอย่างพี่ ป่าน้ำอา ไม่ควรจะ ทะเลาะกันเอง ความเชื่อนี้ น่าจะเป็นมรดกที่ตกทอด กันมาตั้งแต่ ยุคสุโขทัยและ กลายเป็นความจริงที่คนไม่เคย ใต้อาาม

ความกระปรองกระเปร่งทางศิลปะ

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา สังคมไทยมีเสรีภาพมากขึ้น เกิด การต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมจากคนกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นการเรียกร้องประชาธิปไตยในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยของ นักเรียนและนักศึกษา การเรียกร้องค่าแรงและสวัสดิการของ กรรมกร และการเรียกร้องความเป็นธรรมของชาวไร่ชาวนา การ ชุมนุมหยุดงาน หยุดเรียน และการเดินขบวนประท้วงประเด็น ต่างๆ การต่อสู้เหล่านี้ส่งผลให้วรรณกรรมและศิลปะการเมือง กลายเป็นแนวรบสำคัญในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ โดยเฉพาะ เพลงเพื่อชีวิตน่าจะเป็นรูปแบบศิลปะที่มีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว มาก ในส่วนของวรรณกรรมก็เช่นกัน แม้งานสร้างสรรค์ใหม่ๆ จะมีไม่มากนัก โดยเฉพาะที่เป็นนวนิยาย แต่ในส่วนของบทกวี และเรื่องสั้นจะคึกคักกว่ามาก

ที่สำคัญคือเกิดความพยายามจะรื้อฟื้นและหวนกลับไป ศึกษางานของนักเขียนรุ่นก่อน 2500 ที่ถูกกวาดล้างและกลบฝัง มายาวนาน เกิดความพยายามจะสืบสานจากนักเขียนรุ่นก่อนปี 2500 ในเชิงอุดมการณ์ประชาธิปไตย เสรีนิยม หรือสังคมนิยม แต่พอหลัง 6 ตุลาคม 2519 ที่มีการกวาดล้างสังหารหมู่นักศึกษา ปัญญาชน ก็ทำให้การขุดค้นและสานต่อในระดับที่เข้มข้นและ แหวมคมต้องหยุดชะงักไป

แล้วนับจากนั้นเราก็อยู่กับมากับมรดกของความกระปรอง กระเปร่งและขาดช่วงในเชิงสำนักทางประวัติศาสตร์ ที่ก็ไม่รู้ว่า เกี่ยวกันไหม แต่ดูเหมือนว่ามันก็พลอยกลายเป็นความกระปรอง กระเปร่งทางศิลปะด้วย มันเหมือนกับว่าเมื่อความคิดไม่แจ่มชัด งานศิลปะก็ยากที่จะแหลมคม พูดอย่างนี้ไม่ได้หมายความว่า ตัวงานจะต้องฉาดฉานชัดเจนโจ่งแจ้งเท่านั้น มันอาจจะพูดด้วย ชั้นเชิงที่ต่างไป แต่มันต้องอยู่บนฐานของสำนักที่แจ่มชัดต่อ สภาพความขัดแย้งและชี้ชัดแย้งตรงหน้า ที่ก็เป็นการสั่งสมและ สืบเนื่องมาในทางประวัติศาสตร์ด้วย

ความขัดแย้งของศิลปินด้วยตัวเอง

ต้องถือว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่ละฝ่ายต่างก็มีนักคิด นักเขียน ศิลปิน ที่ต้องการนำเสนอความคิดความรู้สึกของพวกเขาผ่านงานศิลปะและวรรณกรรม ทั้งนั้น ซึ่งก็เป็นอย่างนี้มาโดยตลอด ถ้าลองดูในอดีตหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ไม่นาน เราจะพบว่านักเขียนฝ่ายเจ้า เช่น น.ม.ส., ดอกไม้สด, คึกฤทธิ์ ปราโมช ต่างก็ลุกขึ้นมาเขียนวรรณกรรมเพื่อโจมตีฝ่ายคณะราษฎรหรือความคิดของคณะราษฎร และเชิดชูความคิดฝ่ายเจ้า ส่วนศรีบูรพา, ป. บุรณศิลป์, เสนีย์ เสาวพงศ์ ก็เขียนงานเพื่อเชิดชูความคิดฝ่ายประชาธิปไตยและวิพากษ์วิจารณ์ความคิดอนุรักษนิยม หรือหลวงวิจิตรวาทการ ที่สมานานกับแนวคิดชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ลุกขึ้นมาสร้างงานศิลปะจำนวนมากเพื่อสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องปกติ ไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาด ถ้าเรารู้สึกว่ามันเป็นการ “ขัดแย้งกันเอง” ก็แสดงว่ามุมมองนี้ตั้งอยู่บนสมมุติฐานว่าศิลปะและศิลปินควรจะเป็นพวกเดียวกัน ไม่ควรมาปะทะกัน สมมุติฐานนี้น่าจะมีสาเหตุมาจากความเชื่อ 2 ประการ ประการแรกคือ ความเชื่อที่ว่าศิลปะและศิลปินควรจะปลอดจากการเมือง ศิลปินและนักเขียนควรอยู่กันอย่างพื้าน้ำอาในครอบครัวใหญ่ ไม่ควรทะเลาะกันเอง ความเชื่อนี้น่าจะเป็นมรดกที่ตกทอดกันมาตั้งแต่ยุคสมัยศิลปะและกลายเป็นความจริงที่คนไม่เคยโต้ถาม ภายหลังการล่มสลายของความคิดฝ่ายซ้ายในช่วงหลัง 6 ตุลา ทุกวันนี้เราจึงมองงานอย่าง *ผู้ดี* ของดอกไม้สด และ *สี่แผ่นดิน* ของคึกฤทธิ์ ในฐานะ “มรดกของชาติ” มากกว่าจะมองว่าเป็น “วรรณกรรมการเมือง” ที่เขียนขึ้นเพื่อรับใช้ความคิดฝ่ายนิยมเจ้า ความขัดแย้งครั้งใหม่ในสังคมไทยน่าจะทำให้เราตาสว่างจากความเชื่ออันงมงายเหล่านี้ได้แล้ว

สาเหตุอีกประการหนึ่งน่าจะมาจากการหลงยึดติดอยู่กับผลงานในอดีตของนักเขียน เข้าใจว่าที่หลายคนอดตั้งคำถามถึงการปะทะกันของนักเขียนในปัจจุบันไม่ได้ ก็เพราะว่านักเขียนที่ตอบโต้ปะทะกันอยู่นี้ ในอดีตพวกเขาดูเหมือนจะอยู่ฝ่ายเดียวกันหรือนำเสนอความคิดคล้ายคลึงกัน มีวีรบุรุษและมีชุดความเชื่อคล้ายกัน แต่นั่นเป็นเรื่องของอดีต สิ่งสำคัญกว่าคือข้อคิดและข้อเสนอในปัจจุบัน และเราควรสนใจที่จะวิเคราะห์ความแตกต่างเหล่านั้นให้มากขึ้น บางทีเราอาจจะพบว่าในบางแง่ ฝ่ายที่ดูเหมือนเป็นพวกเดียวกันนั้น ความจริงเขาก็แตกต่างกันมาแต่อดีตแล้ว และฝ่ายที่ดูเหมือนอยู่ตรงข้ามกัน เอาเข้าจริงแล้วก็อาจจะไม่ได้ไกลกันขนาดนั้นก็ได้

ความคาดหวังของสังคมต่อศิลปินและงานศิลปะ

ในเชิงอุดมคติแล้ว ศิลปินไม่ควรจะใส่ใจว่าสังคมคาดหวังอะไรจากเขา หากเริ่มต้นที่ความคาดหวังของสังคมเสียแล้ว ศิลปินก็ไม่ต้องทำอะไรกัน ศิลปินควรจะสามารถนำเสนอสิ่งที่พวกเขาคิดและรู้สึกได้โดยไร้ข้อจำกัด และนี่เป็นสิ่งที่เราควรจะผลักดันให้สังคมเอื้อให้เกิดบรรยากาศดังกล่าว ให้ศิลปินและนักเขียนสามารถพูดและนำเสนอสิ่งที่เขาคิดและรู้สึกอย่างไร้ข้อจำกัด

แต่มันก็น่าสนใจเรื่องกับการที่สังคมจะตั้งคำถามต่อตัวงาน ในกรณีที่ศิลปินคนนั้นนำเสนอภาพลักษณ์หรือแก่นสารของตัวเองไว้โดยผูกกับชุดคุณค่าบางอย่าง หรือสร้างเนื้อสร้างตัวขึ้นจากต้นทุนทางอุดมการณ์ที่เขาอ้างเอาเป็นยี่ห้อของตัวเอง แล้วกลับทำในสิ่งที่ขัดแย้งหรือตรงข้ามกัน สังคมก็มีสิทธิประเมินหรือตั้งคำถามต่อความแปลกแปร่งนั้น ก็ขึ้นอยู่กับตัวศิลปินเองว่าจะยอมรับหรือเปล่าว่าคุณได้เปลี่ยนแนวทางไปแล้ว ซึ่งเอาเข้าจริงก็เปลี่ยนได้ไม่ต่างกัน สังคมไม่ได้ต้องอาศัยคุณเท่านั้นที่จะเป็นตัวแทนของชุดคุณค่าหนึ่งๆ หรือก เพียงแต่บางทีมันก็ทั้งน่าระอาและน่าละอายที่คุณอาศัยต้นทุนจากอดีตมาสถาปนาสถานะในปัจจุบันที่เปลี่ยนไป โดยไม่กล้าหาญพอที่จะยอมรับว่าตัวเองเปลี่ยนไปแล้ว

ตัวตน ผลงาน ศิลปินคนเดือนตุลา

ในแง่ของการมองเชิงประวัติศาสตร์ การทำความเข้าใจผลงานจำนวนหนึ่ง รวมถึงลักษณะทางความคิดของศิลปินที่เสนออยู่ในตัวงานนั้น เป็นคนละเรื่องกับการคาดหวังหรือการยึดติดกับผู้สร้างงาน เต็มวันนี้เรามักพบการพยายามวิเคราะห์อะไรเหล่านั้นออกไปด้วยการอ้างคำของโรลองด์ บาร์ตส์ มาอย่างลอยๆ ง่ายๆ เรื่อง “มรดกกรรมของผู้แต่ง” หรือการที่ไม่สนใจตัวผู้สร้างงาน คำพูดแบบนี้คงเข้าใจได้อยู่หรอกสำหรับสังคมที่เขาห่มเหและให้ความสำคัญกับการประมวล ชุดคั้นบันทึก วิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์รวมถึงข้อมูลเชิงชีวประวัติมาจนแทบจะเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งของสื่อสิ่งพิมพ์ไปแล้ว แต่สำหรับสังคมของเราที่ข้อมูลชั้นต้นของเรื่องต่างๆ ยังไม่เคยมีที่ทาง ไม่เคยมีความสำคัญ มันออกจะชวนน่าที่ เราจะทำเป็นก้าวข้ามอะไรแบบนี้ไปสู่อะไรที่ดูเหมือนจะขึ้นสูงกว่า แต่ฐานอ่อนยวบ

ที่แน่ๆ คือการวิจารณ์งานศิลปะมันทำได้จากหลายปริมาตร และศิลปะจะอย่างไรเสียก็ไม่ได้กำเนิดจากความว่างเปล่าในระบบจักรวาล ตัวอย่างเช่นเราไม่ควรไปจำกัดการนำเสนอความคิดและความรู้สึกของศิลปิน แต่เมื่อเขาเสนอ

“
 เพียงแต่บางทีมัน
 ก็ทิ้งน่าระอาและน่า
 ละอายที่คุณอาศัย
 ต้นทุนจากอดีต
 มาสถาปนาสถานะ
 ในปัจจุบันที่เปลี่ยน
 ไป โดยไม่กล้าหาญ
 พอที่จะยอมรับว่า
 ตัวเองเปลี่ยนไปแล้ว

”

ออกมาแล้ว เรามีสิทธิที่จะมองมันเป็น “ตัวบท” ของการวิเคราะห์
 ได้ และการวิเคราะห์ตัวบทนั้นย่อมถูกนำไปใช้ตอบคำถามบาง
 อย่างที่กว้างกว่าตัวงานนั้นได้ รวมถึงการนำมาทำความเข้าใจ
 ประวัติศาสตร์ทางความคิดที่อยู่ในการนำเสนอด้วย

ตัวอย่างที่น่าสนใจมากกรณีหนึ่งคือ บทนำของอาจารย์
 เป็นในหนังสือรวมเรื่องสั้น *ในกระจก: วรรณกรรมและการเมือง
 สยามยุคอเมริกัน* (2553) ซึ่งคนอาจจะไม่ค่อยสนใจอ่านเพราะ
 มองว่ามันเป็นเรื่องสั้นไทยเก่าๆ ยุคเพื่อชีวิตจำที่ “เอาร์ท” ไปแล้ว
 และการวิเคราะห์ก็ไม่ได้วิเคราะห์แค่ตัวงาน แต่ยังนำบริบททาง
 ประวัติศาสตร์รวมทั้งชีวประวัติของผู้เขียนเรื่องสั้นแต่ละคนมา
 ประกอบการวิเคราะห์ด้วยเสียอีก

แต่ผลเบื้องปลายของการวิเคราะห์แบบนี้ คือการสกัด
 ออกมาว่าความรู้สึกนึกคิดหรือไม่ก็ mentality ของเจเนอเรชั่น
 เดือนตุลานั้นมีความซับซ้อนหรือกระทั่งขัดแย้งในตัวเองอย่างไร
 และผลอย่างอื่น มันก็อาจจะช่วยมาตอบคำถามได้ส่วนหนึ่งด้วยถึง
 ความ “เปลี่ยนแปลง” หรือ “เปลี่ยนไป” ของพวกเขาในปัจจุบัน
 อาจารย์ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช ก็เคยทำแบบเดียวกันในการ
 วิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *ปีศาจ* ของเสนีย์ เสาวพงศ์ และต่อมาก็
 วิเคราะห์ทำที่ที่อยู่ในงานของนักเขียนไทยจำนวนหนึ่ง (โดย
 เฉพาะคนรุ่นตุลา) ต่อเหตุการณ์สลายการชุมนุมในเดือนเมษา-
 พฤษภาคม 2553 มันเป็นการทดลองเสนอข้อวิเคราะห์ที่ไม่ใช่แค่
 เรื่องตัวบุคคล คือไม่ใช่แค่เพื่อยกย่องหรือโจมตีตัวบุคคล แต่มัน
 หมายถึงการพยายามหาคำอธิบายในทางประวัติศาสตร์ต่อ
 คำถามที่ใหญ่กว่านั้น มันเป็นคำถามต่อความเปลี่ยนแปลงใน
 แต่ละช่วงรอยต่อของยุคสมัย ที่ก็จะมาเชื่อมโยงกับการทำความเข้าใจ
 ผลพวงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่นอาจารย์ชูศักดิ์ก็เคยสรุปไว้
 ว่า วิธีพิจารณาภูมิหลังของผู้แต่งของอาจารย์เป็นนี้จะคล้ายคลึง
 กับวิธีการของอาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ที่เคยเสนอไว้เกี่ยว
 กับความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในวิถีคิดของปัญญาชนที่นำไป
 สู่ “การคืนดีกับสถาบันกษัตริย์” เพียงแต่อาจารย์เป็นมองไปที่
 ปัจจัยเรื่องยุคอเมริกันและความเป็นกรุงเทพฯ ขณะที่อาจารย์

สมศักดิ์มองสถาบันกษัตริย์เป็นแกนกลาง

หรือบางทีมันก็ฟุ้งกันไปทั้งหมดนั่นแหละ คือบางทีก็อดรู้สึกไม่ได้ว่า ต่อให้มีภูมิหลังที่ดูน่าจะทำให้ขบถหรือแปลกแยกต่ออำนาจศูนย์กลาง และน่าจะเป็นพลังไปสู่การบุกเบิกถางทางสร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างไร แต่แล้วปัญญาชนนักกิจกรรมรุ่นนั้นส่วนใหญ่ที่ไม่ว่าจะมีภูมิหลังของความเป็น “เด็กบ้านนอก” หรือ “ลูกจีน” และต่อมาสามารถสถาปนาตำแหน่งแห่งที่ตัวเองจากฐานนั้นอย่างไร ถึงที่สุดพวกเขาส่วนใหญ่ก็รู้สึกว่ายังไม่ได้รับการยอมรับ หรือ ได้ (รับการ) สถาปนาโดยสมบูรณ์ จนกว่าจะได้รับการนับเข้าพวกหรือได้อยู่ใน “league” เดียวกันกับปัญญาชนหรือชนชั้นนำฝ่ายอนุรักษนิยม และเมื่อไรที่ฝ่ายอนุรักษนิยมโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายเจ้าอำนาจรับอัฐมู เขาก็ยิ่งโผเข้าหา แล้วสิ่งที่จะได้รับการบันทึกไว้ว่าเป็นการบุกเบิกแผ้วถางทางหรือการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงอย่างผ่าเผย ก็เลยกลายเป็นแค่เรื่องราวของเด็กดีอีกคนของระบอบที่สอบผ่านมาแล้วทั้งในและนอกสนาม

การพยายามหาคำตอบอะไรแบบนี้เป็นคนละเรื่องกันกับที่จะมามองว่าเป็นการคาดหวังอย่างไร้เดียงสาต่อตัวบุคคล แต่มันคือการพยายามแสวงหาความชัดเจนบางอย่าง อย่างน้อยก็ให้มีคำอธิบายต่อความพว้าเถื่อนของบางความหมายที่เคยเป็นหัวใจในทางประวัติศาสตร์ และทำให้มองเห็นว่าเรามาถึงจุดของความจำเสื่อมทางวัฒนธรรมและทางการเมืองขนาดที่เป็นกันอยู่ในปัจจุบันนี้ได้อย่างไร วาระอย่าง 24 มิถุนา หรืออย่าง 14 ตุลา จะมีพลังในทางสัญลักษณ์ของประชาธิปไตยได้อย่างไรในเมื่อความเป็นประชาธิปไตยในนิยามที่แจ่มชัดจากยุคก่อนหน้าถูกเกลื่อนหายมาเป็นลำดับ จากที่เคยชัดเจนว่าเป็นด้านตรงข้ามของระบอบกษัตริย์เป็นใหญ่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็กลายมาเป็นประชาธิปไตยแบบที่เป็นอย่างทุกวันนี้ คือแทบไม่มีอะไรเป็นแก่นสารของตัวเอง กระทั่งสิ่งพื้นฐานที่สุดอย่างการเลือกตั้งก็ยังคงถูกมองว่าจำเป็นมั่งไม่จำเป็นมั่ง ที่แจ่มชัดและเป็นสารัตถะจึงกลายเป็นอย่างเดียวคือวลีต่อท้ายว่ามันต้องเป็นไอ้ที่เรียกกันว่า “ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” เท่านั้นนะ แค่ว่าเรียกสั้นกว่านั้นก็ไม่ได้ ถ้าจะให้สั้นกว่านั้นเขาก็คงเลือกจะตัดคำว่าประชาธิปไตยออกไปเลยมากกว่า คือชื่อระบอบจะบอกว่าประชาชนจะเป็นใหญ่ยังไงไม่ใช่สาระ แต่สำคัญที่ว่า จะใหญ่แค่ไหนก็อยู่ที่กษัตริย์ที่เป็นประมุข

มันก็ทำให้นึกถึงว่า ความหมายของ “ปีศาจ” ในนวนิยายเรื่อง *ปีศาจ* ของเสैनีย์ เสาวพงศ์นั้น ครั้นจำเนียรกาลผ่านไปก็ไม่มีใครจดจำความแหลมคมของมัน

ได้ สิ่งที่คุณเอามาเป็นแรงบันดาลใจก็เหลือแค่ว่าเป็นนวนิยายที่มีพระเอกชื่อสาย สีมา เป็นหนุ่มบ้านนอก กับนางเอกชื่อรัชนี เป็นสาวสวยลูกคุณหนู เป็นแรงบันดาลใจเอาไว้ให้คนอยากเดินตามเป็นโมเดล แต่ก็แค่ในข่ายโมเดลของการเป็นวีรบุรุษหนุ่มบ้านนอกกับหญิงสาวสักคนของเขา (เป็นลูกขุนนางคหบดีหรือเชื้อเจ้าได้ก็ดี) มากกว่าอะไรอื่น สาระที่สำคัญกว่านั้นก็ปล่อยให้มันเป็นประวัติศาสตร์ที่ถ้าไม่ “หายไป” ก็ “ซำรุด” เสียหมดแล้ว

รสนิยมสามัญหรือความไร้รสนิยมในศิลปะ วัฒนธรรม

คำถามคือ “ไร้รสนิยม” ของใคร วรรณกรรมและศิลปะเป็นรูปแบบการสร้างสรรคที่น่าสนใจเพราะมันเปิดโอกาสให้เราลึกลับขอบเขตของกฎระเบียบ (ของสังคม ของภาษาหรือสื่อที่ศิลปะนั้นใช้) ไปให้ไกลที่สุดที่จะเป็นไปได้ หากศิลปะมีคุณค่าตั้งแต่ความเหมาะสม ความถูกต้อง ความมีรสนิยม ศิลปะนั้นก็หมดพลังตั้งแต่ยังไม่ได้สร้าง ศิลปะและวรรณกรรมไทยส่วนใหญ่จึงน่าเบื่อและจืดชืดมากในสังคมที่ยังมีพาดาน ไม่ว่าจะในแง่ของความคิด ศิลธรรม รสนิยม คอยกำกับงานสร้างสรรค์นั้น ย่อมไม่สามารถจะมีงานศิลปะและวรรณกรรมที่น่าตื่นตาตื่นใจ

แต่ก็ขอตั้งข้อสังเกตไว้หน้อยว่า ในกรณีของการล้อเลียนนั้น สิ่งที่สังคมเราอาจจะแปลกไปจากอีกหลายสังคมอยู่สักหน้อย คือบางทีเราก็ดูจะไม่ค่อยตะขิดตะขวงใจที่จะเล่นหรือล้อเลียนเสียดสีฝ่ายที่อยู่ใกล้ที่เรามองว่าต่ำกว่าเรามากกว่าจะเอาไปใช้กับฝ่ายที่อยู่สูงกว่า หรือมีอำนาจมากกว่า หรือล้อตัวเอง

พลังแห่งการเปลี่ยนแปลงของงานวัฒนธรรม

ผลทางการเมืองของศิลปะและวรรณกรรมไม่สามารถตัดสินหรือประเมินกันได้ในช่วงเวลาสั้น เพราะศิลปะและวรรณกรรมไม่เหมือนไฟฟ้าที่เปิดสวิตช์แล้วเห็นผลทันทีว่าหลอดไฟสว่าง หรือเหมือนยาแก้ปวดกินแล้วเห็นผลในไม่นานว่าช่วยให้หายปวดหัว ความถี่ของกิจกรรมด้านศิลปะเพื่อการประท้วงอย่างดีที่สุดบอกกับเราว่าปัญหาความขัดแย้งทางเมืองในขณะนี้มีความเข้มข้นแหลมคมมากจนกระทั่งคนเลือกใช้ทุกสื่อทุกวิถีทางเพื่อจะนำเสนอความคิดความเชื่อของตนเองออกมาต่อสู้ขั้วเดียวกัน

ถ้าศิลปะนั้นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระแสการเคลื่อนไหวทางการเมือง มันก็คือส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหว เหมือนหน้าที่แยกย่อยต่างๆ ของมวลชนในขบวนการเคลื่อนไหว มันไม่ได้ยิ่งใหญ่เป็นพิเศษ แต่ก็ไม่ใช้ไร้ค่า ใน

“
ศิลปะวรรณกรรม
ไทยส่วนใหญ่จึง
น่าเบื่อและจืดชืด
มากในสังคมที่ยังมี
เผด็จการ ไม่ว่าจะใน
แง่ของความคิด
ศิลปะ สนิยม
คอยกำกับ

”

บางกรณี สังคมก็ได้อาศัยลักษณะเฉพาะที่เป็น poetic license (หรือที่มีคนแปลว่ากวียานุโลม) ของมันในการสื่อหรือเสนอความรู้สึกนึกคิดบางอย่าง จึงกลายเป็นว่าในหลายกรณีศิลปินคือผู้ที่สามารถสื่อถึงสิ่งที่ประชาชนทั่วไปไม่อาจอธิบายออกมาตรงๆ ได้ ไม่ว่าจะด้วยข้อจำกัดทางกฎหมายหรือทางทักษะ อย่างกรณีบทกวี “จดหมายถึงฟ้า” ของเพ็ญคำ ประดับความ ในวันที่เขาอ่านบทกวีในพื้นที่การประชุมนั้น มันก็เป็นหมุดหมายในแง่การสะท้อนความรู้สึกร่วมบางอย่างของประชาชนจำนวนไม่น้อยในสถานการณ์ทางการเมืองช่วงหนึ่ง มันกลายเป็นความสากลในความจำเพาะนั้นได้ หรือบทกวี “อาชญากรรมต่อเนื่อง” และ “อนาคตจะเป็นเช่นนั้น” ของเดือนวาด พิมวนา ที่สารซึ่งตัวกวีต้องการสะท้อนถึงผู้มีอำนาจ มันปักหมุดได้เหมือนเป็นการรูกกลับในเชิงคำถามจากฝ่ายผู้ถูกกระทำ หรือผลงานของวงดนตรี “ไฟเย็น” ที่ไม่เชิงเป็นการนำปรากฏการณ์มากลั่นเป็นงานศิลปะที่ซับซ้อนลุ่มลึกขึ้น แต่ทำตรงกันข้ามคือแปร/แปลความซับซ้อนของความขัดแย้งออกมาผ่านสื่อที่ง่ายขึ้น เล่นกับความตรงไปตรงมาที่เป็นไปไม่ได้ ทำให้เป็นความคลุมเครือที่เข้าใจได้ง่าย

ผลงานเหล่านี้หรือของใครอีกหลายคนนั้น เมื่อผลิตออกมาแล้วฝ่ายผู้เสพจะขานรับในฐานะไหน มันก็ไม่ต่างจากหน้าที่โดยทั่วไปของศิลปะหรือคือใครพอใจจะใช้มันเป็นธงนำคำขวัญหรือใช้เป็นเครื่องปลอบประโลมใจ หรือครุ่นคิดใคร่ครวญอะไรหรือเอาไว้เสพเพลินๆ อย่างไม่ได้ทำให้มันต่างไปจากท่าทีปกติที่สังคมนี้มีต่องานศิลปะทั่วไปเท่าไรนักในเชิงความหมายไม่ได้ทำให้มันสาธารณ์ไปกว่าศิลปะในแง่กลเลอรี บทกวีหน้าพระพักตร์ หรือคอนเสิร์ตในศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย (ซึ่งทั้งหมดที่ว่ามานี้แม้จะดูเหมือนไม่ได้อยู่ในพื้นที่ของการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างชัดเจน แต่ในขั้นต่ำมันก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองวัฒนธรรมเสมอ) และมันก็เกี่ยวข้องกับท่าทีของผู้เสพงานด้วย คุณจะอ่าน *ฟ้าบ่กั้น* ในฐานะวรรณกรรมที่ใช้ภาษาไทยดีเด่น หรืออ่านเพื่อตอกย้ำอคติเรื่องโจง-จน-เจ็บของคนอีสาน หรือจะอ่านมันอย่างที่ชื่อมันก็บอกไว้อย่างนั้นตลอดมา

มันก็อยู่ที่ว่าคุณเสพศิลปะวรรณกรรมในความหมายไหน

ศิลปะมันเป็นเรื่องแปลกอยู่สักหน่อย อย่างน้อยก็สำหรับสังคมไทย คือ บางทีเราก็ตอบไปมองว่าศิลปะที่ลึกซึ้งสูงส่งคือการที่มันทำอะไรได้มากกว่าเป็น เครื่องรองรับหรือเครื่องมือ ทั้งที่เอาเข้าจริงเราก็ใช้มันเป็นเครื่องรองรับและเครื่องมือตามจริตและอคติทางชนชั้นของเราทั้งนั้น ทุกชนชั้นนั่นแหละ และใช้มันอย่าง ทั่วๆ ขว้างๆ เป็นส่วนใหญ่ด้วย เพียงแต่ในบางจังหวะของประวัติศาสตร์ “ศิลปะ” อันเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะมีพลังอะไรในสังคมไทยที่ประชาชนส่วนใหญ่เขาไม่ได้อภิเษก (ซาบซึ้ง) ไม่ได้เอาธุระด้วยนี่ละ มันกลับมีพลังบางอย่างที่ทำให้ผู้ปกครองกระสับ กระส่ายหรือวิตกจริตได้ ขณะเดียวกันก็สามารถบั่นทอน ลดคุณค่า ประณาม หยามเหยียดการต่อสู้ของฝ่ายประชาชนกันเองก็ได้ มากน้อยแตกต่างกันไป

แล้วถึงวันหนึ่งมันก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ หรือตัวมันเองก็ กกกลายเป็นประวัติศาสตร์เสียเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และถ้าสังคมไม่ถูกทำให้ ความจำเสื่อมไปเสียก่อน หรือหายความจำเสื่อมเมื่อไร มันก็จะถูกนำมาประเมิน และวิเคราะห์ต่อไป

จะศักดิ์สิทธิ์หรือสาธารณณ์แค่ไหนก็หนีไม่พ้นหรอก ■

4 ทศวรรษแรงงานไทย

นภาพร อติวานิชยพงศ์

ภาพ: เขมศักดิ์ ปาลประม

นภาพร อติวานิชยพงศ์ ผู้อำนวยการสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นหนึ่งในนักวิชาการด้านแรงงาน ซึ่งมีอยู่เพียงไม่กี่คนในประเทศนี้แม้ว่าชีวิตแบบสังคมอุตสาหกรรมของไทยจะเติบโตขยายตัวมากแล้วก็ตาม ปัญหาแรงงานและขบวนการกรรมกรมีความเกี่ยวพันกับ 14 ตุลาอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากกระแสแนวคิดเรื่องสามประสาน กรรมกร-ชาวนา-นักศึกษา ในช่วงหลัง 14 ตุลา วันนี้ถึงวาระครบรอบ 40 ปี 14 ตุลาแล้ว จึงน่าจะเป็นโอกาสอันดีที่จะได้สนทนากับ อ.นภาพรสักครั้ง เพื่อทบทวนและติดตามพัฒนาการของขบวนการแรงงานไทย ซึ่งสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

สัมภาษณ์/เรียบเรียง :
ชัยวัฒน์ ไชยจารุณิช

แรงงานก่อน 14 ตุลา

ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ตั้งแต่ยุคสมัยนั้น เป็นยุคที่ขบวนการแรงงานและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ อยู่ในบรรยากาศขบเซา เพราะถูกกดให้เงียบ ขบวนการแรงงานจะมีการเคลื่อนไหวก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลา 1 ปีเท่านั้น คือในช่วงประมาณปี 2515 เนื่องจากสภาพความยากลำบากของคนงาน โดยยุคนั้นเป็นยุคอุตสาหกรรมที่อยู่บนพื้นฐานการแข่งขันโดยใช้แรงงานราคาถูก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมด้านสิ่งทอ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานหนาแน่น และเป็นอุตสาหกรรมหลักขณะนั้น พอเริ่มมีกฎหมายเกี่ยวกับค่าแรงขั้นต่ำ กฎหมายเกี่ยวกับการรวมตัวเป็นสมาคมลูกจ้าง ขบวนการแรงงานจึงเริ่มมีการเคลื่อนไหว จากการศึกษาพบว่าอัตราการนัดหยุดงานก็มีสูงทีเดียวในช่วงนั้น สภาพของแรงงานคือ การจ้างงานในโรงงานซึ่งเป็นของเอกชนและในสถานประกอบการซึ่งเป็นของรัฐวิสาหกิจทั้งหมด ไม่ได้มีมิติเรื่องแรงงานนอกระบบและแรงงานข้ามชาติ ปัญหาในยุคนั้นเป็นปัญหาพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ คือปัญหาเรื่องค่าแรงต่ำและขาดสวัสดิการ ช่วงนั้นคนงานแทบไม่มีสวัสดิการใดๆ นอกจากกองทุนส่วนกลาง ซึ่งเป็นสวัสดิการเมื่อเกิดการบาดเจ็บเท่านั้น และแม้ว่าช่วงนั้นจะมีค่าแรงขั้นต่ำแล้ว คือวันละ 12 บาท แต่ก็ยังมีโรงงานบางโรงงาน โดยเฉพาะโรงงานขนาดเล็กที่ให้ค่าแรงต่ำกว่า 12 บาทเสียอีก

แรงงานกับ 14 ตุลา

บทบาทของแรงงานไม่เด่นอะไรในเหตุการณ์ 14 ตุลา อย่างภาพที่เราเห็นบทบาทของนักศึกษาจะมีมากกว่า แต่ถ้าพูดถึงการเคลื่อนไหวของแรงงานนั้น มีอยู่ก่อนแล้ว อย่างไรก็ดี เมื่อมีเหตุการณ์ 14 ตุลา เราจะเห็นได้ว่าบรรยากาศเปลี่ยนแปลง คือคล้ายกับการระเบิดออกของสิ่งที่ถูกกดมานาน ซึ่งเราจะเห็นว่ามีการนัดหยุดงานพุ่งสูงมาก และแทบทุกโรงงานก็จะมี การนัดหยุดงานเพื่อเรียกร้องเรื่องค่าจ้าง เรื่องสวัสดิการ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะว่าสภาพความยากลำบากของสภาพการจ้างงานในยุคนั้น เมื่อมีเสรีภาพมากขึ้น จึงเกิดการระเบิดออกมา

ในช่วงปี 2516-17 เท่าที่ศึกษาพบว่า คนงานเองก็ยังไม่มีความคิดทางการเมืองเท่าไร แต่ในช่วงปี 2518-19 ความคิดทางการเมืองเริ่มชัดเจนขึ้น ซึ่งก่อนหน้านี้จะเป็นลักษณะการต่อสู้ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก สภาพโดยรวมเป็นการรวมกลุ่มกันต่อรองเกี่ยวกับเรื่องคุณภาพชีวิตตัวเองมากกว่า

อย่างขบวนการนักศึกษาก็ติดคักเช่นกัน ในช่วงปี 2516-17 โครงการแรกๆ

ที่นักศึกษาไปเริ่มทำหลัง 14 ตุลาคมคือ เรื่องเผยแพร่ประชาธิปไตย หลังจากนั้น ขบวนการความคิดจึงเริ่มเข้มข้นมากขึ้น ซึ่งพบว่าเริ่มมีแนวคิดแบบสังคมนิยมเข้ามาในขบวนการนักศึกษาประมาณปี 2518 เป็นต้นมา ด้านขบวนการแรงงานก็เหมือนกัน แต่ต้องยอมรับว่าเมื่อเทียบกับนักศึกษาแล้ว แรงงานไม่ซับซ้อนเท่า แต่ก็มิขบเทา เช่น เมื่อมีการนัดเดินขบวนก็จะมีกลุ่มแรงงานเข้าร่วมอยู่ เพราะฉะนั้นมันมีการเคลื่อนไหวของแรงงานสะสมมาก่อนหน้านี้ เมื่อมีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหมือนเป็นจุดเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว จากการปริมาณสะสมไปสู่คุณภาพใหม่ ดังนั้น 14 ตุลาคมนี้มีผลตรงนี้ คือทำให้ทุกอย่างมันพุ่งขึ้นและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

หลังจาก 14 ตุลา เมื่อบรรยากาศทางการเมืองเปิด ทำให้แนวคิดสังคมนิยมเข้ามา ซึ่งดูเหมือนจะเป็นคำตอบของสังคมไทย ขณะนั้นสังคมมีปัญหาทางด้านความเหลื่อมล้ำมาก ทั้งทางด้านการศึกษา ความแตกต่างระหว่างชนบทกับเมือง ดังนั้นก็เป็นกร่าง่ายที่ความคิดทางสังคมนิยมจะเข้ามา และยังมีคนบางส่วนที่ได้รับการจัดตั้งจากพรรคคอมมิวนิสต์ แต่เป็นส่วนน้อย ในขบวนการแรงงานเริ่มมีการแบ่งกลุ่มเป็นกลุ่มสนใจทางการเมืองแนวสังคมนิยมชัดเจน กับกลุ่มที่ยังเน้นเรื่องสหภาพแรงงาน

กลุ่มสนใจแนวสังคมนิยมคือกลุ่มคุณเทิดภูมิ ใจดี และคุณประสิทธิ์ ไชโย ซึ่งรวมกันในนามของ “ศูนย์ประสานงานกิจกรรมแห่งชาติ” และใกล้ชิดกับขบวนการและผู้นำนักศึกษา อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มของสหภาพแรงงาน นำโดยคุณไพศาล รัชชชยันนท์ คุณอารมณ พงศ์พงษ์ สายรัฐวิสาหกิจและกรรมกรเอกชน กลุ่มนี้ไม่ได้แสดงออกทางด้านความคิดทางการเมืองที่ชัดเจน แต่คำว่าไม่ชัดเจนตอนนั้น แต่ถ้าเทียบกับสมัยนี้จะเห็นว่าชัดเจนกว่ามาก ถ้าเทียบกันในระดับทางสังคม ก็เป็นกลุ่มที่เน้นลัทธิสหภาพแรงงานที่ว่าต่อสู้เพื่อให้แรงงานมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ไม่ถึงขนาดจะโค่นล้มระบบทุนนิยม แต่ทั้งสองกลุ่มนี้ไม่ได้มีความขัดแย้งกันทางการต่อสู้ ยังมีการเคลื่อนไหวร่วมกันบ้าง แต่การจัดงานวันแรงงานนั้นแยกกันจัด กลุ่มลัทธิสหภาพจัดงานที่สวนลุมพินี ส่วนกลุ่มประสานงานกรรมกรมาจัดที่หอประชุมใหญ่ธรรมศาสตร์ ซึ่งก็จะมีเนื้อหาที่เข้มข้น เป็นเนื้อหาเรื่องสังคมนิยมเสียส่วนใหญ่

เนื่องจากว่าเป็นกลุ่มที่มีความคิดทางการเมืองชัดเจน คนที่จะเข้าไปเป็นสมาชิกก็ต้องเป็นคนที่มีความคิดทางการเมืองเข้มข้นมาก เพราะฉะนั้นกลุ่มศูนย์ประสานงานกรรมกรจะเล็กกว่า สมาชิกของกลุ่มทางด้านลัทธิสหภาพแรงงาน

“
สาเหตุของการเกิด
แรงงานข้ามชาติ
อีกด้านหนึ่ง คือ
งานอย่างเช่น
แรงงานแกะกุ่ม
แรงงานประมง
แรงงานภาคเกษตร
เป็นงานที่แรงงาน
ไทยไม่ทำแล้ว
เพราะมีทางเลือกที่
ดีกว่านั้น

”

นั้นมีมากกว่า เพราะว่ามีฐานแรงงานจากทางรัฐวิสาหกิจด้วย ซึ่ง
ขณะนั้นแรงงานภาครัฐวิสาหกิจมีจำนวนมากกว่าภาคเอกชน แต่
จริงๆ จำนวนสมาชิกก็ไม่ได้มากอะไร เพราะสภาพในช่วงนั้น
คนงานก็ไม่ค่อยมีการศึกษา การรวมกลุ่มจัดตั้งยิ่งยากกว่าสมัยนี้
ทั้งสองกลุ่มยังมีเอกภาพร่วมกันในการต่อสู้เรื่องค่าจ้าง เรื่อง
สวัสดิการ ซึ่งเป็นประเด็นหลักของขบวนการแรงงานในยุคนั้น

ในการตั้งสหภาพแรงงานนั้น จากการศึกษาเราจะพบว่า
มีเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาขัดขวางการรวมกลุ่มของแรงงานมาก เช่น
เมื่อคนงานรวมตัวเพื่อไปขอจดทะเบียนที่หน่วยงานรัฐ เจ้าหน้าที่
รัฐจะแอบบอกเจ้าของโรงงาน เมื่อนายจ้างรู้จักจะไปเลิกจ้างแกน
นำ หรือเวลามีข้อขัดแย้งกับนายจ้าง เจ้าหน้าที่รัฐมักเข้าข้างฝ่าย
นายจ้างมากกว่า ซึ่งตอนนั้นมุมมองของแรงงานที่มีต่อรัฐค่อนข้าง
แง่ เพราะคิดว่าอยู่ข้างฝ่ายนายจ้าง

ขบวนการแรงงานในช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบ

หลัง 6 ตุลา 19 ซึ่งมีการปกครองโดยคณะรัฐประหาร ช่วงสมัย
นายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร สหภาพแรงงานหลายแห่ง
ถูกยกเลิกไป เพราะกฎหมายถูกยกเลิก แต่หลังจากนั้น 1 ปี
เหตุการณ์เริ่มคลี่คลาย เนื่องจากเมื่อมีการเลือกตั้งปี 2521 เมื่อ
มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแรงงานกลับมา สหภาพแรงงานได้รับการ
รับรองจากกฎหมายแรงงานสัมพันธ์ ซึ่งแต่เดิมมีองค์กรจัด
ตั้งสหภาพแรงงาน โดยก่อรูปมาตั้งแต่สมัยก่อน 6 ตุลา ก็กลับมา
ทำกันต่อ และผู้นำหลายคนในยุคนั้นก็กลับมาทำต่อ ขบวนการ
แรงงานจึงสามารถต่อเนื่องได้โดยเฉพาะสายสหภาพแรงงาน
นิคม ส่วนกลุ่มแรงงานที่มีความคิดด้านสังคมนิยมยังค่อนข้าง
เจือจาง เพราะส่วนใหญ่ยังเข้าป่าอยู่ ต่อมาแม้ว่ายังมีแรงงาน
หรือนักศึกษาบางส่วนที่พยายามฟื้นฟูแนวคิดสังคมนิยมคอม-
มิวนิสต์ขึ้นมาใหม่ แต่ก็จบสิ้นลงเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่ง
ประเทศไทยล่มสลายในช่วงปี 2528

ในช่วงหลัง 2520 อุตสาหกรรมสิ่งทอยังเติบโตอยู่มาก
ส่วนอุตสาหกรรมรถยนต์ก็เริ่มขยายตัวขึ้น ส่วนใหญ่เป็น

อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้น เพราะว่าประเทศไทยช่วงนั้นยังเป็นแรงงานราคาถูก เป็นยุคที่บรรษัทข้ามชาติเสื้อผ้าห้อยดั่งไม่สามารถตั้งโรงงานผลิตในประเทศตนเองแล้ว เนื่องจากค่าจ้างแรงงานแพง จึงเคลื่อนย้ายโรงงานมาตั้งอยู่ที่ประเทศกำลังพัฒนา ทั้งจากญี่ปุ่นและอเมริกา เราจะพบโรงงานสิ่งทอขนาดใหญ่จากประเทศเหล่านั้นมาอยู่ย่านรังสิตจำนวนมาก แต่ที่ในย่านอ้อมน้อยก็จะเป็นโรงงานสิ่งทอขนาดเล็กและขนาดกลางของนายทุนในประเทศ ถ้าย่านสมุทรปราการก็จะมีโรงงานโรงเหล็ก โรงงานโลหะ จำพวกนี้ สหภาพแรงงานก็จะอยู่ในภาคอุตสาหกรรมเหล่านี้

ปัญหาของแรงงานช่วงนี้ สำหรับแรงงานภาคเอกชน ยังเป็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจอยู่ เช่น ปัญหาค่าจ้างราคาถูก สวัสดิการต่ำ ขณะที่ปัญหาเรื่องนี้ค่อนข้างคลี่คลายแล้วในแรงงานภาครัฐวิสาหกิจ จึงมีการยกระดับปัญหาขึ้นไปสู่การปรับโครงสร้างค่าจ้างแรงงานมากกว่า ดั้งเดิมว่า เมื่อปี 2533 แรงงานภาครัฐวิสาหกิจมีการนัดหยุดงานเพื่อปรับโครงสร้างเงินเดือน ขณะที่แรงงานภาคเอกชนยังเรียกร้องเรื่องค่าแรงขั้นต่ำ และแรงงานรัฐวิสาหกิจส่วนนี้ยังมีการเรียกร้องให้ยกเลิกการแปรรูปออกนอกระบบรัฐอีกด้วย ซึ่งปัญหาเรื่องการแปรรูปนี้เริ่มมีตั้งแต่ปี 2530 มาแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นควบคู่ไปกับประเด็นเรื่องค่าจ้าง เพราะว่าการแปรรูปรัฐวิสาหกิจในมุมมองของแรงงานรัฐวิสาหกิจนั้นส่งผลกระทบต่อเรื่องความมั่นคงในการทำงาน เช่น การถูกลดรอนสวัสดิการ การถูกเลิกจ้างได้ง่าย ซึ่งในขณะนั้นสถานะของแรงงานรัฐวิสาหกิจมีความมั่นคงมาก อาจจะมากกว่าข้าราชการด้วยซ้ำ เพราะมีระบบสวัสดิการที่ดีมาก และการถูกเลิกจ้างนั้นแทบเป็นไปได้

ดังนั้น สภาวะของแรงงานภาคเอกชนกับภาครัฐวิสาหกิจจึงเริ่มมีความแตกต่างกันมากขึ้น เริ่มมีความห่างกันมากขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่ยังเชื่อมกันได้ คือการมีขบวนการแรงงาน ซึ่งมีสภาลูกจ้างระดับชาติ แบ่งออกเป็นแรงงานภาครัฐวิสาหกิจและภาคเอกชน ในช่วงนั้นแกนนำภาครัฐวิสาหกิจยังมาช่วยแรงงานภาคเอกชนเคลื่อนไหวอยู่ อย่างเช่นเวลาแรงงานภาคเอกชนเคลื่อนไหวเรียกร้องค่าแรงขั้นต่ำ แรงงานภาครัฐวิสาหกิจก็มาช่วย เมื่อแรงงานนัดหยุดงานก็มาช่วย ซึ่งถือว่ายังมีความสมานฉันท์กันอยู่ แต่ในช่วงปลายทศวรรษ 2530 การเชื่อมร้อยกันเช่นนี้เริ่มเจือจางลง จนปัจจุบันกลายเป็นแยกกันชัดเจน

แรงงานยุคประชาธิปไตยเต็มใบ เศรษฐกิจเติบโต

ช่วงนั้นถือว่าขบวนการแรงงานค่อนข้างคึกคัก ออกมาเคลื่อนไหวกันมากมาย เช่น ภาคเอกชนเคลื่อนไหวเรื่องค่าแรงขั้นต่ำ เรื่องต่อต้านรูปแบบการจ้างงานชั่วคราว พวกรัฐวิสาหกิจก็เคลื่อนไหวเรื่องการปรับโครงสร้างเงินเดือน การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และเริ่มมีการเคลื่อนไหวเรื่องประกันสังคมในช่วงปี 2531-2532 ซึ่งเป็นประเด็นหลักร่วมกันของแรงงานทั้งสองภาคส่วน

ประเด็นประกันสังคมต้องถือว่าอาจารย์นิคม จันทรวิทุรเป็นผู้ที่ต่อสู้เรื่องนี้ ตั้งแต่แรกเป็นสิบปี นี่เป็นพัฒนาการของขบวนการแรงงาน เพราะว่าประเทศเพื่อนบ้านหลายประเทศมีประกันสังคมกันก่อนแล้ว เช่น ฟิลิปปินส์มีก่อนเราหลายปี หรือประเทศก้าวหน้าในแถบยุโรปซึ่งมียาวนานแล้ว อีกส่วนหนึ่งเนื่องจากสภาพชีวิตทางเศรษฐกิจเริ่มดีขึ้น เริ่มคิดอะไรนอกเหนือจากค่าจ้าง ซึ่งถือเป็นประเด็นเฉพาะหน้าไป และหันมาคิดถึงเรื่องประกันสังคม ซึ่งเป็นระบบรองรับสวัสดิการมากขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นพัฒนาการทางสังคมที่ต้องเป็นไป

ในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ขบวนการแรงงานประสบความสำเร็จในการผลักดันนโยบายหลายเรื่อง เช่น เรื่องประกันสังคม สิทธิลาคลอด 90 วันมีขึ้นในปี 2534 ประเด็นเรื่องสุขภาพความปลอดภัยในการทำงานเริ่มมีการเคลื่อนไหวมากขึ้น เนื่องจากเมื่อปี 2536 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ที่โรงงานเคเดอร์ชิ่ง และการยอมรับทางสังคมด้วย จากที่ก่อนหน้านี้สังคมไม่ได้สนใจเรื่องนี้

อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มจัดตั้งสหภาพแรงงานยังกระจุกตัวอยู่รอบๆ กรุงเทพฯ ส่วนในพื้นที่อุตสาหกรรมต่างจังหวัดยังมีน้อยอยู่ แต่ยิ่งถือว่าดีกว่าอดีต เพราะยังมีสหภาพแรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งขึ้นใหม่ให้เห็นบ้าง เช่น สหภาพ-แรงงานภาคตะวันออก สหภาพแรงงานสระบุรี แต่ในภาคอื่นๆ ยังน้อยอยู่มาก อีกส่วนหนึ่งคือ องค์กรประกอบของการจ้างงานเปลี่ยนไป แรงงานในโรงงานที่สามารถจัดตั้งสหภาพมีน้อยลง ขณะที่แรงงานส่วนใหญ่คือแรงงานนอกระบบไม่สามารถเป็นสมาชิกสหภาพได้ และยังมีแรงงานข้ามชาติ ซึ่งมีข้อจำกัดมาก ทำให้ไม่สามารถจัดตั้งสหภาพแรงงานได้ จึงทำให้เกิดโครงสร้างการรวมกลุ่มของแรงงานแบบใหม่ คือโครงสร้างแบบเครือข่าย “คณะกรรมการสมานฉันท์แรงงานไทย” ซึ่งรวมเครือข่ายแรงงานนอกระบบด้วย สภาพของเครือข่ายนี้ไม่เหมือนสหภาพแรงงาน เพราะไม่สามารถต่อรองเรื่องค่าจ้าง หรืออะไรต่างๆ กับนายจ้างได้ แต่ทำหน้าที่ในการผลักดันทางนโยบาย ส่วนในกลุ่มแรงงานข้ามชาติยังต้องอาศัยองค์กรพัฒนาเอกชนมาช่วยในเรื่องการรวมกลุ่ม เพราะตัวของเขาเองยังไม่

“
 ขบวนการแรงงาน
 จะยังคงอยู่ใน
 สังคมไทยต่อไป
 แม้จะมีการพูดกัน
 ว่าขบวนการแรงงาน
 อ่อนแอ ซึ่งมีการ
 พูดเช่นนี้มานาน
 กว่า 20 ปีแล้ว

สามารถขึ้นมาจัดตั้งองค์กรในเรื่องแรงงานข้ามชาติได้

การเกิดแรงงานนอกระบบและแรงงานข้ามชาติเป็นผลจากการพัฒนาของระบบทุนนิยม เนื่องจากแรงงานในระบบในประเทศต่างๆ เริ่มมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีค่าแรงสูงขึ้น ทุนนิยมจึงพยายามหาทางลดต้นทุนตรงนี้ให้ได้ โดยการเปลี่ยนวิธีการจ้างงาน เป็นแบบจ้างงานนอกระบบ จ้างงานเหมาช่วง หรือจ้างแรงงานข้ามชาติ เพื่อให้ได้กำไรมากขึ้น สาเหตุของการเกิดแรงงานข้ามชาติอีกด้านหนึ่ง คืองานอย่างเช่น เด็กเสิร์ฟในบ้านอาหาร แรงงานแกะกุ้ง แรงงานประมง แรงงานภาคเกษตร เป็นต้น เป็นงานที่แรงงานไทยไม่ทำแล้ว เพราะมีทางเลือกที่ดีกว่านั้น

นี่เป็นการปรับตัวในการรวมตัวของแรงงานอย่างหนึ่ง เมื่อไม่มีความเป็นเอกภาพขององค์กรแรงงานระดับชาติ แรงงานจึงรวมตัวกันในลักษณะเป็นศูนย์ประสานงาน ในอดีตยังมีเพียงแรงงานในระบบเท่านั้น แต่ในระยะหลังขบวนการแรงงานเริ่มดึงแรงงานนอกระบบและแรงงานข้ามชาติเข้าร่วมด้วย แรงงานส่วนนี้ก็มีความจำเป็นในการรวมกลุ่มอยู่แล้ว เพราะหากพวกเขาเคลื่อนไหวเรื่องค่าแรงหรือสวัสดิการเพียงลำพัง อาจจะยากในการสร้างอำนาจการต่อรองด้วยตัวเอง เมื่อพวกเขาเข้ามาอยู่ในโครงสร้างคณะกรรมการสมานฉันท์ คณะกรรมการสมานฉันท์ก็ต้องเรียกร้องหลักประกันและสิทธิแรงงานให้แรงงานนอกระบบหรือสวัสดิการคุ้มครองแรงงานข้ามชาติ

ความขัดแย้งเหลืออง – แดง

ในแรงงานระดับสหภาพแรงงานก็มีการแบ่งสีกัน ซึ่งหากพูดถึงเรื่องประเด็นทางการเมืองก็ต้องแตกกัน จึงยกวันประเด็นนี้และเน้นประเด็นสิ่งที่ต้องการร่วมกันมากกว่า คือโดยพื้นฐานก่อนเกิดความขัดแย้ง เขามีแนวโน้มที่จะไปทางใดทางหนึ่งอยู่แล้ว เช่น ทางสีเหลืองที่เห็นชัดที่ชูประเด็นเรื่องรักในหลวง เกลียดระบอบทักษิณ พวกเขาคิดเช่นนี้มาก่อนแล้ว หรือฝ่ายสีแดง พวกเขา ก็อาจจะชอบทักษิณในเรื่องนโยบายประชานิยม หรือรับไม่ได้กับการรัฐประหารเช่นนี้มาก่อนแล้ว

พัฒนาการของขบวนการแรงงานไทย

สิ่งที่เห็นชัดคือ หนึ่ง ขบวนการแรงงานได้พัฒนาตัวเองให้มีความสอดคล้องกับรูปแบบการจ้างงาน จากอดีตที่เน้นการเป็นตัวแทนในสถานประกอบการ ปัจจุบันได้ขยายตัวไป ซึ่งไม่ได้ยึดอยู่กับแรงงานในโรงงาน แต่รวมทั้งแรงงานนอกระบบ และแรงงานข้ามชาติด้วย ตรงนี้สอดคล้องกับพัฒนาการของระบบทุนนิยม

สอง ในแง่ของความเป็นองค์กร รูปแบบเดิมจะเน้นความเป็นองค์กรชัดเจน เช่น สภาองค์กรลูกจ้าง ซึ่งปัจจุบันพบว่ารูปแบบเดิมมีข้อจำกัด เพราะฉะนั้นจึงมีการพัฒนาให้มีความยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพขึ้น เช่น การรวมตัวเป็นเครือข่ายแรงงานคณะกรรมการสมานฉันท์ฯ

สาม ในเชิงเนื้อหา ก็มีมิติกว้างขึ้น แต่เดิมขบวนการแรงงานมีเนื้อหาเน้นที่เรื่องค่าจ้าง เรื่องสวัสดิการ ก็มีการพัฒนาไปสู่ระบบต่างๆ ในระยะยาวมากขึ้น เช่น ระบบสวัสดิการ ระบบความปลอดภัย ระบบประกันสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เฉพาะคนงานได้รับประโยชน์ แต่ทุกฝ่ายในสังคมโดยรวมได้รับประโยชน์ด้วย

ทั้ง 3 ประเด็นนี้เป็นประเด็นการพัฒนาของแรงงานที่ก้าวหน้าในระยะ 40 ปีที่ผ่านมา ส่วนโดยทิศทางนั้น ขบวนการแรงงานจะยังคงอยู่ในสังคมไทยต่อไป แม้ว่ามีการพูดกันว่าขบวนการแรงงานอ่อนแอ ซึ่งมีการพูดเช่นนี้มานานกว่า 20 ปีแล้ว แต่ขบวนการแรงงานยังมีความพัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด แม้จะไม่รุ่งโรจน์ก็ตามที่ ■

4 ทศวรรษชนบทไทย

จามะรี เชียงทอง

ภาพ: อัญชลี มณีโรจน์

จามะรี เชียงทอง ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นนักวิชาการคนหนึ่งที่มึผลงานศึกษาเกี่ยวกับชวชนบทโดยเฉพาะในภาคเหนือ ต่อเนื่องในช่วงประมาณ 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ล่าสุดเป็นหัวหน้าคณะวิจัย ซึ่งตีพิมพ์ออกมาในชื่อ *ชนบทไทย: เกษตรกรระดับกลางและแรงงานไร้ที่ดิน* (2556) และเป็นบรรณาธิการวารสาร *สังคมศาสตร์* มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ฉบับ “ชวชนบทใต้กระแสนุ่น” (2556) ลองมาฟังทัศนะของอาจารย์จามะรีต่อความเปลี่ยนแปลงของชนบทไทยในรอบ 4 ทศวรรษด้วยมุมมองที่ไม่โรแมนติก

สัมภาษณ์ :
ชัยธวัช ตุลาธนะ
เรียบเรียง :
ชัยวัฒน์ ไชยจารุณิช

งานศึกษาเรื่องชาวนาและชนบทไทย

ชาวนาเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้วเป็นอย่างไร งานวิชาการที่ปรากฏในช่วงทศวรรษ 2510 ส่วนใหญ่ ถ้าเป็นด้านสายสังคมศาสตร์ที่คุ้นเคยก็จะเป็นงานของนักมานุษยวิทยา ซึ่งจะศึกษาชนบทภาคเหนือกับภาคอีสานค่อนข้างมาก อาจจะเป็นเพราะบรรยากาศการเคลื่อนไหวในภาคเหนือและภาคอีสานในช่วงสงครามเย็นด้วย งานของนักมานุษยวิทยาต่างประเทศที่ศึกษาเรื่องชนบทไทยช่วงนั้นไม่ได้เป็นคำถามเกี่ยวกับประเด็นเรื่องทางการเมือง แต่คำถามสำคัญอันหนึ่งคือถามว่า ชาวนาคิดอย่างไร หมายความว่าชาวนามีความสุขขนาดไหน มีความลำบากยากแค้นขนาดไหน ซึ่งลักษณะงานที่เขียนออกมาในช่วงปี 2516 ก็คือ “จน” แต่ไม่ได้มีความแตกต่างกันภายในสังคมชาวนามาก หมายความว่าก็มีชาวนารวยและชาวนาจน แต่ชาวนารวยไม่ได้รวยมาก และมีลักษณะของความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ได้มีความขัดแย้งกันภายในสังคมชาวนาเอง

ต่อมามีจุดเปลี่ยนที่สำคัญในงาน 2 ชิ้นที่ศึกษาโดยเฉพาะในภาคเหนือ คืองานของ Jack M. Potter¹ และของ Andrew Turton² ซึ่งออกมาในปี 2519 Potter พูดว่าสังคมชาวนาเริ่มจะมีความแตกต่าง เริ่มใช้คำว่า class อยู่ในนั้น มีชนชั้นที่มีที่ดินไม่เท่ากัน แต่ไม่มีความขัดแย้งแม้จะมีความแตกต่างกันก็ตาม เช่น ลูกกลายเป็นชาวนาไร้ที่ดิน แยกครอบครัวออกไปแล้วพ่อแม่ยังไม่ได้ยกที่ดินให้เลยเข้าที่นาของพ่อแม่ ก็จะมีลักษณะเหมือนชาวนาผู้เช่า แต่จริงๆ แล้วไม่ใช่แบบนั้น สรุปง่าย ๆ ก็คือในทศวรรษ 2510 งานศึกษาบอกว่ามีชาวนาจนทั่วไป แต่ว่ากระแสดความขัดแย้งภายในชุมชนเองไม่มี ส่วนงานหนึ่งของ Turton ก็จะมีเรื่องอำนาจรัฐที่เข้าไปกระทำต่าง ๆ เพราะช่วงปี 2516-19 นั้นจะเป็นช่วงที่มีความขัดแย้งทางการเมืองสูง มี limits of ideological domination หรือขีดจำกัดต่าง ๆ ของการครอบงำ แต่ว่าในแง่ภายในชุมชนเองก็จะไม่ต่างจากงานของ Potter คือมองว่าไม่ได้มีความขัดแย้ง มันกลายเป็นลักษณะของคู่ตรงข้ามระหว่างชาวนากับรัฐ ก็เป็นเรื่องของกระแสทางการเมืองด้วยที่ทำให้มองอย่างนั้น

แต่ตอนหลังก็เปลี่ยนไปเยอะในเรื่องมุมมองของชนบทไทย งานชิ้นหนึ่งของ Charles F. Keyes ที่ตอนหลังคนก็อ้างกันเยอะคือเรื่อง cosmopolitan

¹Thai Peasant Social Structure (1976)

²“Northern Thai Peasant Society” (1976)

villagers³ บอกว่าชาวภาคอีสานเดินทางเข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ และต่างประเทศ แสดงว่าเขารับรู้ว่ามีโลกกว้างมันเป็นอย่างไร และมีงานของลูกศิษย์อาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ เช่นงานของคุณพรรณภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข⁴ อันนั้นดีมาก เป็นเรื่องของคนที่ไปทำงานในสิงคโปร์และที่อื่นๆ แล้วกลับมาเป็นผู้นำหมู่บ้าน กลับมาลงรับเลือกตั้งท้องถิ่น และจะมีความคิดว่าทำไมเราไม่ทำหมู่บ้านของเราให้ดีเหมือนสิงคโปร์หรือที่อื่นๆ ที่เขาไปเห็นมา คือมันมีความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตตรงนั้นมากขึ้น งานในช่วงหลังทศวรรษ 2530 ก็จะออกมาในแนวโน้มมากขึ้น

แนวโน้มของภาคเกษตร

ตอนนี้ตัวเลขของสำนักงานสถิติการเกษตรระบุว่า มีครัวเรือนเกษตรกรที่อยู่ในชนบทเหลือแค่ 35% คือมีอยู่ประมาณ 5.8 ล้านครัวเรือน ประชากร 1 ใน 3 เป็นคนที่อยู่ในชนบท ตัวเลขจากสำนักงานสถิติการเกษตรอีกเหมือนกันบอกว่าแต่ละครัวเรือนมีที่ดินเฉลี่ย 25 ไร่ต่อครัวเรือน แต่ถ้าเป็นภาคเหนือมีเพียง 8-9 ไร่ต่อครัวเรือน ในขณะที่ภาคกลางจะตกที่ 20-50 ไร่ เพราะฉะนั้นตัวเลขพื้นที่การเกษตรของภาคเหนือตอนบนจะเล็กกว่า แต่ก็ถูกชดเชยด้วยพื้นที่ที่สามารถปลูกข้าวได้หลายครั้งต่อปี ทำได้ตลอดทั้งปี

ในเชิงกายภาพ ในภาคเหนือที่ดินจำเป็นต้องมีขนาดเล็ก ภาคนี้มีภูเขาเยอะมาก ที่ราบมีน้อยมาก เช่น ที่ราบลุ่มเชียงใหม่ ลำพูน ที่ราบเชิงชาย พะเยา แพร่ น่านอีกเล็กน้อยเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นที่ดินถือครองก็จะน้อย แต่ก่อนเราถางที่ดินเพิ่มได้ แต่ตอนนี้เราทำไม่ได้ ที่นี้เมื่อที่ดินเล็กแล้วจะอยู่ได้อย่างไร บางคนจะต้องออกไปจากหมู่บ้าน คนรุ่นใหม่ต้องออกไป หรือถ้าจะอยู่ก็ต้องหาอาชีพเสริมแค่นั้นเอง

อีกส่วนหนึ่งที่เป็นไปได้ในตอนนี้ คือการเกิดขึ้นของแปลงที่ดินการเกษตรขนาดใหญ่ แต่ก็ค้นพบว่าข้อจำกัดของที่ดินขนาดใหญ่คือมันไม่โต เพราะเขาไม่มีแรงงาน คือถ้าคุณจะทำเกษตรในที่ดินขนาดใหญ่ คุณใช้เครื่องจักรช่วยได้บางส่วน แต่ไม่ใช้กับพืชทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกสวนผลไม้ เช่น สวน

³Keyes ได้บรรยายเรื่อง “From Peasants to Cosmopolitan Villagers: the transformation of ‘rural’ northeastern Thailand” เมื่อวันที่ 15 พ.ย. 2553 ที่คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ม.ธรรมศาสตร์

⁴“อัตลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติคืนถิ่นกับการต่อรองการพัฒนาของชาวบ้านในจังหวัดลำปาง” (2551)

ลำไย เรายังไม่มีเครื่องเก็บลำไย หรือสวนสตอร์เบอร์รี่ สวนผักก็เช่นกัน เพราะฉะนั้นปัญหาของที่ดินขนาดใหญ่ ซึ่งในที่สุดมันไม่เพียงพอ คือค้นหาแรงงานเยอะขนาดนั้นไม่ได้ และคุณไม่ต้องการจ้างแรงงานทั้งปี เพราะธรรมชาติของการทำภาคเกษตรใช้แรงงานไม่เหมือนกัน คือจะต้องการแรงงานสูงตอนที่เรากีบเกี่ยว แต่ว่าตอนที่ดูแลไม่จำเป็น เพราะไม่มีประโยชน์ที่จะจ่ายเงินเดือนคนจำนวนมากเต็มเดือน มันถึงเกิดระบบ subcontract ขึ้นมา คือในที่สุดต้องให้คนอื่นเข้าไปดูแลหรือต้องจ้างเหมาแรงงาน เพราะมีปัญหาแรงงานตรงนั้น ทำให้ที่ดินขนาดใหญ่ไม่เกิดขึ้น เราอาจคิดถึงในสหรัฐอเมริกาที่ปลูกไร่ข้าวโพดขนาดใหญ่ มีการขนส่งเปร์รี่อะไรต่างๆ แต่ถ้าเราพูดถึงบางอุตสาหกรรม เช่น ไร่สตอร์เบอร์รี่ เขาต้องใช้แรงงาน ถึงได้มีแรงงานข้ามชาติจากเม็กซิโกเข้ามาเป็นแรงงานภาคเกษตรกรรมในสหรัฐอเมริกาเยอะมาก หรือไม่อย่างนั้นก็ต้องปล่อยให้คนเข้าไปทำกันเองแปลงเล็กๆ ในครัวเรือน เพราะมันไม่สามารถทำแบบอุตสาหกรรมได้ทั้งหมด ถึงแม้จะมีความพยายาม บางส่วนทำได้ บางส่วนทำไม่ได้

กระบวนการพัฒนาของไทยกำลังเดินไปสู่การลดลงของภาคเกษตร (de-agrarianization)?

คิดว่ามันคู่ขนานกัน มันเป็นลักษณะพิเศษ คือภาคเกษตรไม่ persistent (คงทน) แต่เราก็อยู่ได้นาน คนหนุ่มสาวจะไม่ค่อยอยากอยู่ในชนบท คือว่าอยู่ในชนบทมันไม่สะดวกสบาย คุณจะนั่งมีนีสเกิร์ตไปทำงานก็ไปไม่ได้ คุณจะทาลีบหรือแต่งหน้าไปทำงานก็จะตลก หรือแม้แต่ผู้ชายก็เช่นเดียวกัน เคยคุยกับนักวิชาการญี่ปุ่น เขาบอกว่าเด็กผู้ชายในญี่ปุ่นไม่ค่อยอยากอยู่ในชนบท เพราะสาวไม่มอง ต้องเข้าไปเป็นหนุ่มในเมือง สาวถึงจะมองมากกว่า มันเป็น perception (ความเข้าใจ การรับรู้) ของคนที่เปลี่ยนไป

สังคมไทยก็ดูเหมือนจะเกิด de-agrarianization แต่ในช่วงที่ดิฉันทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกในปี 2532 คาดกันว่าตอนนั้นในที่สุดทุกคนจะต้องไปเป็นคนในเมืองหมด ปรากฏว่ามันไม่เชิงเสียทีเดียว คือว่าตอนนี้เรายังมีคนแก่อยู่ในภาคเกษตร และดิฉันคิดว่าภาคเกษตรก็ยังทำเงินได้ในระดับหนึ่ง เช่นในบทความของคุณจิรวรรณ พูดถึงคนทำฟาร์มไก่ สามปี-ภรรยาคนหนึ่งมีไก่หมื่นกว่าตัว ต้องใช้แรงงานต่างชาติ เพราะหนุ่มสาวของเราไม่ทำ ก็ไม่ทราบว่ามันจะเป็นอย่างไรในแคลิฟอร์เนียหรือไม่ที่จะมีไร่ขนาดใหญ่เคียงคู่ไปกับไร่ขนาดใหญ่ที่ให้ต่างชาติเช่า ซึ่งมันก็มีแนวโน้มที่จะเป็นไปได้ สมมติมีแรงงานพม่า 2 คนสามภรรยาเข้ามาเช่า

ที่ดิน 5 ไร่ เพื่อปลูกอะไรสักอย่าง มันก็จะเป็นไปในลักษณะนั้น

แต่อย่างไรก็คิดว่าคนในชนบทไม่ค่อยอยากขายที่ดิน เขาก็จะเก็บเงินไว้ ดินฉันคุยกับหลายคนที่พ่อแม่เขามีที่ดิน ตอนนี้เขามาทำงานในเมือง เขาก็ไม่อยากจะให้พ่อแม่ขาย เขาอยากเก็บที่ดินไว้ มันเป็น “ความมั่นคง” บางอย่างในวิถีคิดแบบไทยที่อยากมีที่ดินเอาไว้ เพราะฉะนั้นคนชนบทก็จะไม่ขายที่ดินง่ายๆ ถ้าไม่ต้องการเงินจริงๆ ฉะนั้นก็อาจจะไม่เกิดแนวโน้มในการมีแปลงเกษตรขนาดใหญ่ ส่วนคนที่มียี่สิบไร่ขนาดใหญ่อยู่แล้วก็อาจจะคิดว่าหากตัวเองไม่อยากทำเกษตรก็ไปหาแรงงานมาทำ

ดิฉันคิดว่ามันก็คากันอยู่อย่างนี้มานานแล้ว 20 ปี แต่เราก็ไม่รู้ คือในที่สุดสมมติว่าคนรุ่นใหม่ไม่ทำเกษตร อาจจะให้เช่าที่ดินไป ถ้าไม่มีใครเช่าก็ไม่เป็นไร จะขายไปหรือเก็บไว้ มันเป็นไปได้ทั้งสองทาง มันเคียงคู่กัน แล้วในหลายๆ ประเทศมันก็ยังเคียงคู่กันอยู่ ยังมีชาวนารายย่อย แต่ไม่ใช่ในสัดส่วนที่มาก

ดิฉันไม่มองเรื่องชนบทไทยแบบโรแมนติคตั้งแต่แรก ไม่คิดว่าเราต้องรักษาชนบทไว้ มันมีอยู่ช่วงหนึ่งที่คนคิดแบบโรแมนติค ตั้งโรงเรียนชาวนาหรืออะไรต่างๆ คุณจะต้องตั้งก็ตั้งไป มีคนไปเรียนก็โอเค ดีที่มีคนไปเรียน แต่ดิฉันคิดว่าของทุกอย่างมันเป็นไปตามยุคสมัย ยกตัวอย่างง่ายๆ ว่าดิฉันเป็นลูกชาวนา ไปโรงเรียนเห็นเพื่อนแต่งตัวสวยๆ พ่อเขาขับรถมาส่ง ดิฉันก็อยากจะทำอย่างนั้นบ้าง มันก็เป็นเรื่องปกติ เป็นไปตามยุคสมัย

การสะสมทุนในชนบทเป็นอย่างไรบ้าง?

ทำไมคนถึงสนใจเรื่องการสะสมทุน ส่วนหนึ่งก็เป็นภาษามาร์กซิสต์ แต่การสะสมทุนในมาร์กซิสต์มีอยู่บทหนึ่งที่เขาพูด เป็นเรื่องของการล้อมรั้วที่ดินขนาดใหญ่ เพราะฉะนั้นชาวนาขนาดเล็กจะสูญเสียที่ดินของตัวเองแล้วก็ต้องไปขายแรงงาน การขายแรงงานของชาวนาก็ทำให้นายทุนขนาดใหญ่สามารถสะสมทุนได้ อย่างในอังกฤษสมัยตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16-18 เริ่มมีการล้อมรั้ว ชาวนาก็เริ่มที่จะไม่มีที่ดิน เพราะฉะนั้นชาวนาก็เริ่มต้องเข้าไปในเมืองและขายแรงงาน การสะสมทุนนี้คือการสะสมทุนของนายทุน นายทุนสามารถจ่ายค่าแรงถูกที่สุดเท่าที่จะถูกได้ แล้วให้กรรมกรทำงานให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ กระบวนการนี้มันก่อให้เกิดกรรมกรมากขึ้น เกิดมูลค่าในสังคมมากขึ้น แต่ในเรื่องของชนบทนั้นเป็นอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งดิฉันก็ไม่ได้สนใจว่ามันก่อให้เกิดการสะสมทุนในภาคอุตสาหกรรมอย่างไร เพราะฉะนั้นทำไมดิฉันไม่สนใจเรื่องสะสมทุน ปัจจุบันเวลา

คนพูดถึงเรื่อง “ทุน” คือคนจะไปยึดธนาคารมากกว่า ดิฉันไม่เคยเห็นมีใครคุยกับดิฉันว่าเขาอยากสะสมทุน นี่ก็ออกใหม่

ส่วนเรื่องระบบเกษตรพันธสัญญา มันก็ทำให้ชาวนายังหลงเหลืออยู่ได้ในชนบทแทนที่จะหายไป ในขณะที่เดียวกันทุนก็โตขึ้นมาได้ ชาวนาก็อยู่ได้ ข้อเสนอของนักวิชาการแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเสนอว่าบริษัทได้เปรียบ และส่วนหนึ่งเกษตรกรก็ได้ประโยชน์ ในกรณีงานของคุณจิรวัดณ์⁵ ก็เสนอในลักษณะว่าเกษตรกรได้ประโยชน์ คือเกษตรกรมีเงินทองมากขึ้น จากเดิมที่เป็นเกษตรกรยากจน เดี่ยวนี้มีรถยนต์ขับ ส่งลูกเรียนหนังสือได้ แต่ก็มีการคนโจมตีว่าทำให้เกษตรกรจนลง เช่น งานของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี⁶ เช่น ให้เกษตรกรเลี้ยงปลาในกระชัง พอปลาตายไปบริษัทก็ไม่ได้รับผิดชอบ เพราะไม่ใช่สัญญาาร่วมลงทุน แต่เป็นสัญญาการรับซื้อ ฉะนั้นคุณต้องผลิตให้ได้ แต่ในเมื่อคุณผลิตไม่ได้ คุณก็เหมือนผู้ประกอบการรายย่อยที่ส่งสินค้าให้เราไม่ได้ เป็นต้น คือมันเปลี่ยนมาสู่ระบบพันธสัญญาที่มีลักษณะวิธีคิดแบบนี้ไปหมดแล้ว

สภาพความขัดแย้งในชนบท

ดิฉันมองไม่เห็นความขัดแย้ง แต่เห็นความยากจน ชาวนาไทยเป็นอะไรที่ค่อนข้างยอมรับมากในเรื่องการสู้ชีวิต ถามว่ามีความรู้สึกไม่พึงพอใจไหม เช่น ชาวนาไม่มีเอกสารสิทธิ์ แต่นายทุนมาซื้อที่แปลงเดียวกัน สามารถที่จะไปออกเอกสารสิทธิ์ได้ นี่เป็นอะไรที่เขาเห็นและรู้สึกไม่พอใจ และคิดว่าเป็นอะไรที่ไม่ค่อยยุติธรรม แต่เท่าที่ดูคิดว่าเขาไม่ค่อยขัดแย้ง คือยากจนและเห็นความไม่เป็นธรรมแต่ไม่ขัดแย้ง

อย่างไรในบางกรณีศึกษา เขาจะหาทางไป พยายามหางานทำ เปลี่ยนงานใหม่หรืออะไรต่างๆ หรือวิ่งเข้าหาผู้อุปถัมภ์ หรือพยายามที่จะหาโอกาสในชีวิตต่างๆ ที่มันจะดีขึ้น พุดง่ายๆ ว่าเขาต้องการให้เกิดความมั่นคง (security) ขึ้นมา แต่ก็คงมีส่วนหนึ่งที่คนไม่พึงพอใจแล้วเกิดความขัดแย้งต่างๆ ขึ้นมา แต่ว่าใน ส่วนกรณีศึกษา ก็จะเห็นว่าเขาวิ่งเข้าหาผู้อุปถัมภ์ คือคนเราทำ 2 อย่างเสมอ คือ

⁵จิรวัดณ์ รักชาติ, “จากเกษตรในไร่นาถึงไก่ไข่อพันธสัญญา: การเติบโตของระบบอุตสาหกรรมอาหารเกษตร,” ใน *ชนบทไทย: เกษตรกรระดับกลางและแรงงานไร้ที่ดิน* (เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556), 245-296.

⁶ดู *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, ฉบับเสริมใหม่ในเศรษฐกิจอีสาน (ฉบับพิเศษ (1) 2554).

แน่นอนว่าความไม่พอใจของเรามันมี เราไม่พอใจมาก ๆ เรายิ่งทะเลาะ แต่เราก็จะหาทางทำอย่างไรให้เราดีขึ้นด้วย

ดิฉันว่า ชาวนาเขารู้ว่าเขาไม่มั่นคงในชีวิต เพราะฉะนั้นเขาพยายามจะสร้างความมั่นคงในชีวิต และก็รู้ว่าความมั่นคงจะยังคงมีอยู่ได้ก็ต้องติดอยู่กับที่ดิน ดิฉันคิดว่าหลายคนที่ยึดด้วย ถ้าเขายังสามารถเก็บที่นาเอาไว้ได้ เขาก็จะเก็บไว้ ตอนนี้นำไปทำงานในเมือง อีกหน่อยสมมติว่าเราทำงานไม่ได้ บางทีอาจจะกลับไป ก็ไม่แน่ใจว่ามีวิธีคิดแบบนี้หรือเปล่า ตอนเกิดวิกฤตต้มยำกุ้ง ตอนที่คนตกงานส่วนหนึ่งก็กลับมาชนบท แต่ในที่สุดเขาก็ไม่อยู่ หลังจากนั้นพอเศรษฐกิจโตขึ้นอีก ทุกคนก็รีบกลับไปทำงานในเมืองตามที่ตัวเองพอจะหาได้ทันที ตอนแรกช็อกจึงกลับมาชนบทก่อน พอเศรษฐกิจฟื้นตัวก็กลับไปทำงานในเมือง แต่ถ้าเราพัฒนาไปสู่อุตสาหกรรมอีกสัก 20-30 ปี อีกหน่อยอาจจะไม่มีวิธีคิดแบบนี้กันแล้ว แต่ดิฉันคิดว่าในคนรุ่นที่ยังพอจะมีที่ดินอยู่ แล้วเริ่มทำงานในเมือง ไม่คิดว่าเขาจะขายที่ดิน เพราะมันยังมีความรู้สึกไม่มั่นคงกับระบบเศรษฐกิจ ถึงแม้เขาจะออกไปทำงานข้างนอกแล้วก็ตาม บอกแม้ว่าอย่าเพิ่งขายที่ก็แล้วกัน แต่ตัวเองก็ไม่คิดจะกลับมาหรอก ไม่ชอบทำนา แต่มันเหมือนมีเงินฝากอยู่ในธนาคารอะไรสักอย่างหนึ่ง ไม่แน่ใจ

ทำไมจึงยังเรียกคนในชนบทที่ทำการเกษตรว่า “ชาวนา” ไม่เรียก “เกษตรกร”

คำว่า “ชาวนา” นั้นใช้ในเครื่องหมายคำพูด คิดว่าเรามีภาพลักษณ์ของ “ชาวนา” อยู่ ดังนั้นเวลาที่เราไปในชนบท คนก็จะมีความรู้สึกว่ามันมีอยู่ แต่เดี๋ยวนี้ชนบทก็เปลี่ยนไปเยอะ เราจะเห็นว่ามามีร้านอะไรต่างๆ มากมาย บ้านช่องก็สมัยใหม่ มีจานดาวเทียม รถยนต์ต่างๆ เพียงแต่เราใช้คำว่า “ชาวนา” และใช้ในเครื่องหมายคำพูด เพราะคิดว่าสำหรับคนในเมืองยังมีความรู้สึกที่ชาวนาเป็นอะไรที่แตกต่างไปจากคนในเมือง โดยเฉพาะคนในเมืองที่อยู่มานานหลายรุ่นแล้ว แต่ละคนก็จะมีภาพลักษณ์ “ชาวนา” ที่ปรากฏอยู่ในจินตนาการของตัวเอง

ประเด็นที่สอง ชาวนาเป็นผู้ประกอบการรายย่อย แต่ก็ไม่ใช่ผู้ประกอบการรายย่อยแบบเจ้าของร้านก๋วยเตี๋ยว เพราะชาวนาเขามีที่ดิน กรณีของคนที่ไม่มียังเขาที่ยังเช่าที่ดินได้ในยุคนี้ ก็คือว่าไม่ได้เป็นกรรมกรในชนบทเหมือนที่มาร์กซิสต์ในสมัยหนึ่งพยายามมอง เขาเช่าที่ดินได้และค่าเช่าไม่แพงมาก ค่าเช่าก็พูดกันในระดับ 1-2 พันบาท ถ้าคุณผลิตพืชผลได้ 10,000 บาท ก็พอมีกำไร ไม่ใช่

ว่าสิ้นไร้ไม้ตอกไม่มีที่ไป เพราะคุณยังเช่าที่ดินได้

ถ้าเราอ่านงาน *สองนคราประชาธิปไตย* ของอาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ลองกลับไปอ่านดูดีๆ อ่านให้ละเอียด งานของอาจารย์เอนกมีคุณภาพหลายอย่าง มันมี predictability บางอย่างในนั้นอยู่ค่อนข้างมาก มันยังทำให้เห็นคู่ตรงข้าม ระหว่างเมืองกับชนบท เพราะฉะนั้นพอเกิดความคิดแบบนี้ขึ้นมาดิฉันก็เลยใช้คำว่า “ชาวนา” ในเครื่องหมายคำพูดที่อาจเป็นวาทกรรมทางการเมืองได้

“ชาวนา” ไทยเปลี่ยนไปแล้ว และนโยบายของรัฐบาลทักษิณตอบสนอง การเปลี่ยนแปลงนี้?

ดิฉันก้ำกึ่ง แต่ถ้าถามเรื่องนโยบายชาวนาในยุคแรก ยกตัวอย่างเช่น ปี 2518 มีนโยบายเงินผัน ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ที่ตั้งพรรคกิจสังคมขึ้นมา แล้วก็มีความบุญชู โรจนเสถียร ซึ่งเป็นนายธนาคารมาก่อน มาช่วยทำนโยบายให้ พอคึกฤทธิ์เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรี ก็ทำหลายอย่างมาก เช่น นโยบายเงินผัน ดูเรื่องกฎหมายเช่าที่ดิน เรื่องประกันราคา หลังจากนั้นเลือกตั้งกลับมาได้ 70 กว่าเสียง แต่ไม่ได้เป็นรัฐบาล นโยบายที่เกี่ยวกับชาวนามีความสำคัญ นโยบายอย่าง 30 บาทรักษา ทุกโรคก็เป็นนโยบายที่ค่อนข้างมีความสำคัญ เป็นนโยบายที่ถูกต้อง แต่ถ้าคุณมาดูรัฐบาลพรรคเพื่อไทยตอนนี้ เราจะเห็นว่านโยบายเขาเปลี่ยน แนนอนมี นโยบายจำนำข้าว 15,000 บาท ก็จริง แต่ก็มีเรื่องค่าแรง 300 บาทด้วย นั่นคือกลุ่มฐานเสียงเลือกตั้งอีกกลุ่มหนึ่ง เพราะเขาเห็นกลุ่มเป้าหมาย เขามีทีมงาน แนนอนอยู่แล้วว่าต้องเห็นตัวเลขชาวนามีแค่ 35% การเปลี่ยนแปลงนโยบาย ตรงนี้ชัดเจน เป้าหมายการเลือกตั้งไม่ใช่ชาวนาอย่างเดียว ถึงแม้ว่าชาวนาจะเป็น ส่วนหนึ่งของการเลือกตั้งตรงนั้น

มีข้อเสนอว่ากระบวนการเป็นประชาธิปไตยในชนบท (rural democratization) ทำให้ชาวบ้านชนบทพัฒนามาเป็น “คนเสื้อแดง” ได้ ไม่ใช่เป็นแค่เรื่องนโยบาย

rural democratization ไม่จำเป็นต้องเป็นเสื้อแดง แต่ rural democratization ทำให้คนในชนบทมีความรู้สึกว่าเขาสิทธิมีเสียง คือคุณตื่นตัว ไม่อย่างนั้นแล้วคุณจะอธิบายคนภาคใต้ตั้งหลายจังหวัดว่าอย่างไร อันนั้นเป็น rural democratization ชัดเจนมากเลย ดังนั้นดิฉันคิดว่าการเป็นประชาธิปไตยไม่จำเป็นต้อง เป็นเสื้อแดง rural democratization ทำให้คนชนบทตื่นตัว จากนั้นแล้วเขาจะ

ดิฉันไม่มองเรื่อง
ชนบทไทยแบบ
โรแมนติกตั้งแต่แรก
ไม่คิดว่าเราต้อง
รักษาชนบทไว้
มันมีอยู่ช่วงหนึ่งที่
คนคิดแบบโรแมนติก
ตั้งโรงเรียนชานา
หรืออะไรต่างๆ

นิยมนโยบายไหนพรรคไหนนั่นเป็นอีกประเด็นหนึ่ง คนก็จะพิจารณาเอง เพราะฉะนั้นคนก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามนโยบาย ถ้าเราเชื่อว่าปัจเจกสามารถที่จะตัดสินใจต่างๆ ได้จริง ดิฉันไม่เชื่อในสมการนั้น การเป็นคนเสื้อแดงหรือไม่เป็นนั้น มันขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ มุมมอง ข้อมูลที่เราได้ อุดมการณ์ที่เรามี ตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของเรา มีอะไรหลายอย่างประกอบกัน เพราะฉะนั้นก็ไม่ใช่ว่าทุกหย่อมหญ้าในภาคอีสานและภาคเหนือที่เป็นเสื้อแดง ดิฉันได้คุยกับคนทั้งที่เป็นเสื้อแดงและไม่ใช่อีกหลายคน แต่ละคนก็จะหยิบยกบางอย่างที่ตัวเองสนใจหรือเห็นด้วยที่สุดขึ้นมา เขามีอำนาจในการที่จะคิดของเขาเอง เราเข้าใจได้ แต่จริงๆ แล้ว rural democratization คือความแตกต่างหลากหลาย

ฐานะของชนบทไทยในปัจจุบัน

ดิฉันศึกษาชนบทไทย แต่ไม่เคยศึกษาเพราะคิดว่ามันมีความสำคัญอย่างไรหรือไม่มีความสำคัญอย่างไร เราศึกษาเพราะมันเป็นพื้นที่ที่มีคนอยู่เยอะ ตั้ง 30% กว่า ก่อนหน้านั้นเคยมี 50% กว่า เราควรจะเข้าใจว่าคนเป็นอย่างไร หมายความว่าเราดูว่าคนอีกจำนวนหนึ่งในประเทศมีความเป็นอยู่อย่างไร แต่เราไม่ได้มองเขาเป็นก้อนเดียวกันว่า 35% นี้เรียกว่า “ชนบทไทย” แต่เวลาจะตั้งชื่อหนังสือก็ต้องมีบ้าง เพราะไม่รู้จะตั้งอย่างไรให้ดีกว่านี้ ดิฉันไม่ได้จะเคลมว่าชนบทเป็นอะไรที่สำคัญ มันก็จะมีอยู่ช่วงหนึ่งที่ดิฉันคิดว่าชนบทไม่มีแล้ว แต่แล้วทำไมมันมีอยู่ และก็ไม่ได้หมายความว่าชนบทจะต้องมีลักษณะเหมือนกันเป็นแ่งๆ มันมีข้อถกเถียงที่เราต้องคุยกัน

ชานา/ชนบทก็เป็นวาทกรรม จะบอกอย่างนั้นก็ได้อ แต่มันก็มีจริง จะบอกว่าไม่มีก็ไม่ใช่อ แล้วมันมีมุมมองที่สามารถจะมองได้ต่างกัน อย่างไรก็ดี ดิฉันสนใจว่าคนเขาอยู่กันอย่างไร คนอยู่กันได้อย่างไรเปล่า ตอนนี่ชีวิตเป็นอย่างไร คือเราน่าจะรู้ว่าคนที่อยู่ในประเทศเดียวกับเราอยู่ได้ไหม อยู่ได้อย่างไร ดิฉันสนใจประเด็นนี้มากกว่า

ราว 20 ปีที่แล้ว ดิฉันทำวิจัยเรื่องชนบท คนที่ดิฉันคุยด้วยทุกคนบอกว่า เขาอยากให้ลูกเรียนหนังสือ แล้วลูกก็จะได้ไปทำงานข้างนอก ช่วงนั้นเป็นช่วงหลังชาติชายเป็นนายกฯ รัฐบาลบอกว่าเราจะไปซื้อข้าวจากต่างประเทศ ดิฉันคิดว่าเราคงจะเป็นนิคส์ (Newly Industrialized Countries) เหมือนประเทศ เช่น เกาหลี คือว่าชนบทเราก็จะลดลงไปเรื่อยๆ ดิฉันคิดว่ากระบวนการนี้เกิดขึ้นเร็วด้วยซ้ำไป และตัวเลขสัดส่วนภาคเกษตร/ชนบทก็ลดลง แต่ว่ามันก็ยังมีอยู่แล้ว พอเราเจอวิกฤตต้มยำกุ้ง คนก็กลับมาชนบท ทว่าในที่สุดพอเศรษฐกิจดีคนก็กลับออกไปอย่างรวดเร็ว แต่ถ้าเศรษฐกิจทรุดไปนานเราก็อาจจะเห็นภาพอีกแบบหนึ่ง คนก็ไม่รู้จะไปไหนก็ต้องกลับมาอยู่ชนบท ตรงจุดนี้ดิฉันคิดว่าคนที่เคยเจอวิกฤตจึงไม่อยากจะขายที่ดิน เหมือนญี่ปุ่นเคยเป็นประเทศที่แพ้สงคราม เพราะฉะนั้นถ้าจะให้ญี่ปุ่นไปซื้อข้าวสหรัฐฯ ญี่ปุ่นไม่ซื้อ อย่างไรก็ตามญี่ปุ่นก็ต้องขอลูกข้าวไว้กินเอง คุณอาจจะไม่ได้เรียกว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศเกษตรกรรม แต่มันมีด้านที่เป็นจิตวิทยาตรงนี้อยู่ ดิฉันคิดว่าในคนรุ่นที่ออกไปทำงานในเมืองแล้วเจอต้มยำกุ้งในปี 2540 ยังมีการคิดลักษณะนี้อยู่ ส่วนแต่ละคนก็จะมีภาพของชนบทที่แตกต่างกัน ไม่ได้มีภาพเดียวกันหรอก ■

จากขบวนการชาวนาถึงขบวนการเสื้อแดง ในสังคมหลังชาวนา

สมชัย ภัทรน่านันท์

ภาพ: ยุทธนา ลุนสำโรง

สัมภาษณ์ :
ยุทธนา ลุนสำโรง
เรียบเรียง :
ชัยวัฒน์ ไชยจารุณิช
อรุณวนา สนิทวาที

ในบรรดานักวิชาการที่ศึกษาติดตามการเคลื่อนไหวของขบวนการชาวนา/ชาวบ้านในชนบทร่วมสมัยของไทย หนึ่งในนั้นคือ สมชัย ภัทรน่านันท์ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งมีผลงานตีพิมพ์ เช่น *Civil Society And Democratization: Social Movements in Northeast Thailand* (2006) และช่วงหลังในยุคการเมืองเหลือง-แดง อ.สมชัย ยังติดตามสำรวจและศึกษาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทในภาคอีสาน กระทั่งได้นำเสนองานที่วิเคราะห์เงื่อนไขปัจจัยที่รองรับการก่อตัวขึ้นของเสื้อแดงในชนบท โดยอาศัยกรอบคิดเรื่อง “สังคมหลังชาวนา” ลงมาฟังดูว่า เกิดอะไรขึ้นกับการเมืองของชาวนาไทยตั้งแต่หลัง 14 ตุลา หลัง 6 ตุลา หลังป่าแตก จนในที่สุดเกิดสังคมหลังชาวนา

ขบวนการชาวนากับ 14 ตุลา

การเคลื่อนไหวของชาวนาเกิดขึ้นหลัง 14 ตุลา เพราะเหตุการณ์ 14 ตุลา เป็นการเคลื่อนไหวของคนในเมืองและกลุ่มนักศึกษาปัญญาชนเป็นหลัก แต่หลังรัฐบาลถนอมล้มลง บรรยากาศทางการเมืองก็มีกระแสการเคลื่อนไหวประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง ขบวนการศึกษามีแนวคิดที่ตนเองต้องทำงานร่วมกับกรรมกรและชาวนา การเคลื่อนไหวจึงมุ่งไปที่การเป็นปากเป็นเสียงแทนประชาชนผู้ตกทุกข์ได้ยาก และเนื่องจากบรรยากาศประชาธิปไตยเปิด ทำให้คนที่ได้รับความเดือดร้อนหรือถูกกีดกันภายใต้ระบอบเผด็จการมาอย่างยาวนานต่างก็ออกมาเคลื่อนไหว ชาวนาก็คือหนึ่งในนั้น

ประเด็นที่เราต้องทำความเข้าใจในเรื่องของชาวนาหลัง 14 ตุลา ได้แก่ หนึ่ง ปัญหาหลักของชาวนาคือเรื่องสิทธิเหนือที่ดิน จะเห็นได้ว่าหลัง 14 ตุลามีการจัดตั้งกลุ่มสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย ฐานสมาชิกสำคัญของสหพันธ์ฯ อยู่ที่ภาคกลางและภาคเหนือ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ชาวนาจำนวนมาก ไม่มีที่ดินทำกิน ส่วนในภาคอื่นๆ อย่างอีสานก็จะมีปัญหาต่างออกไป เช่น ความเดือดร้อนเรื่องเขื่อน

สอง ปัญหาที่ใหญ่ที่สุดเป็นเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน เรื่องค่าเช่านา เรื่องราคาผลผลิต ราคาข้าว และปัญหาหนี้สิน ในสมัยนั้นมีการเรียกร้องเรื่องปฏิรูปที่ดิน แต่ในส่วนที่เราควรพิจารณา คือปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินและปัญหาเรื่องค่าเช่า ถ้าวิเคราะห์กันจริงๆ การเคลื่อนไหวของสหพันธ์ฯ จะมุ่งไปที่เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินมากกว่าเรื่องค่าเช่า และการเคลื่อนไหวตอนนั้นได้รับอิทธิพลความคิดทางการเมืองจากกลุ่มนักศึกษา แม้กระทั่งภาษาที่ใช้ในการรณรงค์ก็เป็นภาษาการเมือง จากงานเขียนของเหมาเจ๋อตุง ชาวนาได้มีโอกาสจัดตั้งขบวนการของตัวเอง มีการเคลื่อนไหวเป็นของตัวเอง แต่การจัดตั้งองค์กรของชาวนาในยุคนั้นยังเกี่ยวพันกับนักศึกษาค่อนข้างมาก ดังนั้นพูดได้ว่า ขบวนการชาวนาขณะนั้นเป็นผลผลิตของขบวนการนักศึกษาปัญญาชน

และอีกในแง่หนึ่ง เหตุการณ์ 14 ตุลาได้เปิดพื้นที่ประชาธิปไตยให้ชาวนา ได้มีโอกาสสร้างคน กลุ่มสหพันธ์นักศึกษาเสรี กลุ่มเกษตรกร ก็เลยจัดตั้งเป็นสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทยขึ้นมา การเคลื่อนไหวตอนนั้นไม่ได้เคลื่อนไหวเฉพาะสหพันธ์ฯ แค่งกลุ่มเดียว แต่มีกลุ่มอื่นๆ ซึ่งเป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ เคลื่อนไหวในนามสมาชิกของสหพันธ์ฯ ด้วย และก็เคลื่อนไหวกันหลายประเด็น กลุ่มนักศึกษาก็ได้เข้าไปอยู่ในหมู่บ้าน ใช้ชีวิตกินอยู่ร่วมกันกับ

ชาวบ้านให้ความรู้กับชาวบ้าน และได้พาชาวบ้านเคลื่อนไหวเนื่องจากเห็นปัญหาจากพื้นที่จริงๆ

การเติบโตของสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย

สาเหตุที่ทำให้สหพันธ์ชาวนาชาวไร่ สามารถหาสมาชิกได้อย่างรวดเร็วหลักๆ จะมีอยู่ 2 ประเด็น ประเด็นแรก หลัง 14 ตุลาคมมีความพิเศษที่ไม่คาดคิดมาก่อนว่าระบอบเผด็จการจะถูกล้มได้ ฉะนั้นจึงสร้างความฮึกเหิมให้คนสมัยนั้นอย่างมาก ประเด็นที่สอง เนื่องด้วยชาวนากระจายอยู่ในหลายพื้นที่ การหาจุดร่วมในเรื่องประเด็นความเดือดร้อนเพื่อดึงคนให้ออกมาเคลื่อนไหวและมีผู้นำเข้าไปต่อรองกับรัฐบาลนั้น จึงเป็นเรื่องใหม่ของกลุ่มสหพันธ์ฯ เพราะก่อนหน้านั้นชาวบ้านถูกข่มเหงภายใต้ระบอบเผด็จการอย่างยาวนาน เมื่อได้รับเสรีภาพชาวบ้านจึงมีแรงออกมาเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของตนที่เคยสูญเสียไป แต่ปัญหาที่ตามมาของสหพันธ์ฯ คือ การเคลื่อนไหวในแต่ละครั้งถูกทางการสมัยนั้นมองว่าเป็นการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ซึ่งในสมัยนั้นไม่ค่อยจับกุมกันหรอก มีแต่ฆ่า ต่อมาจึงมีผู้นำชาวนาในสมัยนั้นถูกสังหารเป็นจำนวนมาก

สหพันธ์ฯ เคลื่อนไหวอยู่ประมาณ 1 ปี มีการยกปัญหาของชาวนาชาวไร่และขับเคลื่อนให้เป็นปัญหาใหญ่ของสังคมที่ทางรัฐจะต้องจัดการแก้ไข และจากการเคลื่อนไหวประมาณหนึ่งปี สหพันธ์ฯ จากที่ไม่มีประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวก็ได้มีบทเรียนว่า วิธีการที่ใช้ ภาษาที่ใช้ หรือคำพูดบางอย่างที่รุนแรง เช่น จะปฏิวัติ จะโค่นล้ม ทำให้ดูเป็นฝ่ายซ้ายมากเกินไปจนถูกเพ่งเล็งจากฝ่ายรัฐบาลและกระตุ้นให้ทางรัฐต้องออกมาปราบปรามสหพันธ์ฯ ขบวนการนักศึกษาสมัยนั้นก็เหมือนกันใช้ภาษาแบบพรรคคอมมิวนิสต์ แล้วกลุ่มสหพันธ์ฯ ก็ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มนักศึกษา เรื่องที่ดิน เรื่องสิทธิชาวนา เรื่องศักดินา จักรวรรดินิยมเหล่านี้ เป็นชุดภาษาที่ใช้ในเรื่องการเมืองที่มาจากกลุ่มนักศึกษา ไม่ใช่ชุดความคิดของชาวนา บางครั้งก็มีลักษณะเหมือนร้อนวิชา อ่านหนังสือพอรู้เรื่องทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติจริงยังขาดประสบการณ์ในการเคลื่อนไหว แม้ไม่มีส่วนโดยตรงที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา แต่ก็ถูกรัฐบาลเพ่งเล็งมากขึ้นและการปราบปรามก็รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ

สุดท้ายสหพันธ์ฯ อยู่ได้ไม่นาน อายุสั้นเกินไปและไม่มีโอกาสได้สานต่อเนื่องจากเกิด 6 ตุลา ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้สหพันธ์ฯ อ่อนกำลังลง แต่สิ่งที่สหพันธ์ฯ ได้ทำไว้ตอนนั้นคือ ให้การศึกษาความรู้ทางการเมืองแก่ชาวบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยเกิดขึ้นเลยในสังคมไทย

ขบวนการชาวนาหลัง 6 ตุลา

หลังเหตุการณ์ 6 ตุลา ไม่มีการเคลื่อนไหว เจียบไปพักใหญ่ กลุ่มผู้นำก็ต้องหลบเข้าป่าและผู้นำบางส่วนของสหพันธ์ ที่ไม่ได้หลบเข้าป่าก็ถูกฆ่าตายไปหลายคน กระทั่งหลังป่าแตกจึงออกมาสานต่ออุดมการณ์หรือทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอ

ประมาณปี 2522-23 รัฐบาลไทยเริ่มปรับเปลี่ยนนโยบายใหม่ให้มีการเคลื่อนไหวเรื่องการเมืองได้ แต่เอ็นจีโอที่ทำงานร่วมกับชาวนาอยู่ในสมัยนั้นไม่ได้มุ่งเน้นการจัดตั้งขบวนการชาวนาขึ้นมาใหม่ เพราะชาวนามีบทเรียนที่เจ็บปวดเกินไป ไม่ใช่แค่แก้ปัญหาให้ชาวนาไม่ได้ แต่ยังจะนำไปสู่การถูกปราบปรามอีก ดังนั้น เอ็นจีโอจึงปฏิเสธที่จะจัดตั้งองค์กรชาวนาหรือสหพันธ์ เพื่อเคลื่อนไหวหรือประท้วงในแบบเดิมขึ้นมาอีก ส่วนการทำงานก็เน้นทำงานในหมู่บ้านและใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่ว่ากันว่าปัญหาอยู่ที่หมู่บ้าน ต้องแก้ปัญหาโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน

อย่างไรก็ดี ต่อมาในทศวรรษ 2530 ขบวนการชาวนาได้เกิดขึ้น และคิดว่าเฟื่องฟูกว่าสมัยของสหพันธ์ เสียอีก แต่ที่เป็นเช่นนั้นมาจากเงื่อนไขอื่น ๆ ที่ไม่ใช่การทำงานของเอ็นจีโอโดยตรง เงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ชาวนาเฟื่องฟูหลังป่าแตกก็คือนโยบายรัฐบาลที่มีผลกระทบต่อชาวนา ปัญหาที่ใหญ่ที่สุดในตอนนั้นคือการที่รัฐบาลดำเนิน “โครงการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม” หรือ คจก. โครงการนี้มีผลกระทบต่อชาวนาที่เข้าไปบุกเบิกป่าเพื่อเป็นที่ทำกินเพราะถูกบังคับให้โยกย้ายออกจากพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยให้ไปอยู่ที่ใหม่ และการผลักดันนี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้านหลายพื้นที่อย่างรุนแรงจับพลัด นี่เป็นประเด็นใหญ่ที่ทำให้ชาวบ้านต้องออกมาเคลื่อนไหวอีกครั้ง ส่วนปัญหาปลีกย่อยอื่นๆ ก็มีเช่นกัน แต่ยังไม่ใช่ปัญหาที่เดือดร้อนที่สุดเท่า คจก. จะเห็นว่าการเคลื่อนไหวหลังป่าแตกเริ่มแรกคือปัญหาชาวบ้านโดนไล่ที่ ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ชาวบ้านเข้าไปบุกเบิก ซึ่งรัฐอ้างว่าเป็นที่ป่าสงวนและเริ่มมีการเคลื่อนไหวจากภาคอีสานก่อนเนื่องจากภาคอีสานโดนไล่เป็นที่แรกๆ ถ้าจะเปรียบเทียบกับสหพันธ์ ซึ่งสมาชิกหลักจะมาจากภาคกลางและภาคเหนือ พอหลังป่าแตกจะเห็นได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวจะเริ่มจากภาคอีสาน

การเคลื่อนไหวประท้วงเรื่องโครงการ คจก. ทำให้เกิดกระแสความมั่นใจของชาวบ้าน ทำให้ชาวนาตระหนักว่าปัญหาในพื้นที่ที่ไม่ได้รับการแก้ไข จะต้อง

ถูกแก้ไข และต่อมาทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของสมาชิกเกษตรกรรายย่อยภาคอีสานหรือ สกย.อ. แล้วตอนหลังก็มีการรวมของกลุ่มสมาชิกคนจน ซึ่งมีหลายภาคส่วนเข้ามารวมตัวกัน

จาก สกย.อ. สู่สมาชิกคนจน

การรวมตัวของชาวนาหลังป่าแตกมีการผสมผสานกันระหว่างนักกิจกรรมที่ส่วนหนึ่งเคยเข้าป่า ส่วนหนึ่งเป็นเอ็นจีโอ เป็นครู เป็นทนาย ส่วนมากคนกลุ่มนี้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ 14 ตุลา และกระจายกันไปประกอบอาชีพในพื้นที่ต่างๆ ส่วน สกย.อ. นั้นเป็นการรวมตัวของกลุ่มปัญหาชาวบ้านทั่วไป ทั้งเรื่อง การเกษตร เรื่องพืชผล เรื่องหนี้สิน ฯลฯ คนที่มีปัญหาเรื่องพวกนี้ก็ยกประเด็นขึ้นมาพูดคุยกันในตอนนั้น และต่อมาก็มีปัญหาเรื่องราคาข้าว ฝ่าไหมมัดหมี่ คือปัญหาพวกนี้สมาชิกคนจน (สกจ.) จะไม่แตะ สกจ. จะไปทำเรื่องที่ดิน เชื้อโรคที่เกิดจากการทำงาน คนสลัม ฯลฯ

ภายใน สกย.อ. ก็มีความขัดแย้งกันอยู่บ้าง รวมทั้งขัดแย้งกับเอ็นจีโอ เช่นในเรื่องอุดมการณ์ เรื่องแนวทางการเคลื่อนไหว อย่างแกนนำฝ่ายหนึ่งอยากให้เคลื่อนไหวชุมนุมแบบเดิม ขณะที่แกนนำอีกฝ่ายที่ทำหน้าที่ประสานและลงพื้นที่ เห็นว่าการออกมาชุมนุมประท้วงอยู่อย่างเดียวทำให้ชาวบ้านเริ่มสั่นคลอนจึงกังวลว่าจะไปไม่ไหว การเคลื่อนไหวแต่ละครั้งก็เหนื่อย เสบียงอาหารก็หมดไปเยอะ ขณะที่ผลที่ได้เป็นเพียงคำสัญญาจากรัฐบาล ไม่ได้นำมาซึ่งการแก้ไขปัญหาจริงๆ เลยเป็นเหตุให้มีการแยกเป็น 2 ฝ่าย ต่อมาเมื่อมีการเลือกตั้งผู้นำ สกย.อ. คนใหม่ ซึ่งเป็นคนที่ไม่ลงรอยกับเอ็นจีโออยู่แล้ว ก็เลยยิ่งขัดแย้งหนักขึ้นกว่าเดิมที่มีปัญหากับเอ็นจีโอเพราะเขาเห็นว่าเอ็นจีโอเรียกร้องมวลชนและเอาแต่ใจมากเกินไป ส่วนมากจะเป็นเรื่องขอกำลังชาวบ้านไปเดินขบวนในประเด็นที่ไม่ใช่ปัญหาของชาวบ้านจริงๆ ชาวบ้านต้องเดินขบวนแบบแค้นๆ เหมือนถูกบังคับให้ต้องไป

หลังจากนั้นก็เริ่มมีการเข้ามาเคลื่อนไหวของเอ็นจีโอต่างประเทศเรื่องคนจน และเป็นที่มาส่วนหนึ่งของการเกิดกลุ่ม สกจ. ด้วย แล้วการจัดตั้ง สกจ. ทำให้ได้บทเรียนที่ว่า หนึ่ง สกย.อ. แต่ก่อนนั้นเป็นกลุ่มที่สั่งการจากบนลงล่างทำให้เกิดความขัดแย้งภายในสูงมาก เพราะถ้าไม่เห็นด้วยก็เหมือนถูกบังคับให้ทำ และยังเป็นจุดที่ทำให้ผู้นำแสวงหาอำนาจผลประโยชน์ได้ ทั้งเรื่องการเมือง เรื่องงบประมาณ เพราะอำนาจการตัดสินใจส่วนใหญ่อยู่ที่กลุ่มๆ เดียว ซึ่งส่วนใหญ่

ชาวบ้านไม่รู้เรื่องและไม่รู้เห็นตรงนี้ นี่เป็นบทเรียนและเป็นที่มาในการจัดตั้ง ขบวนการแบบใหม่ของสมัชชาคนจน โดยจัดทำเป็นองค์กรเครือข่าย หลากหลาย และกระจายอำนาจสั่งการ เวลาประชุมรวมกันตัวแทนก็นำเสนอปัญหาในกลุ่ม ของตัวเองและมาร่วมกันตัดสินใจ

สอง การเคลื่อนไหวในครั้งก่อนๆ จะเป็นการเคลื่อนไหวในพื้นที่ ส่งผลให้ ทางรัฐเพิกเฉยกับปัญหาของชาวบ้าน สคจ. รู้ว่าหัวใจหลักของการประท้วงคือ หน้าทำเนียบรัฐบาล และต้องไม่ยอมเลิกชุมนุมประท้วงจนกว่าจะได้คำตอบเป็น มติ ครม. เพราะไม่อย่างนั้นจะได้เพียงสัญญาปากเปล่า และการที่จะนำสู่การ เปลี่ยนแปลงจริงๆ ต้องมีมวลชนจำนวนมาก ส่งผลให้การเคลื่อนไหวช่วงหลังของ สคจ. ยึดเยื้อ ทั้งหมดนี้คือบทเรียนที่ได้รับจากการเคลื่อนไหวที่ผ่านมาและจาก ข้อผิดพลาดสมัย สกย.อ.

สคจ. ขาลง

การเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ที่สุดของสมัชชาคนจนคือการชุมนุมรอบทำเนียบฯ 99 วัน (พ.ศ. 2540) และหลังจากนั้นก็ไม่มี การเคลื่อนไหวอะไรใหญ่ๆ อีกเลย ซึ่ง ก็มีคำอธิบายต่างๆ นานา แต่ผมอธิบายแบบนี้ว่า เนื่องจากปัญหาหลักของ ชาวบ้านเรื่องที่ดินค่อยๆ ถูกค้ำค้ำลาย รัฐไม่ได้ไล่ ให้ชาวบ้านอยู่ในที่ทำกินของ ตัวเองได้ต่อไป เพียงแต่ไม่ออกเอกสารกรรมสิทธิ์ที่ดินให้ กลุ่มเคลื่อนไหวก็หา ประเด็นใหญ่ที่เป็นปัญหาจุดร่วมของชาวบ้านไม่ได้จึงต้องเจียบไป

ทุกๆ ฝ่ายก็อ่อนแรงลง ไม่ว่าจะเป็น สกย.อ. หรือ สคจ. ต่างก็อ่อนแรง ไม่ ว่าต่างฝ่ายจะอธิบายเหตุผลของตัวเองอย่างไร ความหมายก็คืออ่อนแรงกำลังลง อยู่ดี สุดท้ายก็เหลือแต่กรณีเขื่อนปากมูนที่ สคจ. ยังคงเคลื่อนไหวอยู่ สกย.อ. ที่ยังหลงเหลือก็ขัดแย้งกันเอง บางส่วนไปเคลื่อนไหวเรื่องหนี้สินแล้วเข้าไปอยู่ใน กองทุนฟื้นฟูหนี้สินเกษตรกร และสูญเสียบทบาทไป

ทั้งนี้ถึงแม้ สคจ. จะเปลี่ยนการทำงานเป็นแบบเครือข่าย แต่ก็ยังมีปัญหา เรื่องความขัดแย้งกันอยู่เหมือนเดิม เนื่องจากต่างฝ่ายต่างเอาปัญหาของตัวเอง เป็นหลัก จึงเป็นเหตุทำให้กลุ่ม สคจ. อ่อนกำลังลงเช่นกัน และ สคจ. หหมดแรง หลังจากการประท้วง 99 วันเพราะตอนนั้นเขาทุ่มกันสุดตัวมาก เมื่อจบตรงนั้นจะ เห็นได้เลยว่าชาวบ้านไม่ยอมออกมาเคลื่อนไหวแล้ว มันหมดแล้ว เพราะปัญหา ใหญ่จริงๆ ของชาวบ้านได้รับการแก้ไขให้คลี่คลายแล้วเพียงแต่รัฐบาลไม่ออก เอกสารกรรมสิทธิ์ที่ดินให้ชาวบ้านเท่านั้น ซึ่งตรงนั้นก็ไม่ได้เป็นปัญหาหลักของ

ชาวบ้านแล้วเพราะยังมีที่อยู่อาศัย มีที่ทำกิน จุดอ่อนหนึ่งของ สคจ. คือแต่ละปัญหาของชาวบ้านเฉพาะกลุ่ม ไม่ได้แต่ละปัญหาที่เป็นจุดร่วมของเกษตรกรชาวนาเลย ทำให้มีสมาชิกจำกัด

ชาวบ้านเสื้อแดงและสังคมหลังชาวนา

ที่ชาวบ้านออกมาเคลื่อนไหวในนามของ “เสื้อแดง” นั้น ถ้าถามว่าจิตสำนึกของชาวบ้านเปลี่ยนไหม อาจจะใช่ เพราะปัญหาของชาวบ้านกว้างขึ้น ไม่ได้มีแค่ในชุมชนอย่างเดียว มันมีเรื่องของการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง เรื่องปากท้อง อาชีพการงาน ชีวิตความเป็นอยู่ และโยงเข้าเรื่องการเมืองระดับชาติ มีกลุ่มศึกษาเรื่องเสื้อแดงบอกว่าเสื้อแดงเป็นปัญหาของการเมืองเพราะเสื้อแดงมาเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทักษิณ ชาวบ้านก็บอกว่าก็เพราะทักษิณนี่แหละที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น ถ้าทักษิณไม่ได้ทำอะไรให้ชาวบ้านต้องรู้สึกแบบนี้ ถ้าชาวบ้านไม่ได้ประโยชน์จากทักษิณ ไม่มีทางหรอกที่ชาวบ้านจะออกมาเคลื่อนไหวเพื่อทักษิณ จะเห็นได้ว่าการที่เสื้อแดงออกมาชุมนุมปกป้องทักษิณคือภาพสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของชีวิตความเป็นอยู่ในชนบท การชุมนุมของเสื้อแดงสะท้อนความเปลี่ยนแปลงและความต้องการของชาวนา ทั้งเรื่องการต่อรองหรือการเรียกร้องสิทธิต่างๆ ที่เอื้ออำนวยให้เกิดผลประโยชน์แก่ชาวนา

ปัญหาดั้งเดิมจริงๆ ของสังคมแบบชาวนาคือเรื่องที่ดิน โดนไล่ที่ ไม่มีที่ทำกิน และกลายมาเป็นปัญหาที่ต้องต่อสู้เพื่อกรรมสิทธิ์ที่ดิน นี่คือการต่อสู้พื้นฐานของชาวนาสมัยนั้น และหลังจากสู้จนไม่โดนไล่ที่ ชาวบ้านก็สามารถประกอบอาชีพในที่ทางของตัวเองได้และสามารถประกอบอาชีพได้อีกมากมาย แต่เมื่อมีอาชีพที่มากมาย ปัญหาที่เกิดขึ้นก็มากมายตามมาด้วย เช่น เรื่องหนี้สิน ปากท้อง สวัสดิการ ราคาข้าว ราคาพืชผล เรื่องที่ดินจึงกลายเป็นปัญหาแค่ส่วนหนึ่งเท่านั้น กลุ่มเสื้อแดงเลยออกมาเคลื่อนไหวกับเรื่องการเมืองพวกนี้แทน

ถ้าถามว่าแล้วเราสามารถเรียกกลุ่มเสื้อแดงว่าคือขบวนการชาวนาได้หรือไม่ ที่จริงต้องเรียกว่า “เสื้อแดงชนบท” เพราะเสื้อแดงมีคนในเมืองด้วย และถ้าพูดถึงกลุ่มเสื้อแดงชนบทจะเป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวไม่เหมือนกลุ่มชาวนาในยุคก่อน เพราะประเด็นและปัญหาข้อเรียกร้องได้เปลี่ยนแล้ว เป็นการเรียกร้องในประเด็นที่ใหญ่ขึ้น กว้างขึ้น เป็นเรื่องความเป็นอยู่ เรื่องปากท้อง และประชาธิปไตย อย่างสมัยก่อน หนึ่งครวเรือนมีควาย 1 ตัว ที่ 1 ไร่ ก็อยู่กันได้แล้ว แต่สมัยนี้ไม่ใช่ ต้องมีหลายปัจจัยเพื่อการอยู่รอดของครอบครัวหนึ่ง เราต้องเข้าใจตรงนี้

สมัยก่อนชาวบ้านตายแทนกันได้ ตัวตนของพวกเขา
เขาไม่มี แต่ทุกวันนี้ถือว่าแต่ละให้ไปตายแทน แยกกัน
ชัดเจนประโยชน์ของพวกเขา เขาก็ไม่พอใจแล้ว นี่คือ
ความเปลี่ยนแปลง

ทฤษฎี “สังคมหลังขาวนา” บอกว่า สังคมชนบทเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน
แม้กระทั่งเรื่องรายรับรายจ่าย วิถีชีวิตของพวกเขาเปลี่ยนแปลงเช่นกัน พวกเขา
เชื่อมโยงเข้ากับเมืองจนชนบทกับเมืองแยกออกจากกันไม่ได้ ดังนั้น เวลามอง จึง
วางคนในชนบทไว้ในบริบทที่เชื่อมโยงกับเมือง เมื่อเราวิเคราะห์สถานะของเขา
ต้องวิเคราะห์โดยเกณฑ์เดียวกัน มาตรฐานเดียวกันกับเมือง ไม่สามารถบอกว่า
คนชนบทมีมือถือ มีทีวีดู มีรถมอเตอร์ไซด์ขี่ ดังนั้นจึงเป็นชนชั้นกลาง มันไม่ใช่
คนจนในเมืองมันก็มีมือถือ มันก็มีโทรศัพท์ มันก็มีเหมือนกัน แล้วทำไมถึงเรียก
คนที่มีฐานะคล้ายๆ กันแต่อยู่ในชนบทว่าเป็นคนชั้นกลาง แต่เรียกอีกคนที่อยู่ใน
เมืองว่าคนจน นั่นเป็นเพราะพวกนั้นมองชนบทกับเมืองแยกออกจากกัน เมื่อ
วิเคราะห์ชนชั้นในเมืองก็วิเคราะห์อีกอย่าง เมื่อวิเคราะห์ในชนบทก็วิเคราะห์
อีกอย่าง อยู่บ้านเป็นชนชั้นกลาง แต่พอเข้าไปในเมืองเป็นกรรมกร ทำงานหนัก
กลายเป็นคนจนทั้งที่เป็นคนๆ เดียวกันนี้แหละ คุณคิดว่ามันขัดแย้งกันไหม ชนชั้น
มันเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างไร

การศึกษาสังคมหลังขาวนา บางคนไม่เข้าใจก็จะคิดว่าเราพูดถึงสังคมหลัง
ขาวนาที่เป็นสังคมใหม่ทั้งหมด หลุดออกจากขาวนาทั้งหมด ไม่มีอะไรเป็นขาวนา
อีกแล้ว แต่จริงๆ ไม่ใช่อย่างนั้น สังคมหลังขาวนาแ่งหนึ่งเป็นการวิเคราะห์การ
เปลี่ยนแปลงของชนบทในประเทศโลกที่สามหรือประเทศนอกโลกตะวันตก ซึ่ง
เป็นลักษณะเฉพาะแตกต่างจากสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมยุโรปตะวันตก ในยุโรปตะวันตก
ชนบทจะกลายเป็นเมือง แต่ชนบทในประเทศโลกที่สามไม่ใช่แบบนั้น หมู่บ้านก็
เป็นหมู่บ้านมาตั้งแต่รุ่นปู่ แต่อีกด้านก็มีความเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ มี

ถนนคอนกรีต เครื่องใช้ไม้สอยเปลี่ยนแปลง ในหัวคนก็เปลี่ยน วิถีชีวิตคนเปลี่ยน ความคิดคนก็เปลี่ยน การบริโภคก็เปลี่ยน อาหารการกิน เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ค่านิยม รสนิยมในด้านต่างๆ ก็เปลี่ยน ในสังคมหลังขบวนการในหมู่บ้านจึงไม่คิดแบบชานาแล้ว

ความคิดแบบชานาก็คือมีความคาดหวังในชีวิตอยู่ที่การทำงานให้ดี ให้ได้ ข้าราชการๆ ทำนาเก่งๆ หาอยู่หากินเก่งๆ ถ้าเราไปตามชานาสมัยก่อน ความฝันของเขาก็จะเกี่ยวกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ทำนาเก่ง ลูกใครทำนาเก่งสาวก็ชอบ หากินเก่ง นั่นคือความคาดหวังในชีวิต หรือคนที่ไม่อะไรกับชีวิตมากความคาดหวัง ก็คือการขอมีทุ่งนาเล็กๆ มีควายไถนา เท่านั้นก็พอใจแล้ว นี่คือจิตวิญญาณของชานา เพราะผูกพันกับสิ่งเหล่านี้ ความใฝ่ฝันความต้องการมีเท่านั้น เป็นแบบฉบับของคนในสังคมชานา

ถามว่ามันเปลี่ยนไปช่วงไหน? การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างเงียบๆ ไม่มี การปักเส้นชัดเจน มันไม่ได้เปลี่ยนเหมือนการปฏิวัติ แต่เกิดขึ้นอย่างเงียบๆ พุดง่าย ๆ ว่าวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจมันก็ค่อยๆ เปลี่ยน การค้าขาย การมีถนนหนทาง การมีไฟฟ้า คนเข้าไปทำงานในเมือง พวกนี้เกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่สังคมหลังชานาในประเทศไทยก็โยงเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองด้วย เพราะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของคน

สมัยก่อนหมู่บ้านต่างๆ อยู่ภายใต้อำนาจของทหาร อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ ขยับตัวไม่ได้ ต่อมาพอการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์จบลง ประมาณปี 2527-28 การควบคุมหมู่บ้านก็ค่อยๆ ลดลง จนสุดท้ายก็ไม่มี การควบคุม ทศวรรษ 2530 การเลือกตั้งเป็นเรื่องใหญ่ การเป็นหัวหน้าคนนั้น สนับสนุนเบอร์นี้ มีการเลือกตั้งหลายระดับ นี่ก็มีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนในชนบทมาก แต่ก่อนจะเลือกเบอร์ไหนก็เกรงใจคนในหมู่บ้าน พ่อใหญ่คนนั้นคนบ้านเรา ไม่อยากเลือกก็ต้องเลือก มันผูกมัดด้วยความเกรงใจ แต่ผมคิดว่าพฤติกรรมทางการเมืองที่เปลี่ยนไปก็เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม เมื่อคนรู้สึกว่าตนเองเป็นอิสระมากขึ้น ก็เริ่มกล้าที่จะไม่เกรงใจกัน ในขณะเดียวกัน การเมืองมันก็เอื้อ เพราะมีหลายเบอร์ การเมืองมันแข่งขัน คุณก็เริ่มเข้ากลุ่ม กล้าเลือกเบอร์นั้นเบอร์นี้ ไม่เกรงใจกัน มันก็เป็นการต่อสู้กัน

บางคนบอกว่าการเลือกตั้งทำให้เกิดความขัดแย้ง เลือกตั้ง อบต. ก็ทะเลาะกัน เลือกตั้งอะไรก็ทะเลาะกัน แต่ผมว่าถ้าเศรษฐกิจสังคมไม่เปลี่ยน มันจะไม่ทะเลาะกัน ถึงเลือกตั้งก็ไม่ทะเลาะกัน เพราะมันจะยังเกรงใจ ยังกลัว แต่เดี๋ยวนีที่

มันไม่กลัวเพราะคิดว่า โอ๊ย! กูจะไปเกรงใจมันทำไมวะ มันเกิดความรู้สึกที่อิสระมากขึ้น

ความต้องการที่เป็นรูปธรรม

ตอนเสื่อแดงประท้วง ผมเคยอ่านบทความของเกษียร เตชะพีระชิ้นหนึ่ง เกษียรคิดว่าคนพวกนี้มาจากชนบท มาจากวัฒนธรรมที่ทำอะไรทำด้วยกัน คล้ายๆ กับถ้ามีคนหนึ่งในหมู่บ้านพาทาก็จะทำไปด้วย ผมว่าผิดเลย ถ้าเป็นเมื่อก่อนนะ ใช่ แต่ทุกวันนี้ความเป็นปัจเจกมันสูง สังคมที่เป็นปัจเจกมากขึ้นเราต้องคาดหวังเลยว่าชาวบ้านคิดได้หลายอย่าง

สังคมหลังขบวนการคือสังคมที่เป็นปัจเจกมากขึ้น คุณจะเห็นว่าในหมู่บ้านเดียวมีเสื่อเหลืองเสื่อแดงก็ได้ จากที่แต่ก่อนทั้งหมู่บ้านต้องเป็นเสียงเดียว สังคมขบวนการเป็นแบบฉบับอย่างนั้น ไม่มีหรอกที่จะตั้งกลุ่ม ‘กูไม่เอากับมึง’ คือในใจอาจมีแต่ให้เปิดเผยไม่มีทาง ไซ้ไหม อย่างไรก็ตามเขา เกรงใจเขา ถ้าไม่พอใจก็อย่าไปพูด เก็บไว้ในใจ แต่สังคมหลังขบวนการเราจะเห็นความหลากหลาย ความเป็นปัจเจกสูงขึ้น และการบริโภคต่างๆ มันมีผลต่อความคาดหวังในชีวิต เนื่องจากเขาเห็นว่าสังคมเป็นแบบนี้ เขาก็ต้องคาดหวังว่าตนเองต้องเป็นแบบนี้ พอเขาเห็นว่าใครก็มีมือถือ ใครก็มีมอเตอร์ไซค์ ใครก็มีทีวี ใครก็มีตู้เย็น เครื่องทำน้ำอุ่นก็มี เขาจึงมีรสนิยมในการบริโภคสิ่งเหล่านี้ เห็นว่าสิ่งเหล่านี้ดี คาดหวังว่าตัวเขาก็ต้องได้ มันเป็นการคาดหวังในชีวิต มันกลายเป็นข้อเรียกร้อง เช่น คนในชนบทคาดหวังว่าลูกเขาควรได้เรียนจบปริญญา ต่อไปข้างหน้าชีวิตเขาควรดีขึ้นกว่านี้ นี่คือการคาดหวัง เมื่อมีการเลือกตั้งก็กลายเป็นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลชุดต่างๆ ที่เข้ามาคาดหวังว่ารัฐบาลนั้นต้องตอบสนองในการที่จะทำให้ชีวิตของเขาดีขึ้น คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้รสนิยมเปลี่ยนและนำไปสู่ความคาดหวังในชีวิตที่เปลี่ยนไป

อย่างที่เราเห็นเสื่อแดง ข้อเรียกร้องของเขาคือต้องมีรัฐบาลที่ตอบสนองความต้องการของพวกเขา ช่วยเหลือพวกเขาอย่างเป็นรูปธรรม สิ่งที่พวกเขาได้ต้องเป็นรูปธรรม นั่นคือข้อเรียกร้องทางการเมือง ถ้าใครทำลายข้อเรียกร้องทางการเมืองก็กลายเป็นความขัดแย้ง ถ้าไม่อย่างนั้นก็คงจะแล้วแต่ “ท่าน” สมัยก่อนชาวบ้านตายแทนท่านได้ ตัวตนของพวกเขาไม่มี แต่ทุกวันนี้อย่าว่าแต่จะให้ไปตายแทน แต่ท่านขัดผลประโยชน์ของพวกเขา เขาก็ไม่พอใจแล้ว นี่คือการเปลี่ยนแปลง

ประชาธิปไตยของชาวบ้าน

ประชาธิปไตยของพวกเขา ผมคิดว่าโดยส่วนใหญ่แล้วคือการเลือกตั้ง มีแต่พวกที่ต่อสู้มากขึ้นที่เห็นประชาธิปไตยในแง่สิทธิเสรีภาพทางการเมืองในแง่สิทธิมนุษยชน มันก็เป็นธรรมดาขณะที่ขบวนการต่อสู้ของประชาชนก็เรียนรู้จากสิ่งที่เขาเกี่ยวข้อง อย่างเสื้อแดงในมหาสารคามที่ติดต่อสัมพันธ์อยู่นี้ก็เห็นความเปลี่ยนแปลง จากเรื่องเลือกตั้งเริ่มไปสู่เรื่องอื่น เรื่องติดคุก เรื่องฆ่าเรามันผิด กฎหมายตรงไหน มันละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างไร มันเป็นการเรียนรู้ เสื้อแดงจะเรียนรู้มากขึ้น แต่จุดสำคัญของเขาคือ เขาพูดถึงเรื่องรัฐบาลในระบบประชาธิปไตยต้องมาจากการเลือกตั้ง ต้องเป็นเสียงส่วนใหญ่ที่ตัดสินใจ จะยึดอำนาจเอาไม่ได้ นี่เป็นสิ่งที่เรามั่นใจว่าชาวบ้านรู้เรื่องนี้เพราะสอนกันมาสามสิบปี กระทรวงมหาดไทยนี้แหละสอน บอกเขาว่าต้องไปเลือกตั้ง ถ้าไม่เลือกตั้งทำลายชาติ ใหม่ ๆ ก็ไม่รู้ว่ามันสำคัญอย่างไร ผู้ใหญ่บ้านบอกให้ไปก็ไป เกรงใจเขาหน่อย แต่พูดบ่อยเข้า ฟังบ่อยเข้า จากปีแรกที่ณรงค์จนตอนนี้สามสิบปีที่มีเลือกตั้งมาโดยตลอด โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์พฤษภา 35 มีการไปณรงค์ก็ให้ไปเลือกตั้ง ถ้าคุณไม่ไปใช้สิทธิ์ คุณทำลายชาติ เขารณรงค์กันแบบนี้มาตลอด

เวลาชาวบ้านไปเลือกผู้แทน ในหัวเขามีหลายเรื่อง สิ่งที่เขาคาดหวังและคิดว่าต้องแลกเปลี่ยนกันมีหลายอย่าง เขาไม่ได้คิดจะไปเลือกตั้งเพื่อเอาเงิน ช่วงแรกๆ ก็ชื้ออยู่ แต่ช่วงต่อมาให้เงินทุกเบอร์เลยนะ ถ้าคิดจะไปเลือกตั้งเพื่อเอาเงินมันก็ต้องทุกเบอร์ คนกรุงเทพฯ อาจไม่รู้แต่คนที่หมู่บ้านรู้ ฉะนั้นในหัวเขาจริงๆ จุดมุ่งหมายไม่ใช่แค่ตอบแทนเงิน มันกาทุกเบอร์ไม่ได้เพราะในหัวต้องลำดับไว้ว่าจะเลือกใคร เพราะอะไร เช่นก็เลือกจากผลงาน เขาทำอะไรให้บ้านเรา เราได้ประโยชน์อะไรจากเขาเป็นรูปธรรม ถ้าไม่มีตรงนี้ก็ไม่กา ให้เงินมาก็รับไว้เฉยๆ

ดังนั้นปัจจุบัน สิ่งที่เป็นลักษณะของสังคมชานาบางด้านยังอยู่ บางด้านก็หายไป แต่เราบอกได้ว่าคนในชนบทในสังคมหลังชานาเป็นคนพันธุ์ใหม่ มีคนจน คนรวย คนชั้นกลาง ผสมอยู่ในนั้น เป็นคนพันธุ์ใหม่ในแง่ที่ว่าจะเป็นคนเมืองก็ไม่ใช่ เป็นชานาดั้งเดิมก็ไม่ใช่ มันจึงเป็นคนพันธุ์ใหม่ ถึงเป็นคนจนก็เป็นคนจนอีกแบบหนึ่ง เป็นชนชั้นกลางก็เป็นชนชั้นกลางอีกแบบหนึ่ง เป็นคนรวยก็รวยอีกแบบหนึ่ง เป็นคนกลุ่มใหม่ในสังคมหลังชานาที่ไม่เหมือนคนดั้งเดิมอย่างที่เราจำแนกแยกคนเมืองชนบทอย่างแต่ก่อน

การเมืองภาคประชาชน

คำว่า “การเมืองภาคประชาชน” ทุกวันนี้ฟังแล้วก็อ้วก เพราะคำว่า “ประชาชน” ก็กำหนดเอาตามใจชอบ ใครเห็นกับกูเป็นประชาชน พวกไหนไม่เห็นกับกูไม่ใช่ประชาชน คำว่า “การเมืองภาคประชาชน” นี้ถ้าใครมีความเห็นทางการเมืองไม่ตรงกับผม ต่อให้เป็นประชาชน เป็นชาวบ้านส่วนใหญ่ ก็ไม่ใช่การเมืองภาคประชาชน อย่างเสื้อแดงนี้ไม่ใช่การเมืองภาคประชาชน

คำว่า “การเมืองภาคประชาชน” เป็นการพูดถึงประชาชนแบบหลีกเลียง การพูดถึงชนชั้น เมื่อก่อนก็บอกว่าการต่อสู้เป็นของกรรมกรชาวนา มันเป็นเรื่องชนชั้น แต่คราวนี้ก็หนีจากเรื่องชนชั้นเพราะไม่เชื่อในเรื่องชนชั้นแล้ว ไม่เชื่อเรื่องการปฏิวัติแล้ว ก็จึงมาใช้คำว่า “การเมืองภาคประชาชน” “การเมืองของคนจน” แต่ไม่พูดเรื่องชนชั้น คำนี้เป็นคำที่กำกวม แต่ผมคิดว่าก็อยู่ในกระแสไม่เอาทุนนิยม ไม่เอาสังคมนิยม แต่เอาชุมชน พวกเอ็นจีโอในเมืองไทยก็อยู่ในประเภทเดียวกัน ใช้คำว่าภาคประชาชนขึ้นมาเพื่อให้กำกวมเนื่องจากไม่รู้จะเสนอทางเลือกอะไร คือฉันไม่ชอบทุนนิยม แต่ฉันไม่เชื่อว่าการปฏิวัติโค่นล้มทุนนิยมจะเป็นไปได้ ทางนี้ก็ไม่ไป ทางนี้ก็ไม่ไป ไม่รู้จะหาอะไรมาแทน เลยหาคำว่า “ภาคประชาชน” มาแทน

แต่ถ้าเราใช้คำว่าการเมืองภาคประชาชนในความหมายที่คนในสังคมมารวมตัวกันเพื่อเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องเพื่อสิทธิด้านต่าง ๆ อันนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมประชาธิปไตย เป็นเรื่องที่ขาดไม่ได้ในทุกวันนี้ และการเกิดขบวนการแบบเสื้อแดงทำให้การเมืองภาคประชาชนเปลี่ยน เปลี่ยนในแง่ที่มันเป็น “ประชาชน” จริง ๆ ไม่ใช่มีใครก็ไม่รู้มากล่าวอ้างว่าเป็นประชาชน มีอยู่สิบคนก็เป็นภาคประชาชนทั้งปี แต่ตอนนี้มีประชาชนจริง ๆ แล้ว เห็นขบวนการ และข้อเรียกร้องผูกกับชีวิตของพวกเขา มีอารมณ์มีความรู้สึกมีความผูกพันสูง ต่างจากพวกการเมืองภาคประชาชนที่ประชุมกันในห้องแล้วเขียนโครงการขอทุน ถ้าเราเคยสัมผัสกับพวกเอ็นจีโอเราจะเห็นถึงความแตกต่างกับขบวนการเสื้อแดง ■

จากสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ ถึงชาวนาใต้กระแสนุ

สิงห์ชัย ธรรมพินิจ

ภาพ: อัญชลี เมธีโรจน์

สัมภาษณ์ :
ชัยวิช ตูลารน
เรียบเรียง :
อรุณวรา สนิทวาทิ

หลังกรณี 14 ตุลา ประชาธิปไตยแบ่งบาน ในช่วงสั้นๆ ระหว่างนั้นเองได้เกิดองค์กรของผู้ทำการผลิตในชนบทขึ้นมาเรียกว่า “สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย” แม้จะมีอายุทางการเมืองไม่นานนักเนื่องจากถูกเช่นฆ่าปราบปรามจนต้องหนีไปจับอาวุธในป่าเขาและยุติบทบาทไปในที่สุด เมล็ดพันธุ์ที่สหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ เคยหว่านเพาะไว้ก็ยิ่งพอลงเหลือและเติบโตขึ้นอีกในสถานการณ์ใหม่ พ่อหลวงสิงห์ชัย ธรรมพินิจ อดีตสมาชิกสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ เป็นอีกคนหนึ่งที่เป็นผลผลิตจากการเคลื่อนไหวในอดีต วันนี้พ่อหลวงอายุ 74 ปีแล้ว มองดูเพื่อนร่วมอุดมการณ์ล้มหายตายจากไปก็มาก แต่สติปัญญาและความทรงจำยังแจ่มชัด พร้อมจะให้เรานั่งสนทนาย้อนฟังประวัติศาสตร์ บทเรียน และความหวัง... ผ่านสายตาชาวนาคนหนึ่ง

ชีวิตฆาตกรรมฆาตกรรม

พ่อหลวงเกิดปี 2482 เรียนจบมัธยม 3 ก็ไปเป็นทหารเกณฑ์อยู่ 1 ปี 6 เดือน หลังจากนั้นกลับมาทำนาอยู่ที่บ้านใน จ. ลำพูน เช้าที่คืน 10 ไร่ แบ่งครึ่งทำสวน และทำนา มีเพียงแรงงานวัวแรงงานควาย ทำร่วมกับภรรยา เราถือคันไถ ผู้หญิงก็ปักดำ รายได้ไม่พอเหลือไม่พอกิน แต่ที่คืนที่พ่อหลวงเขาทำนี้เจ้าของรักความเป็นธรรม ถึงทำมาหากินติดๆ ขัดๆ แต่เขาก็ไม่มีปัญหาอะไร เราครดไถ เขาเป็นคนช่วยลงทุน บางทีลงทุนทั้งหมดเลย แต่ส่วนใหญ่เจ้าของที่เขาไม่ได้เป็นแบบนี้ นะ คนในหมู่บ้านส่วนมากไม่มีที่ดินของตัวเอง อาจเคยมีแต่พอเป็นหนี้ก็ถูกยึดไป ส่วนใหญ่เขาที่เข้าจะเป็นของคหบดี คนที่มีที่ดินมากก็จะแบ่งให้เขาแบบไม่เป็นธรรม คนเข่าที่กับเจ้าของที่นามักจะมีเงื่อนไขพิเศษ คือเวลารวบข้าวเรียบร้อยแล้วต้องแบ่งข้าวขนส่งไปให้เจ้าของที่ก่อนแล้วค่อยแบ่งให้คนที่ทำนา บางทีปีหนึ่งๆ ปลุกไม่พอกินก็ต้องไปขอยืมข้าวจากเจ้าของที่นา พอทำนาไปต่อไปก็ต้องเอาข้าวไปคืน ไม่ให้ก็ไม่ได้ คือขูดรีดกันแบบนี้ เวลาทำผลผลิตได้ก็ใช้หนี้ บางทีผลผลิตไม่พอก็ก็นั้นทบไปอีก เป็นแบบนี้มาตลอด

เราก็อ่านถูกกดขี่ ถูกเอาไรต์เอาเปรียบอยู่ แม้แต่ในหมู่บ้านเราเองเรายังรู้สึกว่าเป็นคนอีกประเภทหนึ่งที่จะต้องก้มหัวให้คนที่มั่งมีเงิน ส่วนข้าราชการ เวลาเรามีปัญหาอะไรแล้วต้องไปทำเอา รู้สึกว่าเราเป็นคนอีกประเภทหนึ่งที่เขาจะพูดกับเราหรือไม่พูดกับเราก็ได้ ติดต่อข้าราชการก็ยาก คือมันเป็นวัฒนธรรมสั่งสอนกันมาอย่างไรก็ไม่รู้ เวลาเราเจอพวกตำรวจ เจอพวกเจ้ารวยมีเงิน จะสะดุ้งเลย กลัวเขาไว้ก่อนมันเป็นแบบนี้

ตอนนั้นก็อ่านข่าวหนังสือพิมพ์บ้าง บางทีก็ฟังวิทยุ ช่วงก่อนปี 2516 พ่อยังไม่ค่อยรู้เรื่องการเมือง แต่ก็สนใจอ่านจึงพอจะรู้เหตุการณ์บ้านเมืองอยู่บ้าง รู้ข่าวว่าจอมพลถนอมยัดอำนาจ แต่ตอนนั้นยังรู้สึกว่าทหารคือพระเอก มาจัดการปัญหาบ้านเมือง คือสื่อบอกว่ารัฐบาลยุคไหนโดนยัดอำนาจ นั่นเป็นเพราะคอร์รัปชันกันมาก เราฟังแล้วเราก็เชื่อว่าทหารมาแก้ปัญหาเรื่องคอร์รัปชันจริงๆ จนมาถึงเหตุการณ์ 14 ตุลา ถึงมาเปลี่ยนความคิดว่านิสิตนักศึกษาทำถูกแล้วที่ไล่เผด็จการออกไป แต่ในช่วงนั้นชาวบ้านที่สนใจมีไม่กี่คน ก็พูดคุยกันตามประสาชาวบ้านว่าใครถูกใครผิด พอตอนหลังถึงมีการเปิดโปงว่าทุจริต ยิ่งชาวบ้าน คนไม่รู้เรื่องก็ต้องตาย พระก็ต้องตาย ชาวบ้านก็ต้องตาย

ลุกขึ้นสู้ สุดท้ายต้องหนีตาย

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลา ขบวนการนักศึกษาที่ออกสู่ชนบท ออกสำรวจตามหมู่บ้านที่มีปัญหาเรื่องค่าเช่านา หมู่บ้านไหนที่มีความสนใจพวกเขา ก็จะลงมาทำค่าย เป็นค่ายเผยแพร่ประชาธิปไตย มีการจัดนิทรรศการเรื่อง 14 ตุลา และดึงเอานักศึกษาหลายสถาบันมาเข้าค่าย มากันเป็นร้อยคน

ตอนนั้นมีประกาศการจัดตั้ง “สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย” แล้ว พอมาที่หมู่บ้าน เขาก็ดึงพ่อไปเป็นคณะกรรมการร่วมระดับหมู่บ้าน เป็นฝ่ายประสานงาน ต้องคอยเป็นพี่เลี้ยงเวลาชาวนามีปัญหา เวลาที่เจ้าหน้าที่เข้ามาจับกุมทางสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ ก็จะไปประสานหาหนทางให้ ฝ่ายสื่อก็ทำหนังสือพิมพ์ เป็นหนังสือขนาด 5-6 หน้า ส่งมาให้แกนนำผู้ปฏิบัติงาน จะมีกลุ่มเยาวชนเรียกกันว่ากลุ่ม “มังกรน้อย” คอยส่งข่าวสารต่างๆ เวลาพวกเขาเข้าหมู่บ้านมาหาแกนนำก็จะสละพายุใส่เอกสารแล้วเดินลัดทุ่งนามาเลย

ก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลา สหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ มีนโยบายข้อเรียกร้องหลักคือเรื่องการปฏิรูปที่ดิน ซึ่งวิธีการเคลื่อนไหวคือชุมนุมยื่นข้อเรียกร้องให้มีการปฏิรูปที่ดิน เรียกร้องทุกที่ที่มีที่ดินที่พอจะปฏิรูปได้ และก็มีการรวมระดับหมู่บ้านตามปกติ เราไม่ได้เคลื่อนไหวเฉพาะเรื่องการเมือง เรามีการไปสอนชาวบ้านให้เพาะเห็ดฟางส่งเสริมอาชีพ แนะนำให้ชาวบ้านลงแขกกันทำงาน จริงๆ กิจกรรมส่วนใหญ่ไม่เห็นเรื่องการเมือง สิ่งที่สหพันธ์ฯ ทำตอนนั้นคือการสร้างความศรัทธากับชาวบ้าน ให้เขายอมรับแกนนำ บทบาททางการเมืองของสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ จะมีเฉพาะเวลามีปัญหาเท่านั้น คนไม่รู้ว่าจะคิดว่าเราไปจัดตั้งรูปแบบทางการเมืองในหมู่บ้าน แต่จริงๆ แล้วไม่ได้ทำขนาดนั้น ไม่ได้มีลักษณะที่ว่าเราต้องลุกขึ้นสู้กับรัฐบาลนะ เพราะเรายังคิดไม่ถึงตรงนั้น คิดแต่ว่าเรื่องปากเรื่องท้องเป็นเรื่องสำคัญ

การเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ที่ภาคเหนือคือการเรียกร้องให้ปล่อย 9 ผู้นำชาวนาที่ถูกจับที่ จ. ลำพูน ตอนนั้นไปร่วมชุมนุมกันที่ จ. ลำพูน มีคนประมาณ 20,000 คน เต็มศาลากลาง จนกระทั่ง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีสมัยนั้น ต้องออกคำสั่งให้ปล่อย 9 ผู้นำชาวนา หลังจากนั้นไม่กี่เดือนก็เกิดมีอบต.ารวจ มีอันธพาลเข้าไปทำลายข้าวของในบ้าน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ต่อมาก็ถูกจับให้ลงจากตำแหน่ง เพราะเขาไปแตะเรื่องที่ดิน

¹ประกาศจัดตั้งเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2517

ปัญหาจริง ๆ ที่สหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ เราเคลื่อนไหว มันเป็นความขัดแย้งระหว่างเจ้าที่ดินกับชาวนา เจ้าที่ดินเสียผลประโยชน์จากการที่ให้แบ่งข้าวในนาตามกฎหมายค่าเช่าที่นา ซึ่งในภาคเหนือเจ้าที่ดินเหล่านี้ไม่เคยสูญเสียผลประโยชน์ตรงนี้มาก่อน เจ้าที่ดินในภาคเหนือก็เลยสมคบกับผู้มีอิทธิพล นักการเมือง ลงขันกันจัดตั้งหน่วยไล่ฆ่าผู้นำชาวนาตายกันหลายคน อย่างพ่อตาของพ่อหลวงชื่อพ่ออาจ ธงโท แกนนำชาวนาในหมู่บ้าน ก็ถูกฆ่าที่หลังบ้านเมื่อเดือนเมษายน 2518 พวกเขาเริ่มปฏิบัติการให้เรากลับ ให้เราหยุดการต่อสู้ นักศึกษาที่มาเข้าค่ายก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกก่อความวุ่นวาย เป็นภัยต่อสังคม เป็นคอมมิวนิสต์ มีมือบลูกเสือชาวบ้านมาขับไล่ ตำรวจก็จับตามอง ตอนนั้นศัตรูเยอะมาก สมาชิกหลายคนก็ล้มก็หยุดไป แต่ก็เห็นใจเรา ให้เราหลบอยู่ในบ้านตอนที่ตำรวจมา หลบได้ 1-2 วัน แล้วก็ต้องไปที่อื่น รู้สึกเหมือนว่าเราไม่ใช่คนไทยเลยในตอนนั้น ช่วงนั้นในภาคเหนือฆ่ากันรายวันตาย 30 กว่าศพ อย่างพ่อหลวงอินตา ศรีบุญเรือง เป็นประธานของสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ภาคเหนือก็ถูกยิงเสียชีวิต (31 กรกฎาคม 2518) ก่อนหน้าเหตุการณ์ 6 ตุลา

พอเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา ก็ถูกตามถูกค้นทุกหมู่บ้าน บ้านแกนนำอยู่ตรงไหน ตำรวจจะค้นหมด ค้นหนังสือประเภทก้าวหน้าแล้วบอกว่าเป็นฝ่ายซ้าย แม้ว่าราษฎรบางคนไม่เคยร่วมเคลื่อนไหว แต่แค่มีความคิดที่เห็นด้วยก็ยังถูกจับไปขังด้วยข้อหาเป็นภัยต่อสังคม แม้แต่ลูกหลานก็ต้องหนีไปกับผู้นำ ที่หนีก็มาก ถูกฆ่าตายก็มาก ผู้ปฏิบัติงานของสหพันธ์ฯ ก็หนีเข้าป่ากันหมด มีคนมาพาออกไปจากหมู่บ้านที่ละคนสองคน อย่างพ่อก็หลบอยู่ตามป่าละเมาะประมาณ 2-3 เดือน จากนั้นจึงมีคนมาติดต่อพาเข้าป่า

สี่บทอดเจตนา

พอหนีเข้าป่าหลัง 6 ตุลา สหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ ก็ยังไม่สลาย ตอนที่พ่ออยู่ที่น้ำเข็ก พิษณุโลก พ่อศึกษาเรื่องการเมืองการทหารเสร็จ พ่อก็ตั้งกลุ่มแสดงละครเรื่องพ่อหลวงอินตา รู้สึกว่าจะมีสมาชิกของสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ อยู่ที่นี่เยอะ พ่อเราแสดงจบตอนพ่อหลวงถูกยิง เขาร้องไห้กัน หลังจากนั้น เราเดินทางขึ้นมาอยู่ที่ผาจิ ไม่กี่เดือนก็มีการประชุมสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ฯ และประกาศการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธที่นั่น

ช่วงหลังความคิดในพรรคคอมมิวนิสต์เกิดแตกเป็น 2 แนวทาง บางคนจะไปสายโซเวียต บางคนจะไปสายจีน แต่พวกเราชาวนาไม่ถึงขนาดนั้น สหาย

ชวานามองความขัดแย้งนี้ว่าเราทุกคนหนีทุกซ์หนีตายมาพึ่งที่เย็น แต่สุดท้ายในเมื่อเราอยู่แล้วเคลื่อนไหวไม่ได้ ทำงานไม่ได้ เรากลับมาตั้งหลักในเมืองไม่ดีกว่าหรือ ประจวบกับตอนนั้นทางลาวไม่ช่วยเหลือแล้ว ทหารก็ปราบปรามหนัก เลยต้องออกจากป่ามาประมาณปลายปี 2522

คนที่ออกจากป่ามาก็ทำมาหากิน บ้างก็ทำอะไรทำสวน บางคนก็เป็นพ่อค้าแม่ค้า บางคนออกมาแล้วไม่กลับบ้านแต่ไปเป็นแกนนำที่อื่น ๆ ส่วนพ่อหลวงเองพอออกจากป่ามา ยังไม่ได้ไปเข้าร่วมการเคลื่อนไหวต่อสู้ของชวานาชาวไร่เพราะในตอนนั้นก็ยังถูกทางราชการจ้องมอง จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ก็ยังถูกจับตามอง แต่ความคิดของพ่อไม่เคยเสื่อมสพันธ์ชวานาชาวไร่เลย เพราะผ่านการต่อสู้และมีการบาดเจ็บการตายเกิดขึ้น ยังคิดอยู่ตลอด จนประมาณปี 2540 หลังจากลูกหลานของสมาชิกสหพันธ์ชวานาชาวไร่ มาเจอกันที่เชียงใหม่ในโครงการเศรษฐกิจชุมชนของ อ.สังคีต พิริยะรังสรรค์ เราก็มานั่งคุยกันว่าอดีตทำไมเป็นแบบนั้น แล้วปัจจุบันเราจะทำอย่างไรต่อ ในเมื่อปัญหาที่เราสู้เมื่อครั้งก่อนทั้งปัญหาหนี้สิน ปัญหาที่ดิน ปัญหาจีปาดะ จนมาถึงปัจจุบันก็ยังดำรงอยู่เหมือนเดิม

หลังจากคุยกันแล้วเห็นว่าปัญหามันมีเหมือนเดิม น่าจะมีองค์กรสืบทอดเจตนารมณ์ของสหพันธ์ชวานาชาวไร่ ซึ่งจัดตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือพี่น้อง เรียกร้องหาความเป็นธรรม หลายคนที่ยินดีจะมาช่วยเป็นที่ปรึกษาให้ เราประชุมกันหลายครั้งกว่าจะตั้งเป็น “แนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ (นกน.)” เมื่อประมาณปี 2541 เคลื่อนไหวเรื่องปัญหาหนี้สิน ปัญหาที่ดิน ที่ดินนอกเขตป่า ปัญหาหน้า ปัญหาป่าไม้ ราคาพืชผล เป็นการรวมปัญหาใน 4 จังหวัดภาคเหนือ คือ ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ และเชียงราย

เอ็นจีโอเป็นข้าราชการชั้นสอง

เมื่อ นกน. รวบรวมคนได้ทั้ง 4 จังหวัด ต่อในปี 2545 ก็มีการเคลื่อนไหวเป็น “สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ (สกน.)” เป็นการรวมกันของ 9 เครือข่ายต่อสู้ใน 5 ประเด็นปัญหา ซึ่งเอ็นจีโอเข้ามามีบทบาท แต่การต่อสู้ในปัจจุบันต่างจากสมัยสหพันธ์ชวานาชาวไร่ สมัยก่อนร่วมกันสู้ทั้งหมดทุกคนทุกประเด็น ทำให้ชวานาเป็นกลุ่มเป็นก้อน แต่ปัจจุบันเราแยกกัน เช่น สู้เรื่องที่ดิน คนที่มีปัญหาเรื่องหนี้สินก็จะไม่เข้าร่วม พี่เลี้ยง (เอ็นจีโอ) เป็นคนละลาย เดี่ยวนี้ก็มีเอ็นจีโอแยกไปเป็นเครือข่ายปฏิรูปที่ดินอีก ตอนนี้อยู่ในความเป็นจริง นกน. สกน. ก็หมดสภาพไปแล้ว

สมัยก่อนการช่วยเหลือชาวนาเป็นการไปให้ความรู้ ไม่ใช่เอาเงินลงไปเหมือนเอ็นจีโอ แต่จะสอนให้ชาวบ้านทำเป็นและกินได้นาน แต่ตอนนี้ชาวบ้านจะไ้ตั้งบมาอุดหนุนโครงสร้างต่างๆ อุดหนุนเรื่องนั้นเรื่องนี้ ชื่อลูกหมู ลูกปลามาให้เลี้ยง เยอะแยะ จนกระทั่งผ่านไปปีสองปีก็ล้มหมด แล้วเอ็นจีโอก็หางบใหม่มาให้อีก ไม่มีความยั่งยืน ในใจพ่อคิดว่าคุณสร้างชาวบ้านมาสู้เรื่องประเด็นปัญหาต่างๆ ยังไม่จบ แล้วคุณเอาเงินมาให้ชาวบ้าน เงินที่ลงไปก็สร้างความแตกแยก ดูเหมือนว่าเขาเป็นคนช่วยเหลือคน แต่ช่วยไปแล้วเหมือนทำลายไปในตัว เอ็นจีโอเป็นเหมือนข้าราชการชั้นสองไปแล้ว พ่อยังเชื่อว่าที่เอ็นจีโอมาทำเรื่องการส่งเสริมการช่วยเหลือประชาชนในทุกประเด็นปัญหา ไม่ใช่การแก้ปัญหาแบบยั่งยืน เหมือนให้ยาแก้ปวด

ที่ทำงานกับเอ็นจีโอมาเป็นสิบปีผิดหวังหลายเรื่อง อย่างตอนเกิดรัฐประหาร 19 กันยา พุดตรงๆ ว่าพ่อไม่ชอบอำมาตย์ เขาใส่ฆ่าใส่ยิงเรามาแล้ว พ่อก็ถาม อ. สมเกียรติ (พงษ์ไพบูลย์) ว่า เกิด 19 กันยา อาจารย์จะไปทางไหน อาจารย์บอกว่าพ่อต้องมาทางผมสิ ผมจะอยู่ฝ่ายประชาธิปไตย เพราะเขาเป็นคนใจดี ไม่ฆ่าคนแล้วนะ พ่อบอกว่าเมื่อก่อนสายนี้ฆ่าพ่อ พ่อตาย พ่อก็ว่าอาจารย์อย่างนั้นเราเดินคนละทาง แต่เราไม่ได้เป็นศัตรูกันนะ ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่เคยเจอหน้ากันอีกเลย ต่อมายังมีเอ็นจีโอเคยมาพูดกับพ่อว่า จะเอาองค์กรภาคประชาชนไปเข้าร่วมกันฝ่ายพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ชับไล่รัฐบาลสมชาย พ่อก็ว่าเขามาอย่างถูกต้องแล้ว ทำไมจับไล่เขา พ่อไม่เห็นด้วย ยังไงๆ ประเทศและสังคมโลกก็ต้องพัฒนาไปสู่สิ่งที่ก้าวหน้า

ทางออกของชาวนา

ปัจจุบันแนวทางการต่อสู้เรียกร้องขององค์กรภาคประชาชนขณะนี้คือ ควรตั้งคณะกรรมการขึ้นมาร่วมกับรัฐบาล นโยบายใดที่ถูกต้องก็สนับสนุน นโยบายใดทำให้ประชาชนทุกข์ยากก็ต้องต่อสู้ แต่การต่อสู้ไม่ใช่ไปตำ และไม่ใช่ไปจับไล่รัฐบาลออก อันนี้มันต่างกัน เมื่อเสียงส่วนใหญ่เขาเลือกรัฐบาลมาแล้วทำไมเราไม่เคารพเสียงส่วนใหญ่

พ่อหลวงเชื่อว่าทางออกของชาวนาคือ ต้องหาทางร่วมมือกับภาครัฐจึงจะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ ไม่ใช่คิดว่าเขาเป็นศัตรูอย่างเดียว พ่อพุดตรงๆ เลยว่าเราเปลี่ยนวิธีได้ไหม ข้อเรียกร้องของเราคือมาร่วมกันแก้ปัญหา แต่บางที่ขึ้นเวทีปราศรัยไปตำเขาเหมือนหมูเหมือนหมา มันไม่ไหว ตอนนี้อยู่เหมือนสมัยสหพันธ์

ชวานาชาวไร่ฯ ที่ต้องต่อสู้แตกหักเพราะตอนนั้นรัฐทำกับเราถึงขนาดที่ว่าเราอยู่ไม่ได้ อยู่ก็ไม่รอด นั่นเป็นจุดที่จะต้องสู้แบบนั้น แต่ปัจจุบันไม่ใช่

ในระบบประชาธิปไตย ถ้ามีกลุ่มทุนหรือกลุ่มการเมืองที่เอารัดเอาเปรียบ ก็จะถูกคัดออกไปเองผ่านการเลือกตั้งหรือผ่านกระบวนการที่เป็นประชาธิปไตย เมื่อเหตุการณ์ 14 ตุลาคมยังแตะอะไรไม่ได้ แต่ตอนนี้ชาวบ้านรู้กระทั่งว่านิติธรรม นิติรัฐคืออะไร การต่อสู้ในสภาใครเป็นฝ่ายอนุรักษ์ ใครเป็นฝ่ายก้าวหน้า แม้กระทั่งรัฐธรรมนูญมาตราอะไร เขาก็ตาสว่างแล้ว ความรู้ของชวานาในหมู่บ้านได้เปลี่ยนไปแล้ว ได้รับรู้ข่าวสารการเมืองผ่านเทคโนโลยีอย่างคอมพิวเตอร์ เด็กอายุ 7-8 ขวบ ก็เล่นได้ รู้ถึงขนาดว่าต่างประเทศเขามีอะไรกันก็รู้หมด

ทุนนิยมก็ต้องพัฒนา คุณไม่อยู่กับทุนนิยมแล้วคุณจะอยู่กับใคร ปฏิเสธไม่ได้ เราก็คงคิดว่าทุนเสรีกับทุนผูกขาด จะยอมรับใคร ถ้ามันผูกขาดจริงๆ เราเข้าไปไม่ถึงการพัฒนาประเทศเลย แม้แต่การค้าขาย การเพิ่มผลผลิต การเรียนหนังสือ ถ้าทุนเสรีมันต้องสู้กันแบบประชาธิปไตยไปเลย ทุนที่ไม่ดีจะเอาไว้ทำไม ก็ต้องถูกผลัดออกไป

ชวานาก็ต้องมีอยู่ ชวานาเป็นคนผลิตอาหารเลี้ยงโลกอยู่ทุกวันนี้ ไม่จำกัด เพียงแต่ชวานา ชาวไร่ ชาวสวนก็เหมือนกัน ถ้าไม่มีผู้ผลิตแล้วผู้ที่ทำงานนอก การเกษตรจะกินอะไร ชวานาหรือเกษตรกรยุคใหม่ยังต้องมีองค์กรเคลื่อนไหวของตนเองเพื่อรักษาสิทธิการซื้อการขายผลผลิตต่างๆ ให้เกิดความมั่นคงทั้งผู้กินและผู้ผลิต เพราะฉะนั้นมันละทิ้งชวานาชาวไร่ไม่ได้หรอก

การเมืองปัจจุบัน

การเมืองของประเทศไทย ตั้งแต่ 14 ตุลา ถึงปัจจุบันนี้ รู้สึกว่ามันพัฒนาขึ้นเป็นขั้นเป็นตอน มันสอนให้ประชาชนมองปัญหาว่าที่ผ่านมาเกิดรัฐประหาร เกิดการเปลี่ยนรัฐบาล แล้วมันดีขึ้นหรือไม่อย่างไร สิ่งต่างๆ สอนให้ประชาชนได้เห็นภาพขึ้นมาและคิดว่าถ้าทำอย่างนั้นประเทศจะหยุดอยู่กับที่ มันจะไม่พัฒนา แม้กระทั่งต่างประเทศก็ยังไม่ยอมรับ นี่คือเงื่อนไขหนึ่งที่ประชาชนมองเห็นแล้วว่าประเทศจะต้องพัฒนาไปสู่สิ่งที่ดีกว่าและเกิดความคิดทางการเมืองว่าพรรคไหน หรือผู้นำประเทศแบบไหนที่จะนำพาประเทศไปสู่ความเจริญ เหตุการณ์จะสอนให้ชาวบ้านได้เห็นว่าเลือกข้างไหน ประชาชนมองเห็นแล้วว่าถ้าผ่านการเลือกตั้งก็เป็นประชาธิปไตยของประชาชน ถ้ายังทำรัฐประหารก็จะเหมือนซีเรีย อียิปต์

ตอนนี้พ่อหลวงมองเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นดูเหมือนว่าฝ่ายชาวไร่ชวานาในชนบทกลับ

กลายเป็นฝ่ายที่ยึดมั่นในหลักประชาธิปไตย ขณะที่ฝ่ายที่เรียกว่าเป็นปัญญาชน กลับไปอยู่ฝั่งตรงข้าม ทำให้ถึงเป็นแบบนี้ มันกลับหัวกลับหางกัน แทนที่ชาวนาจะเป็นคนที่จงรักภักดีที่สุดกับอำมาตย์ กลับไม่ใช่ เมื่อก่อนเราถูกปลุกฝังให้เคารพ ยำเกรงผู้ใหญ่ เคารพโดยไม่มีเหตุผล ผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะบอกเด็กว่าอย่าร้องไห้ นะ เตี่ยเจ้าจะมาหักคอ นะ จนตอนหลังเราเกิดความคิดว่ามันไม่ใช่ ความคิดแบบนั้น มันหลอกกัน ความจริงคนเราก็คนเหมือนกัน มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน และยกระดับขึ้นมาจนกระทั่งว่าปัจจุบันนี้มองอะไรออกหมดแล้ว ถ้าเราไม่สู้แบบนี้ ลูกหลานเราก็จะถูกเขาหลอกไปตลอด

ดังนั้น พ่อคิดว่าจะสู้ต่อ ก็สู้กันในระบบทุนนิยม แต่ต้องเป็นทุนนิยมเสรี มีประชาธิปไตย ■

กรรมกรรุ่นบุกเบิก

แตงอ่อน เกาฏีระ

ภาพ: เขมศักดิ์ ปาณเปรม

“ป้าน้อย” หรือแตงอ่อน เกาฏีระ คนที่เรากำลังจะพูดคุยด้วย เธอเป็นกรรมกรหญิงรุ่นแรกๆ ของอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของไทยเลยทีเดียวได้ในวัยสาวป้าน้อยผ่านร้อนผ่านหนาวมาแล้วทั้งการนัดหยุดงานตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผ่านยุคเผด็จการสฤษดิ์-ถนอม และได้ร่วมการชุมนุมใหญ่หลัง 14 ตุลา เพื่อเรียกร้องรัฐบาลให้ขึ้นค่าแรงขั้นต่ำ กระทั่งต้องลงเอยด้วยการเข้าป่าเมื่อมีผู้หวังดีมาเตือนว่าการต่อสู้ในเมืองเห็นทีจะไม่ปลอดภัยอีกต่อไป หลังออกจากขบวนการปฏิวัติมา ป้าน้อยก็ยังใช้ชีวิตกรรมกรต่อไป จนถึงวันนี้ในวัย 70 ปี แม่ป้าน้อยจะยุติบทบาทผู้ใช้แรงงานไปแล้ว แต่หัวใจของคนที่เคยต่อสู้ยังคงเต้นแรงทุกครั้งที่มีคนรุ่นหลังมาชวนคุยถึงเรื่องเหล่านี้ พร้อมยังย้ำกับเราว่า “ทุกอย่างที่จะได้รับมานั้น ไม่ใช่ด้วยการร้องขอ แต่จะได้มาด้วยการต่อสู้...”

สัมภาษณ์ :
พรพิมล สันตถอนวัตร
เรียบเรียง :
อรุณนา สนิทวาที

ชีวิตกรรมกรรุ่นก่อน 14 ตุลา

บ้าน้อยเกิดที่บางบัวทอง จ.นนทบุรี พ่อแม่มีอาชีพทำสวนทำนาแต่ไม่มีที่เป็นของตัวเอง ปี 2499 บ้าน้อยจึงออกจากบ้านมาทำงานที่โรงงานทอผ้ากรุงเทพที่บางซื่อ เริ่มทำงานได้ค่าแรงวันละ 4 บาท งานหนักมากจนมีการสไตรด์ทั้งโรงงานเพื่อขอลดเวลาทำงานให้เหลือ 8 ชั่วโมง และให้มีวันหยุด ตอนนั้นมีที่บางซื่อที่เดียวที่สไตรด์ ประท้วงหยุดงานกันเป็นเดือนเพราะนายทุนไม่ยอมเจรจาด้วย จนกระทั่งพวกเราต้องเดินเท้าไปที่บ้านมนังคศิลา ไปพบท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม สมัยนั้นจอมพล ป. สนับสนุนกลุ่มแรงงาน มีการออกกฎหมายคุ้มครองแรงงาน จอมพล ป. จึงได้เรียกกลุ่มนายทุนเข้ามาตกลงกัน ซึ่งนายทุนก็ยอมตกลงด้วยเพราะเหมือนกับว่าถูกจอมพล ป. บังคับ

ต่อมาเมื่อกลุ่มในรัฐบาลจอมพล ป. ชัดแย้งกัน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ทำรัฐประหารแล้วขึ้นมามีอำนาจ จึงออกกฎหมายมาตรา 17 ห้ามประชาชนเคลื่อนไหวและมีการยกเลิกกฎหมายแรงงานด้วย ข้อเรียกร้องที่ได้จากสมัยของจอมพล ป. ยังคงอยู่เหมือนเดิมคือทำงานวันละ 8 ชั่วโมง แต่มีข้อห้ามประท้วงหยุดงานอีก อย่างไรก็ตามยังมีแรงงานสไตรด์ในปี 2502 เพราะว่าถ้าคนงานไม่เรียกร้องนายจ้างจะไม่ขึ้นค่าจ้างให้คนงาน

สมัยจอมพลสฤษดิ์ มีการยกเลิกกฎหมายแรงงาน จับกุม คมขังผู้นำแรงงานอย่างคุณประกอบ โตลักษณะล้ำ คุณวีระ ถนอมเลี้ยง สหภาพรถไฟประท้วงถูกจับหมดสมัยนั้น บ้าน้อยยังคงทำงานอยู่ได้ แต่พวกคณะกรรมการสหภาพจะถูกจับหมดหรือถูกไล่ออก ปัญหาคือพวกเราไม่รู้กฎหมายแรงงาน ไม่รู้วิธีการต่อสู้ ถึงมีสมาคมลูกจ้างแต่เราไม่รู้วิธีการต่อสู้ ไม่รู้จะทำอย่างไร นายจ้างไล่ออกก็ต้องออกไปแต่ยังดีที่ว่าช่วงนั้นมีโรงงานเกิดขึ้นเยอะมาก แถบย่านพระโขนง ฝั่งธนบุรี พวกเราก็จะรู้จักกัน เวลาใครถูกไล่ออกไม่มีงานทำก็จะพากันไปสมัครงานที่ใหม่ แต่ยังคงเป็นงานจ้างแบบเหมาชิ้นแบบเดิมไม่มีจ้างรายวัน พอพวกคนงานไม่พอใจเราก็จะนัดหยุดงานกัน คนงานมีความคิดแบบนี้แต่ไม่รู้กฎหมาย

พอบ้าน้อยออกจากที่เดิมมาทำที่ใหม่คือโรงงานไทยเกรียง ก็ทำงานอย่างลุ่มๆ ดอนๆ เวลาโรงงานจะลดการผลิตก็จะมีผ้าให้ชิ้น ทำให้คนงานไม่มีงานให้ทำ จนปี 2514 คุณประสิทธิ์ ไชโย เข้ามาทำงานที่โรงงานก็มาปรึกษาว่าอยากจะเป็นตัวแทนคนงาน เพราะเห็นสภาพความเป็นอยู่ของลูกจ้างที่ไม่มีสวัสดิการอะไรเลย ได้แต่ทำงานไปวันๆ

ด้วยเหตุที่บ้าน้อยชอบไปซื้อหนังสือที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาอ่าน

ในช่วงนั้นบ้าน้อยเจอหนังสือกฎหมายแรงงานเล่มใหญ่เกี่ยวกับเรื่องแรงงานสัมพันธ์ จึงบอกคุณประสิทธิ์ว่าถ้าอยากจะเป็นตัวแทนคนงาน ให้ลองไปศึกษาดู คุณประสิทธิ์ก็ไปศึกษาที่กรมแรงงาน แถวกระทรวงมหาดไทย เขารู้จักคนที่กรมแรงงานหลายคน จึงได้แนะนำให้ตั้งสมาคมลูกจ้างเพื่อแรงงานจะได้รับความคุ้มครอง

หยุดงานครั้งใหญ่ทั่วประเทศ

หลัง 14 ตุลา ในปี 2517 เกิดการประท้วงหยุดงานครั้งใหญ่ เริ่มจากคนงานโรงงานไทยการ์เมนต์ถูกเลิกจ้าง แถวเพชรเกษมก็ไม่มีงาน หลายโรงงานก็จะเลิกจ้างเหมือนกัน ตัวแทนคนงานจากหลายๆ โรงงานจึงมาปรึกษากันว่าจะทำอย่างไร ได้ข้อสรุปว่าคนงานต้องหยุดงานครั้งใหญ่ ถ้าไม่ทำอย่างนั้นรัฐบาลจะไม่รู้เรื่อง ตกลงกันว่าในช่วงเดือนมิถุนายน 2517 จะพากันไปกรุงเทพฯ ก็พากันไปที่พระประแดงเพื่อไปรับพวกคนงานโรงงานลัคกี้เท็กซ์ แต่นายทุนปิดประตูไม่ให้คนงานออกมา ตอนหลังลูกจ้างจึงฟังประตูออกมา พากันไปนอนกันที่วัด พระท่านก็ใจดีหากระทะมาให้หุงข้าวกิน ตอนนั้นมีกันประมาณ 1,000 กว่าคน แล้วยังมีพวกคนงานจากโรงงานเล็กๆ แถวพระประแดงมาร่วมด้วย ต่อมาจึงย้ายมาชุมนุมที่กรมแรงงาน แต่สถานที่คับแคบเกินไปเลยย้ายมาที่สนามหลวง นักศึกษาจะมาช่วยตอนเย็นๆ มาช่วยพูดคุย วงกรรมาชนของนักศึกษาก็มาเล่นดนตรีให้ฟัง แนวร่วมมาช่วยเยอะมาก มีคนเป็นแสน ช่วงหลังคนจากต่างจังหวัดก็มา จากเชียงใหม่ก็มี โรงงานทอผ้าทางรังสิตก็มา ฝนฟ้าก็ไม่ตก โชคดีไม่มีเหตุการณ์รุนแรง

อยู่ที่สนามหลวง 7 คืน 8 วัน อยู่ตรงนั้นไม่กล้าไปไหน ประเด็นที่เรียกร้องครั้งนั้นคือขอให้กำหนดค่าแรงขั้นต่ำที่ 25 บาท ก่อนหน้านั้นไม่เคยมีการเรียกร้องแบบนี้ โรงงานจะจ้างผู้ชายเป็นรายเดือน แต่พวกผู้หญิงจะใช้วิธีจ้างเหมาเป็นรายวัน ขณะที่ข้อเรียกร้องค่าแรงคือ 25 บาท แต่รัฐบาลให้เพียง 20 บาท หน่วยข่าวก็มาบอกว่าสถานการณ์ไม่ดีแล้วรัฐบาลเตรียมจะปราบแล้วแต่ที่ยังไม่ปราบเพราะยังไม่พร้อม รัฐบาลคงตั้งตัวไม่ทันว่าคนงานจะมากันเยอะ พอมีคนมาบอกว่าสถานการณ์ไม่ค่อยดีก็เลยบอกว่าให้หยุดแค่นี้ก่อน จึงตกลงกันที่ค่าแรง 20 บาท ต่อวันพร้อมกับสวัสดิการอีกเกือบ 10 ข้อ พอปี 2518 จะขึ้นให้อีกเป็น 25 บาท ก็เลยตกลงกันได้ ถึงปี 2518 เราก็ดั้งเป็นสหภาพแรงงานและติดตามเรื่องค่าแรง 25 บาท หากที่โรงงานไหนยังไม่ได้ค่าแรงขั้นต่ำ 25 บาทให้แจ้งมาสหภาพฯ กับเจ้าหน้าที่กรมแรงงาน จะไปเจรจาให้

“

สมาชิกสหภาพก็ยังไม่ค่อยขยายตัว ไม่เป็นสมาชิกเพราะไม่เข้าใจเรื่องการเป็นสมาชิก แต่ถ้านัดหยุดงานก็เอาด้วย

”

หนีเข้าป่า

ช่วงหลังเริ่มถูกคุกคาม ตอนกลางคืนมีคนมายิงปืนหน้าสหภาพ เริ่มมีการก่อความวุ่นขึ้นจากกลุ่มนายทุน ตำรวจ อำเภอกำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็ด้วย เขาใช้ข้อหาความมั่นคงมาใส่ให้พวกเรา มาตะโกนใส่เราสารพัด ช่วงปี 2519 โดนกันมากคือช่วงเดือนมีนาคม 2519 เขาจับผู้นำแรงงานไป 9 คน แล้วไปสู้กันในศาลใช้เวลา 2 ปีกว่าจะได้หลุดออกมาเพราะศาลยกฟ้อง ป้าน้อยเห็นว่ามันไม่เป็นธรรมเพราะยังไม่แน่นอนว่าเขาผิดหรือเปล่า จากกรณีนี้ถึงบอกว่าผู้หญิงต้องหลบ ขึ้นอยู่จะอันตราย เพราะทารุณมาก พวกตำรวจ ทหารมันไม่กลัวพวกเราหรอก แต่มันกลัวคอมมิวนิสต์ เพราะก่อนหน้านี้ที่ปรึกษาของสหภาพก็โดนจับ เช่นคุณสุภาพ พัดอ่อง เพื่อนๆ เลยบอกให้พวกผู้หญิงหาที่หลบ เพราะผู้หญิงถ้าถูกจับแล้วถูกทารุณมาก เขาตั้งข้อหาให้เราต้องเข้าคุกมิด ทำลายความมั่นคงเป็นคอมมิวนิสต์ ทั้งๆ ที่เราก็คงไม่รู้ว่ามันคืออะไร ตอนนั้นเราเข้าใจเอาเองนะว่าต้องหนีเข้าป่าอย่างเดียว แต่คนที่มาบอกเราให้หาที่หลบเขาไม่ได้บอกมาให้เข้าป่า ประมาณเดือนเมษายน 2519 ป้าน้อยจึงเข้าป่า เขาพาไปเราก็คงไม่รู้เรื่อง ไปกัน 7 คน ตอนนั้นขุลมุนวุ่นวายมาก มีคนส่งขึ้นรถไป แล้วก็มีคนมารับพวกเราไปทางใต้ที่สงขลา ตอนเข้าไปถึง เขาก็พูดในทำนองว่าไม่ให้ซักถามอะไร ต้องไม่อยู่เพื่อตัวเอง แต่ต้องศึกษาเพื่อตัวเอง มีการทำงานมวลชนหาแนวร่วมไปเรื่อยๆ ทำนา ทำสวน พอถึงเวลาก็เคลื่อนไหว

ป่าออกจากป่ามาประมาณปี 2520 ตอนนั้นตัดสินใจออกเพราะกลัวว่าสุขภาพเราจะเป็นภาระให้คนอื่น อายุมากแล้วด้วย แต่มีเพื่อนที่เข้าไปอยู่ถึง 5 ปีหลายคนจนมีคำสั่ง 66/23 เพื่อนเล่าให้ฟังว่าเขาใช้เฮลิคอปเตอร์ไปรบไปปลิวให้นักศึกษาออกมาพัฒนาชาติไทย

ในปี 2524-2525 ป้าเข้าไปทำงานที่โรงงานแถวเพชรเกษม บริษัทแจ่งล้มละลายแล้วเลิกจ้างคนงานประมาณ 400 กว่าคน เพื่อนคนงานก็ไปร้องเรียกค่าชดเชย กว่าจะได้ชดเชยก็นาน ก็ได้มาแค่ 15% จากที่ตอนแรกจะไม่ได้เลย ตอนนั้นป้าก็ช่วยพาเพื่อนคนงานไปที่กรมแรงงาน แต่เราไม่ได้เข้าไปเจรจาเพราะไม่มีหน้าที่ ที่เขามาหาป้าเพราะเขาบอกว่าป้าอ่านหนังสือ มีความรู้เรื่องนี้มีอะไรจึงมาหาป้า แต่ตอนหลังเมื่อมีการตั้งสหภาพแรงงานสถานการณ์ก็ดีขึ้น มีการเปิดอบรมกฎหมายแรงงาน เจ้าหน้าที่กรมแรงงานมาอบรมให้ มีการตั้งเจ้าหน้าที่กรมแรงงานออกไปเยี่ยมคนงานเขตอ้อมน้อยอ้อมใหญ่ ใครยังไม่ได้ค่าแรงขั้นต่ำเจ้าหน้าที่แรงงานจะไปคุยกับนายจ้างให้ ส่วนตัวป้าน้อยเย็บผ้าที่โรงงานแถวสีพระยาจนถึงปี 2527 จึงลาออกมาช่วยพี่สาวชายของจนถึงทุกวันนี้

แรงงานในปัจจุบัน

ป้าน้อยมองว่าโรงงานไม่มีนายทุนที่แท้จริง แต่เป็นนายทุนนายหน้า เขา รับจ้างบริหารมาเปิดโรงงาน พอมีปัญหา ก็แจ่งล้มละลาย เลิกจ้าง ย้ายโรงงานไปที่โน่นที่นี้ แล้วจะเอาจุดไหนไปคุยกับเขาเพราะเขาไม่ใช่เจ้าของ คนงานอยากจะใช้ระบบแรงงานสัมพันธ์แต่ทางนายจ้างไม่ยอมใช้แรงงานสัมพันธ์กับคนงาน นอกจากนี้ ป้าน้อยมองว่าตอนนี้การต่อสู้ของกรรมกรด้วยวิธีการสไตรค์ไม่น่าจะใช้ได้แล้วเพราะรัฐบาลขึ้นค่าแรงให้เรื่อยๆ แล้วจะเอาประเด็นอะไรไปเรียกร้องรัฐบาล แต่ขณะเดียวกันค่าครองชีพก็ขึ้นไปเรื่อยๆ ตอนนี้เขาให้ 300 บาท แต่บางแห่งยังไม่ได้ตามนี้เลย สมัยก่อนช่วงปี 2517-2518 ตอนขึ้นค่าจ้าง 20-25 บาท อธิปไตยกรมแรงงานตั้งกรรมการเพื่อไปคุยกับคนงานพร้อมกับเจ้าหน้าที่กรมแรงงาน ป้าก็ไปคุยกับคนงาน เจ้าหน้าที่แรงงานไปคุยกับนายจ้าง ถ้าคนงานไม่ได้ขึ้นค่าแรงเราก็ได้แจ้งกรมแรงงาน แต่ตอนนั้นไม่มีบรรยากาศแบบนั้น โรงงานเลิกจ้างโดยขู่จะล้มละลายอย่างเดียว

ปัญหาของคนงานคือไม่เข้าใจเรื่องกฎหมายแรงงาน แล้วยั้งตอนนี้คนงานส่วนใหญ่เป็นคนต่างชาติดึงไม่รู้เรื่อง ภาษาก็ยังพูดไม่รู้เรื่อง สมาชิกสหภาพก็ยังไม่ค่อยขยายตัว ไม่เป็นสมาชิกเพราะไม่เข้าใจเรื่องการเป็นสมาชิก แต่ถ้านัดหยุดงานก็เอาด้วย การรวมตัวของลูกจ้างประเทศไทยไม่เหมือนต่างประเทศ เพราะต่างประเทศจะรวมกันเป็นกลุ่มก้อน อย่างรัฐวิสาหกิจเขามีการศึกษาที่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นกำลังที่เข้มแข็ง

ป้ารู้สึกว่าการแรงงานมีความเข้าใจมากขึ้นเพราะมีการศึกษามากขึ้น แต่การ

รวมกลุ่มกันให้เข้มแข็งเป็นเรื่องยากมาก ป้าคิดว่าต้องใช้วิธีการเคลื่อนไหวแบบกลุ่มคุณประสิทธิ์ในสมัยก่อน คือมีการจัดตั้งกลุ่มศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ต้องให้การศึกษากับคนงานว่าการรวมกลุ่มมีประโยชน์อย่างไร คนงานบางคนไม่รู้เรื่องเลย พวกข้าราชการมักจะคอยยุยงคนที่ไม่รู้เรื่อง เหมือนตอนที่ตั้งสหภาพที่ อ้อมน้อยจะมีคนมาแย่งว่าอย่าไปคบกับพวกมันนะ อีกวิธีคือเมื่อคนงานตั้งสหภาพ นายจ้างก็ตั้งคู่แข่ง ดึงคนไปเป็นพวกสหภาพที่นายจ้างตั้ง เมื่อก่อนมาทำงานสหภาพก็ใช้เงินส่วนตัวทั้งนั้น ช่วยค่ารถกัน ตอนนี่ดีขึ้นเพราะสหภาพพอมีเงิน แต่การต่อสู้ก็ต้องสู้ต่อเนื่อง เพื่อให้รุ่นต่อไปได้มารับช่วงต่อ ทุกอย่างที่จะได้รับมานั้น ไม่ใช่ด้วยการร้องขอ แต่จะได้มาด้วยการต่อสู้ ■

“ นายใหญ่....” | อานนท์ นำภา

นายใหญ่ท่านจำได้ไหม เมื่อครั้งท่านขึ้นครองอำนาจในชาตินี้ มหาตุลาการต่างปฐมแดง
ให้ท่านเดินทัศน

แลก้มหน้าพิพากษาว่าท่านบริสุทธิ์
คุณมีได้อยู่ในห้องมืดห้องนั้น ข้าเห็น

นายใหญ่.... ไฟร์ฟ้าประชนของท่านอุปทานว่าท่านคืออดีตกษัตริย์อวตารมากำเนิดในภพชาตินี้
เขาว่าเช่นนั้น ข้าเห็น

นายใหญ่เมื่อครั้งแรกเริ่ม ท่านตั้งทหารไว้เคียงสาหน้าใส รวมใจของไฟร์ฟ้าประชน
คนทุกซี่ยาก ออกชุดงค์ตามพงไฟร์ฟ้าประชน
ละครฉากนั้น ข้าเห็น

นายใหญ่แม้อเมริกาจะมีไซบีดาของท่าน แต่ท่านก็มอบน้อมและยอมมอบวิญญานของท่าน
เพื่อความอยู่รอดของวงศ์พันธุ์แลอำนาจราชศักดิ์อันดัดกันดานของท่าน ข้าเห็น

นายใหญ่.... แม้ท่านมิได้เป็นทหารชาญณรงค์สงคราม
แต่ท่านยังคงครองยศฐาบรรดาศักดิ์เณนั้น ข้าเห็น

นายใหญ่.... ท่านคือบุรุษผู้รวล้นฟ้ามหาศาล ในงานวันเกิดท่าน ข้าทาสของท่านต่างเณท์
ไฟร์ฟ้าประชนมาร้องเพลงอวยพรให้ท่าน
และเมื่อท่านเปล่งวาจาอันสามานย์
ไฟร์ฟ้าประชนของท่านต่างเปล่งเสียงแข็งแรงแลน้ำตาคลอ ข้าเห็น

นายใหญ่.... ท่านคือผู้ทรงอิทธิพลในตลาดหุ้น
กิจการร้านชองของท่านหาได้เสียภาษีดูจไฟร์ฟ้าประชน ข้าเห็น

นายใหญ่.... ท่านถึงขนาดตัดขาดจากภรรยา หาชองร้องออกอุบายหลายประการ
บุตรท่านเที่ยวแะไปเยี่ยมเยือนเหมือนมิขาด ข้าเห็น

นายใหญ่ข่าวลือเรื่องท่านป่วยหนักกระทั่งเสียชีวิต สันคลอนจิตใจไพร่ฟ้าประชาชนทุกหย่อมหญ้า
ผู้ซบเซาซึ่งท่านวิตก ผู้อธิปริยัม
แล้วท่านก็ออกโรงสำอางกำลังวังชากลบข่าวลือนั้น ข้าเห็น

นายใหญ่.... ท่านบริหารประเทศแม้ไม่ได้ลงเลือกตั้ง
ครั้งแล้วครั้งเล่าที่ขุนนางต่างคลานเข้าเข้าหาท่านอย่างนอบน้อมเพื่อขอตำแหน่งแห่งที่ ข้าเห็น

นายใหญ่.... ข้าจำได้ ท่านคือต้นเหตุแห่งรัฐประหารปี ๒๕๔๙ ความแตกร้าวมัคคี
แล กลียุคแห่งนิติรัฐ ข้าเห็น

นายใหญ่.... ความตายของไพร่ฟ้าประชาชนเมื่อเดือนตุลาอยู่ในความรับผิดชอบของท่าน แน่นนอน
ท่านอาจกล่าวได้ว่าท่านมิได้อยู่ในสนามฆ่า แต่วงศ์วานวานเครือของท่านเล่า
ศพสตรีที่เปลือยเปล่า ศพบุรุษถูกยิงอย่างสด ข้าเห็น

นายใหญ่ ความตายของไพร่ฟ้าประชาชนเมื่อเดือนเมษา-พฤษภา ๕๓ อยู่ในความรับผิดชอบ
ของท่าน แน่นนอนท่านอาจกล่าวได้อีกเช่นเคยว่าท่านมิได้อยู่ในสนามฆ่า แต่วงศ์วานวานเครือของ
ท่านเล่า
ศพสตรีที่มีเปลือยเปล่า ศพบุรุษถูกยิงอย่างสดและสมองกระจาย ข้าเห็น

นายใหญ่.... ท่านทำตนอยู่เหนือกฎหมาย ใช้บารมีควบคุมตุลาการ กดกะบาลนิติบัญญัติ แทรกแซง
ขัดอำนาจบริหาร
ฆ่าได้กระทั่งพี่น้องไพร่ฟ้าประชาชน
เศษเงินท่านมีอาจเยียวยาหัวใจอันใหม่เกรียมของข้าได้ ข้าตาสว่าง

นายใหญ่.... ข้าจำต้องโค่นท่านลง เพื่อประชาธิปไตยที่สมบูรณ์
ข้าสาบาน!

เมื่อเขาเสียชีวิตเพื่อประชาธิปไตยแล้ว เราจึงได้สิทธิเสรีภาพมากขึ้น

ละเมียด บุญมาก

ภาพ: เขมศักดิ์ ปาลประม

สัมภาษณ์ :
พรพิมล สันตถอนวัตร
เรียบเรียง :
อรุณวษา สนิทวาที

หนึ่งในภาพเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่ถูกนำมาเผยแพร่ซ้ำ บ่อยที่สุดภาพหนึ่ง คือภาพถ่ายชายคนหนึ่งนอนจมกองเลือดโดยมี ผู้ชุมนุมยื่นโบกธงชาติอยู่เคียงข้าง เล่ากันว่าเขาเป็นวีรชนคนแรก ในเหตุการณ์ 14 ตุลา ชื่อของชายคนนั้นคือ นายจรัส บุญมาก เขาเป็น นักศึกษาปริญญาโท สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และทำงาน เป็นพนักงานแปลของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค มีภรรยาและลูกเล็กวัย เพียงขวบเศษ ด้วยความกระตือรือร้นในฐานะพลเมืองไทยคนหนึ่ง ทั้งคุณจรัสและคุณละเมียด บุญมาก ภรรยา จึงติดตามข่าวสาร รวมทั้ง เข้าร่วมการอภิปรายทางการเมืองทุกครั้งที่มีโอกาส โดยไม่มีใครใน ครอบครัวคาดคิดว่าสิ่งนั้นจะนำความสูญเสียครั้งใหญ่มาสู่ครอบครัว ปัจจุบันคุณละเมียดมีอายุ 68 ปีแล้ว ยังอาศัยอยู่ลำพังกับลูกชาย เธออดไม่ได้ที่จะหวนนึกถึงการจากไปของสามีในเหตุการณ์ 14 ตุลา ทุกครั้งที่มีความขัดแย้งอย่างรุนแรงเกิดขึ้นในบ้านเมือง

ร่างแรกสละเพื่อประชาธิปไตย

สถานการณ์ทางการเมืองสมัยนั้นรัฐบาลถนอม-ประภาสปกครองมานาน และมีแนวโน้มว่าจะสืบทอดอำนาจเผด็จการสู่ลูก คือณรงค์ กิตติขจร ทำให้ประชาชนไม่พอใจ หลายคนจึงมาฟังอภิปรายโจมตีรัฐบาลบ่อยๆ รวมทั้งตัวป่าเองก็ไปฟัง ผลัดกันกับคุณจิระ เพราะตอนนั้นมีลูกแล้วอายุ 1 ขวบ 8 เดือน ต้องผลัดกันดูลูกและสลับกันไปร่วมฟังอภิปราย สมัยนั้นประชาชนถูกปิดกั้นเสรีภาพมาก คนอภิปรายหลายคนถูกจับและถูกยึดข้อกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ คนอภิปรายช่วงนั้นจึงเป็นท่านคึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นส่วนใหญ่เพราะไม่มีใครกล้าจับ โดยมากจะพูดที่กระทรวงศึกษาฯ คนจะแน่นมาก มีอยู่ครั้งหนึ่งวิทยุประกาศว่ามีกบฏปฏิวัติ เราก็ตีใจ แต่ปรากฏว่าเป็นถนอม กิตติขจรปฏิวัติตัวเอง เรากิ่งง ตอน 13 กบฏรัฐธรรมนูญถูกจับไปขังไว้ที่เรือนจำบางเขน นักศึกษาก็ไม่พอใจจึงเกิดการชุมนุมต่อต้านที่ธรรมศาสตร์ เรายังผลัดกันไปร่วมชุมนุม

จนกระทั่งวันที่ 13 ตุลาคม 2516 ป้ามาทำธุระที่ราชดำเนิน บริเวณร้านอาหารศรแดง เห็นคุณเสาวนีย์ ลิ้มมานนท์พูดอภิปรายอยู่ จึงยืนฟังร่วมกับคนมากมายเป็นแสนซึ่งพร้อมใจกันมาโดยไม่ได้นัดหมาย มีทั้งคนแก่คนเฒ่า ลูกเด็กเล็กแดง ถือรูปในหลวงพระราชนิพนธ์ พวกอาชีวะซึ่งก็จะมัดข้าวต้มคือมัดแขนเสื้อกัน สมัยนั้นเรียกกันว่าเป็นหน่วยคอมมานโด คอยดูแลความปลอดภัยในที่ชุมนุม ยืนล้อมคุณเสาวนีย์ ป้าจึงทราบที่กำลังรอคำสั่งจากคุณสมบัติ ธำรง-ธัญวงศ์ ที่สมัยนั้นเป็นเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา และกำลังเจรจาต่อรองกับรัฐบาลอยู่

เวลาผ่านไปนานก็ยังไม่ได้คำตอบ คุณเสกสรรค์ ประเสริฐกุลก็ยื่นพุดบวรเพื่อให้เคลื่อนขบวนไปยังสะพานมัฆวานฯ ป้าก็ร่วมเดินไปด้วย นักศึกษาอาชีวะเป็นการ์ดให้ พอมาถึงสะพานมัฆวานฯ ก็หยุดพัก พอสองทุ่มป้าก็กลับบ้าน มาถึงบ้านก็เล่าให้คุณจิระฟังตลอดทั้งคืน ประมาณเช้าวันที่ 14 ตุลาคม ข้างบ้านเปิดวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ มีประกาศว่าขณะนี้ผู้ก่อการไปยึดสวนจิตรฯ เพราะไปชุมนุมกันตรงนั้น ขณะนั้นคุณจิระกำลังอาบน้ำให้ลูกอยู่ ก็เรียกป่า “กบ กบอาบน้ำลูกต่อ เตี่ยวพี่จะไปตรงนั้นแหละ” แล้วรีบเปลี่ยนเสื้อผ้าออกจากบ้านไป จากนั้นก็ไม่ได้กลับบ้านอีกเลย

มันคือการกล่าวหา ความจริงแล้วนักศึกษาโดนตำรวจตีตกน้ำเลยว่ายไปหาในหลวงเพื่อหาที่พึ่ง ซึ่งเป็นการจุดชนวนให้เกิดการสลายการชุมนุม พอเช้าวันที่ 15 ตุลาคม ป้าเห็นข่าวจากหนังสือพิมพ์ ฐาน 1 ไทยรัฐ หน้าหนึ่งเลย เป็นชาย

“
 พุดอะไรก็ไม่ได้
 ถูกกล่าวหาว่าเป็น
 คอมมิวนิสต์หมด
 เหมือนตอนนี
 ก็อ้างว่าล้มสถาบัน

”

ไทยไม่ทราบชื่อพับแขนเสื้อ เสียชีวิตเป็นรายแรกในเหตุการณ์ 14 ตุลา พี่ก็ดูแล้วเหมือนนักศึกษาคอมมานโด แต่หน้าเหมือนคุณจิระ รองเท้าก็เหมือน กางเกงก็เหมือน แต่คิดว่าไม่น่าใช่ เพราะคนมันเป็นแสน จะมาโดนแฟนเราได้อย่างไร ปรากฏว่าเป็นคุณจิระ บางคนก็บอกว่าคุณจิระถือธงเข้าไปขอร้องทหารว่าอย่ายิงนักศึกษา แต่ตัวเองกลับถูกยิงเสียชีวิตบริเวณหน้าโรงแรมรัตนโกสินทร์

ขณะนั้นบ๊วยยังไม่เชื่อ แต่ไม่รู้จะทำอย่างไร โทรไปที่ทำงาน โทรศัพทก็ถูกตัดขาดหมด โทรศัพทถูกตัดขาดไม่ให้ติดต่อกัน 3 วัน พอหลังจากนั้นวันที่สี่ บ๊วยอุ้มลูกกลางนไปหาน้องสาว พี่จ๊ะที่เป็นพยาบาลอยู่ ร.พ.รามาริบัติ บอกว่าพี่จ๊ะยังไม่กลับบ้าน น้องสาวก็เอะใจแล้วเพราะเขาดูรูปที่ศิริราชแล้วเห็นผู้เสียชีวิตหน้าตาเหมือนพี่จ๊ะ แต่ตอนนั้นบอกว่าเป็นชายไทยไม่ทราบชื่อ บ๊วยได้มาลำดับเหตุการณ์จากหนังสือพิมพ์ ซึ่งคุณแปลก เข็มสีลา ถ่ายไว้ตลอดตั้งแต่คุณจิระโดนยิง แล้วมีการนำศพคุณจิระแบกไปที่บางลำพู ไปประกาศว่ามีคนตาย เป็นคนตายคนแรก เสร็จแล้วก็วนไปที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและนำศพขึ้นไปไว้บนพานรัฐธรรมนูญ จากนั้นมาที่สี่แยกบ้านแขกแล้วจึงเอาไปไว้ที่ศิริราช และศิริราชถ่ายรูปไว้เป็นศพแรก

ต่อมาบ๊วยและญาติจึงรับศพไปทำพิธีที่วัดใน จ.สิงห์บุรี คนมาร่วมแน่นมาก ลงหนังสือพิมพ์ *ไทยรัฐ* เข้าเย็น เพราะคุณจิระเป็นคนมีเพื่อนฝูงเยอะ ลูกศิษย์ทั่วสารทิศก็มา เนื่องจากทุกคนถูกบีบบังคับอย่างมาก พอได้ประชาธิปไตยขึ้นมาก็ดีใจ มีคนมาชื่นชมพี่จ๊ะว่าคือ “วีรชน” แต่บ๊วยไม่สนใจคำว่าวีรชนหรอก แต่เมื่อเขาเสียชีวิตเพื่อประชาธิปไตยแล้ว เราจึงได้สิทธิเสรีภาพมากขึ้น

40 ปีผ่านมา ยังมีความขัดแย้ง

มาถึงปัจจุบันจริงๆ แล้วก็ยังมี การตายกันอยู่เรื่อยๆ ตอน 14 ตุลาที่มาก่อนโดยไม่ได้นัดหมาย มาด้วยความจริงใจ เพราะเมื่อก่อนมันโดนบีบบังคับมาก พุดอะไรก็ไม่ได้ ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์หมด เหมือนตอนนี้ก็อ้างว่าล้มสถาบัน เมื่อมีความ

สมควรนิรโทษให้ประชาชน แต่คนสังข่าไม่ควรได้รับนิรโทษ

ขัดแย้งทางการเมืองทุกครั้ง คนตายทุกที เมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมืองแต่ละครั้ง ประชาชนได้รับผลกระทบที่สุด แต่ผลประโยชน์คือเป็นของนักการเมือง เมื่อมีความขัดแย้งกัน ฝ่ายที่ขัดแย้งไม่เห็นตายกันสักคน มีแต่คนอื่น

เรื่องนิรโทษกรรม บ้าว่าสมควรนิรโทษให้ประชาชน แต่คนสังข่าไม่ควรได้รับนิรโทษ สำหรับประชาชนที่มาร่วมชุมนุมคุณต้องให้นิรโทษกรรมพวกเขา อยากให้ปรองดองกัน ให้หันหน้ามาคุยกัน ไหนบอกว่ารักประชาชน มาจากประชาชน ฉะนั้นต้องเอาประชาชนเป็นใหญ่ คุณอย่ามาเอาชนะคะคานกัน ไม่ใช่ทะเลาะกัน แล้วตกลงกันไม่ได้ก็จะทำรัฐประหาร อย่าเอาความคิดลำหลังมาใช้

ส.ส. ก็ไม่ต้องมีคุณสมบัติว่าจบปริญญาตรีหรือจบแค่ ป.4 ก็ได้ถ้าวุฒิภาวะแบบนี้ ยังทะเลาะกันอยู่ในสภา น่าอาย ไม่ว่าจะพรรคเพื่อไทยหรือประชาธิปัตย์ ที่เอารองเท้าขึ้นมาหรืออีกฝ่ายยกเก้าอี้ขึ้นมา คุณไม่สมควรทำอย่างนั้น ทะเลาะกันอย่างกับอะไร ไม่นึกถึงคนที่เขาเสียสละชีวิตกันเลย คิดจะเอาชนะกันมากกว่า ความขัดแย้งเหลือกับแดงก็เช่นกัน แกนนำแต่ละฝ่ายก็มาจากการต่อสู้ร่วมกันในเหตุการณ์ 14 ตุลานั้นแหละ แล้วตอนนี้ขัดแย้งกันไปเป็นเสือเหลืองเสือแดง

ความยุติธรรมและการเยียวยา

ครบ 40 ปี 14 ตุลาคมแล้ว ญาติวีรชนบางคนยังไม่ได้เงินทำศพเลย เรียกร้องค่าชดเชยมาทุกรัฐบาลไม่เคยได้ ถูกโยนไปให้คนโน้นคนนี้ เพิ่งมาได้รับเงินชดเชยเมื่อปี 2551 สมัยก่อนมีเพียงมูลนิธิผู้ประสบภัยทางการเมืองซึ่งอาจารย์สัญญาธรรมศักดิ์ก่อตั้ง ระดมทุนมาได้ 32 ล้านบาทจากการบริจาคของคนทั่วไป และรัฐบาลท่านคึกฤทธิ์มอบเงินให้ จากนั้นแบ่งจ่ายเป็นค่าเยียวยาเดือนละ 400 บาท ตอนหลังขึ้นมาเป็น 4,000 บาท แต่หลังจากนั้นเงินของมูลนิธิฯ หหมด ก็เลยยุบก็ได้แค่นั้น พี่ในนามสมาคมญาติ 14 ตุลา 16 จึงเรียกร้องนายกฯ ทักษิณ ท่านก็เลยทำเรื่องให้ได้กันมาเมื่อปี 2551 คนตายได้ 250,000 บาท คนพิการบาดเจ็บได้ 1.4 ล้านบาท

ขณะนี้ทางสมาคมญาติวีรชน 14 ตุลา ซึ่งมีสมาชิกเหลืออยู่แค่ 40 กว่าคน กำลังเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องค่าเยียวยาเลี้ยงชีพแก่ผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ 14 ตุลา ตอนนี้อยู่ที่กระทรวงพัฒนาสังคมฯ รอเข้าประชุม ครม. โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบจนเป็นอัมพาตหลายคน พวกเราต้องดูแลกันไป การตั้งสมาคมญาติและวีรชน 14 ตุลา จึงเพื่อไว้คอยดูแลซึ่งกันและกัน ส่วนกระบวนการเอาผิดจากรัฐยุคนั้นไม่เหมือนตอนนั้น ตอนนั้นน่ากลัวมาก บางวันก็มีคนไม่รู้จักเดินผ่านบ้าน ไม่รู้ใครเป็นใคร อาจตายฟรีได้ จึงไม่ได้แจ้งความ ต้องปล่อยให้มันลอยนวล ตอนนั้นมีความกลัวก็เลยไม่มีใครไปเรียกร้องฟ้องร้อง ตอนนั้นทนายก็บอกให้ไปฟ้องว่าใครเป็นฆาตกร เราก็ก้าว ถ้าอยู่ๆ ทหารมาปะระเบิดใส่บ้านเราก็ตายฟรีสิ ลูกเราก็กังเลิก ช่วงนั้นมันก็เพิ่งจะผ่านยุคเผด็จการมาได้ไม่นาน หลังจากนั้นยังมีเหตุการณ์ 6 ตุลา 19 ซึ่งรุนแรงมากกว่าอีก

สังคมได้อะไรจากเหตุการณ์ 14 ตุลา

มีการเปลี่ยนแปลงเลย เรียกได้ว่าได้สิทธิเสรีภาพอย่างที่ต้องการ แต่พอหลังจากได้มาแล้วก็ฟุ่มเฟือย เช่น นักศึกษาอาชีวะใช้เสรีภาพแบบฟุ่มเฟือย ตีกัน ไม่นึกว่ากว่าจะได้สิทธินี้มา ประชาชนต้องแลกกับอะไรบ้าง ความขัดแย้งทางการเมืองก็เป็นเรื่องผลประโยชน์มากกว่าความคิดทางการเมือง ยกตัวอย่างในหมู่บ้าน พี่มีการดึงคนไปเซ็นชื่อที่เขต ดึงแม่ค้าไปประท้วงเรื่องนั้นเรื่องนี้ นี่อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้คนไม่ลุกขึ้นมาเอง เพราะเขาเบื่อการเมืองจะแย่แล้ว เห็น ส.ส. ก็เบื่อแล้ว ช่วงนี้แหละที่มันขัดมาก แต่ก่อนนี้เขาต้องการเสรีภาพ ต้องการความยุติธรรม เพราะมันไม่มีความยุติธรรมในสังคม แต่เดี๋ยวนี้มันเป็นเรื่องผลประโยชน์หมดแล้ว

แม้กระทั่ง ส.ส. ส.ก. ส.ช. ถ้าพาไปเที่ยว 9 วัด 10 วัด รู้เลยว่ากำลังจะยุบสภาหรือมีการเลือกตั้งใหม่ รู้เลย เริ่มไปเที่ยว 9 วัดกันอีกแล้ว เอาประชาชนไปอีกแล้ว เริ่มเรียกหาประชาชนกันอีกแล้ว เริ่มทำมวชนให้กับพรรคตัวเอง เพื่อผลประโยชน์ของพรรคการเมืองมากกว่าผลประโยชน์ของสังคม ■

คนตายก็ตายไปอย่างนี้ แล้วฉันยังไม่ตาย ฉันจะรู้สึกอย่างไร

เล็ก วิทยาภรณ์

ภาพ: เขมศักดิ์ ปาลประม

“หนูจะเรียนจบแล้ว หนูจะไม่ให้แม่ขายของแล้วนะ จะให้แม่พัก” ประโยคสั้นๆ จากลูกชายเป็นเหมือนแรงใจให้แม่คนหนึ่งที่ยืนหยัดก้มเตี้ยขายอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย อีกวิชาเดียวเขาก็สำเร็จการศึกษาได้เป็นรัฐศาสตรบัณฑิตรุ่นแรกของมหาวิทยาลัยรามคำแหง อะไรก็ไม่ตื่นเต้นเท่ากับการได้รู้ว่าลูกเป็นห่วงและอยากให้แม่มีความสุข... แต่แล้ววันนั้นก็ไม่เคยมาถึง มนุ วิทยาภรณ์ ไม่เคยได้ออกจากรั้วมหาวิทยาลัยไปสู่โลกกว้างดังที่เขาฝันไว้ และไม่เคยได้กลับมาดูแลแม่ที่เขารัก เพราะเหตุการณ์ลือมปราบนักศึกษาเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้พรากเขาไปตลอดกาล วันนี้แม่เล็ก ป้าเล็ก หรือคุณยายเล็ก วิทยาภรณ์ คือหญิงชราวัย 83 ปี ที่ใช้ชีวิตอยู่ตามลำพังในบ้านสวนย่านสายไหม มีลูกชายลูกสาวที่เหลืออยู่จนลัดเปลี่ยนกันมาดูแลแม่ผู้ชรา ผู้เลือกจะใช้ชีวิตบั้นปลายในบ้านหลังเก่าที่ดำเนินไปเหมือนเป็นปกติธรรมดา ทว่าในใจของหญิงชรา ไม่เคยลืมว่าลูกชายและคนอื่นๆ ที่ตายในเหตุการณ์ 6 ตุลา ยังไม่ได้รับความเป็นธรรม

สัมภาษณ์ :
พรพิมล สันทิตอนุวัตร

เรียบเรียง :
อรุณวนา สนิทวาที

ผู้ใหญ่เขาจะปราบเอา

เมื่อก่อนแม่ชายของข้า ตอนเย็นว่างๆ ก็ขายผัดไท หอยทอด ผัดก๋วยเตี๋ยว เลี้ยงลูก พ่อเขาไปรับเหมาก่อสร้างตามต่างจังหวัด เราอยู่บ้านก็ทำเล็กๆ น้อยๆ มาหล่อเลี้ยงครอบครัว ลูกเราจะได้อยู่ดีกินดีบ้าง มีลูก 5 คน เป็นผู้ชาย 4 คน ผู้หญิง 1 คน มนุษย์เป็นคนที่ 2 ก่อนหน้ามนุษย์จะเสีย น้องชายเขาก็เสียไปก่อน เป็นเบาหวาน

ตอนเหตุการณ์ 6 ตุลา ก็มีเด็ก ๆ มาชุมนุมกัน เราคิดว่าแค่ชุมนุมกันคงไม่มีปัญหาอะไร แต่ก็เตือนลูกให้ระวัง ผู้ใหญ่เขาไม่เห็นด้วยนะ นักศึกษาชุมนุมกันเขาจะปราบเอา มนุษย์บอกว่าไม่เป็นไรหรอก เขาทำหนังสือถึงนายกฯ เสนีย์แล้ว

แล้วก็มีการประท้วงแดง ตำรวจ พวกลูกเสือชาวบ้านมารุมที่ธรรมศาสตร์ เต็มไปหมด ที่มณฑลตอนนั้น เขาโดนจับแล้ว เพราะสภาพก็คือถอดเสื้อแล้ว มีเสื้อมัดแขนกับเอว สันนิษฐานว่าคงชะงักดูเพื่อนแล้วถูกยิง คิดดูฆ่าลูกฉันแบบนี้แล้วยังไม่มีความผิดเลย

แม่เริ่มออกตามหาเขาวันที่ 7-8 ตุลาคม ไปตามที่ ร.พ.รามาย บ้าง ศิริราช บ้าง จนสุดท้ายไปเจอที่ ร.พ.ตำรวจ ข้าวของมีค่าในตัวเขาหายไปหมด เงิน 700 บาทที่เขาขอเอาไปทำฟันก็หายไป ศพมนุษย์เขาสวย มีรอยกระสุนนัดเดียว ไม่เหมือนศพอื่นมีรอยซ้ำๆ บางรายนี้เนื้อตัวเขียวเลยเหมือนโดนตีมา ยิ่งศพผู้หญิงนะ เอากองๆ สุมไว้ แม่ก็พูดนะ “พวกเธอวีรชนไปให้สบายนะ ไม่ต้องห่วงใครเขาเช่นฆ่า ใครเขาทำกับเธอ สักวันเราคงเห็นเขาหรอกนะ ไปให้เป็นสุข”

เราได้ศพลูกกลับก็ดีใจ แต่บางคนจนบัดนี้ยังไม่ได้ศพเลย ไม่รู้เป็นตายร้ายดีเอาไปทำอะไร

ความยุติธรรมหลัง 6 ตุลา

ฉันไม่ได้ไปต่อสู้อะไร เพราะเราเสียงข้างน้อย เราทำได้อย่างเดียวคือ ลูกเราตายเราก็ไปรับศพมา ก็เสียใจว่าทำไมรัฐบาลไม่สอบสวนเรื่องราวให้แน่ชัดเสียก่อนที่จะเช่นฆ่า เด็กกับผู้ใหญ่ความคิดไม่เหมือนกัน ถ้าเป็นผู้ใหญ่ที่ตีนะ มีอะไรก็เรียกเด็กมาคุยกัน นี่ไม่เรียกคุย พ่อเด็กชุมนุมจ้องเลย เลือกลง ฉันก็เสียใจว่าลูกฉันมีแค่ 2 มือเปล่าเท่านั้น ถูกเขาเช่นฆ่า ทุกวันนี้ก็ยังเสียใจ ไม่ใช่ไม่เสียใจ ถ้าลูกเราเผลอ เป็นอันธพาลแล้วตาย เรายังยอมรับว่าลูกเราเป็นอันธพาล แต่นี่ลูกฉันมือเปล่า เป็นคนเรียนหนังสือ เอาใจใส่ เหลือซ่อมมือกีฬาเดียวเขาก็จะเรียนจบแล้วเป็นรัฐศาสตร์รุ่นแรกของรามคำแหง เขายังบอกเราว่า “แม่ทนๆ หน้อย หนูจะ

“
 ทุกวันนี้ก็ยังเสียใจ
 ไม้ใช้ไม้เสียใจ
 ถ้าลูกเราเกร เป็น
 อัมพาลแล้วตาย
 เรายังยอมรับว่า
 ลูกเราเป็นอัมพาล
 แต่นี้ลูกฉันทมือเปล่า
 เป็นคนเรียนหนังสือ

จบแล้ว จบแล้วหนูจะไม่ให้แม่ทำงานค้าขายแล้วจะให้แม่พักผ่อน”
 คำนี้ยังประทับใจแม่อยู่ว่าลูกเรามีความสำนึก เขาตายตอนอายุ
 22 ปี ถ้ายังอยู่ปีหน้าก็จะเกษียณแล้ว แต่คุณไปฆ่า นักศึกษาเขา
 มีอนาคต

รัฐบาลเขาไม่เคยเหลียวมองเลยว่าใครจะมีทุกข์มียาก เขา
 ไม่ได้สนใจ เขาฆ่าแล้วดีใจเสียอีก แล้วตอนมาอยู่ที่นี้ใหม่ๆ เกือบ
 อยู่ไม่ได้นะ ในตลาดเขาก็ว่าเราเป็นคอมมิวนิสต์ แถวนั้นใครๆ
 ก็เป็นลูกเสือชาวบ้านทั้งนั้น แต่บ้านนี้ไม่เป็น เขาก็ว่าพวกคอม-
 มิวนิสต์ ไปตลาดก็มีคนถ่มน้ำลายว่า “อู๋! พวกคอมมิวนิสต์”
 บางคนก็ว่าสมน้ำหน้าตายซะก็ดี ฉันไม่มีทางออกก็เลยไปเป็น
 ลูกเสือชาวบ้าน ถ้าไม่เป็นล่ะหนักเลย ก็จะทำอย่างไรได้ ไม่มีใคร
 เขามองเราดี ลูกสาวไปเป็นลูกเสือชาวบ้านที่ตอนเมือง ฉันไปที่
 วัดเกาะ

6 ตุลาคมแพ้ ก็เลยไม่ได้อะไร

กลุ่มญาติ 6 ตุลา รวมกันไม่ติด ไม่มีคดี ไม่มีใครฟ้องร้อง
 อะไรทั้งสิ้น 14 ตุลา เขารวมญาติ แต่ของเรามันรวมไม่ติด แม่ก็
 สงสัยนะ ลูกเขาทั้งคนทำไม่พอแม่เขาไม่สนใจ บางคนยังไม่ได้
 ศพก็มี ปีที่แล้วฉันก็ฝากถึงนายกรัฐมนตรี คุณยิ่งลักษณ์ ช่วย
 สืบสาวคดี 6 ตุลาให้หน่อย ดิฉันไม่ได้รับความเป็นธรรมขอให้
 นายกฯ ยิ่งลักษณ์ช่วยสืบสวนดูให้หน่อย ตอนงาน 6 ตุลาปีที่แล้ว
 เขาให้ฉันอภิปราย ฉันก็พูดไปแบบนี้ พวกสื่อก็มาถ่าย แต่ไม่เห็น
 ลงข่าวให้ งานรำลึก 6 ตุลา 14 ตุลา แม่ก็ไปทุกครั้ง ไปร่วมทุกปี
 เพราะคิดว่าลูกเราก็คืออยู่ในเหตุการณ์ เราคิดว่าอยู่ในขบวนเดียวกัน
 แต่ก็ไม่เห็นเขาพูดถึงว่าจะมีคดีอะไรกัน 14 ตุลา เขายังได้อะไร
 บ้างนะ ก็บางคนเขาพูดกันว่า 14 ตุลาชนะเขาเลยได้ แต่ 6 ตุลา
 มันแพ้ ก็เลยไม่อะไร

แต่แม่ก็ทำมาหากินตามปกติ ไม่ว่าใครจะว่าเป็นคอมมิวนิสต์
 ใครจะว่าอะไร คดีพวกสุธรรม (แสงประทุม) ก็ไปฟังตลอด ไป
 ให้กำลังใจทุกที พวกนั้นมันโห่บ้างอะไรบ้าง เราก็บอก “เราต้องสู้
 เราต้องสู้ แม่เลิกให้กำลังใจ” สุธรรมถูกจับเพราะเขาขึ้นเวทีที่

ธรรมชาติ มนุษย์เป็นหน่วยรักษาความปลอดภัย เพราะฉะนั้นแม่เหล็กต้องไปให้กำลังใจ เวลาเขาพิจารณาคดีที่กรมพลาย นะแม่มีกับข้าว มีข้าวไปนะ เอาไปให้พวกที่ถูกจับและคนที่ฟังด้วย เวลารถผู้ต้องหาจะมาเราก็ตะโกน “ต้องสู้ ต้องสู้” ให้กำลังใจเขา

อยากเห็น “ความจริง”

ฉันอยากให้รัฐบาลเขาพิจารณาดูบ้าง มัน 37 ปีแล้ว 37 ปีแล้วได้อะไรขึ้นมา ฉันอยากให้ “ความจริง” ออกมา ไม่ใช่ปล่อยไว้อย่างนี้ คนตายก็ตายไปอย่างนี้ แล้วฉันยังไม่ตายฉันจะรู้สึกอย่างไร คนตายไม่มีปากเสียง เราคนยังไม่ตายมีปากก็ไม่มีเสียง เสียงก็ไม่ดัง ไม่รู้จะทำอย่างไร ผากเสียงไว้กับพวกหนูแล้วกัน เหตุการณ์อย่างนี้ รัฐบาลแต่ละยุคก็ไม่เคยเหลียวแลเลย รัฐบาลยิ่งลักษณ์ช่วยเมตตาบ้าง ช่วยหยิบมาพิจารณาดู ■

ผมเคลื่อนไหวด้วยความไม่ไหว ร้องแรกแหกกระเชอกี่ไม่มีใครฟังเลย

อดุลย์ เขียวบริบูรณ์

ภาพ: เขมทัสน์ ปาลประม

ย้อนกลับไปราวยี่สิบปีที่แล้ว อดุลย์ เขียวบริบูรณ์ สนใจการบ้านการเมืองไปตามประชาชนคนทั่วไปเพียงแค่นั้น กระทั่งลูกชายคนเล็กวัย 20 ปีที่กำลังเตรียมตัวไปเรียนต่อต่างประเทศ ได้เข้าร่วมการประชุมเพื่อขับไล่พลเอกสุจินดา คราประยูร นายกรัฐมนตรีที่มาจากคณะรัฐประหาร รสช. ด้วยความรู้สึกว่าไม่ถูกต้องและสื่อถูกปิดกั้น กิตติกร เขียวบริบูรณ์ หรือยีนส์ ออกจากบ้านไปร่วมชุมนุมกับมวลชนนับหมื่นนับแสนทุกวันที่สนามหลวงและราชดำเนิน จนกระทั่งเช้าวันที่ 18 พฤษภาคม 2535 ยีนส์ได้ร่ำลาพ่อเป็นครั้งสุดท้ายและไม่ได้อีกกลับบ้านอีกเลย เหตุการณ์นี้เองผลักดันให้นักธุรกิจธรรมดาคนหนึ่งต้องออกมายืนในที่สาธารณะ ในฐานะประธานคณะกรรมการญาติวีรชนพฤษภา 35 ในฐานะผู้สูญเสียที่ต้องเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ญาติทุกๆ คนที่ประสบชะตากรรมเดียวกัน

สัมภาษณ์ :
พรพิมล สันทัดอนุวัตร
เรียบเรียง :
อรุณวภา สนิทกะวาที

ความสูญเสียนำไปสู่การรวมตัว

เดิมทีนั้นมุมมองทางการเมืองของผมเป็นแบบประชาชนทั่วไป คือโดยพื้นฐานผมสนใจอ่านการเมืองแต่ไม่รู้เรื่องการเมืองเลย และไม่รู้จักนักการเมืองด้วย แต่ด้วยเหตุการณ์พฤษภา 35 ทำให้ผมได้มาทำหน้าที่ประธานญาติวีรชน เพราะฉะนั้นสิ่งที่ผมรู้มันเกิดจากที่พยายามเรียนรู้และก็ถูกบังคับให้เรียนรู้ ผมไม่มีสิทธิ์ที่จะไม่รู้ ผมไม่มีสิทธิ์เลี้ยงที่จะไม่รู้

ผมออกมาเคลื่อนไหวจริงๆ ก็ตั้งแต่ปี 2537 ก็ด้วยความโมโห ร้องแรกแหกกระเชอกี่ไม่มีใครฟังเลย ถูกหลอกหลวงตลอดเวลาไม่ว่านักการเมืองหรือว่าใคร ผมรับไม่ได้ ลูกชายลูกสาวก็ต้องช่วยกันแบกรับ ตอนแรกนั้นม็อบด์กรที่ออกมาเรียกร้องให้ผู้เสียหายก็คือสมาพันธ์ประชาธิปไตยกับคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) เรียกร้องเอาผิดกับผู้ที่สั่งการปราบประชาชนให้ทหารรับผิดชอบ ให้ช่วยเหลือญาติวีรชน และคัดค้าน พ.ร.ก. นิรโทษกรรมให้ฝ่ายรัฐหลักๆ มี 3 เรื่อง แต่ปรากฏว่าล่วงมาถึงปี 2536 ก็ยังไม่มีอะไรคืบหน้า ในที่สุดผู้เสียหายจึงรวมตัวกันตั้งคณะกรรมการของตัวเองโดยมาจาก 3 ฝ่าย ได้แก่ ผู้บาดเจ็บพิการ ญาติผู้สูญหาย และญาติผู้เสียชีวิต มาตั้งเป็น “คณะกรรมการญาติวีรชนพฤษภา 35” ซึ่งช่วงแรกนั้นก็มีการต่อว่าต่อขานเพราะมีหลายฝ่ายที่ออกมาเรียกร้องจนสร้างความสับสน บ้างก็นำไปใช้ในวัตถุประสงค์ทางการเมืองด้วย บ้างก็ว่าอย่าเอาคนตายมาต่อรอง แต่ในที่สุดหนังสือพิมพ์ *ไทยรัฐ* ก็ประกาศรับรองว่าคณะกรรมการญาติวีรชนพฤษภา 35 เป็นกลุ่มผู้เสียหายจริง เป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีอะไรแอบแฝงอะไรทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นขอให้ทุกฝ่ายอย่าได้นำพวกเราไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องที่ไม่เหมาะสม

ที่โชคดีคือคณะกรรมการญาติฯ มีสื่อทุกแขนงเป็นผู้สนับสนุนรายใหญ่อย่างสมาคมนักข่าว เราก็ไปปรึกษา อะไรควรไม่ควรก็จะให้คำชี้แนะ เพราะฉะนั้นในช่วง 5 ปีแรก คณะกรรมการญาติฯ จะทำอะไร จะขับเคลื่อนอะไร ก่อนดำเนินการจะแจ้งสื่อให้ทราบ สื่อก็จะแนะนำ เวลาให้สัมภาษณ์แรกๆ ก็ยังไม่เป็นสัมภาษณ์กันไปแบบชื้อๆ แบบนั้น บางทีสัมภาษณ์ผิดก็สัมภาษณ์ใหม่ได้ เพราะฉะนั้นถึงต้องขอบคุณสื่อเป็นอันดับแรก เพราะว่าถ้าไม่มีสื่อ ทั้งสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ นักวิชาการสื่อ เจ้าหน้าที่สื่อ ก็ไม่มีญาติพฤษภา 35 ในทุกวันนี้

“

เริ่มเข้าใจการเมือง เริ่มเข้าใจธรรมชาติของการเมือง และเข้าใจว่าไม่ว่าใครก็ตามที่อยู่ในภาวะเดียวกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับญาติพฤษภา 35 ผมก็จะช่วยทุกอย่าง

”

บทบาทคณะกรรมการญาติพฤษภา 35

คณะกรรมการญาติวีรชนพฤษภา 35 ตั้งมาเพื่อ 3 วัตถุประสงค์ ประการแรกคือให้เอาผู้กระทำผิดที่ฆ่าประชาชนมาลงโทษ ประการที่สอง ต่อสู้ให้มีการยกเลิก พ.ร.ก.นิรโทษกรรม และประการสุดท้าย ให้ดำเนินการเยียวยาและสร้างอนุสาวรีย์ให้กับญาติวีรชน ซึ่งมาถึง ณ ปัจจุบัน หลังจากผ่านการเรียกร้องมาเกือบ 20 ปี ก็ชัดเจนว่าทุกอย่างก็ใกล้เรียบร้อยขึ้นมา

แม้วัตถุประสงค์ 2 ประการแรกจะยังไม่บรรลุ แต่ในที่สุดคณะกรรมการญาติฯ ก็สามารถตอกเสาเข็มในการเตรียมสร้างอนุสรณ์สถานให้แก่วีรชนพฤษภา 35 ได้ (อนุสรณ์สถานพฤษภาประชาธรรมจะก่อสร้าง ณ สวนสันติพร ข้างสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล ถ.ราชดำเนิน) มั่นน่ายินดีเพราะกองสลากฯ กำลังเตรียมมอบพื้นที่ให้ กทม. และ กทม. ก็เตรียมมอบที่ให้เราเพื่อดำเนินการก่อสร้างต่อไป ในส่วนของการเยียวยาขาดใช้ ญาติพฤษภาได้เงินเยียวยา แต่ไม่มากเหมือนปัจจุบันนี้ คนหนึ่งได้ค่าปลงศพประมาณ 2 แสน ค่าสงเคราะห์ครอบครัวละ 5 แสน และมาครั้งสุดท้ายได้ครอบครัวละ 4 แสน ก็รวมเป็น 1,100,000 บาท

สิ่งที่คณะกรรมการญาติฯ เรียกร้องนั้นน่าจะเรียบร้อยในเวลาไม่เกิน 5-6 ปี แต่เผชิญว่าญาติทุกคนที่ร่วมกันเรียกร้องไม่มีความรู้ทางด้านนี้ องค์กรต่างๆ ที่พยายามเข้ามาช่วยก็มาให้ความคิดเรื่องการเรียกร้องเพื่อการปฏิรูปสังคมไทย อะไรต่างๆ ซึ่งญาติก็ทำในสิ่งเหล่านั้น จนกระทั่งทำให้การดำเนินการแยกไม่ออกว่าตกลงอันไหนเป็นภารกิจของญาติ อันไหนเป็นภารกิจของบ้านเมือง ก็ปรากฏ

ว่าในช่วง 5-6 ปีแรกไม่มีภารกิจของญาติเลย แต่มุ่งไปที่เรื่องการตรวจสอบความ
อยู่ดีธรรมต่างๆ ตรวจสอบรัฐธรรมนูญ จนกระทั่งคณะกรรมการญาติฯ กลายเป็น
1 ใน 30 องค์กรแกนนำที่รณรงค์ให้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่จะกลายมาเป็น
รัฐธรรมนูญ 2540 นั่นคือสิ่งที่เกิดขึ้น

หลังจากที่เวลาผ่านไปเป็นสิบปีแล้วก็เริ่มเข้าใจการเมือง เริ่มเข้าใจ
ธรรมชาติของการเมือง และเข้าใจว่าไม่ว่าใครก็ตามที่อยู่ในภาวะเดียวกับสิ่งที่เกิด
ขึ้นกับญาติพฤษภา 35 ผมก็จะช่วยทุกอย่าง บางคนถามว่าทำไมเข้าข้างญาติ
พฤษภา 53 แบบไม่ลืมหูลืมตา เพราะตลอดสถานการณ์ที่ผ่านมาไม่ว่าเหลืองหรือ
แดง ผมแกลงข้างเลยที่ผมไม่รู้ว่ามีสิ่งที่ไม่ดีที่ใครแต่ละคนทำนั้นเหมาะหรือควรหรือไม่
อย่างไร แต่ใครที่ได้รับผลกระทบแบบเดียวกันกับผม สำหรับผม ช่วยเหลือเกินร้อย
เมื่อเขาออกมาเรียกร้องแสดงว่าคุณไม่ได้ทำให้เขาในสิ่งที่ควรจะทำ เพราะฉะนั้น
อะไรที่ผมทำได้ผมทำให้ทุกอย่าง เพราะฉะนั้นไม่ต้องมาถามผมว่าทำไมเพื่อดุลย์
ลำเอียง ผมลำเอียงแน่ ผมไม่เห็นแก่การเมือง เพราะการเมืองมันไม่อยู่ในสายตา
ผมอยู่แล้ว

คุณูปการของเหลือง-แดง

ผมเห็นว่า จากนี้ไปสังคมไทยนั้นจะได้รับคุณูปการจากขบวนการเสื้อเหลือง
เสื้อแดงอย่างที่เรียกว่าอเนกอนันต์ ประการแรกคือ นักการเมืองเลวจะหายไป
นักการเมืองที่ดีก็เลวอาจจะประคองตัวอยู่ได้ นักการเมืองที่ต่อสู้เพื่อประชาชน
ก็จะอยู่ได้ นี่คือนาคตที่เห็น ประการที่สอง การเรียกร้องของเสื้อเหลืองและเสื้อแดง
ถ้ามารวมตัวกันได้แล้วใช้แค่ครั้งเดียวของพลังทั้งหมดก็จะตรวจสอบนักการเมืองและ
รัฐบาลได้มหาศาล มันจะทำให้ประเทศชาติพัฒนาไปได้ดี เราก็หวังสิ่งนี้ เพราะ
ฉะนั้นน้ำที่กำลังขุ่นอยู่ในตอนนี้ วันใดที่ตกตะกอนเมื่อไรน้ำก็ใส ประการที่สาม
ทหารเลิกพูดถึงรัฐประหาร เพราะเป็นประเด็นที่ประชาชนรับไม่ได้แน่ๆ

ผมก็ได้แต่หวังว่า รถของขบวนการเสื้อเหลืองและขบวนการเสื้อแดงขบวนนี้
จะสามารถเดินคู่ไปด้วยกันได้ และอยากฝากเตือนไปถึงนักการเมืองว่า ถ้าไม่
ปรับปรุงแก้ไข ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักแล้ว โอกาสที่ท่านจะ
สูญเสียพันธู์จะมาเร็วขึ้น ■

ไม่ต้องเรียกลูกฉันว่าวีรชน ฉันต้องการความจริง

พะเยาว์ อัครฮาต

ภาพ : www.bangkokbiznews.com

หลังพฤษภาคม 2535 แทบไม่มีใครคาดคิดอีกแล้วว่าจะเกิดรัฐประหารอีกหนในปี 2549 ทำนองเดียวกัน ยังไม่มีใครคิดว่าจะได้เห็นการล้อมปราบประชาชนอย่างนองเลือดกลางกรุงอีกในเดือนเมษายนและพฤษภาคม 2553 ทว่าเมื่อพิจารณาอย่างถึงที่สุด คงไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรที่จะเกิดเหตุการณ์เหล่านี้ขึ้นอีกในสังคมไทย เพราะนับตั้งแต่ตุลา 16 ตุลา 19 จนถึงพฤษภา 35 เราไม่เคยมีบทเรียนและไม่เคยให้บทเรียนที่แท้จริงแก่ผู้มีอำนาจเลย กระทั่งวันนี้ พะเยาว์ อัครฮาต จึงจำต้องลุกขึ้นมาถามหาความยุติธรรมและความจริง ในฐานะที่เธอสูญเสียลูกสาว กมนกเขต อัครฮาต ผู้ถูกยิงเสียชีวิตในวัดปทุมวนารามขณะปฏิบัติหน้าที่พยาบาลอาสาเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2553 ทั้งนี้เพื่อไม่ให้คำตอบเลื่อนหายไปสายลมอีกครั้ง

สัมภาษณ์ :
พรพิมล สันทิตอนุวัตร
เรียบเรียง :
อรุณนา สนิทวาที

ชีวิตที่เสียไป อย่าให้เสียเปล่า

ตอนเด็กๆ บ้านอยู่แถวสนามหลวง ดิฉันยังทันเห็นเหตุการณ์ 6 ตุลา 19 เห็นคนเอาศพไปแขวนบนต้นไม้แล้วเอาเก้าอี้ดี หรือลากคนเจ็บซึ่งยังไม่ตายไปกองรวมกัน เอน้ำมันรดแล้วเผา ยังจำได้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่โหดร้าย รุนแรงมาก อีกเหตุการณ์หนึ่ง คือเหตุการณ์พฤษภา 35 เราก็เห็นเหตุการณ์เช่นกัน ขณะที่ผู้ชุมนุมมาหลบและคณะแพทย์อาสาเข้ามาช่วยคนที่โรงแรมรัตนโกสินทร์ แต่พอทหารบุกเข้ามาสลาย ทหารและผู้ชุมนุมเหล่านั้น ทั้งๆ ที่พวกเขายอมแล้ว ไม่ได้หนี และไม่มีอาวุธ ตอนนั้นเราได้แต่คำทหารในใจ คิดว่าทำรุนแรงเกินไป

แต่เหตุการณ์สลายการชุมนุมเมษา-พฤษภา 53 นั้นโหดร้ายกว่า นื่องเกิดเสียชีวิตในวัดปทุมฯ ซึ่งเป็นการกราดยิงจากเจ้าหน้าที่ทหาร ทั้งที่นื่องเกิดยังใส่ชุดที่มีเครื่องหมายกาชาด สวมถุงมือปฐมพยาบาล เป็นการจงใจฆ่า “ลูกสาวฉันถูกฆาตกรรม” เมื่อเหตุการณ์เช่นนี้เกิดกับลูกของเรา จากที่เราเคยเห็นเหตุการณ์สลายการชุมนุมในประวัติศาสตร์มาก่อน เคยมีความรู้สึกที่ว่าฝ่ายทหารทำรุนแรงเกินกว่าเหตุ สิ่งเหล่านั้นปลุกจิตวิญญาณการต่อสู้ของเราขึ้นมา เราจึงไม่ยอม และต้องให้ทหารมารับโทษให้ได้ ต้องมีการเปลี่ยนวัฒนธรรมของทหาร ไม่เช่นนั้นทหารจะออกมาทำร้ายประชาชนเช่นนี้ได้อีก แล้วก็ไม่ได้ได้รับความผิดอันใด

เราพูดกับนื่องเกิดไว้ว่า “แม่จะไม่ลอยอังคารหนูนะ จนกว่าเราจะชนะ ชีวิตหนูที่เสียไป ขอให้อย่าเสียเปล่า ขอให้ประเทศนี้มีการเปลี่ยนแปลง เมื่อกองทัพได้รับโทษแล้ว แม่จะเอาหนูไปลอยอังคาร” ซึ่งขณะนี้ดิฉันกำลังทำเรื่องส่งฟ้องศาลเพื่อเอาผู้กระทำผิดมารับโทษ และจะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ความจริงถูกเปิดเผย คนกระทำความผิดต้องได้รับโทษ

ประชาชนคือเหยื่อ?

ก่อนหน้านี้ดิฉันก็เป็นแม่ค้า เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดา หากินไปวันๆ เลี้ยงลูกเลี้ยงครอบครัว ไม่สนใจเรื่องทางการเมืองเลย มองการเมืองว่าเป็นเรื่องไกลตัว แต่ในฐานะแม่ค้าก็จะรู้ทันที่หากเศรษฐกิจหรือการเมืองเสื่อมลง เพราะค้าขายไม่ดี แต่จะคิดแค่ว่ามีนายกษ คนนี้เศรษฐกิจไม่ดี แยกเลย รู้แค่นี้ รัฐบาลก่อนๆ ไม่สามารถหล่อเลี้ยงเศรษฐกิจไปถึงกลุ่มคนรากหญ้าได้ เปรียบเหมือนรัฐบาลจูงควายไปทั้งฝูงโดยไม่เหลือไว้ให้ประชาชนเลย แต่รัฐบาลทักษิณจูงควายไปตัวหนึ่งยังมีแบ่งให้ประชาชนบ้าง ประชาชนจึงเห็นว่าตนเองยังได้ประโยชน์จากการมีนายกษ คนนี้บ้าง จากแต่ก่อนที่ไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย พรรคของคุณทักษิณ

“

บางคนเมื่อเดินทางไปถึงที่คูหาเลือกตั้งไม่ทันใช้สิทธิ์ ถึงกับร้องไห้ นี่ถือเป็นปรากฏการณ์ครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ เหตุผลที่ไปเลือกตั้งเพราะคิดว่ารัฐบาลนี้จะเป็นความหวังให้เกิดความยุติธรรมแก่ตนเองได้

”

จึงได้คะแนนเสียงจากประชาชน เพราะประชาชนลำบากจริงๆ ณ เวลานั้น เมื่อเกิดเหตุการณ์ 53 จึงเห็นว่าประชาชนเข้าร่วมชุมนุมเยอะมาก แล้วเขามาด้วยใจจริงๆ ไม่ได้รับเงินมา

หลังเกิดเหตุการณ์สลายการชุมนุมเมษา-พฤษภา 53 ทุกอย่างยังไม่มีการขยับ เพราะนายอภิสิทธิ์ยังเป็นนายกฯ แต่หลังจากเลือกตั้ง เราได้รัฐบาลที่ถือว่าเป็นรัฐบาลที่มาจากพลังของประชาชน ตอนวันเลือกตั้ง คนที่ทำมาหากินในกรุงเทพฯ ต่างกลับบ้านไปเลือกตั้ง ทุกคนต่างไปใช้สิทธิ์ ดิฉันเองเป็นคนหนึ่งที่ใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นครั้งแรกของชีวิต บางคนเมื่อเดินทางไปถึงที่คูหาเลือกตั้งไม่ทันใช้สิทธิถึงกับร้องไห้ นี่ถือเป็นปรากฏการณ์ครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ เหตุผลที่ไปเลือกตั้งเพราะคิดว่ารัฐบาลนี้จะเป็นความหวังให้เกิดความยุติธรรมแก่ตนเองได้ อีกส่วนหนึ่งคือ ประชาชนส่วนใหญ่ที่รับไม่ได้กับการกระทำของนายอภิสิทธิ์ในช่วงการสลายการชุมนุมที่ผ่านมา และเขาได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ขนาดคนไม่มีสีเสื้อยังเห็นว่ามันเกินไป การที่คุณใช้เงินมหาศาล นำรถถัง ทหารมีอาวุธครบมือเพื่อมารบกับคนในประเทศ มันไม่ใช่ประชาธิปไตย

แต่จากนั้น ดิฉันจึงมาวิเคราะห์ทั้งฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายค้าน แล้วเห็นว่าประชาชนนั้นคือเหยื่อ ประชาชนได้รับผลกระทบมากที่สุด มองง่ายๆ คือ กลุ่มอำมาตย์เก่าผู้กุมประเทศตอนนั้นกับกลุ่มนักการเมืองนายทุนใหม่ขัดแย้งกัน ตกลงกันในเรื่องผลประโยชน์ไม่ได้ จึงเล่นการเมืองกันเอาประชาชนเข้ามาเป็นพวก ทั้งสองฝ่ายทำเหมือนกัน แล้วเอาประชาชนมาอยู่ตรงกลาง ส่วนตนเองกุมบังเหียน

อยู่ข้างหลัง ซึ่งทั้งสองฝ่ายไม่ต่างกัน คือพยายามบอกกับประชาชนให้มาต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตยที่จับต้องได้

การเยียวยาสำหรับดิฉันแล้วก็เหมือนกับการถูกบังคับ มีการให้เงินเยียวยาแก่ญาติของผู้เสียชีวิต 7.5 ล้าน คือถูกให้เงินมึงแล้ว มึงเงียบไป สุดท้ายแล้วก็จะมี การนิรโทษกรรมทหาร แต่เราคิดว่า 7.5 ล้านที่เราได้มาเป็นเงินจากภาษีประชาชน ไม่ได้รับเงินจากคุณทักษิณ และเราสมควรได้รับ ไม่เกี่ยวกับว่าเราจะฟ้องหรือไม่ ส.ส. บางคนยังมาพูดเชิงทวงบุญคุณว่า คุณได้เงินแล้ว ทำไมยังไม่หยุด ดิฉัน ไม่หยุดหรอก ไม่ใช่เอาเงินมาพาดหัวแล้วฉันก็หยุด และถึงแม้จะมีเงินเยียวยาแต่ กระบวนการเพื่อให้เข้าถึงเงินเยียวยาอย่างทั่วถึงก็ยังมีปัญหา ซึ่งขณะนี้ยังไม่ คืบหน้า เช่น ผู้ได้บาดเจ็บจากการโดนแก๊สน้ำตา หรือแม้แต่ญาติผู้เสียชีวิตก็ยังไม่ ได้รับเงินเยียวยาไม่ครบทุกคน

ต้องมีคนรับผิดชอบ

ดิฉันเริ่มมองถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่ามาจากอะไร ทำไมจึงรุนแรง ทำไม จึงมีการตายต่อเนื่อง ทั้งที่เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2553 มีคนล้มตาย 27 ศพ เหตุการณ์ต้องหยุดแล้วเหมือนในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา แต่ในเหตุการณ์ปี 53 ไม่เหมือนกัน เพราะยังมีการตายต่อเนื่องจนกระทั่งถึงเดือนพฤษภาคม ทำไม ยังมีการตายต่อเนื่อง เราก็มองหลายส่วน ในช่วงนั้นมีการเจรจากันเพื่อคลี่คลาย เหตุการณ์ แต่กลายเป็นยังมีการชุมนุมและเคลื่อนย้ายไปที่ราชประสงค์ จึงคิดว่า ยังตกลงกันไม่ได้ แล้วผลประโยชน์ที่ตกลงกันไม่ได้นั้นเรื่องอะไร ซึ่งส่งผลให้เกิด การเสียชีวิตของประชาชนขึ้นอีกต่อมาในเดือนพฤษภาคม 53 ดังนั้นต้องมีคน รับผิดชอบ ต้องเปิดเผยความจริงให้ปรากฏ ไม่ใช่เหมือนอย่างที่ผ่านมา วีรชนตาย สร้างอนุสาวรีย์ แล้วความจริงทุกอย่างยังคงปิดเงียบ ซึ่งดิฉันไม่เอา ไม่ต้องมา เรียกลูกฉันว่า “วีรชน” ฉันต้องการความจริง เพราะฉะนั้นแม้ว่าจะได้รัฐบาลใหม่ ที่มาจากการเลือกตั้ง แต่ก็ยังไม่ได้รับความยุติธรรม ซึ่งก็คือความจริงที่เกิดขึ้นใน เหตุการณ์ปี 2553

ถึงแม้จะมีบางคดีที่ตีเอสไอส่งให้ศาลไต่สวนการตายแล้ว แต่ก็มีอีกหลาย คดีที่ยังไม่ขยับ ซึ่งจริงๆ แล้วรัฐบาลสามารถทำได้ แล้วธปทตีเอสไอเองก็เป็น คนหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สลายการชุมนุมปี 53 ด้วย ทำไมรัฐบาลนี้ ยังคงให้อยู่ในตำแหน่ง ให้ทำคดี ยิ่งกว่านั้น ยังแจ้งข้อหาเพียงนายอภิสิทธิ์และ นายสุเทพ แต่ไม่แจ้งข้อกล่าวหาให้กับเจ้าหน้าที่ทหารระดับสูงและระดับปฏิบัติการ

หรือ คอจ. ซึ่งเป็นมือปืนเลย เหมือนเป็นการปกปิดไม่ให้มีกระบวนการสอบสวนจนถึงที่สุดเช่นเดียวกับเหตุการณ์สลายการชุมนุมทางการเมืองที่ผ่านมา ไม่ว่าจะ 40 ปี หรือต่อไปอีก 50 ปี หากยังเป็นเช่นนี้ โครงสร้างประเทศไทยก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง เพราะนี่เป็นเพียงการเล่นการเมืองของชั่วคราว 2 ชั่วโมงนั้น หากมีการตกลงกันได้ก็ยอมกันไป หากจะเปลี่ยนโครงสร้างได้ ต้องเปลี่ยนกองทัพให้ได้ เพราะกองทัพมีอำนาจมากเกินไป

สิ่งที่ดิฉันอยากได้คือความยุติธรรม นำความจริงออกมาเปิดเผยและหาคนรับผิดชอบให้ได้ ซึ่งความจริงอันนี้จะทำให้ประเทศไทยเปลี่ยนแปลง เป็นการสร้างบรรทัดฐานต่อสังคมไทย ทำให้ทหารไม่กล้าออกมาทำร้ายประชาชน และเพื่อให้มีมาตรการใหม่ในการควบคุมมวลชนในการชุมนุม คือไม่ให้มีการใช้อาวุธสงครามสลายการชุมนุมเด็ดขาด เพราะเหตุการณ์สลายการชุมนุมที่ผ่านมาจะพบว่าเจ้าหน้าที่ทหารอ้างว่าทำตามคำสั่ง ส่วนผู้สั่งการอย่างนายอภิสิทธิ์และนายสุเทพก็อ้างว่ามีคำสั่งเพียงให้ทหารใช้อาวุธจริงป้องกันตัวเอง ให้ยิงต่ำกว่าเข่าเท่านั้น แต่ความเป็นจริงกลับไม่เป็นเช่นนั้น ฉะนั้นการสั่งการเช่นนี้ต้องมีคนรับผิดชอบ เพราะเป็นสาเหตุทำให้มีคนเสียชีวิตจำนวนมาก

ประชาชนเปลี่ยนไปแล้ว

เหตุการณ์เมษา-พฤษภา 53 ต่างจากเหตุการณ์ 14 ตุลา 6 ตุลา หรือพฤษภา 35 เพราะเหตุการณ์เหล่านั้นมีความขัดแย้งกัน 2 ฝ่าย คือรัฐบาลกับประชาชน แต่เหตุการณ์ปี 53 นี้มีอยู่ 4 ฝ่าย คือ รัฐ กองทัพ นปช. และประชาชนกลุ่มอื่น คือเราสามารถเห็นกลุ่มพลังเหล่านี้ได้ชัดเจน เพราะฉะนั้นการนิรโทษกรรมต้องละเว้นไม่นิรโทษกรรมทหารที่ทำเกินกว่าเหตุ รวมทั้งกองกำลังไม่ทราบฝ่ายหรือชายชุดดำที่ทำเกินกว่าเหตุเช่นกัน ไม่ใช่นิรโทษกรรมทั้งหมด พรรคเพื่อไทยเคยหาเสียงไว้ว่าหากเป็นรัฐบาลจะนำคนผิดมาลงโทษ จึงต้องทำอย่างถึงที่สุด ไม่ใช่ยกคดีมาไม่ก็คดีหรือให้เงินเยียวยา และการนิรโทษกรรมก็ต้องไม่ใช่นิรโทษกรรมทั้งหมดเหมือนเหตุการณ์ที่ผ่านมา ตัวดิฉันเองและญาติผู้สูญเสียชีวิตจำนวนมากหนึ่งจึงได้ทำร่าง พ.ร.บ. นิรโทษกรรมฉบับประชาชนออกมา ซึ่งรายละเอียดเรื่องนี้คือ ต้องมีการพิสูจน์ให้เห็นข้อเท็จจริงก่อน หากมีข้อมูลที่ชี้ให้เห็นว่าฝ่ายใดหรือกลุ่มใดทำเกินกว่าเหตุก็ไม่ควรได้รับนิรโทษ หากรัฐบาลชุดนี้ผลักดัน พ.ร.บ. นิรโทษกรรมแบบหมายกเข่ง คือนิรโทษกรรมทั้งหมด ทุกฝ่าย โดยส่วนตัวแล้วดิฉันผิดหวังมาก แล้วการเสนอ พ.ร.บ. นิรโทษกรรมฉบับประชาชนกลับได้รับการ

โจมตีจากหลายฝ่าย รวมทั้งฝ่ายทหารที่ออกมาคัดค้าน แต่ดิฉันยืนยันว่าจะทำสิ่งที่ถูกต้อง แม้อาจไม่ถูกใจใครบางกลุ่ม แม้ว่าจะขัดแย้งกับรัฐบาลที่เราเลือกมาเอง

ปัจจุบันประชาชนตื่นตัวในการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐมากขึ้น เหตุการณ์ปี 53 ทำให้ประชาชนหันมาสนใจการเมืองมากขึ้น เช่น ช่วงเหตุการณ์สลายการชุมนุมก็มีคลิปเหตุการณ์ออกมามากมาย เพราะประชาชนหันมาใช้โซเชียลเน็ตเวิร์คมากขึ้น ทำให้ข้อมูลกระจายเร็วมาก ประชาชนก็เข้าถึงข้อมูลได้มากขึ้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ดี ยกตัวอย่างกรณีคนโดนตำรวจรีดไถ ก็มีการถ่ายคลิปไว้ หรือมีการฟ้องร้องทางกฎหมายกัน มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มย่อยๆ ยื่นหนังสือฟ้องร้องต่อรัฐ เพราะฉะนั้นหากเจ้าหน้าที่รัฐต้องการจะโกงก็ทำได้ยากขึ้น ทำให้ระบบข้าราชการที่คิดว่าจะทำอะไรกับประชาชนก็ได้ไม่สามารถทำเช่นนั้นได้แล้ว หรือแม้แต่การหาเสียงของ ส.ส. หากคุณไม่เห็นผู้ลงสมัครมาลुकคลี มาสัมผัสปัญหาที่คุณได้รับมาก่อน แล้วมาขอคะแนนเสียงจากคุณ คุณอย่าไปเลือก ต้องเลือกคนที่จะมารับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นประชาชนต้องนำการเมือง ตัวแทนของเราต้องเป็นตัวแทนของเราให้ได้จริงๆ เมื่อเราเลือกเขามาแล้ว เราต้องเป็นผู้ชี้ว่าคุณต้องทำตามอย่างที่ค้นหาเสียงไว้ให้ได้ และตอนนี้แนวโน้มก็จะเป็นเช่นนั้น ประชาชนไม่ได้ยอมอย่างเมื่อก่อนแล้ว

ตอนนี้สังคมกว้างขึ้น และคิดว่าสังคมไทยคงไม่ยากให้เกิดเหตุการณ์สลายการชุมนุมเช่นนี้อีก สังคมต้องการเห็นความจริงที่ถูกเปิดเผย มีการไต่สวนในกระบวนการยุติธรรม หาค้นผิด ซึ่งทุกฝ่ายอาจจะทำความผิด และสังคมอาจจะเห็นกระบวนการตรงนี้ หลังจากนั้นอาจจะมีการนิรโทษกรรมทุกฝ่าย เพราะสังคมเห็นความจริงแล้ว อาจให้อภัยก็ได้ ■

อง รัฐประหารเป็นอย่างไร

กษิตศ อนันตนาร

ภาพ: เขมทัสน์ ปาลประม

จากเด็กชายที่เติบโตมาในบรรยากาศ “สภากาแฟ” เพราะครอบครัวเปิดร้านขายกาแฟอยู่ในตลาดแห่งหนึ่งในจังหวัดพิจิตร ไปเรียนชั้นมัธยมปลายที่เชียงใหม่ ตอนอยู่ ม.3 เกิดรัฐประหาร 19 กันยา ทำให้โรงเรียนปิดทั้งที่คือนั้นกำลังเตรียมเสนอรายงานหน้าชั้น เกิดเป็นความสงสัยว่าสิ่งเหล่านั้นคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร และมันจะเป็นอย่างไรต่อไป กลายเป็นแรงบันดาลใจให้หาหนังสืออ่านเล่มต่อเล่ม จนวันนี้ กษิตศ อนันตนาร เด็กเรียนดีที่ตั้งใจจะเรียนแพทยก็เบนเข็มมาสู่คณะนิติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และปัจจุบันเป็นผู้ดูแลกิจกรรมของ “ป่วยเสวนาคาร” พื้นที่ทางปัญญาที่จัดเสวนาและกิจกรรมทางปัญญาอยู่ต่อเนื่อง

สัมภาษณ์ :
ชัยวัฒน์ ไซยจารุณิช
เรียบเรียง :
อรุณวษา สนิกะวาทิ

เป็นเด็กสนใจการเมือง?

รู้จักการเมืองมาตั้งแต่ตอนเด็กๆ แต่ไม่เคยอ่านเกี่ยวกับการเมืองเลย เพียงแต่สนใจว่าใครเป็นนายกฯ ใครเป็น ส.ส. เลือกตั้งเมื่อไร เมื่อมีการเลือกตั้งทีหนึ่งในตลาดก็จะเต็มไปด้วยบรรยากาศแบบนั้น เราก็พอสนใจ ในคืนรัฐประหาร (19 กันยา) ผมตกใจมาก โรงเรียนหยุดเรียน งบ รัฐประหารเป็นอย่างไร ล้มรัฐธรรมนูญแล้วอย่างไรต่อ จึงเริ่มสนใจมากขึ้น พอขึ้นมัธยมปลายที่เชียงใหม่ได้อ่านหนังสือประวัติศาสตร์ รัฐมนตรี ประวัติการรัฐประหาร และหนังสือประวัติศาสตร์การเมืองเกี่ยวกับ 2475 ยังอยู่ในบรรยากาศหลังการรัฐประหาร ก็เลยสนใจมากกว่ามันคืออะไร และจะเป็นอย่างไรต่อ

ช่วงที่อยู่มัธยมปลายและเป็นนักศึกษาวิชาทหารรักษาดินแดน (รต.) เป็นช่วงรับ-ไม่รับร่างรัฐธรรมนูญปี 50 มีการเกณฑ์นักเรียน รต. เข้าไปฟังบรรยายความคิดของรัฐธรรมนูญปี 50 ว่าดีอย่างไร ทำไมถึงควรรับ มีอาจารย์เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง มีพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ไปพูด แล้วก็มีการบังคับด้วยว่าให้นักศึกษาวิชาทหารกลับไปถามผู้ปกครองที่บ้านว่าจะรับหรือไม่รับร่างรัฐธรรมนูญ พร้อมเขียนเหตุผลมาส่ง เราก็คิดว่าบ้าหรือเปล่า ไม่ใช่เรื่องที่ต้องมาถามเราแบบนี้ ผู้ปกครองเราจะทำอะไรทำไมต้องรายงานเขา พวกเราที่เป็นนักเรียนก็รับไม่ได้ จึงมีการเคลื่อนไหวในหมู่นักเรียนที่ไม่พอใจว่าคุณมาสั่งแบบนี้ได้อย่างไร โรงเรียนก็เลยไปไกลเกลี้ยให้ว่าโรงเรียนเราไม่ต้องส่ง

บรรยากาศตอนนั้นบวกกับความคิดของเราที่ไม่เอารัฐประหารแน่นอนแล้วยังมาละเมิดสิทธิเรายังรับไม่ได้ ก็จากจุดนั้นที่เริ่มสนใจการเมือง เริ่มใช้เวลาไปกับการอ่านหนังสือเกี่ยวกับสังคม ประวัติศาสตร์ แล้วก็ได้อ่านหนังสือชีวประวัติของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ในอีกมุม จากที่ก่อนหน้านี้รู้จักแต่ว่าปรีดีเป็นผู้นำคณะราษฎรคนหนึ่ง กระทำการชิงสุกก่อนห่าม แต่พอมาอ่านจริงๆ ก็รู้ว่าไม่ใช่เลยสนใจมากขึ้น อ่านมากขึ้น แล้วก็เปลี่ยนความคิดจากเดิมที่อยากเรียนหมอมาเรียนนิติศาสตร์แทน และในทางประวัติศาสตร์แล้วคิดว่ารัฐธรรมนูญน่าสนใจที่สุดจึงมาเรียนที่ธรรมศาสตร์

สู่อินแดนแห่งเสรีภาพทุกตารางนิ้ว

ตอนนั้นคิดว่าน่าจะมีกิจกรรมทางการเมือง มีการเคลื่อนไหว หรือมีประเด็นอะไรให้คุยกันบ้าง ก็เลยไปสมัคร อมธ. (องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) แต่เมื่อเข้าไปแล้วกลายเป็นว่า เราได้จัดแต่เฟรชชีเกม เฟรชชีไนท์

ซึ่งเป็นงานกิจกรรมธรรมดา ไม่มีประเด็นทางสังคมทางการเมืองเลย เหตุการณ์ในสังคมเกี่ยวกับเรื่องการเมืองเราก็อยากเห็นว่าจะเคลื่อนไหวกันว่าจะแสดงจุดยืนอย่างไร แต่ อมช. กลับเลือกวางตัวเป็นกลาง ไม่ยอมเคลื่อนไหวอะไรเลย เพื่อเลี้ยงไม่ให้มีใครมาว่าได้ เราก็เริ่มเบื่อ ไปหาอย่างอื่นทำ ไปตามงานเสวนา ไปฟังเสวนาการเมืองบ้าง เสวนาเรื่องสังคมบ้าง เมื่อไปนั่งฟังเขาพูดถึงประเด็นต่างๆ ก็ได้รับความรู้ใหม่เข้ามา งานแรกที่ไปเป็นงานเสวนาเรื่อง “การเมืองไทยยุคหลังอภิสิทธิ์” ที่จัดโดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พอหลังจากนั้นก็เป็นเรื่องประวัติศาสตร์ ไปฟังอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ พูดเรื่องโบราณๆ ก็สนุกดี

หลังจากมางานเสวนาบ่อยๆ ก็เริ่มรู้จักผู้ใหญ่มากขึ้น ได้เจอผู้คนมากขึ้น ได้เจอเนติวิทย์ เจออาจารย์สุลักษณ์ เนติวิทย์ก็ชวนผมมาทำหนังสือ *จุลสารปริทัศน์* ต่อมาก็มาทำ *ปวารณสาร* ร่วมกับเขา ทำได้ปีกว่าแล้ว ก็ออกหนังสือไป 4-5 เล่มหลักๆ ที่เข้าไปทำคือดูแลบัญชีสมาชิก ไปช่วยดูแลเนื้อหาบ้างนิดหน่อย ไม่ได้ทำเนื้อหาหลัก ช่วยเขียนบทความบ้าง ช่วยเขียนบทสัมภาษณ์บ้าง แล้วก็ได้มาทำที่ป่วยเสวนาคาร เพราะสนใจงานเสวนา เป็นคนจัดเสวนา คิดประเด็น เป็นผู้ดำเนินรายการด้วย คือทำทุกอย่าง แง่หนึ่งถ้าเราอยากทำอะไรเราก็จัดได้ตามวาระ เข็มยคนมาพูด คนเยอะบ้างน้อยบ้างแต่ก็ยังทำเพราะสนุกกับมันอยู่

รู้จัก “14 ตุลา” อย่างไร

คือแรกๆ ผมก็เห็น 14 ตุลา 16 เป็นภาพที่สวยงามมาก เห็นภาพที่มีคนมาชุมนุม ไล่เผด็จการได้ ต่อมาเมื่อรู้จักเหตุการณ์ 6 ตุลา 19 ผมก็สงสัยว่า 14 ตุลาเราก็นะไม่ใช่หรือ บรรยายากก็เป็นประชาธิปไตยแต่แล้วทำไมถึงแพ้ได้ล่ะไม่เข้าใจ ช่วงแรกที่อ่านก็รู้สึกสงสาร โดนล้อมปราบ แล้วก็สงสัยว่าคนที่เคยอยู่ในเหตุการณ์ 14 ตุลาเขาหายไปไหนในตอนนั้น เราก็ไม่ค่อยเข้าใจ ก็พยายามหาอ่านให้มากขึ้นเรื่อยๆ

เอาเข้าจริงผมก็งงมากกว่าเหตุการณ์ 14 ตุลานี้เป็นอย่างไรกันแน่ แต่ละคนในเหตุการณ์ก็มีคำอธิบายในแต่ละชุด คนหนึ่งบอกว่ามันเป็นแบบนี้ อีกด้านก็บอกว่าไม่ใช่ เป็นอีกอย่างหนึ่ง คือไม่รู้เหมือนกันว่าประวัติศาสตร์นี้ต้องรอให้คนร่วมสมัยนั้นตายไปแล้วหรือเปล่า เราถึงจะเสนอจะวิจารณ์ได้อย่างรอบด้าน เพราะอย่างเหตุการณ์ 2475 แน่แน่นอนว่าคนร่วมสมัยตายไปหมดแล้ว เอกสารมันออกมามากและมีคนวิพากษ์วิจารณ์มันหลายมุม ขณะที่ 14 ตุลา ประวัติศาสตร์

เขียนออกมาจากรูปแบบเดียวกัน วันที่นี้เคลื่อนไหวอย่างไร ใครเคลื่อนไหวอย่างไร 14 ตุลาเป็นอย่างไร timeline มีอยู่แค่นี้

อย่างไรก็ดี 14 ตุลาก็ยังเป็นภาพที่สวยงามที่ครั้งหนึ่งเคยมีคนจำนวนมาก เห็นปัญหาของสังคม แล้วคิดว่าเราต้องมีส่วนร่วมกับมัน อย่างน้อยก็เป็น การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนครั้งใหญ่ที่น่าจดจำ เพียงแต่ว่าส่วนประกอบอื่น ๆ มันยังไม่ได้ถูกพูดถึงอย่างจริงจัง ความขัดแย้งในกลุ่มทหารก็ดี พระราชอำนาจก็ ดี ก็มีการพูดถึงแบบซุบซิบ ๆ หรือพูดถึงแบบไม่น่าเชื่อถือ แต่ในอีกด้านหนึ่ง 14 ตุลาก็เป็นตัวแสดงเหตุการณ์หนึ่งที่สะท้อนความเป็นไปทางสังคมอย่างที่อาจารย์ ปรีดีชอบพูดว่า สังคมมีทั้งเศรษฐกิจและการเมือง มันต้องมาคู่กัน เหตุการณ์ 14 ตุลามาจากเหตุการณ์ก่อนหน้านั้น การเมืองเป็นเผด็จการ อำนาจทางเศรษฐกิจก็ อยู่กับกลุ่มคนจำนวนน้อย ยิ่งผ่านการรัฐประหาร กลุ่มอำนาจก็อยู่กับคนจำนวน น้อยมาก คือพื้นที่ทางสังคมไม่มีให้กับกลุ่มคนอื่นนอกจากกลุ่มรัฐประหาร 14 ตุลา จึงเป็นการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่ต้องการเปิดพื้นที่ตรงนี้ให้เป็นวงกว้าง มากขึ้น ถือว่าเป็นชัยชนะระดับหนึ่งที่สามารถเปิดพื้นที่ที่เคยจำกัดอยู่ที่กลุ่มเดียว ให้เป็นประชาธิปไตยให้กว้างมากขึ้น แต่ถ้าจะบอกว่ามันเป็นประชาธิปไตยแบบ สมบูรณ์หรือไม่ ก็อาจจะเป็นคำตอบที่ต้องคิดกัน

บทบาทนักศึกษายุคตุลากับยุคปัจจุบัน

อาจจะเป็นเพราะตอนนั้นก่อนที่จะเกิด 14 ตุลาขึ้น บรรยากาศบ้านเมืองมี เสรีภาพค่อนข้างจำกัด มีเพียงพื้นที่ในมหาวิทยาลัยที่พอจะเคลื่อนไหวได้บ้าง แม้แต่อาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์เองตอนที่เป็นอธิการบดีธรรมศาสตร์ก็ยังบอกว่า ธรรมศาสตร์มีเสรีภาพทุกตารางนิ้ว ยังสนับสนุนให้นักศึกษามีความเคลื่อนไหว อะไรกันบ้าง ซึ่งผมมองว่าสังคมตอนนั้นมีข้อจำกัด ทำให้ผู้ใหญ่หรือใครๆ ไม่อยู่ใน บทบาทที่จะพูดหรือเคลื่อนไหวเรื่องพวกนี้ได้มาก ก็เลยมาลงที่นักศึกษา

แต่พอมาถึงตอนนี้ใครก็แสดงความคิดเห็นหรือทำอะไรเองได้ จึงไม่จำเป็นต้องเป็นนักศึกษาเท่านั้น และนักศึกษาหรือคนรุ่นใหม่ก็ไม่ได้ถูกพูดให้คิดถึงสังคม เราก็มารู้สึกว่าต้องไปรู้สึกอะไรกับเขา หรือบางครั้งเรายังถูกมองว่าที่ออกมา เคลื่อนไหวทางการเมืองนั้นเป็นหัวรุนแรง อย่างตอนที่ผมสนใจเรื่องการเมือง ก็ มีคนมาถามว่าทำไมต้องมาสนใจเรื่องพวกนี้ ทำไมเธอหัวรุนแรงจังเลย เหมือนกับ จะบอกว่าเป็นเด็กอย่าสนใจเรื่องพวกนี้มาก เด็กควรไปทำอะไรอย่างอื่นที่มัน น่ารักอย่างเช่นแข่งโอลิมปิกวิชาการ วาดรูปประกวด แข่งกีฬา ไปทำอย่างนี้ดีกว่า

เรื่องการเมืองก็ปล่อยมันไป ปีแรกที่ผมเข้ามามหาวิทยาลัย ไทย ปรินซ์ตัน (พฤกษา เกษมสุข) ก็ชวนไปถือป้ายในงานครบรอบ 4 ปีรัฐประหาร เดินขบวนจากธรรมศาสตร์ไปยังอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งผมก็คิดว่าบทบาทนักศึกษาอย่างนี้ได้แสดงออก น่าจะเป็นทางที่ถูกต้องแล้ว แต่พอไปถือป้ายจริง ก็มีคนมาบอกว่าทำไมไปเป็นเสื้อแดง คนที่ชวนมาทำก็เสื้อแดง เราก็คิดว่าเราทำในบทบาทนักศึกษาไม่ใช่หรือ แต่เมื่อเรามาทำ เรากลับถูกว่าร้ายว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ความที่อยากทำอะไรก็น้อยลงไป ก็เลยอยู่เฉยๆ ดีกว่า รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี คงเป็นเหตุผลเดียวกับที่ว่าทำไม อมช. ไม่เคลื่อนไหว เพราะเคลื่อนไหวไปก็เจ็บตัวจึงอยู่เฉยๆ

แต่ผมก็เคยไปเสนอให้ อมช. จัดเสวนาการเมือง คือไม่อยากออกไปเคลื่อนไหวแต่อย่างน้อยคุณพูดเรื่องแบบนี้ได้ไหม เขาก็ไม่ทำ จริงๆ ผมก็ไม่ค่อยเข้าใจเหมือนกัน เหมือนไม่มีคนใน อมช. สนใจจะทำ แต่สถานักศึกษายังมีกิจกรรมบ้างเป็นระยะและยังเห็นภาพนักศึกษาที่สนใจเรื่องการเมืองอยู่บ้าง เท่าที่เห็นคนที่เคลื่อนไหวจริงก็เป็นกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD) เป็นกลุ่มที่ทำประเด็นร้อน กล้าออกตัว มีงานเคลื่อนไหวออกมามาก

หากคิดว่าตัวเองเกิดอยู่ในช่วงยุคตุลา... อย่างที่บอกว่าสังคมมันมีส่วนกับเรา บรรยากาศแบบนั้น นักศึกษาทำอะไรก็เป็นพระเอก มีคนชอบแล้วว่าช่วงที่นักศึกษาเคลื่อนไหวสมัยนั้น มีแต่คนเข้ามาสนับสนุน นำข้าวปลาอาหารมาให้กินทำอะไรก็ดูดีไปหมด ถ้าเป็นแบบนี้เราก็สนุกที่จะทำกับมัน แต่ที่ทำกันในตอนนั้นจะมีคนสงสัยว่าทำอะไร ทำไปทำไม หน้าที่ก็ไม่ใช่ บรรยากาศมันคนละอย่างกัน คือถ้าทำตอนนั้นมันสนุก บรรยากาศทางสังคมแบบนั้น เห็นภาพว่ามันเป็นทางออก เราก็ออยากจะทำ ก็แน่นอนว่าบรรยากาศมันก็ทำให้เราอยากทำด้วย บวกกับความสนใจของเรา แต่ตอนนี้ถึงเราสนใจก็ไม่มีอะไรมากระตุ้นเรา ก็ไม่รู้จะทำไปทำไม

สำหรับนักศึกษาก็ไม่เห็นว่าจะมีบทบาททางการเมืองมากไปกว่ากลุ่มอื่นอย่างไร นอกเสียจากว่า สอนให้นักศึกษาไปเป็นบัณฑิต ไปทำงาน ผมรู้สึกได้แค่นี้จากบรรยากาศที่รับรู้ได้ จะสอบอย่างไรให้ได้คะแนนดี ๆ จะสอบอย่างไรให้จบเนติฯ เป็นศาล ทำอย่างไรถึงจะได้งานทำ เราก็มารู้สึกว่าเราจะมีบทบาททางการเมืองมากขนาดนั้นอย่างไร ผมมองว่าตอนนี้มันไม่ใช่อะไรที่นักศึกษาอีกต่อไปแล้ว เราไม่จำเป็นต้องเป็นฮีโร่ต่อไปแล้ว แต่ว่าอย่างน้อยผมมองว่านักศึกษาก็ควรจะสนใจสังคม สนใจบ้านเมือง มันก็ควรจะทำ และบรรยากาศในมหาวิทยาลัยก็ควรจะ

เคลื่อนไหว อย่างน้อยก็ในประเด็นที่สังคมพูดกัน อย่างเช่นเรื่องนโยบายของรัฐบาล เรื่องนิรโทษกรรมหรืออะไรอย่างนี้ ในมหาวิทยาลัยอย่างน้อยเปิดเวทีได้ไหม ชวนนักศึกษามาคุยกันว่าเราคิดอย่างไรกับเหตุการณ์บ้านเมือง ไม่ต้องออกไปเคลื่อนไหวก็ได้ อย่างน้อยนักศึกษาคงจะคิด เพราะว่าเราโตมาเราก็ต้องเจอเรื่องแบบนี้ ถ้าเราไม่คิดเรื่องแบบนี้ตั้งแต่ตอนนั้น โตไปเราก็ไม่สนใจอยู่ดี ก็จะสนใจแต่เรื่องของตัวเอง ■

เด็กยุคนี้เห็นโลกคนละโลกกัน

รวีวรรณ รักถิ่นกำเนิด

ภาพ: เขมทัสน์ ปาลประม

สัมภาษณ์ :
ชัยวัฒน์ ไขยจารุวนิช
เรียบเรียง :
อรุณวณา สนิทวาทิ

รวีวรรณ รักถิ่นกำเนิด หรือลูกปิด เป็นคนจังหวัดชลบุรี พ่อของลูกปิด เคยเป็นหนึ่งในผู้ชุมนุมเดือนพฤษภาคมปี 2535 ทำให้สอนลูกสาวว่าการมองการเมืองอย่ามองเพียงด้านเดียว ลูกปิดเริ่มอ่านหนังสือการเมืองตั้งแต่เรียนชั้นมัธยมศึกษาที่ชลบุรี และเริ่มถามว่า “ทำไม” กับสิ่งต่างๆ ก่อนจะมาศึกษาอย่างจริงจังเมื่อเข้าเรียนคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เธอเป็นคนหนุ่มสาวที่มีมุมมองเป็นตัวของตัวเอง และหากถามว่าทำไมไม่เป็นอย่างที่คนอื่นคาดหวัง เธอก็คงจะถามกลับมาสั้นๆ ว่า แล้วทำไมเธอต้องเป็นอย่างนั้นด้วย

สู่ชีวิตนักศึกษารัฐศาสตร์

มีคนบอกว่าถ้าจะเข้ารัฐศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์ ต้องอ่านหนังสือประวัติ-ศาสตร์ เราก็ไปหาอ่าน เล่มแรกคือ *สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย* ของ อาจารย์สุชาติชัย (ยิ้มประเสริฐ) บางบทก็รู้สึกท่วม บางบทก็อ่านไม่ค่อยรู้เรื่อง ข้อมูลเยอะ ก็อ่านสลับกับหนังสือของอาจารย์เสกสรรค์ (ประเสริฐกุล) อย่าง *มหาวิทยาลัยชีวิต* ซึ่งเคยอ่านตอน ม.5 แล้วรู้สึกว่่าเท่า ก็คิดว่าการมาเรียนคณะรัฐศาสตร์ที่ธรรมศาสตร์ก็คงเหมือนกับหนังสือที่เราเคยอ่าน มีความเป็นการเมือง นำตื่นเต้นเด็กมีความคิด มีบรรยากาศของการถกเถียง พอมีเหตุการณ์ทางการเมืองคนก็จะคุยกัน ตอนปี 1 ไฟแรงมาก แต่พอเข้ามาจริงๆ ก็ผิดหวัง ไม่เห็นคุยเรื่องการเมืองกันเลย ไม่เห็นออกมาประท้วงกันเลย

ตอนปี 1 มีเวลาว่างมาก เราก็หากิจกรรมทำ เริ่มรู้จักกลุ่มกิจกรรมการเมือง เพื่อนชวนไปเขียนป้ายผ้างาน 4 ปีรัฐประหาร ก็ได้เรียนรู้ว่าเขาคิดอะไรกัน เราสนุกที่ไปแล้วมีเพื่อน แต่ในทางความคิดคงยังไม่ใช่ คือเราได้เห็นการทำงานเป็นขบวนการ ได้วิธีการแต่ไม่ได้ความคิด ก็เลยออกมาอยู่กับกลุ่มอื่นๆ มีการอ่านหนังสือแล้วเอามาเล่ามาถกเถียงแลกเปลี่ยนกัน แต่ก็จะมีโดนกลุ่มที่ชอบเคลื่อนไหวต่อว่าว่าเราไม่ทำอะไร เราก็จะตอบกลับไปว่าพวกเขาที่ดีแต่ออกไป (ประท้วง) แต่ไม่ทำงานทางความคิด

เหตุการณ์ 14 ตุลา?

40 ปี... นานแล้วนะ จะรู้สึกร่วมได้หรือเปล่านั้น คือถ้าไปปรียดอกไม้เพื่อรำลึกเหตุการณ์ก็ได้อยู่ แต่ตอนนั้นรู้สึกร่วมกับเหตุการณ์อย่างเช่นแก๊สพิษที่ซีเรียมากกว่า คือคิดว่าประวัติศาสตร์ระยะใกล้มันมีอิทธิพลมากกว่า ไม่ใช่ว่ามองว่าอดีตไม่สำคัญ แต่ไม่รู้จะจมกับอดีตไปทำไม เราแก้ไขอดีตไม่ได้ แต่เราปรับแรงบันดาลใจ ให้เราขับเคลื่อนอะไรต่อไป ไม่จำเป็นต้องไปเหมือนเขา เราคิดจะทำอะไรเพื่อคนอื่นเหมือนกัน ไม่งั้นจะไปมีอบเหรอ

ครั้งแรกที่รับรู้คือได้ดูหนัง “14 ตุลา สงครามประชาชน” (คนล่าจันทร์) รู้จักจากภาพยนตร์ก่อนจะรู้จักจากแบบเรียน พอเรียนชั้นมัธยมถึงจะได้ลงรายละเอียด ก็เริ่มอ่านหนังสือที่มันเป็นทางการมากขึ้น จากเมื่อก่อนอ่านวรรณกรรม เริ่มเปลี่ยนเป็นบทความ เป็นหนังสือพิมพ์ เริ่มอ่านจริงๆ ก็ช่วงเข้ามหาวิทยาลัยปี 1 เด็กที่เรียนรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่พอเข้ามาปี 1 จะเริ่มรู้จักหนังสือฝ่ายซ้าย รู้จักมาร์กซเลนิน ตื่นเต้น มันเท่า วันงาน “รับเพื่อนใหม่” ก็จะมีการเปิดวิดีโอเหตุการณ์ 6

“

หลายคนยังติดตามภาพ 14 ตุลา ว่านักศึกษาจะต้องมาช่วยประชาชนเวลาไปมีอบ ทำให้เอามาตัดสินเด็กสมัยนี้ว่าไม่กระตือรือร้นทางการเมือง กลายเป็นว่าการเมืองมีแค่เรื่องการเคลื่อนไหวบนท้องถนน

”

ตุลา 19 ให้ตุกลงสนาม มีการตั้งคำถามว่าใครฆ่า พอจากนั้นมีการชุมนุมทางการเมืองอะไรก็จะไปร่วมกับเขา แต่พอขึ้นปี 3 ก็เริ่มหยุดวิ่งตามมีอบ กลับมาอ่านหนังสือ แล้วก็ไม่ได้ไปร่วมอะไรกับใคร ก็กลายเป็นมีคนถามเราว่า เราไม่แคร์ประชาชนแล้วหรือ คือเราก็มีเหตุผลของเรา มันเป็นเรื่องกรรม แต่ไม่ใช่กิจวัตรหลักของชีวิต

นักศึกษา กับบทบาททางการเมือง

ไม่ค่อยไปวิจารณ์อะไรกับเขามาก เรารู้สึกเคารพการตัดสินใจของคนอื่นมากขึ้น เราไม่ไปบอกเขาว่าเฮ้ยอย่างนั้นไม่ดี อย่างนี้ผิด เราไม่รู้ว่าเขาเจอประสบการณ์อะไรบ้าง แต่ละคนก็มีประสบการณ์ต่างกัน ฝากได้ไหม ฝากไปบอกคนรุ่นตุลาหน่อยว่า อย่าเรียกร้องให้เด็กทำอะไรให้พวกคุณมาก เด็กยุคนี้มันเห็นโลกคนละโลกกัน คือยุคนั้นเรารู้ว่ามีชาวบ้านมีใครมาเรียกร้องให้นักศึกษาออกมาทำอะไรหรือเปล่า เราเกิดไม่ทัน แต่ทุกวันนี้เวลาเราไปมีอบเราได้ยินแต่คำถามว่านักศึกษาหายไปไหน พลังนักศึกษาหายไปไหน เมื่อก่อนเราก็เคยคิดว่านักศึกษาควรจะออกมากับพี่น้องเวลาเขาประท้วง แต่ตอนนี้เรารู้สึกว่าจะไปเรียกร้องทำไม แต่ละคนก็มีชุดประสบการณ์มีอะไรที่ทำให้ตัดสินใจไม่เหมือนกัน การไปช่วยพี่น้องไม่จำเป็นต้องไปมีอบ ไปทำอย่างอื่นก็ได้มากมาย หลายคนอาจจะยังติดตามภาพ 14 ตุลา ว่านักศึกษาจะต้องมาช่วยประชาชนเวลาไปมีอบเท่านั้น ทำให้เอามาตัดสินเด็กสมัยนี้ว่าไม่กระตือรือร้นทางการเมือง กลายเป็นว่าการเมืองมีแค่เรื่องการเคลื่อนไหวบนท้องถนน

บทบาทในอนาคต

อยากเอาเรื่องคนเล็กๆ มาเขียนมาถ่ายทอด ให้คนตัวเล็กๆ ได้พูดหรือมีพื้นที่มากขึ้น นี่คือ “การเมือง” ในแบบของเรา แต่ถ้าถามถึงความคาดหวังเกี่ยวกับสภาพการเมือง เราไม่หวัง ไม่ฝัน แค่ไม่ยอมให้มีคนตาย ฝันว่าการเคลื่อนไหวแบบ 14 ตุลาจะไม่ใช้ทางเลือกหลักหรือทางเลือกสุดท้าย แต่อยากเห็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองในแบบของแต่ละคนเอง แบบที่ไม่จำเป็นต้องมาอดข้าว อดน้ำ ตากแดดตากฝน และเสี่ยงตาย

เช่นนั้นแล้วจะจัดวางประวัติศาสตร์ 14 ตุลา ไว้ตรงไหน

ในห้องสมุดวรรณกรรม ■

ของขวัญ

ทอดสะพานเชื่อมกาลเวลาได้
ครั้งล่าสุดครั้งที่หนึ่งหากถึงกัน
ร้องเรียกให้เขาเห็นว่าเป็นมปมนุษย์
ฆ่าที่นอกรั้ววังระฆังตี
ข้ามศพที่ศพก็ครบสูตร
มีบาลีไว้เสี่ยงไม่เอียงอายุ
สิบสี่ตุลามาตั้งฉาก
พรมนำคำขลังมล้างเมลิอง
เสียเลือดเสียเนื้อเพราะเชื่อถือ
เสาะหลักหลายต้นกัวนไป
หลักตุลามาตลอดไม่ปลอดยักษ์
หลังห้าสามถามใจไม่เรรวน
จะฉลองกันก็ปีติทั้งนั้น
ช่วยเลิกยึดพฤติกรรมที่อำพราง
ขอขอบคุณวีรกรรมที่นำหน้า
สี่สิบปีผันผ่านไม่นานคอย
อนาคตสังคมคงสมส่วน
เพียงพีแก่ร่องใหม่รับใช้ชน

ทอดหัวใจพีแก่เข้ารับขวัญ
ก็เชื่อมวันเชื่อมเวลาเชื่อมราตรี
เดินสะดุดดับจิตเพราะผิดผี
แมคเคียวเวลลีก็ยิ้มพราย
ยมทูตสวมหน้ากากก็หลากหลาย
จนกลายเป็นมาตรฐานแห่งการเมือง
สวมหน้ากากความดีเป็นสีเหลือง
ยกเมืองให้เขาไม่เอาไว้
พระร่วงพระลือก็กราบไหว้
กว่าจะได้หลักแท้ก็แปรปรวน
หลักพฤษภาเกิดตระหนักกระอักกระอวล
เริ่มกระบวนกรคิดไม่ผิดทาง
เป็นของขวัญชั่วดีไม่ถืห่าง
ก็แผ้วทางถางใหม่ให้เทียนน้อย
โปรดย่าล้ำหรือระย่อจนท้อถอย
เล่มเทียนน้อยเพิ่มดวงเป็นปวงชน
หากขบวนจัดเต็มและเข้มขัน
บรรลุลผลแห่งฝันนั้นตกาล.

จักรภาพ เพ็ญแข
นอกราชอาณาจักรไทย

ใต้เลนส์การปฏิวัติกรรมพี (Under the Optic of a Bourgeois Revolution)

เกษียร เตชะพีระ

1) ปัญหาชนชั้นกับการปฏิวัติกรรมพี

15 ปีก่อน ในโอกาสครบรอบ 25 ปีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 อาจารย์ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ได้ชักชวนผมไปกล่าวนำการเสวนาในงานปรีดีเสวนาครั้งที่ 2/2541 ที่สถาบันปรีดี พนมยงค์ ซอยทองหล่อ ถ. สุขุมวิท ในหัวข้อ “25 ปี 14 ตุลาคม 25 ปีของอะไร?”

ท่านที่คุ้นกับงานของศาสตราจารย์ Benedict Anderson แห่งมหาวิทยาลัยคอร์เนลอาจทราบว่ ครุเป็นเห็นว่าการลุกฮือของนักศึกษาประชาชนเพื่อโค่นเผด็จการทหารอาญาสิทธิ์เมื่อ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เปรียบเสมือน “การปฏิวัติ (กรรมพี) 1789” ของไทย¹ ในโอกาสดังกล่าวนอกจากเตรียมเนื้อหาไปพูดแล้ว ผมจึงค้นอ่านบททวนและทำโน้ตย่อบทความสั้น เรื่อง “The Notion of Bourgeois Revolution” ของ Perry Anderson บรรณาธิการ *New Left Review* และปัญหาชนฝ่ายซ้ายชื่อดังผู้เป็นน้องชายของครุเป็น ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือรวมบทความ *English Questions* (1992) ของเขาไปด้วย²

¹Benedict Anderson, “Murder and Progress in Modern Siam,” *The Spectre of Comparisons: Nationalism, Southeast Asia and the World* (London and New York: Verso, 1998), p. 182. ประโยคดังกล่าวมีข้อความต่อไปน้: “หากเราคิดถึง พ.ศ. 2516 ในฐานะ ค.ศ. 1789 ของสยามแล้ว เราก็จะสามารถมองช่วงเวลาหลังจากนั้นทั้งหมด (จนถึงปัจจุบัน – หมายถึง ค.ศ. 1990 ปีที่พิมพ์ครั้งแรก) ภายในกรอบของเลนส์เดียวได้ – นั่นคือเลนส์แห่งการต่อสู้ของชนชั้นกรรมพีเพื่อพัฒนาและค้ำจุนอำนาจการเมืองใหม่ของตน (ซึ่งสถาปนาขึ้นในรูปแบบระบบรัฐสภา) เบื้องหน้าภัยคุกคามจากทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา, จากภาคประชาชน, และกลไกรัฐ”

²Perry Anderson, “The Notion of Bourgeois Revolution,” *English Questions* (London and New York: Verso, 1992), pp. 105–118.

15 ปีผ่านไป ผมย้อนมาอ่านโน้ตย่อและบทความดังกล่าวใหม่ ก็ยังเห็นความสมสมัย ช่วยเกาที่คันในใจ โดยสอดรับกับโจทย์ข้อสงสัยปัจจุบันหลายประการ

เริ่มจากคำถามข้อโต้แย้งเกี่ยวกับลักษณะของความขัดแย้งทางการเมืองปัจจุบัน ที่ ส.ว. คำคุณ สิทธิสมาน (เลื่องชานานแท้และดั้งเดิมสังกัดพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย) มีร่วมกันอย่างน่าอัศจรรย์ใจกับ ผศ. ดร. ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรีแห่งคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ผู้ยอมรับจากใจเมื่อใครเชื่อว่าท่านน่าจะเปลี่ยนนามสกุลเป็น “แดงเจ็ดจรัส” แทน)

ถึงเห็นทางการเมืองแตกต่างตรงข้ามคนละขั้วกัน แต่ทั้งสองท่านสงสัยตรงกันอย่างน้อยหนึ่ง คือไม่เชื่อไม่เชื่อว่าความขัดแย้งทางการเมืองเสื้อสีปัจจุบันมีลักษณะเป็นความขัดแย้งทางชนชั้น เช่น ระหว่างชนชั้นนำเก่า vs. นายทุนใหญ่ หรือระหว่างคนชั้นกลางฐานะดี-ปานกลางในเมือง vs. คนชั้นกลางระดับล่างในหัวเมือง-ชนบท³

ทั้งสองท่านเถียงหัวชนฝา ยืนกระต่ายขาเดียวว่าไม่จริง ไม่จริง มีคนสังกัดชนชั้นต่างๆ อยู่ในทั้งสองสีสองฝายนั้นแหละ มันแยกชนชั้นขาดกันไม่ได้ จริงๆ แล้วเป็นความขัดแย้งเรื่องอื่นต่างหาก ไม่ใช่เรื่องชนชั้น

ผมคิดว่าบทความของ Perry Anderson ที่เอ่ยถึงข้างต้นมีประเด็นช่วยแก้ปมในใจนี้ได้บ้าง

Perry ชี้ว่า หากดูในสายคิดมาร์กซิสต์ ความสัมพันธ์ระหว่างนักคิดสายนี้กับแนวคิด “การปฏิวัติกรรมพี” มีความยกย่องอันลึกซึ้งแปลกดี กล่าวคือ:

- คาร์ล มาร์กซ (ค.ศ. 1818–1883) กับเฟรเดอริค เองเกิลส์ (ค.ศ. 1820–1895) สองปรมาจารย์ผู้ก่อตั้งสำนัก ได้เข้าร่วมต่อสู้และ/หรือสังเกตการณ์ในการปฏิวัติกรรมพีระลอก ค.ศ. 1848 ในนานาประเทศยุโรป เช่น รัสเซีย, ฝรั่งเศส, อิตาลี, ฮังการี, ออสเตรีย, โรมานีเย ฯลฯ ซึ่งล้วนพ่ายแพ้ล้มเหลว ไม่อาจแทนที่ระบอบกษัตริย์/สมบูรณาญาสิทธิธรรมด้วยระบอบสาธารณรัฐได้

³ คำคุณ สิทธิสมาน, “ปลาทุฝูงเดียวกัน,” *ผู้จัดการออนไลน์*, 18 ม.ค. 2552, <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=952000005716>; และ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, “ปิ่นแก้ว’ ยกงานวิจัยโต้แนวคิด ‘คนชั้นกลางระดับล่าง’ ชี้เสื้อแดงเป็นพหุลักษณะ ข้ามชนชั้น,” *ประชาธรรม*, 5 ก.ย. 2554, http://www.prachatham.com/detail.htm?code=i1_05092011_01.

- แต่พอเกิดการปฏิวัติระดมพีระลอกถัดไปและประสบความสำเร็จในระหว่างคริสต์ทศวรรษ 1850–1870 (ได้แก่ การรวมชาติอิตาลี, สงครามกลางเมืองอเมริกัน, การปฏิรูปเมจิในญี่ปุ่น และการรวมชาติเยอรมนี) พ่อเจ้าประคุณทั้งสองกลับห่วงพะวงถึงแต่การปฏิวัติสังคมนิยมที่ยังไม่มา ไม่ค่อยได้ติดตามศึกษาค้นคว้าการปฏิวัติระดมพีร่วมสมัยเหล่านี้จริงจัง

- เอาเข้าจริงมาร์กซ์ใช้แนวคิด “การปฏิวัติระดมพี” ชัดถ้อยเต็มค่าน้อยครั้งมาก และเฉพาะในงานเขียนยุคต้น เวลากล่าวถึงสงครามกลางเมืองในอังกฤษ, การปฏิวัติฝรั่งเศส และการต่อสู้ที่จะเกิดตามมาในเยอรมนีเท่านั้น

- พวกมาร์กซิสต์ที่ใช้แนวคิด “การปฏิวัติระดมพี” อย่างเป็นทางการเป็นราวจริงจังครั้งแรกคือ มาร์กซิสต์รัสเซีย (เพลคานอฟ, เลนิน) เพื่อวิพากษ์และปฏิเสธแนวทางนารอดนิก (populism สไตลส์รัสเซีย มุ่งปลุกระดมชาวนาในชุมชนเลี้ยงตนเองพึ่งตนเองก่อนทุนนิยม ให้ลุกฮือโค่นระบอบเก่าของพระเจ้าซาร์ ทำการปฏิวัติสังคมนิยมรัสเซียทันที โดยโดดข้ามขั้นตอนการพัฒนาทุนนิยม เพื่อเข้าสู่สังคมนิยมวินสต์ชานาโดยตรง) โดยเพลคานอฟกับเลนินยืนยันกรานว่า การปฏิวัติรัสเซียต้องเป็นการปฏิวัติระดมพี แม้จะนำโดยชนชั้นกรรมกรก็ตาม (ซึ่งในที่สุดก็ไม่ปรากฏเป็นจริงในประวัติศาสตร์ รัสเซียปฏิวัติต่อเนื่องเข้าสู่สังคมนิยมรวดเร็วทันที ตามทฤษฎีปฏิวัติถาวรของทรอตสกี ก่อนจะหยุดชะงักค้างกลางคันและยอมทำ “สังคมนิยมในประเทศเดียว” ภายใต้อตาลิน แต่นั่นมันอีกเรื่องต่างหาก...)⁴

- ประเด็นอยู่ตรงแนวคิด “การปฏิวัติระดมพี” ที่ถูกนำไปใช้ในวิวาทะมาร์กซิสต์รัสเซีย vs. นารอดนิกนี้ ไม่ใช่เพื่อคิดเรื่อง “การปฏิวัติระดมพี” โดยตัวมันเอง แต่เพื่อคิดเรื่องลู่ทางความเป็นไปได้ของ “การปฏิวัติชนชั้นกรรมาชีพ” อันเป็นประเด็นใจกลางของวิวาทะต่างหาก “การปฏิวัติระดมพี” ถูกหยิบยกมาอภิปรายเพียงในฐานะด้านลบด้านกลับของ “การปฏิวัติชนชั้นกรรมาชีพ” เท่านั้นเอง ผลก็คือ แนวคิด “การปฏิวัติระดมพี” ที่ปรากฏในวิวาทะจึงเป็นแค่เงาด้านกลับของโมเดล “การปฏิวัติชนชั้นกรรมาชีพ” และถูกทักท้วงว่า “การปฏิวัติระดมพี” ก็ย่อมมีโครงสร้างสอดคล้องจองกับ “การปฏิวัติชนชั้นกรรมาชีพ” นั่นแหละ กล่าวคือ:

⁴ผู้สนใจโปรดอ่าน Isaac Deutscher, *The Unfinished Revolution: Russia 1917–1967* (New York: Oxford University Press, 1967).

การปฏิวัติชนชั้นกรมาชีพ = ชนชั้นนายทุนอุตสาหกรรม ประจัญบานกับ
ชนชั้นกรรมกรในโรงงาน ฉันทไค

การปฏิวัติกรรมพี (เงาด้านกลับของการปฏิวัติชนชั้นกรมาชีพ) = ชนชั้น
เจ้าที่ดินศักดินา ประจัญบานกับ ชนชั้นนายทุนอุตสาหกรรม ฉันทนั้น

- เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่สอง บรรดานักประวัติศาสตร์มาร์กซิสต์นานาชาติ ประเทศก็พากเพียรศึกษาค้นเขียนประวัติศาสตร์ “การปฏิวัติกรรมพี” ใน ประเทศตน และก็ประสบกับปัญหาคล้ายกัน คือไม่เจอเหตุการณ์ปฏิวัติกรรมพี แห่งชาติที่ “ชนชั้นเจ้าที่ดินศักดินา ประจัญบานกับ ชนชั้นนายทุนอุตสาหกรรม” แบบเพียวๆ ชัดๆ เลย มีแต่ข้อมูล/ภาพรวมที่ชนชั้นต่างๆ ปนเปื้อนคละเคล้าอยู่ ทั้งสองฝ่ายลั่นกันไปหมด

ฉะนั้น เอาเข้าจริง สิ่งที ส.ว. คำณูณและอาจารย์ปิ่นแก้ว (รวมทั้งอดีตนายกรัฐมนตรีอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ, อดีตนายกรัฐมนตรีนานันท์ ปันยารชุน และ ม.ร.ว. สุขุมพันธ์ บริพัตร among others⁵) ร้องแย้งลักษณะชนชั้นของความขัดแย้งทางการเมืองไทยปัจจุบันว่าไปแล้วก็ไม่ต่างกับ และเป็นการร้องซ้ำ สิ่งทีนักประวัติศาสตร์อนุรักษนิยม Hugh Trevor-Roper ของอังกฤษร้องแย้ง Christopher Hill, และ Alfred Cobban, Francois Furet, Denis Richet ของฝรั่งเศสร้องแย้ง Albert Soboul มาก่อนแล้วนั่นเอง

2) ลักษณะเด่นร่วมเชิงโครงสร้างของการปฏิวัติกรรมพี 4 ประการ

แทนทีจะยึดติดกับแนวคิด “การปฏิวัติกรรมพี” แบบ 2 ชนชั้นประจัญบาน (เจ้าที่ดินศักดินา vs. นายทุนอุตสาหกรรม) ของมาร์กซิสต์รัสเซีย (เพลคานอฟ, เลนิน) อันเป็นเงาด้านกลับของ “การปฏิวัติชนชั้นกรมาชีพ” Perry Anderson เสนอให้สร้างแนวคิดทฤษฎีว่าด้วย “การปฏิวัติกรรมพี” ขึ้นมาใหม่ ทีครอบคลุมกรณีการปฏิวัติใหญ่ 8 ครั้ง ใน 7 ประเทศ ช่วง 4 คริสต์ศตวรรษ (ดูตารางที 1 ประกอบ)

⁵อ้างถึงใน เกษียร เตชะพีระ, “ไพร่กับอำมาตย์: ปิตาจารย์กรรม,” *มติชนรายวัน*, 2 เม.ย. 2553, น. 6; และดู “Thai PM Abhisit Vejjajiva interviewed by Al Jazeera [VIDEO],” *Global-Report*, 21 March 2010, <http://www.global-report.com/pattaya/a385521-thai-pm-abhisit-vejjajiva-interviewed-by-al-jazeera-video>; Haseenah Koyakutty, “A royalist speaks in Thailand,” *Asia Times Online*, 24 March 2010, http://www.atimes.com/atimes/Southeast_Asia/LC24Ae02.html.

ตาราง 1: Perry Anderson's list of Bourgeois Revolutions

First Circle	Second Circle
<ul style="list-style-type: none"> • The Dutch Revolt of 1566 • The Puritan/English Revolution War of 1640-60 & The Glorious Revolution of 1688-89 • The American Revolution of 1776 • The French Revolution of 1789 	<ul style="list-style-type: none"> • The Italian Resorgimento of 1815-70 • The American Civil War of 1861-65 • The Meiji Restoration of 1868 • The Unification of Germany of 1871

จากนี้ เขาสรุปลักษณะเด่นร่วมเชิงโครงสร้างของการปฏิวัติระบอบที่เหล่านี้ออกมา 4 ประการ ได้แก่

1) ความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ร่วมกันได้ยาวนานระหว่างระบบศักดินากับระบบทุนนิยมในระยะผ่าน ฐานร่วมของระบบทั้ง 2 คือต่างเป็นระบบทรัพย์สินเอกชนเหมือนกัน (ตัวเปรียบเทียบคือความแตกต่างขัดแย้งระหว่างระบบทุนนิยมกับสังคมนิยม หรือระหว่างระบบทรัพย์สินเอกชนกับระบบทรัพย์สินสังคม) เพราะฉะนั้นจึงเป็นไปได้ที่ชนชั้นเจ้านายขุนนางกับชนชั้นกรรมพืชจะติดต่อดังสัมพันธ์แบบอำนาจประโยชน์ซึ่งกันและกัน กระทั่งรวมขอมปรองดองกันแบบอินทรีภาพ (เข้ากันได้ ฟังพาท้ายกัน ทำงานคล้องจองสอดรับกัน รวบรวมวิญวร่วมมองคาศพพเดียวกัน) - นี่คือเหล่าปัจจัยที่มาประชุมกันกำหนดการปฏิวัติระบอบที่จากเบื้องบน (the overdetermination of bourgeois revolution from above)

2) ระยะผ่านจากระบบศักดินาไปสู่ระบบทุนนิยมไม่เคยเป็นแค่เรื่องความสัมพันธ์สองขั้วสองข้างระหว่างชนชั้นเจ้านายขุนนางกับชนชั้นกรรมพืชเลย เพราะระบบศักดินาย่อมต้องมีชนชั้นชาวนาที่ไม่ได้ถือครองที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ในชนบทให้ชนชั้นเจ้านายขุนนางเจ้าของที่ดินได้ซื้อดริคค่าเช่า ในทางกลับกัน ระบบทุนนิยมก็ย่อมต้องมีกรรมกรรับจ้างไร้สมบัติให้นายจ้างกรรมพืชซื้อดริคแรงงานรับจ้างส่วนเกินไปเป็นกำไร ฉะนั้น มวลชนชาวนาชนบทกับกรรมกรในเมืองจึงดำรงอยู่ข้างล่างคู่ขัดแย้งเจ้านายขุนนาง vs. กรรมพืช ประดุจกระสายยาของความขัดแย้งทางสังคมที่ทุนนิยมเปิดปล่อยออกมา วิฤตการปฏิวัติระบอบที่จึงไม่อาจเป็นการดวลเดี่ยวระหว่างชนชั้นเจ้านายขุนนาง vs. ชนชั้นกรรมพืชสองต่อสองได้ เพราะโดย

โครงสร้างมันจะต้องเกิดความสัมพันธ์สามเส้าที่เส้ากับชาวนาและกรรมกรอยู่แล้วเสมอ กล่าวอีกนัยหนึ่ง มวลชนชั้นล่างย่อมปรากฏตัวพัวพันหนีไม่พ้นในการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากสังคมศักดินาไปสู่สังคมนิยมเสมอ - นี่คือเหล่าปัจจัยที่มาประชุมกันกำหนดการปฏิวัติกรรมพีจากเบื้องล่าง (the overdetermination of bourgeois revolution from below)

3) ชนชั้นนายทุนอุตสาหกรรมโดยชาติแท้เป็นแค่คนกลุ่มน้อย ยิ่งทุนนิยมพัฒนาไป ยิ่งสะสมทุน ทุนยิ่งจะรวมศูนย์และนายทุนใหญ่ก็มีจำนวนลดเล็กน้อยลงเรื่อยๆ ฉะนั้น ลำพังชนชั้นนายทุนอุตสาหกรรมล้วนๆ จึงทำปฏิวัติกรรมพีไม่ได้ แคบเล็กไป ต้องลากดึงเอาขบวนการชนชั้นนอกชนชั้นตนไปร่วมด้วยให้มีน้ำหนัก ขบวนการชนชั้นกรรมพีที่ประกอบด้วย (ก) กลุ่มผู้ประกอบการวิชาชีพ นักบริหาร ช่างเทคนิค ที่มีสภาพชีวิตแบบกรรมพี และ (ข) นายทุนน้อยชนชั้นต่างๆ ซึ่งลากเส้นพรมแดนแบ่งแยกจาก (ก) ได้ไม่ชัดเจน แตกต่างกันในเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพโดยเฉพาะในหมู่ผู้ประกอบการรายย่อย สรุปก็คือ เนื้อในของชนชั้นกรรมพีและตุ้มเป๊ะหลากหลายมาก ไม่กลมกลืนเกาะกลุ่มเป็นเนื้อเดียวชัดเจนเหมือนเจ้านายขุนนางหรือกรรมกร โครงสร้างข้างในของชนชั้นกรรมพีนี้ไม่เป็นระบบระเบียบ ผิดเพี้ยนจากแบบแผนปกติเสมอ - นี่คือเหล่าปัจจัยที่มาประชุมกันกำหนดการปฏิวัติกรรมพีจากภายใน (the overdetermination of bourgeois revolution from within)

4) แบบวิถีการผลิตทุนนิยมจำต้องมีรัฐชาติมาสร้างสภาพบังคับให้เกิดการผลิตซ้ำตัวมันอย่างมีเสถียรภาพเหนือดินแดนแคว้นแคว้นหนึ่งๆ トラบใดที่ยังต้องมีรัฐชาติทำหน้าที่นี้ให้ ชนชั้นกรรมพีก็มักจะไม่ค่อยเป็นคู่แข่งแย่งอำนาจทรัพยากรกับชนชั้นเจ้าสมบัติในรัฐอื่น การปฏิวัติกรรมพีจึงมีพลวัตจะนำไปสู่การเผชิญหน้าและขัดแย้งกับอริแวดล้อมภายนอกเสมอ - นี่คือเหล่าปัจจัยที่มาประชุมกันกำหนดการปฏิวัติกรรมพีจากภายนอก (the overdetermination of bourgeois revolution from without)

โดยสืบเนื่องจาก 1) แบบแผนปรุพรุนของระบบศักดินาจากเบื้องบน 2) การดำรงอยู่ของชนชั้นผู้ถูกขูดรีดทั้งหลายที่มีอาจคาดการณ์ได้ล่วงหน้าจากเบื้องล่าง 3) ที่ทหรณ์องค์ประกอบที่ผสมปนเปภายในของชนชั้นกรรมพีเอง และ 4) แรงกดดันแก่งแย่งช่วงชิงของรัฐคู่แข่งจากภายนอก เหล่านี้ทำให้ชาติแท้ของการปฏิวัติกรรมพีไม่แน่นอนลงตัว มันไม่เคยเป็นเส้นทางสายตรงที่เดินโดยองค์ประธานการปฏิวัติชนชั้นเดียวเลย ในสภาพเช่นนี้ ข้อยกเว้นทั้งหลายจึงกลายเป็น

กฎเกณฑ์ (คิดเผื่อไว้ได้เลยว่ามันนอกนอกกฎเสมอ) ทุก ๆ การปฏิวัติกระฎุมพี จึงถือกำเนิดขึ้นเป็นลูกเถื่อนนอกสมรสทั้งสิ้น

3) เจื่อนไซและลักษณะของการปฏิวัติกระฎุมพีที่เปลี่ยนไปในประวัติศาสตร์

ระยะหลายปีหลังนี้ในบรรดากลุ่มนักวิชาการที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลง การปกครอง พ.ศ. 2475 ในเชิงภูมิปัญญาสาธารณะ (ศึกษาหาความรู้เพื่อแสวง ทางออกเชิงปฏิบัติแก่สังคมการเมืองที่กำลังเผชิญวิกฤตอับตัน แล้วนำเสนอต่อ สาธารณชนโดยรวม) ย่อมไม่มีใครเกิน “คณะนิติราษฎร์” แห่งมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของคณะนิติราษฎร์มี ลักษณะเด่นน่าสังเกตบางประการดังนี้ กล่าวคือ:

- 1) ถือการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นกรณี “การปฏิวัติกระฎุมพี” ของสยาม (ซึ่งยังติดขัดค้างคา ไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์)
- 2) ถือการปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 และกระบวนการสืบเนื่องทางการเมือง และกฎหมายหลังจากนั้น เป็นตัวแบบ/แบบอย่าง (model) ในการเปรียบเทียบ
- 3) ใช้วิธีการศึกษาแบบนิติศาสตร์เป็นหลัก

ขณะที่องค์ความรู้และวิธีการศึกษาทางนิติศาสตร์มีความสำคัญอยู่แล้ว โดยทั่วไป และจำเป็นคืบชั้นยิ่งขึ้นในสถานการณ์รัฐประหารและตุลาการธิปไตย (judicial rule) หลายปีหลังนี้ อีกทั้งก็เป็นที่น่าสนใจได้ว่าการศึกษานิติศาสตร์ เป็นความถนัดสันตติ์เชี่ยวชาญของคณาจารย์นิติราษฎร์ที่ได้บรมฝึกฝนมา โดยเฉพาะ แต่กระนั้นก็เหมือนแขนงความรู้และวิธีการศึกษาทั้งหลายทั้งปวง มัน ย่อมเป็นเครื่องมือที่มีสมรรถนะเหมือนกรอบแว่น/แว่นขยายส่องโลก กล่าวคือมัน อาจช่วยขยับเน้นให้เห็นบางส่วนชัดขึ้น แต่อาจเห็นบางส่วนกลางเลือนลง มันอาจ ช่วยให้มองเห็นบางสิ่งที่อยู่ในกรอบ แต่อาจทำให้ไม่เห็นหรือมองข้ามผ่านเลยสิ่งอื่นที่ อยู่นอกกรอบนั้นไป ดังที่ผมได้ตั้งข้อสังเกตเปรียบเทียบวิธีการศึกษาแบบ นิติศาสตร์กับรัฐศาสตร์ขั้นต้นบางประการในงานเสวนา “วิทยานิพนธ์สนทนา นิติ-รัฐศาสตร์” ที่จัดร่วมกันระหว่างคณะรัฐศาสตร์กับคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ เมื่อ 15 มีนาคม ศกนี้ (<http://www.polsci.tu.ac.th/direk/view.aspx?id=66>; ดูตารางที่ 2 ประกอบ)

ตาราง 2: ข้อสังเกตเกี่ยวกับวิธีศึกษานิติศาสตร์ vs. รัฐศาสตร์

นิติศาสตร์	รัฐศาสตร์
<ul style="list-style-type: none"> • ศึกษาแนวคิด, นิยาม, ตรรกะความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลของตัวบทกฎหมาย, ศึกษากฎหมายในฐานะที่มันเป็นวาทกรรม ตามความหมายรากศัพท์ของ discourse คือ [dis + correre] หรือ [ไม่+วิ่ง] กล่าวคือ กฎหมายเสมือนเป็นเครื่องมือสำหรับจับเกาะยึดกุม (grasp, capture) ความเป็นจริง ให้มันหยุดวิ่ง หยุดนิ่งเสีย จะได้วินิจฉัยและตัดสินมันได้ มันคงแน่นอนชัดเจนนั่นเอง; นิติศาสตร์มุ่งศึกษาเครื่องมืออันนี้, จึงค่อนข้างมีลักษณะ technical, practical มาก 	<ul style="list-style-type: none"> • ศึกษาประสบการณ์อันเกี่ยวเนื่องกับอำนาจ the Who, What, Whence, How & Why of Power, พยายามตีวงกว้างออกไปจากตัวบทกฎหมาย ดูบริบทเงื่อนไข, พัฒนาการ, การเคลื่อนไหว, พลวัต, กลุ่มพลังที่เกี่ยวข้อง, ความขัดแย้ง, เหตุปัจจัยเชื่อมโยง ฯลฯ หากบอกว่าโครงสร้างบัญญัติของกฎหมาย คือ [If...องค์ประกอบส่วนเหตุ, then...ผลในทางกฎหมาย] แล้ว รัฐศาสตร์ก็สนใจตั้งคำถามเกี่ยวกับบริบทแวดล้อมหรือเหตุปัจจัยที่มาขององค์ประกอบส่วนเหตุ, และผลกระทบสืบเนื่องแผ่กว้างไกลออกไปจากผลในทางกฎหมาย
<p>เทียบกันแล้ว ในวงสังคมศาสตร์ด้วยกัน รัฐศาสตร์และสังคมวิทยาการเมืองจึงอาจช่วยให้เข้าใจอำนาจได้ แต่มีประโยชน์ใช้สอยเชิงปฏิบัติในกระบวนการปฏิรูปเปลี่ยนอำนาจแปลงระบอบน้อยกว่า ดังปรากฏว่าในยุคปฏิรูปเปิดประเทศรับเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ของจีน สาขาสังคมศาสตร์ที่กลายเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญ และนักสังคมศาสตร์ที่เลื่อนขึ้นเป็นปัญญาชนชั้นนำของจีน ได้แก่ นักเศรษฐศาสตร์และนักนิติศาสตร์ ไม่ใช่รัฐศาสตร์และนักสังคมนิยม (He Qinglian)</p>	

ข้อคิดของ Perry Anderson ที่ปรากฏในบทความ “The Notion of Bourgeois Revolution” (มีที่มาจากคำบรรยายของเขาที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1976) มีส่วนช่วยให้เห็นความชัดเจนขึ้น เพราะมันจัดวางการปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 และโดยนัยสืบเนื่องย้อมรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ของสยาม ลงในแบบแผนและบริบทเงื่อนไขที่วิวัฒน์เปลี่ยนแปลงไปของการปฏิวัติกระฎุมพีโดยทั่วไป ทั้งในทางแนวคิดทฤษฎีและประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ

Perry แบ่งการปฏิวัติกระฎุมพี 8 กรณี 4 คริสต์ศตวรรษที่เขาค้นคิดเปรียบเทียบออกเป็น 2 ยุค หรือ 2 วงจรใหญ่ ตามบริบทเงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (ดูตารางที่ 1 ประกอบ)

1) วงจรแรกระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 ซึ่งเป็นยุคก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรม ทุนนิยมส่วนใหญ่ยังเป็นทุนกสิกรรมหรือทุนพาณิชย์เท่านั้น การปฏิวัติกรรมพีในวงจนี้ (ซึ่งรวมทั้งการปฏิวัติฝรั่งเศสปี 1789) จะมีลักษณะเด่นร่วมกันดังนี้:-

- ชนชั้นเจ้าที่ดินพาณิชย์และผู้กว้างขวางกรรมพีทำพันธมิตรการเมืองกับชนชั้นล่าง ชาวนา พ่อค้า หัตถกรได้

- ชูคำขวัญเสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ

- มวลชนคนชั้นล่างยากไร้ในเมืองมีบทบาทลุกฮือต่อสู้เข้าสู่ชนกับอำนาจเก่าอย่างดุเดือดแข็งขัน การรุกรุจุมตีทางการเมืองของมวลชนมีบทบาทในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงโดดเด่นเหนือพลวัตทางเศรษฐกิจของทุนซึ่งยังอ่อนแออยู่

2) วงจรที่สองในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมแล้ว ทุนกลายเป็นทุนอุตสาหกรรมซึ่งขัดแย้งเผชิญหน้าโดยตรงกับกรรมกรในกระบวนการผลิต ทุนกับแรงงานเริ่มแบ่งแยกขัดแย้งปฏิปักษ์ นับวันสองฝ่ายเชื่อมต่อไปเป็นแนวร่วมพันธมิตรยากขึ้นทุกที การปฏิวัติกรรมพีในวงจนี้ (อาจจัดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เข้าข่ายวงจหลังนี้ได้) จะมีลักษณะเด่นร่วมกันดังนี้: -

- สูตรปฏิวัติแบบจาโคแบงที่ให้ทำพันธมิตรระหว่างชนชั้นเจ้าสมบัติกับชนชั้นล่างในการลุกฮือขึ้นสู้กับอำนาจเก่าใช้ไม่ได้อีกต่อไป พันธมิตรด้วยฐานะเชิงโครงสร้างและผลประโยชน์เชิงชนชั้นที่แปลกแยกแตกต่างขัดแย้งกันชัดเจน, มวลชนคนชั้นล่างยากไร้ในเมืองกลายเป็นภัยคุกคามต่อทรัพย์สินเอกชนของทุนและความสงบเรียบร้อยทางเศรษฐกิจสังคมมากกว่าแนวร่วมปฏิวัติทางการเมือง, ฉะนั้นการปฏิวัติ ค.ศ. 1848-1849 จึงล้มเหลวทั่วยุโรป นับเป็นเส้นแบ่งยุคสมัยสองยุคของการปฏิวัติกรรมพีออกจากกัน⁶

- กลายสภาพเป็นการปฏิวัติจากเมืองบน (Révolution d'en haut แทนที่จะมีลักษณะเป็นการปฏิวัติจากเมืองล่างที่มวลชนยากไร้ลุกฮือเข้าทำเองตั้งในยุคแรกหรือ Révolution d'en bas) การปฏิวัติยุคสองนี้ไม่ก่อให้เกิดความคิด

⁶ดู Eric Hobsbawm, "Chapter 16 Conclusion: Towards 1848," *The Age of Revolution 1789-1848* (New York: The New American Library, Inc., 1962), pp. 349-62; and Eric Hobsbawm, "Part One: Revolutionary Prelude Chapter 1 The Springtime of Peoples," *The Age of Capital 1848-1875* (New York: The New American Library, Inc., 1979), pp. 3-23.

การเมืองใหม่ใดๆ ที่คืบหน้าไปไกลกว่าของเดิมในการปฏิวัติระดมพิชิตแรก (i.e. เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ) ความวุ่นวายจลาจลของมีอบเกิดน้อยมาก มีความรุนแรงบ้าง แต่เป็นลักษณะจัดกองทัพประจำการกรีธาเข้ารบพุ่งกันอย่างเป็นระเบียบแบบแผนมากกว่า (อาทิ สงครามกลางเมืองอเมริกัน, กบฏบวรเดช) มีการนำทางทหารและติดอาวุธสงครามแบบอุตสาหกรรมในการปฏิวัติ

- อุดมการณ์หลักขยับย้ายไปสู่ “ชาติ” ไม่ใช่ “สังคม”, คำขวัญหลักกลายเป็น “เพื่อชาติกับอุตสาหกรรม”

- อำนาจและพลวัตทางเศรษฐกิจของทุนทั้งในประเทศและระหว่างประเทศเป็นตัวน้อมนำการเปลี่ยนแปลงปฏิวัติมากกว่าการรุกรานโจมตีทางการเมืองของมวลชน

4) คำถามทิ้งท้าย

หากนำข้อคิดเหล่านี้มาพิจารณาเปรียบเทียบกับปัจจุบัน คำถามที่น่าถามก็คือ:

- ใช่ไหมว่ามวลชนคนชั้นล่างยากไร้ในเมือง (เสื้อแดง) ถูกมองอย่างระแวงระไวว่าเป็นภัยคุกคามต่อทุน มากกว่าแนวร่วมของทุน?

- ใช่ไหมว่าไม่มีเงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคมให้สร้างพันธมิตรอันยั่งยืนระหว่างชนชั้นนายทุนกับกรรมกรและมวลชนคนชั้นล่างยากไร้ในเมืองอีกต่อไป?

- แล้วอะไรคือเงื่อนไขเศรษฐกิจสังคมใหม่ของทุนนิยมที่เปลี่ยนแปลงไป (จากยุคทุนนิยมอุตสาหกรรม) ในปัจจุบัน ทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ?

คำถามและการหาคำตอบเหล่านี้จะช่วยจัดวางนิตินศาสตร์ รวมทั้งคำถามและคำตอบเชิงกฎหมายมหาชนและรัฐธรรมนูญ ให้อยู่ในบริบทเงื่อนไขของการพิจารณาทางเศรษฐกิจการเมืองเปรียบเทียบเชิงประวัติศาสตร์ที่กว้างขวางรอบด้านยิ่งขึ้น ■

ไม่มีบัญชาจากพระเจ้า ตุลา คำลาว

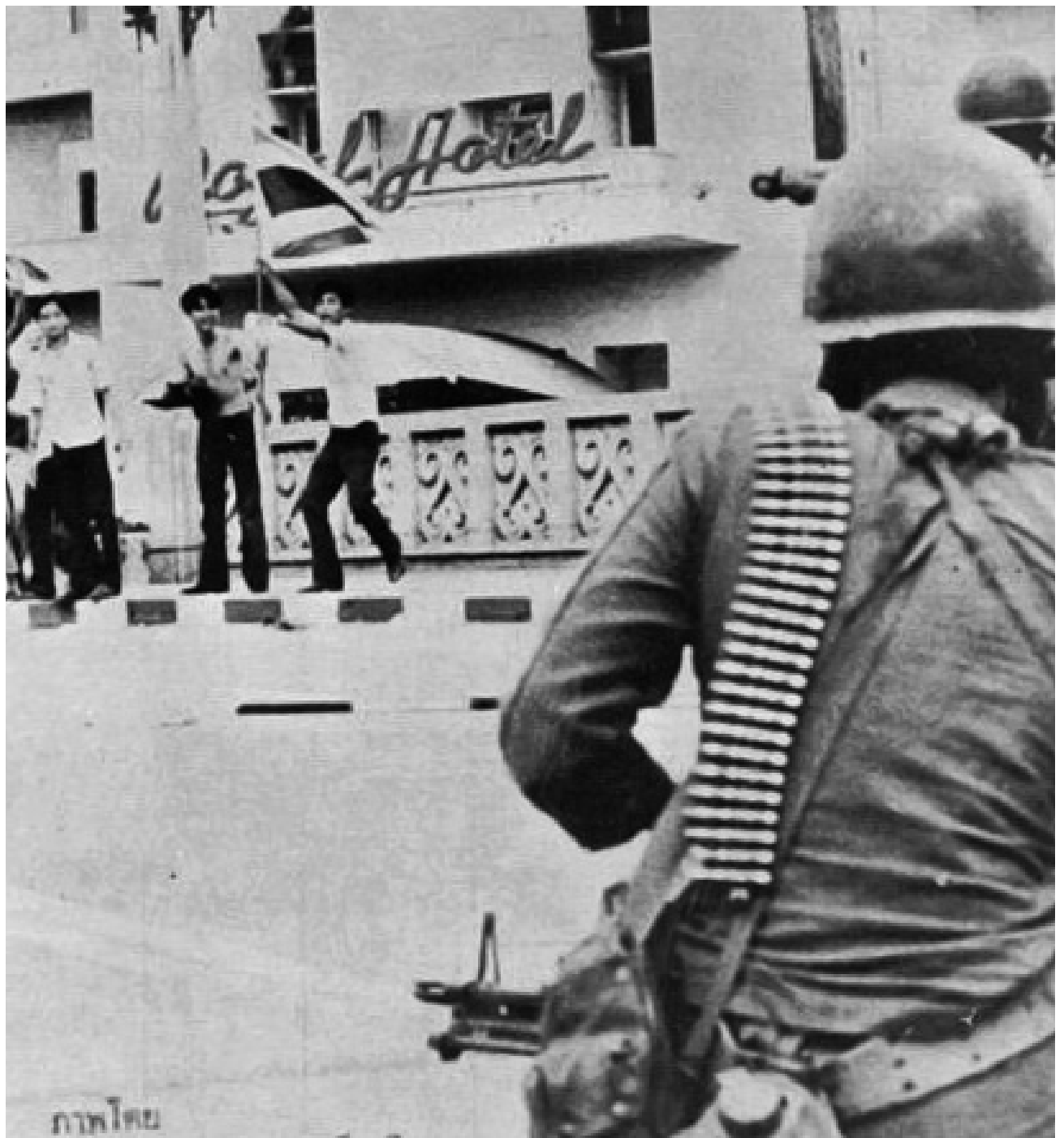
แม่ครับ แม่รู้จักประชาธิปไตยไหม
ผมเคยเรียนเมื่อกาลครั้งหนึ่ง
เขาบอกว่า “อำนาจเป็นของประชาชน”
มันจริงหรือเปล่าครับแม่

ในขณะที่เรดำรงชีวิต
เผ่าพันธุ์ทั้งหลายคือเพื่อนพ้อง
สรรพสิ่งจึงล้วนเสมอภาค
และอำนาจเป็นของเราทุกคน
ในตาว่างเปล่าของหญิงชรา
สองมือเหี่ยวยุ่น
ร่างบอบบาง
ประชาธิปไตยเป็นอาหารมือหนึ่ง
เพื่อความอึดอ้อม
ไม่เพียงเท่านั้น
ต้องอึดอ้อมอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม

หากโลกนี้ว่างเปล่าจากมนุษย์
กรีกอาจไม่ต้องคิดค้นระบอบประชาธิปไตย
เพราะโลกนี้เต็มไปด้วยมนุษย์
เราจึงต้องการประชาธิปไตย

อาหารมือหนึ่งพออึดหน้าสำราญ
บ้านหลังหนึ่งพออยู่อาศัยอบอุ่น
เสื้อผ้าที่พร้อมจะปกป้องและให้ความมั่งคั่ง
การรักษาพยาบาลอันทั่วถึง
เสรีภาพ และสันติภาพ
ปราศจากสงคราม
ไม่มีบัญชาจากพระเจ้า!
มีแต่ความต้องการของประชาชน

แม่ครับ แม่รู้จักประชาธิปไตยไหม?
แม่บอกว่า ประชาธิปไตยคืออาหารมือหนึ่ง
มีแต่ความต้องการของประชาชน
และไม่มีบัญชาจากพระเจ้า!

موتور

ย้อนหลังมองหน้าคนเดือนตุลา

ใบตองแห้ง

40 ปีที่แล้วเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 อันที่จริงผมยังเป็น “วัยรุ่น” อยู่ ไปร่วมชุมนุมแคว้นเดียว ไม่ได้ร่วมต่อสู้อะไร แต่วิญญานเสรี เรียกร้องสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตย และความเป็นธรรมในสังคม ก็ถ่ายทอดมาถึงผม จนเข้าร่วมขบวนการนักศึกษาเมื่อเข้าธรรมศาสตร์ในปี 2517 แล้วก็เข้าป่าหลัง 6 ตุลาคม 2519 แม้เป็น “คนเดือนตุลาหางแถว” แต่อุดมการณ์เดือนตุลาก็ฝังแน่นตรึงตรามาทั้งชีวิต เช่นเดียวกับเพื่อนพี่น้องที่ทุกคน

กระทั่ง 7 ปีที่แล้ว เมื่อเกิดรัฐประหาร ผมคัดค้านทันที เพราะเชื่อมั่นว่าอุดมการณ์เดือนตุลาไม่ยอมรับรัฐประหาร ไม่เห็นด้วยกับการปลุกอุดมการณ์กษัตริย์นิยมล้นเกิน ปลุกคลั่งชาติ แต่ก็ประหลาดใจที่เห็น “คนเดือนตุลาหัวแถว” จำนวนไม่น้อยร่วมขบวน หรือเป็นหัวขบวน ขณะที่คนเดือนตุลาอีกส่วนแยกไปยืนอีกข้าง “ทุนสามัญ” คู่กับ “ศักดินาล้าหลัง”

เกิดอะไรกับอุดมการณ์เดือนตุลา ผมคงไม่สามารถให้คำตอบ เพียงอยากสะท้อนความเห็นและข้อสังเกตจาก “ปลายแถว” บ้างเท่านั้น

2 อุดมการณ์กับมายาคติ

เกษียร เตชะพีระชี้ว่า อุดมการณ์เดือนตุลามี 2 อย่างอยู่ด้วยกัน เกษียรเขียนไว้ว่า เมื่อการระวีรชน 14 ตุลา เขารำลึกถึงสิทธิเสรีภาพ เมื่อการระวีรชน 6 ตุลา เขานึกถึงความเป็นธรรมในสังคม

ความเป็นธรรมในสังคมในยุคนั้นก็คือลัทธิสังคมนิยม แต่หลังจากวิกฤตสังคมนิยมสากล และความพ่ายแพ้ของ พคท. อุดมการณ์สังคมนิยมก็เลือนหายไป

“แต่กระนั้น ความใฝ่ฝันถึง ‘ความเป็นธรรมในสังคม’ ยังคงดำรงอยู่”

ผมเชื่อมั่นว่าอุดมการณ์ทั้งสองอย่างยังอยู่ในหมู่คนเดือนตุลา กระนั้นสิ่งที่เคยมองข้ามไปก็คือ คนเดือนตุลามีชีวิตในอุดมคติเพียงช่วงสั้นๆ 3-4 ปีในเมือง 4-5 ปีในป่า แล้วอุดมการณ์ที่มุ่งหวังตั้งใจว่าจะอุทิศทั้งชีวิตแม้ปลิดปลงก็พังทลายลงต่อหน้า เหลือแต่ความเคืองคว้างว่างเปล่า เรายังมีชีวิตต่อหลังจากนั้นอีก 30 ปี ซึ่งแต่ละคนก็มีวิถีของตน แล้วแต่ใครไขว่คว้าอะไรเป็นที่ยึดเหนี่ยว

เมื่ออ่านงานวิจัยของกนกกรัตน์ เลิศชูสกุล “การรื้อฟื้นและการก่อร่างสร้างตัวของความเป็นคนเดือนตุลาฯ จาก ‘นักศึกษาฝ่ายซ้ายผู้พ่ายแพ้’ สู่ ‘คนเดือนตุลาฯ’ นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย 1970” ครั้งแรกก็รู้สึกขัดใจ ที่หักดิบฉีกหน้า “พระเอกเดือนตุลา” แต่อ่านไปอ่านมาก็มีหลายประเด็นให้ฉกฉวย โดยเฉพาะที่ชื่อว่า “คนเดือนตุลา” รื้อฟื้นและก่อร่างสร้างภาพขึ้นมาใหม่ในงาน 25 ปี 14 ตุลานี้เอง หลังแยกย้ายกันไปประสบความสำเร็จ การก่อร่างสร้างภาพพระเอกขึ้นมาทำให้เกิดมายาคติว่า “คนเดือนตุลา” ต้องมีอุดมการณ์เหมือนกัน เป็นบล็อกเดียวจากลานโพธิ์ถึงภูพาน เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในปี 2549 จึงเป็นที่ประหลาดใจว่า ทำไมเราคิดต่างคนละขั้ว

กนกกรัตน์ยังชี้ว่า “คนเดือนตุลา” ได้ลบภาพความเป็น “ซ้ายจัด” ของตัวเอง ซึ่งแม้ผมค้นปากอวยกอ้างบางจุด ก็ยอมรับว่า อิทธิพลความคิดซ้ายจัดยังเหลืออยู่ในเพื่อนพ้องน้องพี่จำนวนไม่น้อยทั้งเหลืองและแดง

ที่จริงผมก็ติดลัทธิเหมา เพราะอยากเหมาว่า คนเดือนตุลาเป็นทั้ง “นักศึกษาฝ่ายซ้ายผู้พ่ายแพ้” และ “นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย 1970”

อ้าว! ไหนว่าจะยึดอำนาจรัฐด้วยกำลังอาวุธ ไซ้ แต่นั้นเป็นผลจากกระแสโลกและความบีบคั้นของสถานการณ์ ในแง่จิตวิญญาณเราเริ่มจากรักเสรีภาพประชาธิปไตย และรักความเป็นธรรม เพียงแต่เข้าขบวนแป็บเดียว เพื่อนก็เปิดวิทยุ สปท. (“เสียงประชาชนแห่งประเทศไทย” ของพรรคคอมมิวนิสต์) ให้ฟัง

ความเป็นฝ่ายซ้ายแม้แทรกซึมอยู่ในขบวนการนักศึกษาหลัง 14 ตุลา แต่ประเด็นที่เราเคลื่อนไหวตอนนั้นคือ เรียกร้องความเป็นธรรมให้กรรมกร ชาวนา ปัญหาปากท้อง ไร่ร้างท้ออเมริกา เหมือนแร่เทมโก้ต่อต้านการกลับมาของเผด็จการถนอม ฯลฯ ซึ่งล้วนไม่ใช่ประเด็นสังคมนิยม เป็นประเด็นประชาธิปไตย และความเป็นธรรม เพียงแต่อุดมการณ์สังคมนิยมเข้ามาจุดความใฝ่ฝัน ให้พลังยืนหยัดท่ามกลางการปราบปรามจากฝ่ายขวา

ถ้าไม่เกิด 6 ตุลา สังคมนิยมอาจเป็นแค่อุดมคติในวัยแสวงหา ผ่านไปอีก 2-3 ปี เรียงจบแยกย้ายกัน ผมไม่คิดว่าพวกคนตุลาชั้นล่างจะเข้าป่าเป็นร้อยเป็นพัน แม้เคยพูดกันว่าจะเข้าป่า แต่ถ้าไม่เพราะเพื่อนตาย เพราะความโหดร้ายก็ไม่ง่ายที่จะตัดสินใจ กระนั้นเมื่อเข้าไปแล้ว ความเป็นนักประชาธิปไตยก็ทำให้คนเดือนตุลาขัดแย้งกับ พคท.

เราต่างมาและต่างไป

ผมเคยตั้งข้อสังเกตว่า เพื่อนพ้องที่เป็นเอ็นจีโอ ที่ทำงานทางสังคม ส่วนใหญ่กลายเป็นกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ขณะที่เพื่อนพ้องซึ่งจากไปทำธุรกิจ ทำมาหากิน เป็นชิปปิ้ง ขายประกัน ฯลฯ เกือบ 30 ปีไม่เคยเคลื่อนไหวการเมือง ยกเว้นช่วงสั้นๆ เมื่อพฤษภาคม 35 กลับมารวมกันโดยมิได้นัดหมายเมื่อเกิดรัฐประหาร 19 กันยา

นั่นเป็นข้อสังเกตหยาบๆ ซึ่งวิทยานิพนธ์ “ความคิดทางการเมืองของ ‘ปัญญาชนฝ่ายค้าน’ ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524-2534” ของธิกานต์ ศรีนารา ได้อธิบายการหันเข้าไปหาความคิดทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมให้เห็นชัด

ธิกานต์ชี้ว่า หลังขบวนการปฏิวัติของ พคท. ล่มสลาย ประเทศไทยทะยานสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาและสถาบันกษัตริย์เติบโต ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยก็หันมาสร้างเครือข่ายทางภูมิปัญญาแบบใหม่

ในช่วงต้น กระแสอื่นที่ขึ้นมาแทน พคท. ยังมีลัทธิมาร์กซสำนักต่างๆ เช่น มาร์กซคลาสสิก มาร์กซตะวันตก สากลที่ 4 ทروتสกี แต่ไม่มีพลังพอ กระแสความคิดที่เติบโตและมีบทบาทสำคัญกลายเป็นกระแสวัฒนธรรมชุมชน กระแสความคิดพุทธศาสนา และกระแสประชาธิปไตยรัฐสภาแบบ “ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ทั้ง 3 กระแสได้ผสมผสานเข้าหากัน เพื่อต่อต้านทุนนิยมโลก

บิ่ง! ไม่ต้องสงสัยว่าทำไมเพื่อนพ้องน้องพี่ที่ออกจากป่าแล้วอ่านหนังสือพุทธทาส หัดพูดอะไรนามธรรมๆ แบบหมอประเวศ ถึงได้กลายเป็นเหลืองเสียส่วนใหญ่ ขณะที่พวกปากกัดตีนถีบ ทำธุรกิจ ทำมาหากิน กลับมาเป็นแดง

พวกแรกอาจบอกว่าพวกหลังเป็น Rip Van Winkle แต่พวกหลังก็บอกได้ว่าพวกเขาอยู่ในความเป็นจริงของโลกทุนนิยม

แต่นี่เป็นคำอธิบายครึ่งหลังเท่านั้น ถ้ามองย้อนไปภาคแรก ก่อน 14 และ

6 ตุลา เราต่างคนก็ต่างมา

ธงชัย วินิจจะกูลชี้ว่า ภายใต้กระแส Radical ของขบวนการนักศึกษา อันที่จริงคนเดือนตุลาเข้าร่วมการต่อสู้ด้วยเหตุผลต่างๆ นานา ไม่ใช่ด้วยจิตสำนึก ประชาธิปไตยสิทธิเสรีภาพเท่านั้น แต่มีกระแสอื่นผสมผสาน เช่น กระแสพุทธ หรือความคิดชาตินิยม แต่มีจุดร่วมคือไล่เผด็จการถนอม-ประภาส

บางคนอาจเข้าสู่ขบวนการเพราะเกลียดฝรั่ง จึงไล่ฐานทัพ ขับไล่เทมโก้ต่อต้านสินค้ายี่ปุ่น บางคนก็อาจไม่พอใจเผด็จการทหารด้วยเหตุผลทางศีลธรรม เพราะตอนนั้นทหารซี. ฮ. พาดราสาวไปยิงสัตว์ทุ่งใหญ่ บางคนอาจมีความคิด กษัตริย์นิยมอยู่แต่เดิม ไม่ใช่เพิ่งเปลี่ยน ชัยอนันต์ สมุทวณิชก็เขียนเรื่อง “ราช-ประชาสมาสัย” ไว้ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2516

ขบวนการศึกษาก่อน 14 ตุลา ที่จริงจุดประกายจากเครือข่าย สังคมศาสตร์ปริทัศน์ของ ส. ศิวรักษ์ ซึ่งตั้งกลุ่มยุวชนสยาม ตีพิมพ์เสนา การตั้ง ความคิดเพื่อสังคม จากนั้นก็เบ่งบานเกิดการเคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัยต่างๆ ก่อนที่ขบวนการใหญ่จะเคลื่อนไปทางซ้าย

“ยุวชนสยาม” มีหลายคนเข้าป่า แต่หลายคนเติบโตไปในสายอหิงสา เช่น พระไพศาล วิสาโล, อดีตพระประชา หุตานุวัตร, สันติสุข โสภณศิริ (รสนา โตสิตระกูล ก็กลุ่มอหิงสา) กลุ่ม “ศึกษิตเสนา” ซึ่งต่อมาก่อตั้งมูลนิธิโกมล คีมทอง ก็มีพิภพ ชงไชย, หมอวิชัย โชควิวัฒน์

กระแสพุทธ กระแสปฏิรูปเปลี่ยนแปลงจากฐานล่าง จากโรงเรียนและชุมชน เติบโตมาพร้อมๆ “ฝ่ายซ้าย” เพียงแต่กลายเป็นกระแสรอง ถูกกดทับด้วยกระแส Radical และ “ขวาพิฆาตซ้าย” ความคาบเกี่ยวกันไปมาทำให้บางคนต้องหนีเข้าป่า แต่พอป่าแตก อุดมการณ์สังคมนิยมล่มสลาย พวกเขา ก็กลับไปเป็นตัวของเขาเอง และแนวคิดเหล่านี้ก็กลับมาเบ่งบาน

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ กล่าวถึงบรรยากาศในยุคนั้นว่า แวดวงปัญญาชน กลับสู่การแสวงหาครั้งใหม่ หนีไปหาแนวคิดทางจิตวิญญาณ หนังสือปรัชญา ศาสนา เต๋า เช่น ขายติบขายตี สันตือโสภได้ได้รับความนิยม ขนาดพวกที่เคยเป็น การ์ดในมือบนักศึกษายังโดดเข้าไปกินมังสวิรัต ส่วนพวกซ้ายออกหักที่ยังอยากทำงานให้สังคมก็ไปสร้างมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม สถาปนาเครือข่ายเอ็นจีโอ

มองย้อนไปจึงไม่น่าแปลก ที่มาที่ไปของคนเดือนตุลา “สายอนุรักษ” อันที่จริงวิถีพุทธวิถีชุมชนก็มีด้านที่ก้าวหน้า มีคุณค่าสาระ แต่ไม่รู้ทำไมถล่มกัน จนเป็น Neo-Con ผมไม่เห็นว่สายพุทธสายอหิงสาผิดตรงไหน เพียงแปลกใจ

ว่า ถ้าอหิงสาจริงทำไมไม่วางตัวอย่างพระไพศาล วิสาโล ทำไมออกบัตรเชิญรัฐประหาร คุ่มมือบียัดทำเนียบยึดสนามบิน แล้วก็ปกป้องหรือทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น การชนฆ่าประชาชน

วันนี้ไม่มีอุดมการณ์เบ็ดเสร็จ

วันคืนเก่าๆ ในป่าเขาเป็นความทรงจำที่เราฝังแน่น หวนรำลึกอยู่เสมอถึงความไฝ่ฝันในวันเยาว์ เก็บความจำเอาไว้บนหิ้งชั้นพิเศษและสูงส่ง แยกต่างหากจากชีวิตในสังคมนี้ ไม่มีวันลบลืมจนวันตาย ก่อนตายถ้ายังพอมิแรงร้องเพลงไหว ก็ขอร้องเพลงแสงดาวแห่งศรัทธาเป็นครั้งสุดท้าย

แน่นอน เราไม่ควรลืม และยังคงไฝ่ฝันอยู่เสมอถึงความเป็นธรรมในสังคม แต่สิ่งที่เราอาจลืมไปคือ ในความทรงจำอันโรแมนติค ยังมีหญ้าพิษของพรรคคอมมิวนิสต์ที่ปลุกฝังความคิด “ฟ้าสีทองผ่องอำไพ” การเปลี่ยนแปลงสู่สังคมที่เป็นธรรมต้องใช้ความรุนแรง จะ “โค่นล้มสังคมทราม” ต้องยึดอำนาจรัฐด้วยกำลังอาวุธ ความคิดเช่นนี้แทรกซึมอยู่ทุกอณูของความทรงจำ

เพื่อ “โค่นล้มสังคมทราม” พรรคคอมมิวนิสต์ยังสอนให้เรามองโลกเป็นสีดากับสีขาว จักรพรรดินิยมอเมริกา นายทุน ชุนศึก ศักดินา ล้วนเลวร้าย สามานย์ทำทุกอย่างเพื่อกดขี่ขูดรีด ต้องปฏิวัติเท่านั้น ใครคัดค้านการปฏิวัติเท่ากับเป็นปฏิปักษ์ปฏิวัติ (โป่ง! โป่ง!) ใครไม่เชื่อพรรคไม่เชื่อจัดตั้งเป็น “ลัทธิแก้”

พรรคคอมมิวนิสต์ปลุกฝังให้เชื่อมั่น “เผด็จการชนชั้นกรมาชีพ” ซึ่งก็คือ “เผด็จการคนดี” ห้ามมีความเห็นต่าง พรรคคอมมิวนิสต์ทั่วโลกไม่ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตย ยกเว้นประชาธิปไตยรวมศูนย์ เชื่อพรรคเชื่อจัดตั้ง โดยบอกว่าประชาธิปไตยที่เห็นอยู่นี้คือประชาธิปไตยของนายทุน “เผด็จการรัฐสภา”

ที่ผ่านมา ดูเหมือนทุกคนยอมรับว่าอุดมการณ์สังคมนิยมล่มสลายแล้ว แต่ 30 ปีผ่านไป กลับมาต่อสู้อันใหม่ แนใจหรือว่าไม่ได้แปรอุดมการณ์ปฏิวัติเป็น “โค่นระบอบทักษิณ” หรือ “พลิกฟ้าคว่ำแผ่นดินโค่นอำมาตย์”

ทั้งที่ฟ้าสีทองผ่องอำไพไม่มีอีกแล้ว อุดมการณ์ปฏิวัติสังคมนิยมเบ็ดเสร็จตายนานแล้ว ไม่ใช่ที่เราเอาชนะกันวันนี้ แล้วพรุ่งนี้จะมีสังคมอุดมคติที่งดงามเป็นธรรม ไผ่ล่มาจากโคลนตมชะเมื่อไหร่

แต่พวกคนเดือนตุลาสายอนุรักษ เหมือนจะคิดว่าเขามีพิมพ์เขียว “ปฏิรูปประเทศไทย” ผนึกพลังชุมชนชายขอบ สามัคคีคนชั้นกลางไฮโซ ฟังพาสถาบันกษัตริย์ อาศัยพลังอำมาตย์ภักดี ยึดอำนาจล้มทุนสามานย์ สร้าง “การเมืองใหม่”

ซึ่งก็อาจพูดว่ามองไม่เห็นความเป็นไปได้ และไม่ใช้สังคมที่เป็นธรรม แต่ประเด็นที่อยากถามคือ เอาความคิด “โค่นล้มสังคมนิยม” ไปจับแพะชนแกะกับชุมชนนิยม วิถีพุทธต่อต้านโลกาภิวัตน์ หรือเปล่า ถึงได้กลายเป็นมีอบอหิงสายึดสนามบิน

สวมกันพอดีเป๊ะ ร้องเพลง “ปฏิวัติโค่นล้มสังคมนิยมเก่า” แต่แทนที่ลัทธิเหมาะสมด้วยอุดมการณ์ราชาชาตินิยม

พูดถึงอีกข้างฝ่าย ก็เชื่อว่าจะต้องสามัคคีทุนสามานย์ “โค่นอำมาตย์” หวังพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดินด้วยชีวิตเลือดเนื้อ มีนะบางคนที่ฝันอยากให้เกิดรัฐประหารอีก จะได้สวนกลับ เกิดสงครามกลางเมือง ล้างบาง ประเทศจะได้เปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เสียที ฯลฯ คือถ้าสุดวิสัยมันจะเกิดก็ต้องเกิด แต่อย่าถึงกับอยากให้มันเกิด และต้องยับยั้งไม่ให้เกิดด้วย เพราะมองไปข้างหน้าก็ไม่เห็นสังคมในอุดมคติ ไม่มีหรอก “ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์” ก็แค่ประชาธิปไตยทุนนิยม แต่ทำอย่างไรให้ดีขึ้นดีกว่า

ในภาววิสัยของโลกปัจจุบัน ไม่มีอุดมการณ์เบ็ดเสร็จ อีก 20 ปีข้างหน้าโลกาภิวัตน์จะเปลี่ยนโลกใบนี้ไปเพียงไรก็ยังไม่รู้ เราต่างไม่มีคำตอบ และต้องการคำตอบ อุดมการณ์ที่เหมาะสมกับโลกและสังคมไทยวันนี้จึงเป็นอุดมการณ์ขั้นต่ำ ต่ำมาก แต่ทนนาน คือประชาธิปไตยธรรมดาที่ซั้วๆ ดีๆ ก็ไม่ควรฆ่ากัน และไม่คุ้มที่จะเกลียดกัน ขอเพียงมีเสรีภาพในการถกเถียง และให้ผู้คนที่ตื่นตัวมีส่วนร่วมมากที่สุด

ถ้ายอมลด Volume ต่ำเข้าไว้ ก็ไม่น่ามีอะไรคุยกันไม่ได้ ใครจะยึดวิถีพุทธ วิถีชุมชน ต่อต้านทุนนิยมโลก ผมก็ยอมรับได้ ฟังแล้วเบื่อหน่ายก็หลับเสียอย่างบังคับให้ลุกขึ้นยืนก็แล้วกัน

จรรยาเดือนตุลา

คนเดือนตุลาคือคนรุ่นพิเศษที่มีบาดแผลเต็มตัวจากความขัดแย้งทางการเมือง เป็นผู้สูญเสียจากการต่อสู้ทางอุดมการณ์ คนเดือนตุลาจึงควรจะเป็นผู้ถ่ายทอดบทเรียนให้แก่คนรุ่นหลัง ไม่ใช่ปลุกความเกลียดชัง ไม่ว่าข้างไหน ไม่ใช่ติดท่วงทำนองเดิมๆ ที่ต้องฟาดฟันเอาชนะกันให้ได้ แน่นนอน คงไม่ใช่ให้นั่งพับเพียบ บางจังหวะก็ต้องแหลมคมทำทนาย แต่อย่าเอายุทธวิธีมาแทนยุทธศาสตร์เอาชนะโดยไม่เลือกวิธีการ

ในฐานะผู้เคยเจ็บปวดสูญเสีย เราควรมี “จรรยา” คัดค้าน ไม่สนับสนุน

ความรุนแรง การปิดกั้น การคุกคาม การลิดรอนสิทธิเสรีภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปลุกให้คนคลั่งชาติ คลั่งเจ้า ซึ่งทำให้เพื่อนเราถูกเข่นฆ่ามาแล้วเมื่อ 6 ตุลา

นี่เป็นรอยต่างในประวัติศาสตร์คนเดือนตุลา เพื่อนเราถูกฆ่า เฆา แก้อีฟ้าตเอาผ้าพันคอผูกเสื่อลาก เอาไม้แทงอวัยวะเพศ แต่คนที่รอดชีวิตมาได้กลับมีส่วนร่วม ส่งเสริม สนับสนุน หรืออย่างน้อยก็ปกป้องการปลุกกระแสเช่นเดียวกัน ในอีก 34 ปีให้หลัง

ร้ายกว่านั้นคือ หลายคนก็ไม่ได้ “ขวาจริง” แบบสมัคร สุนทรเวช หรือ กิตติวุฑฒ แต่เสแสร้งเพื่อเอาชนะ

ที่จริงน่าแปลก ออกจากป่ามา 30 ปี จนบางคนมีหลานให้อุ้ม แต่พอกลับมาต่อสู้อัน ก็ยังติดอาวุธความคิดลัทธิเหมา เลือกข้างแล้วต้องเอาชนะ เชื่อพรรค เชื่อจัดตั้ง ข้างเราถูกหมด ดีหมด ฝ่ายตรงข้ามเลวหมด เรื่องแยๆ ฝ่ายเราต้องปิดเอาไว้ เรื่องแยๆ ของเขาต้องขยาย ใครเห็นต่างถูกใส่หมวกประจาน กระโดดขึ้นไปยืนบนที่สูงแล้วรำจิวเจียงซิง ฯลฯ ความคิด “ด้านเดียว” แบบนี้ไม่น่าเกิดขึ้นไม่ว่าข้างไหน

ลัทธิเหมาให้อะไรเราไว้เยอะ เช่น ทำที่ต่อมิตรสหาย “เข้มงวดตัวเอง ผ่อนปรนคนอื่น” แต่เอาเข้าจริง ความผิดผู้อื่นเท่าขุนเขา ความผิดของเราเท่าขนนก ทั้งนี้เพราะลัทธิเหมายึดมั่นความดีที่สัมบูรณ์ เรียกร้องสูง ทุกคนต้องดัดแปลงตนเองเป็น “ชนชั้นกรรมาชีพ” จนไม่ใช่มนุษยธรรมดา ผิดนิดผิดหน่อย ถูกชี้หน้า

วันนี้เมื่อไม่มีอุดมการณ์เบ็ดเสร็จ เราก็คควรเห็นต่างกันได้ภายใต้อุดมการณ์เดือนตุลา ซึ่งอันดับแรกคือ เชิดชูสิทธิเสรีภาพภายใต้ระบอบประชาธิปไตย แล้วค่อยไปถกเถียงว่าจะสร้างสังคมเป็นธรรมอย่างไร

อันที่จริงในหมู่คนตุลาปลายแถว แม้มีความเห็นต่าง เมินหมางไปบ้าง แต่ก็ไม่แรงถึงขั้นเกลียดชัง ยังมีความผูกพันฉันอดีตสหายร่วมรบ กินแกงหน่อไม้ข้าวปนข้าวโพด ฝากกระสุนในสนามรบมาด้วยกัน หากพูดให้ชัดๆ ที่จริงนี่เป็นโอกาสจัดงานคืนสู่เหย้า บางคนไม่เจอกันหลายสิบปี ได้มาสังสรรค์เพราะสงครามสี่

ข้อสังเกตหยาบๆ อีกอย่างคือ แม้ห่างกันไปไม่ว่ากี่สิบปี สหายเราก็กยังเป็นคนเดิม คนที่เคยเสียสละ คนที่ยอมเหนื่อยยาก คนอื่นก่อนตัวเองทีหลัง คนที่เป็นนักรบอาจหาญ จริงใจ หรือคนที่ “เอกชน” เอาตัวรอด เอาตัวเองเป็นใหญ่ ล้วนไม่มีใครเปลี่ยนไป ถ้าเขาจะเปลี่ยน ก็เพราะตอนนั้นเราไม่รู้จักตัวตนของตัวเองที่ตนที่ไม่แสดงออกในสถานการณ์ปฏิวัติ

สี่เสือไม่ได้ทำให้สหายเราดีขึ้น หรือเลวลง คนที่เคยเป็นสหายร่วมรบก็ยังเป็นมิตรแท้ คนที่คบไม่ได้ ก็คบไม่ได้มาแต่ไหนแต่ไร ผมยังมีเพื่อน หรือสหายที่ดีมากมายทั้งในเสื้อเหลืองเสื้อแดง เช่นเดียวกับที่มีคนคบไม่ได้ในทั้งสองสี

พูดอย่างนี้ไม่ใช่จะตะโกนว่า “ชนกรรมาชีพจงรวมกันเข้า” แค่อยากบอกว่าเราคงขัดแย้งกันต่อไป ไม่มีทางเห็นตรงกันได้ แต่ทำอย่างไรจะขัดแย้งในระบอบประชาธิปไตย และอะไรที่ร่วมกันได้ ก็มีหลายอย่างให้แสงจตุรร่วม ไม่ต้องรอไปร่วมงานศพซะทีเดียว ■

ในการพิทักษ์ชัยชนะก้าวแรกของวีรชนให้มั่นคง และพัฒนาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นนั้น มวลราษฎรไม่อาจหวังพึ่งบุคคลใดแต่คนเดียวหรือคณะใดคณะเดียวเท่านั้นได้ นอกจากพลังของมวลราษฎรเอง ซึ่งเป็นพลังอันแท้จริง โดยมีศูนย์ที่มีการจัดตั้งที่เข้มแข็งทั้งในทางคุณภาพและปริมาณ อันเป็นกองหน้าของมวลราษฎรที่จะต้องต่อสู้ไปอีกเป็นระยะเวลายาวนาน ในการป้องกันมิให้อำนาจเผด็จการปฏิกริยาส่วนที่พ่ายแพ้ไปแต่ในนามเท่านั้น แต่ซากแห่งพลังนั้นยังคงมีอยู่ แม้จะมีใช่เป็นพวกโดยตรงเองหรืออำนาจเผด็จการที่สิ้นอำนาจไปแล้วเพียงในนามนั้นก็ตาม

ปรีดี พนมยงค์

จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม (2516)

โครงการ 40ปี 14 ตุลา เพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์

หลักการและเหตุผล

ปีนี้ ครบรอบ 40 ปีของกรณี 14 ตุลาคม 2516 อันเป็นประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งของไทย ส่งผลให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางความคิดและมีสิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวาง เมื่อถึงวาระครบรอบแต่ละปีจะมีการจัดงานฉลองรำลึกสวดดี เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของวีรชน 14 ตุลา และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยเสมอมา ความงดงามของ 14 ตุลาคม 2516 ได้แก่ ผลพวงที่เกิดติดตามมาจากปี 2516 ถึง 2519 คือการเบ่งบานของประชาธิปไตย ไม่เพียงทำให้ประชาธิปไตยปักหลัก สร้างฐานในระบบการเมืองการปกครองไทยเท่านั้น นักเรียน นิสิต นักศึกษา ประชาชนยังได้ศึกษาถึงวีรภาพอันวีระอาภายของวีรชน และบทเรียนในการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในรูปสามประสาน คือ นักศึกษา กรรมกร และชาวไร่ชาวนา

ในวาระครบรอบ 40 ปี เหตุการณ์เดือนตุลาคม 2516 มูลนิธิวีรชนประชาธิปไตยซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักของมูลนิธิ ในการสืบทอดเจตนารมณ์ของวีรชนในการที่จะพิทักษ์ปกป้องไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และเผยแพร่ความรู้ทั้งทางวิชาการและประสบการณ์เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย ช่วยเหลือและสนับสนุนการศึกษา การวิจัย เกี่ยวกับสถานะแนวโน้มของระบอบประชาธิปไตย เพื่อยังประโยชน์ในการให้การศึกษาแก่ประชาชน จึงร่วมกับคณะกรรมการ 14 ตุลาเพื่อประชาธิปไตย สมบูรณ์ จัดทำโครงการ 40ปี 14 ตุลาเพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการพอสรุปได้ดังนี้

1. จัดให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นระหว่างตัวแทนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วม
2. แสวงหาแนวทางความร่วมมือกันในสังคม รวมทั้งสื่อมวลชนที่สนใจ เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของวีรชนเดือนตุลา
3. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาองค์กรภาคประชาชนและบทบาทของเยาวชน นักเรียน นักศึกษาในการพิทักษ์ปกป้องซึ่งระบอบประชาธิปไตย
4. เพื่อสนับสนุนการศึกษา การวิจัย เกี่ยวกับสถานะแนวโน้มของระบอบประชาธิปไตย
5. เพื่อเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจต่อความหมายที่แท้จริงของสิทธิขั้นพื้นฐาน เสรีภาพ มาตรฐาน และความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตย

วิธีการดำเนินโครงการ

1. จัดสัมมนาเชิงอภิปรายทางวิชาการ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ด้านการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย ขบวนการแรงงาน ขบวนการสหกรณ์ และขบวนการทางสังคมอื่นๆ และการแลกเปลี่ยนความเห็นโดยผู้เข้าสัมมนา

2. จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการในหมู่นิสิต นักศึกษา และเยาวชน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการแสวงหาความหมายของประชาธิปไตย และเจตนารมณ์ของวีรชนเดือนตุลา
3. จัดพิมพ์หนังสือในหลากหลายรูปแบบ รวมทั้งสรุปผลการจัดสัมมนาสำหรับเผยแพร่ตามห้องสมุด สถาบันศึกษาและองค์กรต่างๆ
4. จัดนิทรรศการทางวิชาการเพื่อถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์เดือนตุลา

กลุ่มเป้าหมาย

ผู้ใช้แรงงาน นักวิชาการ นักการเมือง เยาวชนนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักพัฒนาเอกชน สื่อมวลชน และบุคคลที่สนใจอื่นๆ

องค์กรที่รับผิดชอบ

มูลนิธิวีรชนประชาธิปไตย และ คณะกรรมการ 14 ตุลาเพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้เข้าร่วมสัมมนาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องการพัฒนาประชาธิปไตย
2. ได้ประเด็นใหม่ๆ ที่ควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการพัฒนาประชาธิปไตย
3. สร้างความร่วมมือปรองดองในระหว่างกลุ่มองค์กรภาคประชาชน และสื่อมวลชน
4. ได้รวบรวมเอกสาร สิ่งพิมพ์ และหนังสือสรุปผลการจัดสัมมนาเพื่อการเผยแพร่ประชาธิปไตยอันเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ

โครงการย่อยของคณะกรรมการฯ

1. โครงการอ่าน 14 ตุลารู้ประชาธิปไตย ร่วมกับ 100 หนังสือดี 14 ตุลาที่ควรอ่าน
2. โครงการบอกเล่าประวัติศาสตร์ประชาชนบนเส้นทางประชาธิปไตย
3. โครงการเสวนาวิชาการเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตย
4. โครงการสัมมนา และอภิปรายเชิงวิชาการเรื่อง เรียนรู้ประวัติศาสตร์เดือนตุลาเพื่อสร้างอนาคต
5. โครงการหนังสือการ์ตูนส่งเสริมความรู้ประชาธิปไตยสมบูรณ์
6. โครงการประกวดบทกวี เพลง หนังสือสั้น เพื่อการเผยแพร่ประชาธิปไตย
7. โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการนักกิจกรรมรุ่นใหม่ ศึกษาจิตใจวีรชนเดือนตุลา
8. โครงการหนังสือประกอบการจัดงาน 40 ปี 14 ตุลาคม 2516
9. โครงการนิทรรศการวีรชนประชาธิปไตย 14 ตุลาคม 2516
10. งาน Social Network เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมในงาน 40 ปี 14 ตุลาคม

กรรมการ ได้แก่

จรัส ดิษฐาอภิชัย

ประธาน

ชนศักดิ์ ฤกษ์เจริญธร

รองประธาน

ละเมียด บุญมาก

รองประธาน

วิสา คัญทัพ

รองประธาน

วุฒิพงษ์ เลหาไฟโรจน์

รองประธาน

กุลชีพ วรพงษ์

เกียรียงมล เลหาไฟโรจน์

จตุพร พรหมพันธุ์

จรรยา กุมาภสาโน

จิตรา คชเดช

จรรยาแพทย์ ชลิตาภรณ์

ชาลิต อ่อนละมุล

ไชยันต์ รัชชกุล

ชาติวิทย์ มงคลแสน

ชลิดา ทาเจริญศักดิ์

ณัฐ พัฒนวัต

ณัฐวุฒิ วัชรกุลดิลก

ดา เพียรอภิธรรม

ทองขาว ทวีปริงษ์นุกูล

ทองรัช เทพารักษ์

นิธินันท์ ยอแสงรัตน์

ชาติรี ผากตัว

บุญยงค์ มหาวิเศษศิลป์

บุญเลิศ ช่างใหญ่ (คชายุทธ์

เดช)

ปณิธาน พกษาเกษมสุข

ประจวบ พัยคัมพันธ์

ประพิมพ์พรรณ สุดชูเกียรติ

ประเวศ เออมอม

ประสาร สินสวัสดิ์

ปราโมทย์ เมฆางกุล

ปรีดี บุญซื่อ

ปฤถณ เทพนรินทร์

ปัญญาศักรย์ โสภณวสุ

พงษ์ศักดิ์ ภูสิทธิ์สกุล

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์

พีรศักดิ์ จิตต์วิมลกุล

พูนทรัพย์ การย์เกรียงไกร

ไพจิตร อักษรณรงค์

ภักดี ชนะประ

ไม้หนึ่ง ก.กุนที

เยี่ยมยอด ศรีมันตระ

รังสรรค์ จันตะ

รักษชาติ วงศ์ธิดา

เริงไชย พุทธาโร

วัชรพันธ์ จันทร์ขจร

วัฒน์ วรรณยางกุล

วัฒน์ชัย วินิจจะกุล

วิภา ดาวมณี

วิภูแถลง พัฒนภูมิไท

สมบัติ บุญงามอนงค์

สมบูรณ์ สิมะแสงยาภรณ์

สมพงษ์ เรืองอารีย์รัชต์

สมโภชน์ รัตนรัต

สายัณห์ สุธรรมสมัย

สุดา รังกุพันธ์

สุเทพ สุริยะมงคล

เสนีย์นุชิต ถาวรเศรษฐ์

โสภณ พรโชคชัย

อดิพันธ์ ฮะซานี

อัครเรศน์ สายกระจำ

กรรมการที่ปรึกษา ได้แก่

สันต์ หัตถ์รัตน์ ประธานกรรมการ

ที่ปรึกษา

พระสุเทพ ลักษณะนาวิเชียร

คำสิงห์ ศรีนอก

จาตุรนต์ ฉายแสง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ทรงศักดิ์ เปรมสุข

ทศพร เสรีรักษ์

ชเนศ อาภรณ์สุวรรณ

ชเนศวร์ เจริญเมือง

ธิดา ถาวรเศรษฐ์

บัณฑิต เองนิลรัตน์

ประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ

เรืองยศ จันทศิริ

ลดาวัลลี วงศ์ศรีวงศ์

วราเทพ วราภร

วิจิตร ศรีสังข์

วิโชติ วัฒนไณ

วิรัตน์ ศักดิ์จิรภาพงศ์

วีรกานต์ มุกสิกพงษ์

วีระประวัติ วงศ์พัภาพัน

วีระกร คำประกอบ
สงวน พงษ์มณี
สมพงษ์ สระกวี
สมศักดิ์ ปริศนานันทกุล
สัมพันธ์ พึ่งประดิษฐ์

สุชน ชาลีเครือ
สุธรรม แสงประทุม
สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ
สุนัย จุลพงศธร
สุรชาติ บำรุงสุข

สุรพงษ์ สืบวงศ์ลี
แหวง โตจิราการ
อดิศร เพียงเกษ
อนุสรณ์ ธรรมใจ
อินสอน บัวเขียว

องค์กรที่เข้าร่วมจัดงาน

มูลนิธิวีรชนประชาธิปไตย
สมาคมญาติ14 ตุลา 2516
เครือข่ายเดือนตุลา
มูลนิธิธินิคม จันทรวินัย
มูลนิธิศักยภาพชุมชน
ชมรมโตมรวมใจ
กลุ่มสภาหน้าโตม
กลุ่มละครมะขามป้อม

กลุ่มเพื่อนรัฐธรรมนูญ
กลุ่มยี่สิบสี่มิถุนาประชาธิปไตย
สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.)
อดีตนายกองคึกการนักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ
คณะกรรมการรับข้อมูลและสืบพยาน เหตุการณ์ 6 ตุลาฯ 2519
สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาธิปไตย (ACD)
สมาคมพัฒนาผู้บริโภคไทย (TCDA)

**คณะกรรมการ 14 ตุลาเพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์
ร่วมกับ มูลนิธิวีรชนประชาธิปไตย สมาคมญาติ และวีรชน 14 ตุลา 16
ขอเชิญท่านร่วมงานฉลอง 40 ปี 14 ตุลา**

กำหนดการงานรำลึก 37 ปี 6 ตุลา

วันอาทิตย์ที่ 6 ตุลาคม 2556

งานภาคเช้า พิธีกรรมรำลึกและสดุดีวีรชน

- 07.00 – 08.00 น. พิธีตักบาตรพระสงฆ์ 19 รูป ณ สวนประติมากรรมประวัติศาสตร์:
ธรรมศาสตร์กับการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย
- 08.00 – 09.30 น. อธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กล่าวต้อนรับ
ประธานคณะกรรมการ 14 ตุลาเพื่อประชาธิปไตยสมบูรณ์กล่าวเปิดงาน
พิธีวางพวงมาลา ณ ประติมานุสรณ์ 6 ตุลาคม 2519 และ กล่าวสดุดี
และประกาศเจตนารมณ์ โดยตัวแทนฝ่ายต่างๆ
- ญาติวีรชน 6 ตุลา
 - อดีต 18 ผู้ต้องหา 6 ตุลาคม
 - เครือข่ายเดือนตุลา
 - มูลนิธิวีรชนประชาธิปไตย
 - สหภาพและสหพันธ์แรงงาน และตัวแทนองค์กรชาวนา
- 09.30 – 10.00 น. บทกวีรำลึกวีรชน 6 ตุลา
- 10.00 – 12.00 น. สหปารัฐสภา ในโอกาส 37 ปี 6 ตุลา ส่งทอดอุดมการณ์จากรุ่นสู่รุ่น
โดย วัฒน์ วรรณยางกูร เลขาธิการเครือข่ายเดือนตุลา และ
สุพัฒน์ อาษาศรี เลขาธิการสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

งานภาคบ่ายและค่ำ ณ หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- 15.00 – 17.00 น. บทกวี สลับดนตรี ณ หอประชุมใหญ่ธรรมศาสตร์
- 17.00 – 18.00 น. ละคร “ เจ้าสาวหมาป่า ” โดย ประกายไฟ
- 18.00 – 19.30 น. ลิเกกายกรรมเรื่อง “ บัลลังก์เลือด ” โดย มะขามป้อม
- 19.30 – 20.00 น. ดนตรีวงไฟเย็น
- 20.00 – 21.30 น. “ จักรวรรดิศาสตร์ 19 ” เรื่อง เป่าปูนจิ้น ตอนสะแสงคดี 6 ศพ
- 21.30 น. ปิดงาน